

**ПІВНІЧНОУКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ГЕРОЇВ КРУТ**

**Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»**

**Економіко-правові аспекти формування
моделі інвестиційної привабливості
територіальних громад**

**Збірник матеріалів XIV міжнародної науково-
практичної конференції
(11 квітня 2023 року)**

Чернігів 2023

УДК 332:330.322.1

E45

Економіко-правові аспекти формування моделі інвестиційної привабливості територіальних громад. Збірник – Чернігів: Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2023 – 341 с.

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту
(протокол № 8 від 31 березня 2023 р.)

*За загальною редакцією
кандидата економічних наук, доцента
Мурашка Миколи Івановича*

Редакційна колегія:

Тітова Н.А., д.е.н., проф., Пузирний В.Ф. д.ю.н., проф.;ст.наук.спів.;
Мурашко М.І., к.е.н., доцент; Кадетов С.М., к.е.н., доцент; Назарко С.О.,
к.е.н., доцент; Ямпольський П.В., к.і.н.; Сидоренко Є.В., к.ю.н.; Суворова С.Г.,
к.е.н., доцент; Макаренко І.О. к.н.держ.упр.; Кононенко С.В., к.псих.н.,
доцент; Дем'яненко Ю.О., к.псих.н., доцент; Патлачук О.В., к.ю.н.; Бачуріна
І.В., к.е.н.; Проценко Е.Б., к.філ.н.; Ліхота О.В., к.е.н.; Положенцева К.Л.,
к.е.н.; Рябченко М.С., к.ю.н.; Романюк Р.В., к.е.н.; Перепада Д.О. к.пед.н.;
Положенцев Д.В., викладач; Маклюк О.В., викладач; Захарчук І.В., викладач;
Болдирева В.М., викладач; Акопов С.Е., викладач; Кайманова Я.В., викладач;
Рябоконт Н.С., викладач.

Статті надруковані в авторській редакції

Комп'ютерний макет Захарчук І.В.

Адреса редакції: 14000, Чернігів
вул. Промислова, 17
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут «ВНЗ «МАУП»
Тел./факс (0462) 677-179
E-mail: maupchern@ukr.net

УкрІНТЕІ м. Київ

Посвідчення № 179 від 27 лютого 2023 р. Про реєстрацію проведення XIV
Міжнародної науково-практичної конференції за темою «Економіко-правові
аспекти формування моделі інвестиційної привабливості територіальних
громад»

© Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІЧНА (ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ)

Єнке Д. Можливості для підвищення кваліфікації та подальшого розвитку співробітників в рамках проектної роботи.....	8
Ільчук В.П., Шпомер А.М. Роль небанківських фінансових установ у підвищенні рівня інвестиційної привабливості територіальних громад.....	11
Католик М.А., Олійченко І.М. Розвиток інтернет інфраструктури - шлях до інвестиційної привабливості територіальної громади.....	17
Коритько Т.Ю. Оцінка впливу інвестиційної діяльності підприємств на рівень сталого розвитку територіальної громади.....	24
Магас Н.В. Моделювання бізнес-процесів підприємства..	29
Макаренко І.О., Мурашко М.І. Екологічна безпека в біоенергетичних інноваційно-інвестиційних проектах агропереробних виробництв.....	33
Маклюк О.В., Кадетов С.М. Розвиток промисловості: особливості та виклики.....	36
Мегей В.Л., Кузьменко Г.О. Територіальні громади в умовах воєнного стану	43
Назарко С.О., Бачуріна І.В. Роль економіки знань у відродженні України.....	49
Перетяцько Ю.М. Контрабанда в Україні.....	60
Петренко В.В. Переваги ОСББ як організаційно-правового механізму управління житловим фондом.....	69

Повна С.В. Логістична складова формування інвестиційної привабливості територіальних громад Чернігівщини.....	73
Положенцева К.Л., Положенцев Д.В. Інноваційний розвиток національної економіки України в період викликів і загроз сучасності.....	77
Рішняк О.Р. Суть, завдання та функції управління персоналом.....	82
Савченко В.Ф., Маклюк О.В. Особливості державного регулювання економіки на сучасному етапі.....	86
Сіренко К.Ю. Проблеми та виклики територіальних громад Чернігівщини під час російської агресії проти України	93
Стефанишин О.Б. Особливості сільськогосподарського виробництва, що зумовлюють специфіку аналізу виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств	98
Суворова С.Г., Карпенко Ю.М. Переваги використання цифрового маркетингу в умовах війни	103
Тітова Н.А., Акопов С.Е. Політичні і соціально-економічні проблеми розвитку України.....	106
Тульчинська С.О., Солосіч О.С. Забезпечення економічної безпеки підприємництва як складова формування інвестиційної привабливості територіальних громад	110
Федишин Г.В., Серчинський В.В. Мотивація як функція менеджменту.....	114
Холодницька А.В. Забезпеченість централізованим водопостачанням жителів сільської місцевості та необхідність інвестування у створення систем спільного водопостачання	119
Яценко Р.В. Механізми державного регулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України (регіону).....	124

СЕКЦІЯ 2. ПРОВОА (ЮРИДИЧНІ НАУКИ)

Болдирева В.М., Колесник В.Д. Вплив розвитку судового законодавства європейських країн на судову реформу в Україні.....	129
Бондарець В.М., Козинець О.Г. Державна влада: поняття та ознаки.....	139
Букатіна В.О., Керноз Н.Є. Відшкодування судових витрат на правову допомогу: проблемні аспекти.....	142
Захарчук І.В., Меркун А.А. Території в міжнародному морському праві.....	148
Керноз Н.Є., Присяжний В.В. Особливості розгляду спорів про звільнення прокурора з посади в Україні.....	152
Кот В.В., Керноз Н.Є. Щодо проблем виконавчого провадження в умовах воєнного стану в Україні.....	158
Красногор О.В. Робота нотаріату на територіях на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ	164
Литвиненко В.М. Дещо про припинення, призупинення та відсторонення у трудових правовідносинах.....	169
Ліксман А.Ю., Козинець О.Г. Литовські статuti XVI ст. та їх дія на українських землях.....	174
Осипенко І.П., Крес Н.О. Тактика проведення допиту за когнітивною методикою.....	179
Пархолько О.Г., Козинець О.Г. Право власності за законами Хаммурапі.....	189
Патлячук О.В., Сафронов Є.О. Місце і роль господарських судів у судовій системі України.....	192
Патлячук В.Н. Захист економічних прав та інтересів господарюючих суб'єктів і держави – функція господарських судів України.....	201

Пінчук І.М., Барабаш А.Г. Праця громадян України за кордоном.....	210
Пузирна Н.С., Андрущенко Т.С. Правове регулювання інформаційної безпеки	214
Русаль Л.М. Правові основи статусу та діяльності журналіста.....	218
Рябус Л.С., Козинець О.Г. Функції держави.....	224
Рябченко М.С., Самійленко М.О. Організаційно-правові основи менеджменту: синергетичний ефект.....	230
Сидоренко Є.В., Іващенко П.А. Електронна система Prozorro: плюси і мінуси системи.....	235

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА (СОЦІАЛЬНІ, ГУМАНІТАРНІ ТА ПРИКЛАДНІ НАУКИ)

Амро Т. Комунікаційна політика у сфері публічного адміністрування країн Європейського Союзу.....	238
Аніщенко В.О., Разумейко Н.С. Професійно-ціннісні орієнтації як детермінанта побудови моделі підвищення кваліфікації офіцерів ДКВС України	242
Гуртова Д.С. Сутність та структура вікових криз.....	248
Дмитренко П.О. Рефлексія та рефлексивність, як психологічні феномени.....	251
Кайманова Я.В., Синельник Т.А. Сучасна психосоматика: методологічні проблеми і можливості їх подолання	256
Кононенко С.В., Щербак В.М. Формування професійної самосвідомості у сучасних здобувачів вищої освіти як майбутніх представників територіальних громад.....	262

Ліхота О.В., Романюк Р.В. Загальні підходи й принципи структуривання навчального матеріалу.....	267
Мацола І.В. Сучасні проблеми забезпечення публічної соціальної політики.....	280
Перепада Д.О., Проценко Е.Б. Особливості викладання китайської мови як іноземної для здобувачів освіти економічних спеціальностей.....	283
Рябоконь Н.С. Системна диференціація професійних якостей особистості та особливості їх інтеграції.....	293
Співак В.В. Релігійно-паломницький туризм як перспективний напрямок розвитку регіональної економіки Чернігівщини.....	299
Стоянович Д.Д. Проблеми розвитку публічного управління в умовах надзвичайних обставин.....	303
Трушенко К.С., Кузьменко Г.О. Розвиток українського волонтерського руху з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації.....	308
Філіпович В.М., Дем'яненко Ю.О. Загальні принципи підтримки психологічного здоров'я в умовах війни.....	311
Хижняк Д.А. Поняття емоційного інтелекту. Ознаки високого та низького емоційного інтелекту.....	314
Чжан Ф. Рівні професіоналізації публічних службовців України в євроінтеграційних умовах: теоретичний аспект..	318
Шевчук Р.В. Аналіз зарубіжного досвіду публічного управління сферою охорони здоров'я.....	322
Ямпонець П.В., Коршак Д.О. Добробут робітників УСРР на початку 1920-х рр. в світлі рішень державних і партійних органів країни.....	329

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІЧНА (ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ)

*Єнке Д.,
виконавчий директор BB Engineering GmbH
(Республіка Німеччина)*

МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИКІВ В РАМКАХ ПРОЕКТНОЇ РОБОТИ

Початкова ситуація:

- Під час своєї професійної діяльності працівник знайомиться з різними компаніями, а отже, з дуже різними системами та продуктами;

- Як наслідок, працівник має можливість здобувати знання в різних галузях і, як правило, повинен освоїти різні ІТ-системи.

1. Завдання проектної компанії (відправника).

Аналіз та документування проведеної діяльності та набутих знань:

Необхідно намагатися підбрати новий проект для працівника таким чином, щоб завжди був новий компонент, через який можна було б засвоїти нові знання:

- продукт

- тип компанії

- світ ІТ

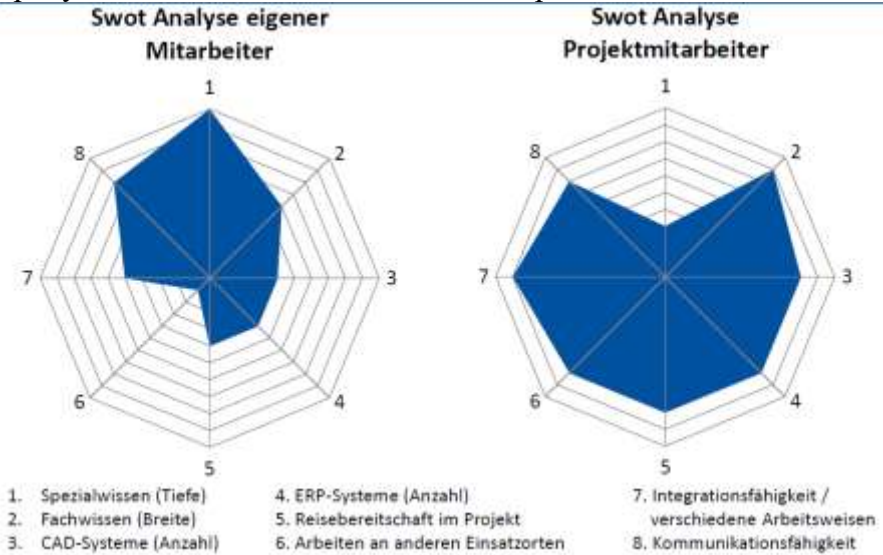
- вид діяльності (тимчасова зайнятість або контракт на роботу) ...

2. Завдання машинобудівної компанії (наймача).

Рівень спеціалізації, якого досягає працівник проекту, значною мірою залежить від інтеграції у внутрішні процеси та структури, а також від прихильності керівників. За один і той самий проміжок часу проектний працівник може досягти різних рівнів експертизи та ноу-хау в цій галузі.

Для того, щоб забезпечити працівникові проекту найкращу можливу кваліфікацію в ході його/її професійної діяльності,

проектна компанія (кредитор) повинна бути добре знайома з продукцією та відповідними методами роботи.

Проектна компанія (кредитор) також повинна забезпечити направлення працівника проекту в середовище, яке бажає підвищити його кваліфікацію.

Можливості для підвищення кваліфікації та розвитку персоналу в рамках проектної роботи.

Якщо вибір проекту та технічне ознайомлення з партнером по проекту здійснюються дуже оптимізовано, то можна кваліфікувати працівника, який має хороший досвід у кількох предметних областях, а також дуже добре знає різні системи.

У майбутньому багатьом машинобудівним компаніям доведеться покладатися на дуже гнучких, висококваліфікованих і мотивованих зовнішніх співробітників для виконання своїх великих завдань.

Компанія-наймач несе відповідальність за оптимальний вибір проектного співробітника. Однак компанія-користувач (машинобудівник) має вирішальну роль у навчанні та підвищенні кваліфікації проектного працівника.

Оптимальна співпраця між наймачем і машинобудівником

у поєднанні з особистою відданістю всіх залучених працівників призводить до бажаної гнучкості в обробці замовлень, а також, в обмеженій мірі, в діяльності машинобудівника з розвитку.

У майбутньому діяльність зовнішнього працівника, тимчасово задіяного в проекті, буде мати майже таке ж значення, як і працівник, зайнятий в компанії на довгостроковій основі.

*Ільчук В.П.,
д.е.н., професор, професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

*Шномер А.М.,
аспірант кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

РОЛЬ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ У ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

На сучасному етапі розвитку фінансового сектора в Україні роль фінансових посередників, особливо небанківських фінансових установ (НФУ) як постачальників інвестиційних ресурсів належним чином не оцінена, не визначені також і їх потенційні можливості щодо формування інвестиційної привабливості територій, регіонів та країни в цілому. Розв'язанню проблеми формування і підвищення рівня інвестиційної привабливості територій присвятили свої наукові праці ряд відомих вчених-економістів, а саме: І.А. Бланк, О.Ф. Балацький, Н. Внукова, В.І. Гунько, О.В. Кузьменко, С.А. Романюк, С.О. Іщук, Г.В. Лещук, П.І. Гайдуцький, Т.В. Кулініч, О.М. Телішенко та інші, які розробили понятійний апарат і заклали теоретичні і методичні основи формування і оцінки інвестиційної привабливості територій, дослідили проблеми та визначили напрями їх розв'язання. Проте недостатньо вивченими залишаються питання впливу на інвестиційну привабливість територій таких суб'єктів фінансового ринку як НФУ.

Слід приділити належну увагу та дослідити інвестиційні можливості НФУ, основними серед яких є фінансові компанії, інститути спільного інвестування, пенсійні фонди, кредитні спілки, страхові компанії, ломбарди, фонди венчурного капіталу і т. ін. На сьогодні економічна активність зазначених НФУ

внаслідок активних бойових дій на сході України значно знизилася, що призвело до виникнення суттєвих ризиків на інвестиційному ринку і які наслідок до відтоку іноземного капіталу з України, гальмування інвестиційних процесів, зниженню ділової активності та темпів економічного зростання. Зазначені фактори негативного впливу на економіку України суттєво знизили обсяги фінансових операцій, що здійснювалися фінансовими посередниками (як банківськими, так і небанківськими) на ринку фінансових послуг. Такий стан речей негативно відбився на інвестиційному кліматі країни, її регіонах, територіальних громадах, що створило певні проблеми для інвесторів. Залучення коштів інвесторів для розвитку територіальних громад потребує радикальних рішень, які стосуються як поліпшення інвестиційного клімату, так і підвищення інвестиційної привабливості самих територіальних громад. Інвестиційна привабливість територій загалом визначається чинниками економічного, політичного, правового і соціального характеру. І, як правило, саме економічні чинники є такими, які бере до уваги інвестор при прийнятті рішень щодо вкладення капіталу в той, або інший регіон (територію) [1-5].

Досліджуючи вплив НФУ на формування інвестиційної привабливості територій, ми досліджуємо вплив факторів саме економічної складової, що стосується здатності залучати, акумулювати та використовувати інвестиційні ресурси на розвиток певної території. Слід зазначити, що саме розвиненість та інвестиційна активність НФУ є одним із вагомих факторів інвестиційної привабливості території, тому що посилює їх конкурентну перевагу в такому надзвичайно важливому аспекті як готовність до реалізації інвестиційних намірів широкого кола інвесторів як дрібних (населення), так і інституціональних. Саме діяльність НФУ усуває багато проблемних питань щодо залучення в певний регіон (територію) необхідних чи додаткових інвестицій і тим самим активізує інвестиційні процеси по відновленню їх економіки.

Ряд авторів вважають, що інвестиційну привабливість територій здебільшого визначають дві складові: інвестиційний

потенціал та інвестиційний ризик [1,3]. Що стосується інвестиційного потенціалу, то його формування і нарощування багато в чому визначається активністю і ефективністю функціонування саме НФУ як постачальників інвестиційних ресурсів для розвитку економіки територіальних громад. Інвестиційний ризик, що є основним фактором стримування ділової активності інвесторів, є дуже значний, що створює головну проблему для формування привабливого інвестиційного клімату для всіх територіальних громад в Україні і особливо для тих, які знаходяться в зоні бойових дій.

Крім того, на сьогодні можна визначити такі фактори, що стримують належний рівень інвестиційної привабливості територіальних громад: нерозвиненість інвестиційної інфраструктури територій; незначна кількість реально-діючих фінансових посередників як банківських, так і небанківських; низька диференціація джерел залучення інвестиційних ресурсів; недосконалість і нестабільність законодавства; високий рівень корупції і недостатній рівень довіри до владних структур; відсутність державної підтримки та державних гарантій при реалізації інвестиційних проектів і програм.

Виходячи з ситуації, яка склалася в територіальних громадах в умовах воєнного стану, слід визначити такі напрями підвищення їх інвестиційної привабливості: підтримка з боку держави розвитку базових галузей економіки; підтримка розвитку бізнесу і створення нових робочих місць; розвиток інвестиційної інфраструктури; розвиток та підтримка фінансового посередництва, зокрема діяльності НФУ; розбудова в територіальних громадах інвестиційно-інноваційної інфраструктури; всебічна підтримка інвесторів щодо подання податкових пільг, запровадження податкових канікул і т. ін.

Розвиток територіальних громад насамперед стримується відсутністю необхідного обсягу інвестиційних ресурсів. Причиною дефіциту інвестиційних ресурсів є низька інвестиційна привабливість територіальних громад, викликана відсутністю належних умов розміщення капіталу, низькою економічною активністю населення, відсутністю привабливих

об'єктів інвестування, відсутністю державної підтримки суб'єктам підприємництва, нерозвинутою системою фінансових посередників, особливо НФУ. В ситуації, що склалася, саме фінансові посередники і в тому числі НФУ мають зосередити свої зусилля на розв'язанні проблем активізації інвестиційних процесів, використовуючи інноваційні схеми і механізми залучення, накопичення та розподілу фінансових ресурсів, що має позитивно вплинути на підвищення інвестиційної привабливості територіальних громад. НФУ мають використати свої можливості для створення сприятливих умов інвестування суб'єктам інвестиційної діяльності стосовно здешевлення фінансових ресурсів, прискорення реалізації фінансових операцій, зменшення їх ризикованості. Це можливо за рахунок діяльності самих же НФУ – страхових компаній, інститутів спільного інвестування (диверсифікація вкладень), кредитних спілок, де здійснюється об'єднання внесків учасників в зазначеній небанківській установі для реалізації масштабних інвестиційних проектів. Для найбільш потужних НФУ: страхових компаній, інститутів спільного інвестування, кредитних спілок законодавством України визначений перелік можливих об'єктів інвестування та норми граничних вкладень, який в умовах воєнного стану має бути доповнений з метою активізації інвестиційних процесів для відновлення економіки, особливо в тих територіальних громадах, які постраждали внаслідок бойових дій. Саме держава має взяти на себе відповідальність за створення як сприятливого інвестиційного клімату в Україні, так і створення умов для підвищення інвестиційної привабливості територіальних громад.

Держава повинна сприяти розробці механізмів, які б реалізували схеми вкладення коштів, залучених НФУ, в об'єкти реальних інвестицій. Держава має усунути обмеження потенційних напрямків інвестування для НФУ, що має підвищити інвестиційну привабливість територіальних громад.

Перші кроки на шляху формування високого рівня інвестиційної привабливості територіальних громад має зробити держава, забезпечивши сприятливий інвестиційний клімат та

інституційну підтримку інвесторам, запровадивши спеціальний режим інвестиційної діяльності для територій, що постраждали в результаті воєнних дій, створивши зони пріоритетного розвитку для тих територіальних громад, які мають необхідні умови і ресурси для відновлення базових галузей економіки, які визначають економічну безпеку, техніко-технологічний рівень виробництва та обороноздатність країни.

Активність функціонування НФУ, може розглядатись як певний індикатор рівня інвестиційної привабливості територіальних громад, яка забезпечується такими показниками: розвиненість фінансової інфраструктури; рівень доступу до інвестиційних джерел; стан інвестиційного ринку; розвиненість ринкової інфраструктури; рівень інвестиційної активності; рівень інвестиційного ризику;

рівень інституційного забезпечення інвестиційної діяльності. Ефективне функціонування і розвиток НФУ прискорює розвиток інших складових фінансово-економічної сфери територій, що підвищує їх інвестиційну привабливість.

Висновки. Інвестиційна привабливість територіальних громад в умовах воєнного стану визначається як інвестиційним кліматом, так і інвестиційним потенціалом, який багато в чому визначається ефективністю функціонування банківських та небанківських фінансових установ, потенційні інвестиційні можливості останніх ще мають бути досліджені і належним чином оцінені.

Сприятливість інвестиційного клімату територіальних громад, який визначається існуючими ризиками, в свою чергу залежить від географічного розташування, наявності або близькості до зони воєнних дій.

Що стосується інвестиційного потенціалу територіальних громад, як складової їх інвестиційної привабливості, то саме активність НФУ та нарощування їх потенційних можливостей щодо залучення фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проєктів та програм суттєво відбивається на підвищенні їх інвестиційної привабливості.

Список використаної літератури

1. Кузьменко О.В. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіонів України / О.В. Кузьменко // Економічний нобелівський вісник. 2015. № 1. С. 46-54.
2. Петровська С.А. Оцінка інвестиційної привабливості регіону: порівняльний пофакторний аналіз / С.А. Петровська // Механізм регулювання економіки. 2012. № 2. С. 90-97.
3. Лещук Г.В. Інвестиційна привабливість як домінанта розвитку інфраструктури регіону / Г. В. Лещук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 23. Ч. 2. 2017. С. 144-147.
4. Ішук С.О. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону: методичний аспект / С.О. Ішук, Т.В. Кулініч // Регіональна економіка. 2010. № 3. С. 71-78.
5. Гунько В.І. Фактори та показники формування інвестиційної привабливості / В.І. Гунько // Фінансовий простір. 2013. № 1(9). С. 21-25.

*Католик М.А.,
аспірант*

*Науковий керівник: Олійченко І.М.,
д.н. з держ. упр., професор кафедри менеджменту і
державної служби*

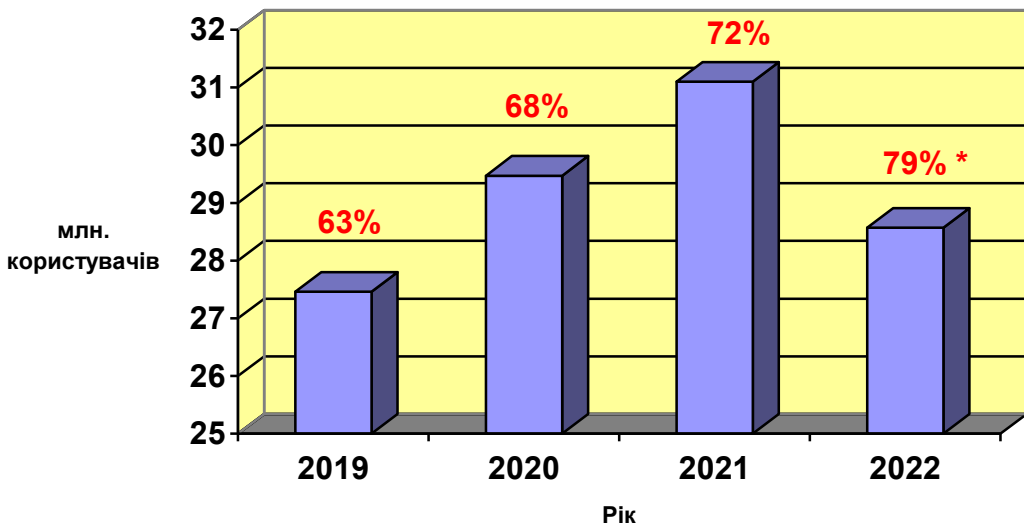
Національний університет «Чернігівська політехніка»,

РОЗВИТОК ІНТЕРНЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ - ШЛЯХ ДО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Відсутність інтернету в невеликих територіальних громадах країни є стримуючим фактором в розвитку цих населених пунктів, особливо якщо в ньому невелика кількість мешканців та відсутні господарські суб'єкти та об'єкти соціального спрямування. Здебільшого серед мешканців віддалених громад переважають старші люди, які мають низький рівень цифрової грамотності та не зацікавлені в залученні інтернет технологій до громад. Відсутність існування бізнес-суб'єктів та соціальної сфери в таких громадах вкрай не приваблює найбільш активних користувачів інтернету – молодь. За таких умов підключення до інтернету невеликих громад є пріоритетним завданням держави в сучасних умовах, щоб спонукати розвиватись територіальні громади, робити їх привабливими для населення та бізнесу.

За дослідженнями Світового банку, зростання проникнення швидкісного інтернету на 10% приводить до росту ВВП країни на 1-2% [3].

На початок 2023 року в Україні було 28,57 мільйона користувачів інтернету, рівень проникнення інтернету склав 79,2 відсотка.

*- за даними дослідження DIGITAL 2023: UKRAINE
 Діаграма 1. Рівень проникнення інтернету.

До 2022 року рівень проникнення інтернету в державі невинно зростав з 27,46 мільйонів користувачів в 2019 році, до 31,10 млн. в 2021 році. Корективи в зростання внесла військова агресія рф, що дещо зменшило кількість користувачів до 28,57 млн., при цьому в відсотковому співвідношенні до наявного населення рівень проникнення інтернету збільшився і склав 79,2 %. Дослідження DIGITAL 2023: UKRAINE врахувало міграцію населення країни в 2022 році, яке показує зменшення показника на 7,3 млн. громадян. Серед громадян на початок 2023 року біля 70% населення держави проживало у містах, і лише 30% в сільській місцевості[4].

Держава в особі Міністерства цифрової трансформації взяла на себе функцію стимулювання розвитку інтернет інфраструктури в сільській місцевості. Провайдери інтернету не поспішали вкладати кошти в розвиток цього напрямку, через велику собівартість підключення, низьку фінансову

спроможність населення, невелику кількість абонентів та бюрократичні процедури отримання дозволів.

За даними Мінцифри, в Україні не мали можливості підключитись до фіксованого широкосмугового доступу до інтернету більше 3,5 млн. громадян, які проживають у 15,5 тисяч населених пунктах. Не були підключені значна кількість закладів соціальної інфраструктури: 16 040 навчальних закладів, 8 163 медичних закладів, 3 873 закладів, де надають послуги населенню та 33 857 закладів культури та спорту. Тобто 40% шкіл, 92% бібліотек, 37% лікарень не мали доступу до швидкісного інтернету [5].

З метою поширення інтернету в сільських територіальних громадах, Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 453 від 28.04.2021 року «Питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення доступності широкосмугового доступу до Інтернету в сільській місцевості», якою запровадив державне фінансування, яке отримують територіальні громади для підключення до оптичного інтернету закладів соціальної інфраструктури, що розташовані в населених пунктах без інтернет-покриття на базі волоконно-оптичних мереж [2]. Проект передбачав надати технічну можливість для 1,5 млн. українців вперше підключитися до оптичного інтернету. Підключити 6 тисяч навчальних, медичних та культурних закладів. Вперше покрити 3 тисячі українських сіл оптичними мережами [6].

В 2021 році у рамках бюджетної програми «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення доступності широкосмугового доступу до Інтернету в сільській місцевості» виділили 483,8 млн. гривень 670 територіальним громадам, а це близько 3,6 тисяч сіл, у яких понад 11 тисяч соціальних об'єктів [5].

Наприкінці 2021 року в постанову уряду внесли зміни, продовжили термін на 2022 рік, дозволили співфінансування з місцевих бюджетів територіальних громад, розширили покриття на громади – селища міського типу, та інше.

Потягом 2021 року та I півріччя 2022 року програму щодо субвенції виконали на 65%, витративши понад 272 млн. грн. із 418 млн. грн. бюджетних призначень [7].

З моменту початку дії проекту в Чернігівській області 53 громади подали заявку на інтернет-субвенцію, в цих заявках 475 сільських населених пунктів, де біля 160 тис. громадян будуть охоплені доступом до інтернету [8].

Реалізація бюджетної програми дозволила протягом півтора року підключити до швидкісного інтернету 6920 соціальних закладів (при 6 тис. запланованих). Це дало змогу додатково 920 тис. мешканців сіл та селищ отримувати адміністративні й соціальні послуги дистанційно. Таким чином показник покриття інтернетом домогосподарств в Україні у сільській місцевості досяг 90%, що перевищує європейські показники (70%). Водночас бюджетна програма за видатками не була виконана на 35%. Передусім витрати із підключення закладів соціальної інфраструктури до інтернету виявились меншими від запланованих через конкуренцію між надавачами цих послуг та неефективність управлінських рішень низки територіальних громад. Внаслідок цього вдалося значно зекономити кошти. Загалом на кінець 2021 року невикористаними залишилися майже 159 млн. грн. субвенції, з яких протягом першого півріччя 2022 року на цілі бюджетної програми і потреби тероборони витратили лише 25 млн. гривень. Також Кабмін скоротив 500 млн. грн. видатків на субвенцію на 2022 рік через необхідність забезпечення першочергових потреб держави в умовах воєнного стану [7].

На черзі став розвиток мобільного інтернету на селі - таку амбітну ціль ставить перед собою профільне міністерство, щоб забезпечити 95% населення швидкісним інтернетом. Держава в 2020 році передала найбільшим операторам ринку ПрАТ «Київстар», ПрАТ «ВФ Україна» та ТОВ «Лайфселл» радіочастотний ресурс 900 МГц для розширення надання послуг мобільного зв'язку, зокрема за радіотехнологією 4G зі швидкістю передавання даних не менше 2 Мбіт/с.

Натомість компанії зобов'язались забезпечити можливість

отримання послуг:

- ✚ у кожному населеному пункті із населенням більше 2 000 осіб за умови, що сукупна кількість разом з іншими населеними пунктами складатиме не менше 90% населення України;

- ✚ на міжнародних автомобільних дорогах регіону, який передбачений у ліцензії;

- ✚ на національних автомобільних дорогах регіону, який передбачений у ліцензії.

У мобільних операторів існувала проблема з отриманням дозволів, виділенням земельних ділянок та доступом до інфраструктури для будівництва базових станцій мобільного зв'язку. Для покриття зв'язком сільської місцевості необхідно будувати нові базові станції. До 2022 року процес отримання дозволів для початку будівництва базових станцій займав від 6 до 20 місяців.

З метою врегулювання ситуації депутати Верховної Ради України в 2022 році прийняли Закон України «Про внесення зміни до розділу V "Прикінцеві положення" Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності" щодо спрощення розміщення технічних засобів електронних комунікацій» від 17 лютого 2022 року № 2078-IX [1]. Цей термін максимально скоротили для пришвидшення подолання цифрового розриву між міським та сільським населенням.

Нормами Закону передбачили не поширення до 01 січня 2026 р. заборон передачі (надання) земельних ділянок із земель державної або комунальної власності у власність чи користування фізичним та юридичним особам для містобудівних потреб у разі відсутності плану зонування або детального плану території та надання земельних ділянок площею до 0,05 га, розташованих у межах сіл і селищ, а також розташованих за межами населених пунктів (крім особливо цінних земель), для будівництва, експлуатації та обслуговування технічних засобів електронних комунікацій та/або споруд електронних комунікацій (крім лінійних), що є складовими електронних комунікаційних мереж, в тому числі, базових

станцій мобільного зв'язку та їх ліній зовнішнього електроживлення.

Прийнятий Закон пришвидшив процес виділення земельних ділянок для розміщення технічних засобів електронних комунікацій, що в свою чергу забезпечить більш швидке покриття території України мобільним зв'язком четвертого покоління та мобільним ширококутовим доступом до Інтернету, подальшому розгортанню мережі 4G для 95% населення, впровадженню технології 5G та опосередкованому стимулюванню, бізнесу, соціальній сфері, рекреації і туризму.

Кожен орган місцевого самоврядування повинен зрозуміти, що само собою інтернет в громаді не з'явиться. Необхідно докласти зусиль та можливо коштів, щоб такий сервіс в селі почав працювати на повну потужність. Силоміць інвестора в громаду не заженеш, необхідно створювати умови, а перед цим усвідомлювати куди громаді рухатись. Розбудова інтернет інфраструктури це не тільки базова умова існування громади, а і стратегічна ціль на майбутнє.

З початку повномасштабного вторгнення рф, інтернет став чи не єдиним способом отримання та поширення інформації на тимчасово окупованих територіях. Розвиток інфраструктури інтернету забезпечить сталий розвиток відділених населених місцевостей, прихильність інвесторів, інформаційну комунікацію, населення отримає можливості працювати й навчатися віддалено.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення зміни до розділу V "Прикінцеві положення" Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності" щодо спрощення розміщення технічних засобів електронних комунікацій» від 17 лютого 2022 року № 2078-IX. [Електронний ресурс]. – Чинний від 27.07.2022 року № 2078-IX редакція від 17.02.2022 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2078-IX#Text>

2. Постанова Кабінету міністрів України «Питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на

реалізацію заходів, спрямованих на підвищення доступності широкосмугового доступу до Інтернету в сільській місцевості». [Електронний ресурс]. – Чинний від 28.04.2021 р. № 453 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2021-%D0%BF#Text>

3. Навіщо швидкісний інтернет у віддалених селах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/14/669985/>

4. DIGITAL 2023: UKRAINE. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-ukraine?rq=ukraine>

5. Інтернет в усіх куточках України: чи це реально. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3398189-internet-v-usih-kutockah-ukraini-ci-ce-realno.html>

6. Інтернет – субвенція. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bb.gov.ua/>

7. Майже 7 тис. соцзакладів у сільській місцевості додатково підключені до широкосмугового інтернету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1464>

8. Інтернет-субвенція: публічний онлайн дашборд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lookerstudio.google.com/u/0/reporting/4215e255-abd2-4396-880d-01d887ee23c1/page/Iw7JC>

Коритько Т.Ю.,

к.е.н, доцент

с.н.с. відділу проблем економіки підприємств, ІЕП НАНУ

ОЦІНКА ВПЛИВУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА РІВЕНЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Соціально-економічна складова регіональний розвиток характеризує процеси, що відбуваються за участю всіх суб'єктів територіальної громади, які спрямовані на досягнення економічно доцільних результатів.

Теоретичні та практичні питання полягають у взаємозв'язку інтересів та цілей соціально-економічного розвитку систем різного рівня. Слід зазначити, що «точками економічного зростання» є підприємства, які розташовані на рівні територіальної громади. Потенціал їх соціально-економічного розвитку може розкриватися через синергію інтересів територіальної громади та підприємств. Досягти цього можна шляхом моделювання впливу інвестиційної діяльності підприємств на рівень сталого розвитку територіальної громади. Оскільки, інвестиційна діяльність є однією з найважливіших функцій не тільки кожного підприємства, а й територіальної громади та держави в цілому.

Місцеві органи влада зацікавлена і готові сприяти модернізації підприємств, оскільки стикаються з багатьма проблемами, які пов'язані з їх низьким технологічним рівнем. Використання застарілих технологій, фізичний і моральний знос обладнання зумовлюють низький рівень продуктивності праці, високу собівартість виготовлення продукції, її низьку якість, що призводить до зниження конкурентоспроможності підприємств, які функціонують на рівні територіальної громади. Такі підприємства негативно впливають на навколишнє середовище. Все це разом впливає на рівень і якості життя населення, що є ключовим показником ефективності діяльності місцевих органів влади. Таким чином, в сучасних умовах необхідно зробити

акцент на перехід до інвестиційно-інноваційний розвитку підприємств на рівні територіальної громади.

Особливістю територіальної громади є її здатність функціонувати як система, яка саморозвивається, і стійкість соціально-економічного розвитку її розглядається як антитеза кризи [1]. Розглядаючи сталість як безкризовий (або безпечний) розвиток території, а також основу для стратегічного аналізу стійкого розвитку територіальної громади, пропонується застосовувати набір показників безпеки та стандартів сталого розвитку з урахуванням основної форми забезпечення територіальної безпеки – економічна, соціальна та екологічна [2].

Для визначення рівня сталого розвитку територіальної громади з урахуванням інвестиційної діяльності підприємств пропонується використовувати теорію нечітких множин. Щоб оцінити ефективність цільової програми в цілому пропонується використовувати інтегральний показник.

Моделювання сталого розвитку територіальної громади з урахуванням інвестиційної активності підприємств дозволить місцевим органам влади оцінити ступінь відповідності стратегічних заходів з поставленою метою. Відмінною рисою запропонованого методичного підходу є використання математичної системи моделювання сталого розвитку територіальної громади з урахуванням інвестиційної діяльності підприємств.

Алгоритм оцінки впливу рівня інвестиційної активності підприємств на сталий розвиток територіальної громади на підґрунті використанням теорії нечіткої логіки включає наступні етапи:

Етап 1. Методичний інструментарій моделювання сталого розвитку територіальної громади з урахуванням інвестиційна діяльність підприємств.

На першому етапі для моделювання запропоновано показники оцінки сталого розвитку територіальної громади на основі інвестиційної діяльності підприємств. Показники базуються на експертному методі відповідно до сфер, що

характеризують рівень сталого розвитку територіальної громади.

Етап 2. Ранжування сталого розвитку територіальної громади на основі інвестиційної активності підприємств.

Усі вибрані показники відрізняються одиницею вимірювання, тому доцільно проводити їх стандартизацію, при цьому значення кожного показника знаходиться в діапазоні від 0 до 1.

Нечітка множина $A_i \{i = 1, 5\}$, яка характеризує приналежність рівня сталого розвитку територіальної громади відповідно до вказаних просторів C_j , розділено на п'ять підмножин:

A1 – нечітка підмножина «дуже низький рівень сталого розвитку»;

A2 – нечітка підмножина «низького рівня сталого розвитку»;

A3 – нечітка підмножина «задовільний рівень сталого розвитку»;

A4 – нечітка підмножина «високий рівень сталого розвитку»;

A5 – нечітка підмножина «дуже високий рівень сталого розвитку».

Формування підмножин, які відображають рівень інвестиційної діяльності підприємств G:

G1 – нечітка підмножина «дуже низький рівень інвестиційної діяльності підприємств»;

G2 – нечітка підмножина «низький рівень інвестиційної діяльності підприємств»;

G3 – нечітка підмножина «задовільний рівень інвестиційної діяльності підприємств»;

G4 – нечітка підмножина «високий рівень інвестиційна діяльність підприємств»;

G5 – нечітка підмножина «дуже високий рівень інвестиційної діяльності підприємств».

Носієм множини G є індикатор рівня сталого розвитку територіальної громади за ознакою інвестиційної діяльності

підприємств g – набуває значення від 0 до 1 за визначенням

Етап 3. Визначення рівня стійкості територіальної громади на основі інвестиційної активності підприємств [3; 4].

Останнім кроком є ранжування територіальних громад за рівень сталого розвитку з урахуванням інвестиційної діяльності підприємств з метою визначення рейтингу для аналітичного аналізу отриманих результатів. Ступінь приналежності кожної з порівнянних структур до критеріїв визначається на основі шкали Харрінгтона, яка включає змістовно описані назви градацій і відповідні діапазони числових значень.

Запропонований методичний підхід до моделювання впливу інвестиційної діяльності підприємств на рівень сталого розвитку територіальної громади на основі нечіткої логіки здійснюється з урахуванням таких просторів, як: економічний, територіальний, адміністративний, демографічний, інституційний, організаційний. Кожне з наведених вище просторів можна оцінити за допомогою показників, які характеризують особливості функціонування територіальної громади. Даний методичний підхід до моделювання впливу інвестиційної активності підприємств на рівень сталого розвитку регіону дозволяє проаналізувати кількісні показники компонентів, визначити стан і рівень розвитку кожного елемента, що значно підвищує ефективність необхідного організаційного забезпечення. Даний підхід не передбачає встановлення зв'язок між факторами і підсумком змін з попередніми даними.

Використана література

1. Uryszek T. (2015) Sustainable public finance – illusion or reality? Evidence from old EU member states. *Journal of International Studies*. Vol. 8(1). P. 22-30.

2. Rocchetta S., Mina A. (2019). Technological coherence and the adaptive resilience of regional economies. *Regional Studies*. Vol. 53(10). P. 1421-1434. DOI: <http://doi.org/10.1080/00343404.2019.1577552>

3. Korytko T.Y., Kruk O.M. (2021) Modelling an impact of enterprises' investment activity on the level of a region's sustainable development using fuzzy logic apparatus. *Економіка промисловості*. № 4 (96). С. 41–55

4. Buleev I. P., Bryukhovetskaya N. Ye., Korytko T. Yu., Kruk O. N. (2019). Formation of a Regional Development Strategy According to the Level of Investment. *Montenegrin Journal of Economics*. Vol. 15(3), P. 113-124. DOI: <https://doi.org/10.14254/1800-5845/2019.15-3.8>

Магас Н.В.,
к.е.н., доц.
*заступник завідувача кафедри менеджменту,
економіки та туризму
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Управління дослідженням стану і перспектив діяльності підприємства складне завдання, яке потребує застосування різноманітних методів та інструментів фінансового менеджменту, які дозволять досягнути бажаного результату.

На сьогоднішній день більшість наукових досліджень спрямовані на вивчення феномену бізнес-процесів. Є прості методи моделювання бізнес-процесів та складні математичні моделі, які є непротими для їх сприйняття та розуміння.

«Під методологією створення моделі бізнесу-процесу розуміємо сукупність способів, за допомогою яких бізнес-процеси або окремі операції й зв'язки між ними зображуються у вигляді моделі. Основна задача методології полягає у наданні користувачу практичної послідовності кроків, що призводять до заданого результату. Методологія визначає стандарт і підхід до опису бізнес-процесів підприємства» [3].

«Методологію опису бізнес-процесів слід розглядати як сукупність нотацій, методів та правил їх використання, які застосовуються для моделювання бізнес-процесів та об'єднані загальним підходом» [2].

«Метод – це сукупність практичних та теоретичних прийомів, які дозволяють отримати розв'язок поставленої задачі. Кожний метод є мовою опису об'єктів реального світу за допомогою спеціально розробленого синтаксису, який використовує ряд графічних символів, що відображають реальні об'єкти та зв'язки між ними, а також спосіб опису діяльності підприємства» [2].

Виділяють такі підходи до моделювання бізнес-процесів (див. рис. 1).

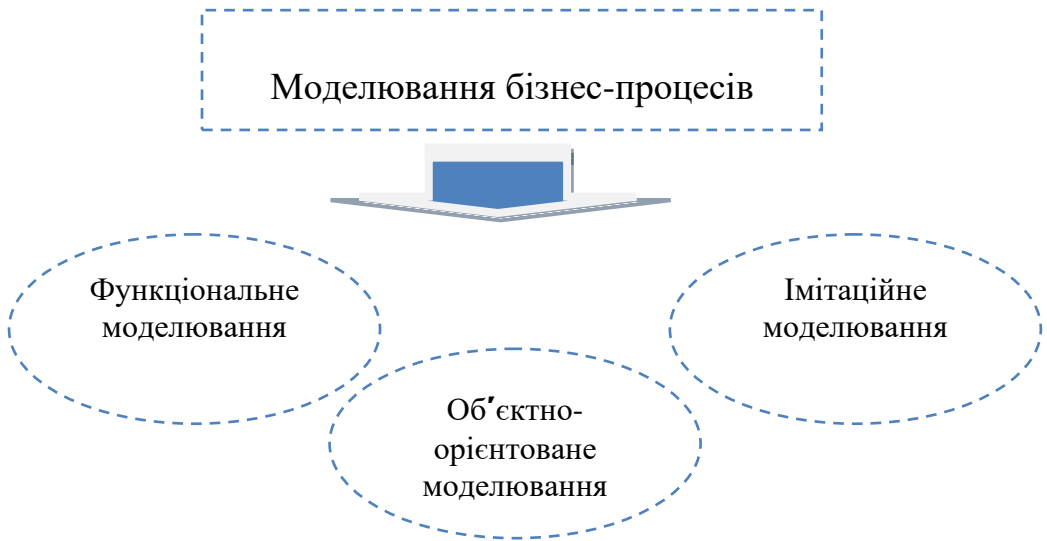

Рис. 1. Підходи до моделювання бізнес-процесів організації

Цілі моделювання бізнес-процесів:

- вивчення та опис бізнес-процесів, які плануються здійснюватися на підприємстві;
- аналіз та оцінка ефективності запроваджених бізнес процесів;
- оптимізація бізнес-процесів, об'єднання слабких ланок до більш продуктивних та перспективних складових;
- контролінг бізнес-процесів, щоденний, системний, документально оформлений та затверджений.

В практиці управління підприємством та створення бізнес-процесів використовуються такі методи моделювання:

- Блок-схема (графічне подання).
- DFD – схеми інформаційних потоків (описова діаграма структурного аналізу).
- RAD – діаграми рольових дій (переходу станів).
- ID – діаграми взаємодії ролей (матричне подання процесів для координації діяльності).
- Діаграма Ганта (матричне подання).
- DEF0 (структурне подання, є текст та глосарій).

- DEF3 (поведінкові аспекти системи).
- PN – кольорові мережі Петрі (графічно орієнтована мова для розробки, специфікації, моделювання та перевірки систем)
 - Об'єктно-орієнтовані методи (описують систему з різними типами об'єктів).
 - Workflow (комп'ютеризоване спрощення або автоматизація бізнес-процесів).
 - Rich Picture (контекстне представлення).

Функціональне моделювання базується на тому, що головним елементом є функція (дія, операція), створюється ієрархічна схема підпорядкування взаємозалежних функцій. Моделювання бізнес-процесу схематично будується у вигляді виконання послідовності кроків, тобто виконання бізнес-функцій, які потребують матеріальних, фінансових, кадрових ресурсів для їх реалізації. Перевагою даного підходу є зрозуміла логіка виконання бізнес-процесу та деталізація операцій.

«Об'єктно-орієнтований підхід передбачає спочатку виділення об'єктів, а потім визначення тих дій, в яких вони беруть участь. При цьому розрізняють пасивні об'єкти (матеріали, документи, обладнання), над якими виконуються дії, та активні об'єкти (організаційні одиниці, виконавці, програмне забезпечення), які здійснюють дії. Такий підхід дозволяє більш об'єктивно виділити операції над об'єктами і вирішити завдання щодо доцільності використання цих об'єктів. Недолік об'єктно-орієнтованого підходу полягає у меншій наочності» [18].

Імітаційний підхід моделювання бізнес-процесів використовує програмні засоби для імітації їх виконання в часі. Імітаційний підхід будує бізнес-процес з врахуванням робочого часу працівників та наявності ресурсів для аналізу правильності певного бізнес-процесу, що дозволить проаналізувати особливості виконання бізнес-процесів в умовах невизначеності внутрішнього та зовнішнього середовища, оцінити реальний час їх виконання.

Отже, моделювання бізнес-процесів - це ефективний засіб пошуку шляхів оптимізації діяльності компанії, засіб прогнозування й мінімізації ризиків, що виникають на різних

етапах реорганізації підприємства. Цей метод дозволяє дати вартісну оцінку кожному окремому процесу й всім бізнес-процесам в цілому.

Список використаної літератури

1. Бланк И.А. Финансовая стратегия предприятия. — К.: Эльга: Никацентр, 2006. — 456 с.
2. Кравець Р.Б. Інформаційні технології організації бізнесу : навчальний посібник / Р.Б. Кравець, Ю.О. Серов, О.В. Марковець. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 228 с.
3. Шкіль Р.А. Аналітичний огляд методів моделювання бізнес-процесів в електронній комерції [Електронний ресурс] / Р.А. Шкіль. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/vdnuzht/2008_25/articles/modelir/Shkil_25.pdf.

Макаренко І.О.,

к.н.держ.упр.,

*доцент кафедри загальнонаукових,
соціальних і поведінкових дисциплін»*

Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Мурашко М.І.,

*к.е.н., доцент, професор кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління*

Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В БІОЕНЕРГЕТИЧНИХ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТАХ АГРОПЕРЕРОБНИХ ВИРОБНИЦТВ

Надійність і економічність роботи сучасних агропереробних і харчових підприємств залежить від правильних рішень питань на стадії розробки і впровадження у технологічний процес екологічно і біоенергетично обґрунтованих інноваційно-інвестиційних проектів стосовно раціонального вибору матеріалів, ресурсозберігаючих технологій і якості монтажних робіт при будівництві трубопровідних мереж, які являються основним елементом теплоенергетичної системи виробництва. Правильний вибір трубних сталей і розмірів трубопроводів та ізолюючих матеріалів забезпечує економічність і енергетичну безпечність транспортування пара і гарячої води до технологічного обладнання з допустимими втратами тиску і температури.

Відомо, що вибір матеріалів для трубопроводів ТЕЦ агропереробного і харчового виробництва проводиться відповідно Правил і норм котлонадзора України. Згідно їх вимог, трубопровід, розрахований на умовний тиск Румов = 64ати, можна використовувати при температурі перекачуючого середовища (водяного пара) 450-4750С і найбільшого робочого тиску 50ати.

Надійність транспортної мережі, зокрема паропроводів, в значній мірі залежить від корозійно-механічних властивостей трубних сталей, але існуючі до цих пір науково-технічні і технологічні розробки щодо підвищення експлуатаційної надійності і довговічності трубопроводів виявляють протиріччя і невизначеність як у дослідників, так і у експлуатаційників, відсутність чіткої уяви про причини і чинники, визиваючі відмови і руйнування паропроводів, а також науково обоснованих практичних рекомендацій стосовно оптимального вибору трубних сталей, експлуатуємих в умовах хімічно-агресивних середовищ при змінних температурно-барометричних режимах агропереробного виробництва, наприклад, на бурякоцукрових підприємствах. Це, в свою чергу, не дає можливості розробити в інноваційно-інвестиційних проектах ефективні організаційно-технічні заходи щодо попередження відмов і аварійних руйнувань трубопроводів, які можуть привести до важких технологічних і економіко-екологічних наслідків. В зв'язку з цим виникла необхідність у вивченні питань, пов'язаних з корозійними ураженнями стінок паропроводів, що послужить основою для розробки технологічних і експлуатаційних заходів з підвищення корозійно-механічної стійкості трубних сталей паропроводів ТЕЦ агропереробних підприємств.

Мета досліджень – вивчення причин корозійно-механічних руйнувань паропроводів ТЕЦ на прикладі бурякоцукрових підприємств.

Методика досліджень. Об'єктом досліджень служили фрагменти труб, вирізані в процесі вимушеного чи планового ремонту із аварійних трубопроводів з різними термінами експлуатації: від 0 (аварійний запас) до 20 років. В дослідженнях використовували зразки трубопроводів, виготовлених із сталей марок 20, K15, 06X1 і 09Г2С. Діаметр труб – 200мм, товщина стінки – 10мм. Зразки пошкодженого металу трубопроводів досліджували з використанням растрового електронного мікроскопа JSM-35CF (фірма “Джеол”, Японія). Вміст водню і характер розподілу його в металі труб

вивчали методом локального мас-спектрального аналізу з лазерним мікрозондом.

Зміну рівня напружень сталей труб з різним терміном експлуатації визначали на стандартних циліндричних зразках діаметром 5мм (типа МІ-12), які були вирізані із заготовок цих сталей, і піддавалися одноосному розтягуванню. Механічні випробування виконували на універсальній розривній машині “Інстрон-1251” (Великобританія) із швидкістю деформування 5мм/хв при постійній температурі 220С. За результатами експериментальних випробувань для кожного зразка визначали межу текучості – параметр $\sigma_{0.2}$.

Концентраційний розподіл елементів на окремих ділянках корозійних вражень стінок труб вивчали з допомогою вторичної іонно-мас-спектрометрії (установка “LAS-2000” з приладом MS-156).

Мікротвердість визначали відповідно ГОСТ 9450-80 з використанням алмазної піраміди разом з металографічним мікроскопом.

Результати проведених експериментальних досліджень дозволили зробити наступний висновок:

На основі механічних, металографічних і рентгеноспектральних досліджень встановлена причина аварійних руйнувань паропроводів ТЕЦ бурякоцукрового виробництва, яка заключається в тому, що корозійні враження металу трубопроводів супроводжуються його активним наводнюванням і окрихченням, в наслідок чого знижуються пластичні властивості і стійкість матеріалу проти корозійно-механічного руйнування трубопроводів, особливо після 3-5 років експлуатації.

Показано, що з ростом терміну експлуатації, а також величини тиску й температури пара, в 1.5-2.5 рази знижуються показники тріщиностійкості матеріалу, що пояснюється деградуючою дією водню на кристалічну структуру металу паропроводів.

Маклюк О.В.,
*ст. викладач кафедри управління персоналом, економіки
праці та публічного управління
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*
Кадетов С.М.,
*к.е.н, доцент кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Промисловість в Україні переживає надто складні часи, котрі характеризуються закриттям багатьох високотехнологічних виробництв, стагнацією основних галузей, зниженням інноваційного потенціалу й інвестиційної активності, відповідно зниженням конкурентоспроможності на світових ринках тощо [4, с. 4].

Держава, як головна діюча особа, наразі немає чіткої позиції, її представники займаються вирішенням особистих проблем й питань збагачення власного оточення, а це призводить до домінування корпоративно-кланових інтересів у процесі вирішенні поточних і особливо середньострокових й довгострокових проблем.

Суперечність та невідповідність між принципами приватного підприємництва й реальним станом речей відносно формування в Україні права власності впливає негативно на динаміку капіталовкладень, поступово призводить до зношення основних виробничих фондів, до руйнування інфраструктури та, відповідно, неможливості подальшого економічного зростання.

Зарубіжний досвід має багато прикладів ефективного співробітництва влади та бізнесу з питань стратегічної промислової політики. Необхідно лише його адаптувати до українських сучасних умов. Партнерство держави та бізнесу має

базуватися на урахуванні й поєднанні їх інтересів, на створенні організаційної основи взаємодії на принципах довіри та відповідальності перед суспільством загалом.

Військова агресія сусідньої держави та початок повномасштабної війни наприкінці лютого 2022 року породили ще більше нестабільність, кошти відволікаються на військові потреби країни. У той же час саме військово-промисловий сектор у світі перший серед інших галузей промисловості використовує інновації у виробничих процесах.

Світові інноваційні тенденції створюють нові виклики для української промисловості, адже в короткі строки необхідно знайти адекватні рішення, усупереч складних зовнішньоекономічних, макроекономічних та соціальних умов, в яких опинилася країна [2, с. 62-63].

Інвестиції в виробництво необхідні для збільшення обсягів випуску продукції, що є затребуваною на внутрішньому та зовнішньому ринках, покращення її якісних характеристик і конкурентних властивостей.

Приватизація більшості українських підприємств не сприяла підвищенню їхньої ділової активності, особливо це стосується енергогенеруючих й енергорозподільчих компаній, а також більшості підприємств машинобудівного комплексу.

Оцінка статистичних даних щодо розвитку промисловості в останні декілька років дала змогу виявити наступні тенденції:

- поступово зменшується кількість суб'єктів господарювання й зайнятих у них працівників;
- поступово зменшується кількість фізичних осіб – підприємців, а це призводить до недостатнього рівня вкладу підприємництва у розвиток промисловості країни та її окремих регіонів.

В умовах ринкової економіки основним важелем, за допомогою якого досягається висока ефективність діяльності підприємств та, як наслідок, країни загалом, є розробка конкурентних стратегій і їхня обов'язкова реалізація. Особливо важливою є адаптація стратегій промислових підприємств України до умов навколишнього середовища.

Особливе значення має використання нових можливостей і запобігання загрозам, що постійно з'являються через податкову політику держави, через законодавчу базу, яка регулює діяльність промислових підприємств, через глобалізацію ринку і його наповнення, через конкурентоспроможність продукції та її ціну, через особливості державного регулювання, через відмінності стандартів, потенціал інвестицій й інновацій, а також корупцію [3, 7].

Грунтуючись на даних проведеного моніторингу, підприємства повинні вносити у стратегії зміни, що бувають як похідними від зміни ситуації, так і попереджуючими, прогнозуючими. Згідно стратегії розробляється програма дій, спрямована на досягнення стратегічних цілей.

Принцип нешкідливого стану навколишнього середовища забезпечує оптимальне співвідношення між економічним розвитком й екологічною безпекою. При обґрунтуванні заходів щодо екологічних програм економічні результати від їхнього провадження зіставляються із витратами на проведення робіт. При цьому у межах однієї території має досягатися однакова та дещо менша нормативної якості навколишнього середовища від суми усіх джерел забруднення.

Однією з ключових тенденцій є технологічний розвиток, що безпосередньо впливає на зміни в споживчих потребах у частині технічних і вартісних характеристик продукції. Вказані процеси особливо актуальні у високотехнологічних галузях, де конкуренція найбільш потужна.

В Україні через недостатнє державне стимулювання інноваційного розвитку основних напрямків промисловості (авіаційна і космічна техніка, комп'ютерна техніка, енергетичне обладнання тощо) у технічному відношенні розвиваються дуже повільно, а це впливає безпосередньо на конкурентоспроможність, відповідно і на прибуток, є причиною збитковості, деградації та можливого банкрутства.

На розмір прибутку підприємств впливає велика кількість різнобічних факторів, що безпосередньо відображаються на ціні, на якісних характеристиках кінцевого продукту, на його

можливості завоювати ринки тощо.

Вітчизняний ринок є спроможним у нарощуванні виробництва заміників імпортованої промислової продукції [6]. Україна наразі потребує зниження залежності від імпорту. Національний ринок зможе задовольняти вимоги споживачів через орієнтацію підприємств на розвиток виробництва імпортозаміщуючих товарів.

Для того, щоб імпортозаміщення промислових виробів стало безперервним і поступальним процесом, необхідна розробка державних програм, основними складовими котрих стануть мотивація підприємництва, розвиток сучасного виробництва, стабілізація ринку праці та підвищення рівня споживання продукції.

Експортні можливості держави визначають кількісні та якісні характеристики зовнішньої торгівлі, а також ступінь участі України в світовій економіці. Фактори, за допомогою яких вони формуються наступні: фінансовий, інвестиційний, інноваційний, інфраструктурний, інституційний й маркетинговий потенціали.

Основними структурними ланками експортного потенціалу виступають наступні: система внутрішніх стимулів й обмежень експорту; тарифні й нетарифні обмеження; стимулювання попиту та пропозиції на експортну промислову продукцію тощо [4, с. 13].

Експортний потенціал промисловості в Україні є підсистемою нестабільного економічного потенціалу, що в основному зорієнтований на поставку сировинних видів продукції. У той же час він виступає складноорганізованою системою, котра має три взаємопов'язані елементи:

- 1) пропозиція – ресурси промислового виробництва;
- 2) попит – потенціал зарубіжних ринків;
- 3) бар'єри та стимули.

Вирішення питань по вказаних вище складових – це надважливе та дуже складне завдання, а над його вирішенням потрібно наполегливо працювати державі і суб'єктам господарювання [5, с. 73-76].

Для підвищення ефективності діяльності підприємств використовують принцип концентрації, при цьому створюючи диверсифіковані структури із різними організаційними формами й ступенем залежності окремих складових, а саме:

- конгломерати – форма інтеграції господарюючих суб'єктів, що характеризується диверсифікацією бізнесу і відсутністю синергетичного ефекту працюючих спільно для економічного зростання;

- трест – це об'єднання підприємств, за якого відбувається сильна концентрація управління;

Синдикат – об'єднання, що працює на договірних відносинах із метою формування спільної системи забезпечення ресурсами й маркетингу;

Концерн – об'єднання, за якого інтегруються науково-виробничі, організаційно-економічні, торгово-збутові й фінансові можливості його учасників з метою реалізації визначених цілей розвитку.

Поява диверсифікованих структур в ринковій економіці є об'єктивним процесом і тому у тій або іншій формі він відбувається в Україні. Необхідна чітко розроблена нормативно-правова база, яка спрямує вказані тенденції в конструктивне русло та не призведе до монополізму, до фінансових махінацій, збитковості та наступного банкрутства підприємств.

Важливим у нашій державі також є процес створення малих диверсифікованих підприємств. У міру формування груп споживачів за доходами на них чекає один з варіантів:

- компанія перетвориться у середню чи крупну диверсифіковану корпорацію з значною часткою виробництва;

- компанії доведеться спеціалізуватися на одному або ж групі ринків, а для цього треба мати конкурентні переваги та значні ресурси;

- компанії працює як «оболонка», де виробництво й інші функції передаються іншим підрядникам на контрактній основі [1, с. 107].

Формуванні механізмів інтеграції малого, середнього та великого бізнесу є можливим за допомогою організаційних

структур щодо підтримки субконтрактації, що фактично є посередниками між підприємствами різних розмірів.

Фундаментом подальшого інноваційного розвитку промисловості мають бути наукові відкриття, відповідно прикладні науки та інтелектуальна власність, що є його потенціалом. У розвинутих країнах із високим рівнем доходу на душу населення 80% приросту рівня продуктивності економіки забезпечується саме за рахунок інновацій.

Якщо Україна має за мету збереження та розвитку індустріально-аграрної держави, що є абсолютно реальним у силу ряду факторів (історичного, ресурсного, геополітичного, інфраструктурного, зовнішньоекономічного тощо), необхідно активно реалізовувати модель розумної індустрії, поступово формувати нові індустріальні структури мережевої економіки у всіх регіонах країни.

Список використаних джерел

1. Дерун І.А. Аналітичне забезпечення угод злиття та поглинання промислових підприємств в Україні. Фінанси України. 2017. № 4. С. 104-120.

2. Залознова Ю.С. Українська промисловість: сучасні виклики та проблеми розвитку. Економіка України. 2018. № 3. С. 49-68.

3. Ковтуненко Ю.В. Методичний інструментарій оцінки інтелектуального капіталу інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс]. Економіка та суспільство. 2016. № 2. Режим доступу до журналу: http://economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/51.pdf.

4. Савченко В., Маклюк О. Роль держави в розвитку промисловості як фундаменту економіки України / В. Савченко, О. Маклюк // Банківська справа. – 2022. – №1-2 (156). С.3-19.

5. Саліхова О.Б. Новий механізм державної підтримки технологічних інновацій для розвитку промисловості. Статистика України. 2018. № 2. С. 30-35.

6. Фарат О.В. Система виявлення резервів підвищення конкурентоспроможності продукції промислових підприємств за

рахунок інноваційних кластерів. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 10. С. 478-488.

7. Філіппова С.В. Особливості процесу комерціалізації інноваційних розробок промислового підприємства [моногр.]. Луганськ. Вид-во «Ноулідж». 2013. 214 с.

*Мегей В.Л.,
студентка 2-го курсу спеціальності 281
Публічне управління та адміністрування
Навчально-наукового інституту управління,
економіки та бізнесу
Науковий керівник: Кузьменко Г.О.,
доктор філософії в галузі публічного
управління та адміністрування*

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний час все більше зближував українське суспільство. Сьогодні поділ на соціальні класи, політичну владу, професійні асоціації та навіть групи інтересів майже зник в Україні. Усі вони, за рідкісним винятком, разом працюють заради спільної мети – вибити окупантів з нашої країни. Водночас патріотичний потяг та емоційний підйом, які вели українців до перемоги, не повинні підривати основи здорового раціоналізму, який не лише є запорукою ефективного управління військовим матеріально-технічним забезпеченням, але й по праву вважається одним із наріжних каменів України. Майбутня повоєнна відбудова та економічне відновлення нашої країни.

Зокрема, важливим аспектом зазначеного обґрунтування є налагодження належно скоординованої взаємодії між державними органами влади та місцевого самоврядування з урахуванням принципу субсидіарності. Це стає особливо важливим в умовах воєнного стану, оскільки всі гілки ієрархії влади природно прагнуть до централізації прийняття управлінських рішень. Тому безумовним пріоритетом сьогодні є визначення першочергових завдань, які необхідно покласти на органи місцевого самоврядування регіональних та територіальних громад, щоб, з одного боку, забезпечити максимальну ефективність управління ними ресурсним потенціалом своїх відповідних територіях, а з іншого боку, координувати діяльність усіх установ влади, щоб вчасно

задовольнити нагальні потреби прифронтової лінії та відновити економіку.

Насамперед у цьому контексті слід звернути увагу на переміщення підприємств зі східного регіону в центральні та західні регіони та міграцію населення. Саме тут земство стикається з найбільшими викликами війни. По-перше, ми говорили про необхідність налагодження координації з районними та обласними військовими управліннями щодо забезпечення переміщення підприємств та тимчасового розселення внутрішньо переміщених осіб. У найближчому майбутньому це може супроводжуватися створенням сприятливих умов для тривалого проживання для тих, хто вирішить залишитися в місці переселення на тривалий час або навіть назавжди.

З огляду на це першочерговим завданням місцевої влади має стати розробка ефективної системи моніторингу внутрішньо переміщених осіб та переміщених підприємств, у тому числі класифікація їх на три основні категорії:

1) Транзитери (люди, які осідають у новій громаді на короткий проміжок часу: від кількох днів до кількох місяців, а потім їдуть до інших громад чи регіонів, або виїжджають за кордон);

2) групи тимчасового проживання (передбачувана тривалість проживання в межах громади – від кількох місяців до року (залежно від перспектив завершення бойових дій та можливості повернення додому);

3) Орієнтація на іммігрантів, які назавжди змінюють місце проживання, включно з безповоротним переміщенням свого бізнесу зі сходу чи півдня країни до центру чи заходу.

Кожна з цих трьох категорій громадян і підприємців має свої потреби та особливості, які повинні враховуватися земствами територіальних громад, на території яких вони тимчасово проживають, при формуванні поточних планів і довгострокових стратегій розвитку. Отже, для першої категорії громадян необхідно лише створити прийнятні умови для тимчасового проживання, включно з доступом до якісного

побутового обслуговування, забезпечення продуктами харчування та підключення до Інтернету. Як правило, це найкраще забезпечується у великих містах або середніх регіональних центрах поблизу кордонів держав-членів ЄС.

Друга категорія (ті, хто має намір тимчасово перебувати в новій громаді протягом року або менше) потребують більшої уваги з боку місцевої влади. По-перше, їхній запланований термін перебування є більшим, ніж у першої категорії, а це означає, що потрібні додаткові зусилля для створення належних побутових та житлових умов. По-друге, ці люди (в тому числі підприємці) можуть зробити значно більший внесок в економічний розвиток громади, особливо якщо вони є висококваліфікованими фахівцями у важливих професіях. Деякі з цих людей є довгостроковими або постійними мешканцями нової громади і тому потрапляють до третьої категорії. Тому рекомендується поєднувати тимчасове розміщення людей другої категорії з їхніми потенційними роботодавцями (включаючи перспективу використання компетенцій компаній, до яких вони переїжджають). Для цього можна використовувати існуючі гуртожитки та хостели (переважно у великих містах та навколо них), а також нове тимчасове житло у приміській та сільській місцевості.

У деяких випадках, можливо, навіть варто ініціювати будівництво нового постійного житла, особливо якщо є перспектива продовження терміну проживання до декількох років. Це житло має перебувати у комунальній власності (його можна використовувати як соціальне житло або перетворити на сімейний гуртожиток без права приватизації).

І, нарешті, третя група (внутрішньо переміщені особи та підприємці, які не планують повертатися з різних причин) потребують особливої уваги. По-перше, у випадку з бізнес-спільнотами місцева влада громад (і навіть регіонів), де розселені представники цієї категорії громадян, має чітко визначити пріоритетні напрями підприємницької діяльності, які відповідають стратегічним цілям розвитку конкретної громади чи регіону, та забезпечити їх першочергову підтримку з боку

місцевої влади. По-друге, для цих видів бізнесу необхідно вже зараз розпочати розбудову відповідної виробничої інфраструктури, наприклад, створення індустріальних, технологічних і наукових парків та промислових зон. По-третє, необхідно створити ефективні механізми взаємоузгодженого переміщення підприємств та їхніх потенційних працівників. Для цього необхідно передбачити будівництво нового житла в місцях розміщення нових промислових об'єктів та індустріальних парків, а також ініціювати розвиток відповідної соціальної, інженерної та маркетингової інфраструктури.

У цьому контексті можливе також формування нових поселень з промисловою спеціалізацією (переважно в інноваційних галузях сучасного машинобудування та військово-промислового комплексу) або агропромисловою спеціалізацією (переважно з переробки та зберігання сільськогосподарської продукції та розвитку агрологістичних мереж).

Оптимізація процесу просторового розселення переміщених підприємств та внутрішньо переміщених осіб тісно пов'язана з модернізацією стратегій соціально-економічного розвитку регіонів та місцевих громад, які їх приймають. Крім того, ці стратегії мають відображати пріоритетні напрями формування продовольчих резервів на території місцевих громад та основні заходи щодо зниження пов'язаних з цим безпекових ризиків, враховуючи, в тому числі, досвід, набутий Україною під час війни.

По-перше, створення якісної системи територіальної оборони та ефективна співпраця з військовим командуванням для створення на території громад належним чином захищених складів та об'єктів логістики, які в майбутньому можуть бути використані у військових цілях.

Нарешті, ще однією важливою функцією територіальних громад та їхніх органів місцевого самоврядування, яка набуває все більшої актуальності в умовах воєнного стану, є посилення співпраці з донорськими організаціями європейських країн з метою розбудови та модернізації інфраструктури відповідних громад та підготовки їх до реалізації проектів повоєнного

соціально-економічного розвитку. Адже в умовах воєнних дій на півдні та сході нашої країни європейські партнери значною мірою зосередилися на військовій допомозі нашій державі та підтримці біженців, які були змушені повернутися до своїх країн. Це створило своєрідний "інституційний вакуум" у питаннях формування засад післявоєнного соціально-економічного розвитку України, зокрема в частині інтеграції до ЄС та адаптації сучасних європейських цінностей до вітчизняного суспільного устрою. Як наслідок, після завершення активної фази війни, особливо якщо вона затягнеться на тривалий час, значна частина українського суспільства та представників влади може опинитися в ситуації неготовності до переходу на "мирний шлях". Це загрожує поширенням так званого "афганського синдрому". Для багатьох людей більш природним є перебування в ситуації постійної небезпеки, активних бойових дій і підготовки до чергової військової операції, ніж мирне існування з усіма його побутовими, фінансовими та соціальними проблемами (особливо коли влада не може вчасно налагодити безболісний перехід до повоєнного життя).

Таким чином, сьогодні Україні необхідно посилити співпрацю з європейськими партнерами (як урядовими, так і громадськими організаціями) та започаткувати низку нових програм і проєктів, спрямованих на підготовку державних службовців і громадян до післявоєнного етапу соціально-економічного розвитку. У цьому плані місцеві громади та їхні органи місцевого самоврядування мають стати одними з головних ініціаторів, особливо це стосується громад і регіонів, віддалених від зони бойових дій, але розташованих близько до кордонів ЄС.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від

12.05.2015 року № 389-VIII .

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР.

4. Борщевський В., Громадський простір, Територіальні громади в умовах воєнного стану, як забезпечити ефективне управління в конспекті пріоритетів повоєнного розвитку, стаття від 29.04.2022р.

Назарко С.О.,
*к.е.н., доцент кафедри управління персоналом, економіки
праці та публічного управління*

*Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Бачуріна І.В.,
*к.е.н., доцент кафедри загальнонаукових,
соціальних і поведінкових дисциплін*

*Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

РОЛЬ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ У ВІДРОДЖЕННІ УКРАЇНИ

Здатність отримувати нові знання і використовувати їх в усіх сферах життя на пряму впливає на рівень достатку населення в країні. Світова економіка рухається до економіки, що базується на знаннях, і підтримка знань є важливою складовою економічного зростання.

Словосполучення «економіка знань» має багато синонімів, включаючи постіндустріальну економіку, цифрову економіку, інформаційну економіку, суспільство знань, навчання протягом життя. Незважаючи на різні визначення економіки знань, цей термін широко використовується в аналітичних документах та звітах міжнародних організацій, а також науковій економічній літературі.

Економіка знань базується на здатності людей аналізувати, накопичувати та генерувати знання, використовуючи власний інтелект. В основі економіки знань лежить можливість використання знань та інформації як важливого фактора виробництва та створенням нових ідей, продуктів і послуг, які можуть бути успішно комерціалізовані на ринку. У цьому контексті, економіка знань базується на технологічних інноваціях, використанні інформаційних технологій, виникненні нових професій та сфер діяльності, пов'язаних з генеруванням та управлінням знаннями, наукових дослідженнях та розробках, інтелектуальній власності, підвищенні значення

наукомістких галузей в економічному зростанні, обміні ідеями та знаннями між людьми і організаціями, розвитку освітньої-наукової та дослідної діяльності.

Економіка знань допомагає створити інфраструктуру та умови для того, щоб знання можна було залучити в якості ресурсу виробництва, та забезпечити їх поширення та використання в економіці для досягнення конкурентних переваг та створення більш високоякісних продуктів і послуг.

Існує багато різних способів отримання знань. До найпоширеніших можна віднести: навчання в університеті або іншому навчальному закладі; менторство або коучинг, створення інноваційних платформ; підвищення кваліфікації або стажування в певній сфері, тим самим компанія робить свій внесок у посилення кадрової та інтелектуальної складової потенціалу інноваційного розвитку; науково-дослідна робота, участь у семінарах, конференціях, тренінгах і інших подіях, з метою обміну досвідом, інформацією, трансферу знань та технологій, в тому числі і міжнародний, удосконалення й підвищення ефективності наявних доробок.

В умовах сучасної інформаційної економіки управління знаннями є особливо цінним активом і важливим фактором успіху для бізнесу та організацій. Важливим аспектом управління знаннями є переведення їх з пасивного стану (ідеї) в практичну площину (впровадження).

Модель економіки знань описує економічну систему, де знання є ключовим ресурсом, який визначає конкурентоспроможність та ефективність економічних процесів. Ця модель передбачає, що знання стають основним джерелом створення багатства та прогресу в економіці, а не просто доповненням до інших факторів виробництва. У такій моделі економічний розвиток визначається кількістю нових ідей та знань, які можуть бути створені та втілені у виробництві.

Основними складовими моделі економіки знань є наступні :– *Інтелектуальний капітал*: включає знання, технології, інновації, досвід, творчість та інші інтелектуальні ресурси, які сприяють розвитку інтелектуальної власності.

– *Інформаційні технології*: ІТ – це ключовий інструмент для розвитку економіки знань і включають технології обробки і передачі інформації, які дозволяють створювати та розповсюджувати знання та інформацію.

– *Людський капітал*: У моделі економіки знань люди є найбільш цінним ресурсом. Людський капітал включає знання, вміння та навички, які набуваються через навчання та досвід роботи. Знання стають основним джерелом створення багатства, оскільки замінюють фізичні ресурси, такі як праця та капітал, які використовувалися в традиційній економіці.

– *Інновації*: включають розробку нових продуктів, технологій, процесів, послуг та бізнес-моделей, що базуються на знаннях та інформації. Інновації стимулюють розвиток нових ринків, підвищують продуктивність та забезпечують зростання економіки.

– *Підприємництво*: включає створення нових бізнесів та ініціатив, що базуються на інтелектуальних ресурсах та інноваціях.

– *Глобалізація*: Економіка знань є глобальною, що дозволяє компаніям та організаціям з усього світу обмінюватися знаннями та інноваціями. Це забезпечує більший розвиток технологій та підвищення продуктивності робочих процесів.

– *Ринок праці* та зайнятість стають більш гнучкими та мобільними.

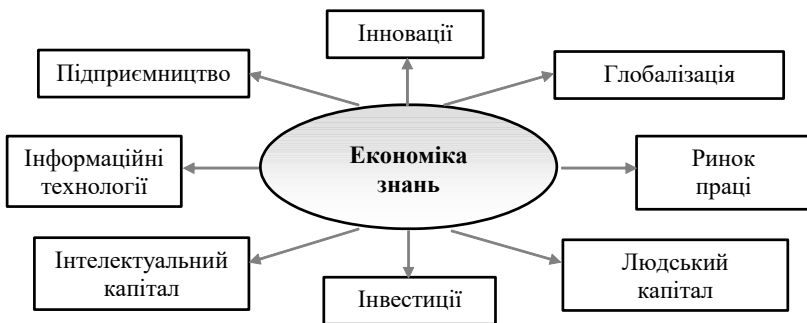

Рис. 1. Модель економіки знань

– *Інвестиції* в знання є важливою складовою моделі економіки знань. Вони фінансують дослідження та розробки, які призводять до нових знань та технологій.

Ці складові взаємодіють між собою та утворюють систему економіки знань, яка базується на інтелектуальних ресурсах та інформаційних технологіях, та є ключовим фактором економічного розвитку в сучасному світі.

Згідно з різноманітними міжнародними рейтингами, Україна на даний момент знаходиться на низькому рівні інноваційного та технологічного розвитку порівняно з іншими країнами світу. Наприклад, за даними Індексу інноваційності Bloomberg 2021, Україна займає 58-е місце з 60 країн. За оцінками Global Innovation Index 2021, Україна знаходиться на 49-му місці з 132 країн, водночас наша країна є донором інтелектуального капіталу для розвинених країн і це є національною проблемою для України.

Попри високий науковий потенціал України, динаміка кількості працівників, зайнятих дослідженнями та розробками, у 2015-2021 роках була негативною. У 2021 році порівняно з 2015 роком кількість таких працівників знизилась на 46315 осіб або на 38 %, тобто майже на половину (рис. 2).

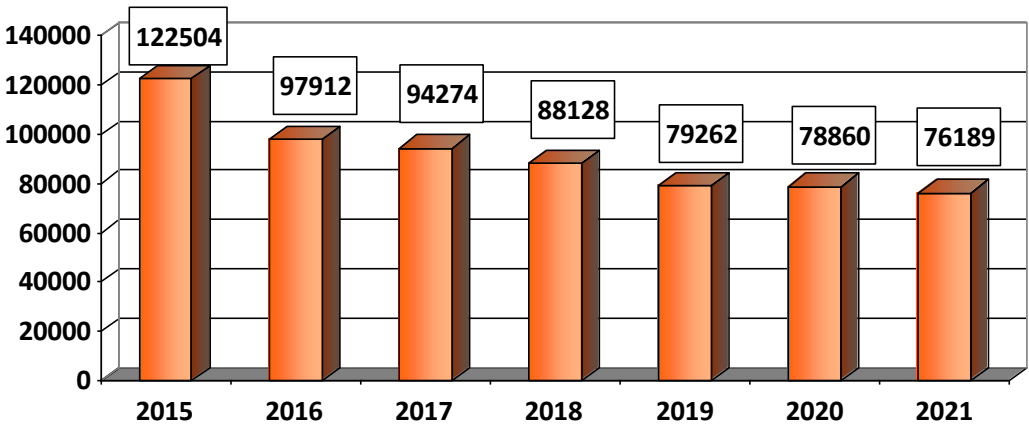

Рис. 2. Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР у 2015-2021 роках (осіб)

Нерівноправна політика оплати праці в науково-дослідному секторі, що фінансується державою, призвела до масового відтоку кадрів з наукової спільноти: за останнє десятиліття кількість дослідників в Україні скоротилася більш ніж удвічі. Україна є однією з країн з найнижчою концентрацією дослідників (11 осіб на 10000 населення проти 55 в країнах Європи та ОЕСР). Низький рівень інноваційного та технологічного розвитку в Україні зумовлений рядом факторів, включаючи низьку конкурентоспроможність економіки, недостатній рівень інвестицій у науку та технології, недостатній розвиток інфраструктури та відсутність ефективної державної підтримки для інноваційних проєктів. Однак війна ставить під загрозу найближче майбутнє сфери високих технологій в Україні. Українські виробники та стартапи переносять свою діяльність в інші країни. Руйнування української технологічної індустрії може перешкодити компаніям надавати технічні послуги ЄС та іншим країнам, що могло б підтримувати Україну в короткостроковій перспективі.

Таблиця 1

Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції

Показник	Роки						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць	824	817	759	777	782	809	881
% до загальної кількості промислових підприємств	17,3	16,9	16,2	13,8	15,8	16,8	17,1
Кількість упровадженої інноваційної продукції промисловими	3136	4139	2387	3843	2148	4066	4122

підприємствам и, одиниць							
% упровадженої інноваційної продукції, загальній кількості промислових підприємств	15,2	16,6	14,3	15,6	13,8	14,9	15,2
Обсяг реалізованої інноваційної продукції усього, млн. грн	2305 0	3270 7	1771 4	3369 8	3426 5	4752 6	4982 9
% до загального обсягу реалізованої продукції промислових підприємств	1,4	1,1	0,7	0,8	1,3	1,9	2,0

Стан розвитку національної науки та рівень її державної підтримки завжди відіграють важливу роль у можливості впровадження інновацій. Держава не лише фінансує фундаментальні та ризиковані дослідження, але й відіграє роль у поширенні знань та інновацій у суспільстві та розширенні потенціалу для виробництва якісно нових товарів і послуг. Накопичені знання є суспільним благом і основним джерелом підвищення рівня життя, але без участі держави їх використання не було б оптимальним для суспільства. Саме інвестиції в інновації та людський капітал визначають конкурентоспроможність окремих підприємств, та національної економіки в цілому.

Таблиця 2
Витрати на НДР за джерелами фінансування

Джерело фінансування	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	млн. грн. %	млн. грн. %	млн. грн. %	млн. грн. %	млн. грн. %	млн. грн. %
Кошти бюджету	3992,2 36,3	3910,8 33,9	4896,4 36,5	6222,7 37,1	6724,7 39	7411,8 43,5
Власні кошти	2783,3 25,3	1146,0 9,9	1340,9 10	1610,0 9,6	1725,1 10	2105,5 12,4
Кошти організацій державного сектору	281,6 2,5	361,5 3,1	718,7 5,4	1141,6 6,8	798,6 4,6	799,8 4,7
Кошти організацій підприємницького сектору	1713,4 15,6	3369,5 29,2	3007,8 22,5	3947,4 23,5	4035,7 23,4	2527,8 14,8
Кошти організацій сектору вищої освіти	3,7 0	7,3 0,1	8,9 0,1	6,8 0	3,7 0	15,8 0,1
Кошти приватних некомерційних організацій	0,1 0	2,8 0,1	2,8 0,1	21,3 0,1	14,7 0,1	10,5 0,1
Кошти іноземних джерел	2077,6 18,9	2550,3 22,1	3262,8 24,4	3642,6 21,7	3856,2 22,3	4083,3 24
Кошти інших джерел	150,0 1,4	182,3 1,6	141,1 1,0	181,4 1,2	95,9 0,6	68,1 0,4
Всього	11001,9 100	11530,7 100	13379,3 100	16773,7 100	17254,6 100	17022,4 100

Наукова робота є важливим фактором розвитку будь-якої країни, але в Україні фінансування наукових досліджень є дуже

низьким порівняно з іншими країнами. Напередодні війни Україна знаходилась серед країн з найнижчим рівнем «науково-дослідної капіталізації» ВВП. Незважаючи на зростання загальних витрати на НДР у 2020 р. – 17022,4 млн. грн. (таб.2), за даними Європейської комісії, частка обсягу витрат загального фонду на наукову сферу у ВВП у 2020 р. – 0,18 %, що є одним з найнижчих показників в Європі.

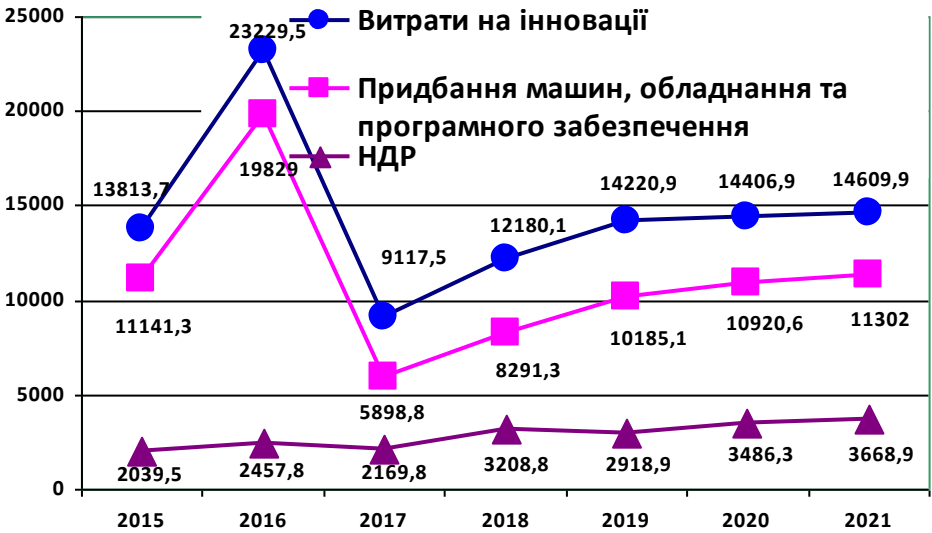

Рис. 3. Витрат за напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств України у 2015-2019 роках (млн.грн.)

У національній політиці 2015-2020 років рівень державного фінансування науки був несумісний з цілями отримання нових знань та способами їх застосування, що фактично підірвало основи інноваційної системи країни.

Тому реформування сфери фінансування наукових досліджень в Україні повинно здійснюватися через стандартизацію форм державної допомоги: прямі гранти та розвиток системи конкурсного відбору проєктів, сприятиме розподілу коштів відповідно до реальних потреб науково-

дослідної галузі; розвиток науково-технологічних парків та інноваційних центрів, може сприяти залученню іноземних інвесторів, розробці нових технологій та підвищенню конкурентоспроможності української науки; встановлення чітких вимог та критеріїв оцінки результатів наукової діяльності, що дозволить відбирати проекти з найбільшим потенціалом і забезпечити відповідну якість наукових досліджень.

Для того, щоб національна наука стала дієвим інструментом для майбутньої післявоєнної економіки, необхідна реконструкція взаємовідносин та створення ефективної системи комунікації між наукою, суспільством, урядом та бізнес-структурами. Компоненти цієї перебудови мають включати:

- План післявоєнного відновлення економіки, що зосереджується на технологічній модернізації виробничого сектору та створенні попиту на інноваційну та наукову продукцію.

- Розвиток людських ресурсів у науці. Необхідно забезпечити науковцям достатній рівень заробітної плати, соціальних гарантій та можливостей для професійного зростання та розвитку. Формувати новий кадровий потенціал у науковій сфері.

- Зміна підходу до оцінки наукової діяльності: важливо змінити підхід до оцінки наукової діяльності, зокрема збільшити вагу соціального і економічного впливу наукових досліджень і зменшити значення метрик, що засновані на кількості публікацій.

- Сприяння комерціалізації наукових розробок: Національна наука повинна мати можливість перетворювати результати наукових досліджень на реальні продукти та послуги, що стануть основою майбутньої післявоєнної економіки. Для цього необхідно створити сприятливі умови для комерціалізації наукових розробок, зокрема, шляхом створення технопарків та інкубаторів стартапів, залучення бізнесу та впровадження податкових пільг.

- Впровадження європейських стандартів у сфері

фінансування та організації наукових досліджень.

- Необхідно створити сприятливі умови для здійснення досліджень, шляхом підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення наукових установ сучасним обладнанням для проведення досліджень на найвищому рівні.

- Популяризувати вітчизняну науку та підвищувати соціальний статус і престиж дослідників у національному бізнес-середовищі та суспільстві в цілому.

Висновок. Створення самодостатньої економіки, здатної до постійної технологічної модернізації та витримувати міжнародну конкуренцію, вимагає реструктуризації потужного наукового сектору економіки.

Перелік використаних джерел:

1. Бутко М.П. Сучасні аспекти цифровізації і впровадження штучного інтелекту в діяльність закладів вищої освіти України. / М.П. Бутко, М.І. Мурашко, С.О. Назарко // Економіка України. 2022. № 11. С. 76-86. – Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/econo.myukr.2022.11.076>

2. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України. – Режим доступу: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/>

3. Данилишин Б.М. Про роль національної науки у відродженні України. – Режим доступу: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/515894_pro_rol_natsionalnoi_nauki.html

4. Демчишак Н. Б. Роль економіки знань у побудові інноваційної моделі розвитку України / Н.Б. Демчишак, Ю.І. Жук // Молодий вчений. – 2018. – № 7(1). - С. 258-263. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_7\(1\)_60](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_7(1)_60).

5. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану». Київ, 2022. 358 с. – Режим доступу: <https://iea.gov.ua/5648-2/>

7. Казакова Н. А. Перспективи розвитку економіки знань України як актора напівпериферії Європи. / Н. А.Казакова, Н. О.Мірошник // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм, (12), 129-139. – Режим доступу: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-13>.

8. Маслак О. І. Економіка знань: еволюція наукових уявлень, складові та чинники формування в новітніх умовах. / О.І. Маслак, В.К. Данилко, Н.Є. Гришко, К.О. Скрипнюк // Ефективна економіка. 2020. № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8457>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.12.17

9. Назарко С.О. Управління людським капіталом в умовах війни. /С. Назарко, І. Канцур, І. Познанська // Економіка та суспільство., 2022. № 41. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-32>

10. Турчіна, С. Г. Розвиток економіки знань в умовах інтеграції України до світового господарства /С.Г. Турчіна// Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Вип. 13. Ч. 2. – С. 133–136.

11. Терлецька К. Що таке суспільство знань, і як його будують в Україні? – Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/shcho-take-suspilstvo-znan-i-jak-joho-budujut-v-ukrajini.html>

12. Шлях до суспільства, заснованого на знаннях. – Режим доступу: <https://kpi.ua/knowledge-society>

Перетяцько Ю.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки,
обліку і оподаткування.
Національний університет “Чернігівська політехніка”

КОНТРАБАНДА В УКРАЇНІ

Згідно з Кримінальним кодексом України контрабанда – переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарно-матеріальних цінностей щодо яких діють обмеження або заборони [1]. Такими товарно-матеріальними цінностями є зброя, наркотичні засоби, товари інтелектуальної власності (табл. 1 та 2).

Таблиця 1 – Перелік заборонених до переміщення товарно-матеріальних цінностей

Назва товару	Напрямок переміщення
Особливо небезпечні наркотичні засоби, психотропні речовини обіг яких заборонено та рослини, які містять наркотичні засоби	Ввезення, вивезення, транзит
Твори, зображення, інші предмети порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження	Ввезення
Товари, ввезення яких: - заборонено законодавством у зв'язку з безпекою для життя і здоров'я людей; - можуть спричинити масові інфекційні захворювання або отруєння людей	Ввезення
Культурні цінності, занесені до Державного реєстру національного культурного надбання; культурні цінності, включені до Національного архівного фонду; культурні цінності, включені до Музейного фонду України	Вивезення
Культурні цінності, щодо яких оголошено розшук	Ввезення
Лісоматеріали та пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев (акація, берека, вишня, груша, горіх, каштан, тис ягідний, черешня, явір, ялівець)	Вивезення
Клоновані ембріони людини	Ввезення, вивезення
Металобрухт, який утворився у військових частинах, військових установах, військових навчальних закладах	вивезення

Збройних Сил України та інших військових формуваннях	
Неідентифіковані тварини або тварини без відповідних ідентифікаційних, ветеринарних та інших супровідних документів	Ввезення, вивезення транзит (переміщення)
Живі патогенні мікроорганізми (у тому числі бактерії, віруси, грибки, рикетсії, мікоплазми, інші патогенні мікроби) та патологічний матеріал, що містить збудників хвороб тварин. Ветеринарних препаратів, не зареєстрованих згідно з законодавством	Ввезення
Зброя та боєприпаси всіх видів та військове спорядження	Ввезення, вивезення
Ґрунтова маса (крім зразків для проведення наукових досліджень)	Вивезення
ГМО, а також продукція, вироблена із застосуванням ГМО, до їх державної реєстрації, за винятком таких, що призначені для науково-дослідних цілей або державних апробацій (випробовувань)	Ввезення
Перелік товарів, заборонених до ввезення на митну територію України, що походять з Російської Федерації (до 31 грудня 2023 року (включно), затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1147 «Про заборону ввезення на митну територію України товарів, що походять з Російської Федерації»	Ввезення

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Таблиця 2 - Перелік товарно-матеріальних цінностей обмежених до переміщення

Найменування товарів	Напрями переміщення	Документи та відомості, що підтверджують встановлені обмеження
Наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, включені до списків Таблиці II, III та IV Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів	Ввезення, вивезення, транзит	Ввезення на територію України, вивезення з території України чи транзит через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів
Лікарські засоби, що містять		

Найменування товарів	Напрями переміщення	Документи та що підтверджують встановлені обмеження
наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, які затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770		здійснюється за наявності дозволу на право ввезення (вивезення) чи транзиту наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів.
Товари, що є об'єктом спеціальних заходів	Ввезення	Дозвіл на імпорт, Спеціальна ліцензія на імпорт товарів
Лісоматеріали та виготовлені з них пиломатеріали (крім цінних і рідкісних порід дерев)	Вивезення	Сертифікат про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів
Культурні цінності, що вивозяться, у тому числі тимчасово, за межі України	Вивезення	Свідоцтво на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей
Готівкова валюта Банківські метали	Ввезення, вивезення Ввезення, вивезення Ввезення Вивезення	Банківська ліцензія та відповідних договорів із контрагентами або документа, що замінює ці договори (тільки для банків) Договір із контрагентом або документ, що його замінює (тільки для банків). Договір на поставку банківських металів Національному банку. Договір на поставку банківських металів Національному банку (тільки для юридичних осіб, крім банків)

Найменування товарів	Напрями переміщення	Документи та відомості, що підтверджують встановлені обмеження
		Письмова відмова Національного банку від купівлі банківських металів (виготовлених українськими виробниками), що вивозяться (для банків та юридичних осіб)
Радіоактивні матеріали: джерела іонізуючого випромінювання радіонуклідні, ядерні матеріали, радіоактивні відходи Радіоактивні матеріали, що містяться у складі приладів, апаратури, обладнання, пристроїв	Ввезення, вивезення, транзит	Дозвіл на здійснення міжнародних перевезень радіоактивних матеріалів
Радіообладнання та випромінювальних пристроїв, що мають низький рівень відповідності суттєвим вимогам технічного регламенту радіообладнання, види яких визначає регуляторний орган	Ввезення	Наявність типу радіообладнання та випромінювальних пристроїв в реєстрі радіообладнання та випромінювальних пристроїв
Видавнича продукція, що має походження або виготовлена та/або ввозиться з території держави-агресора, тимчасово окупованої території України для розповсюдження на території України	Ввезення	Дозвіл на ввезення видавничої продукції, що має походження або виготовлена та/або ввозиться з території держави-агресора, тимчасово окупованої території України
Водні біоресурси та продукція з них	Ввезення, вивезення	Форма реєстрації умовів (реекспорту) антарктичного та патагонського іклячів
ГМО, а також продукція, вироблена із застосуванням ГМО	Ввезення, транзит	Витяг або посвідчення або реєстраційний номер з державного реєстру генетично

Найменування товарів	Напрями переміщення	Документи та відомості, підтверджують встановлені обмеження
		модифікованих організмів або продукції, виробленої із застосуванням ГМО або Дозвіл на ввезення продукції, отриманої з використанням ГМО, призначеної для науково-дослідних цілей або Дозвіл на транзитне переміщення незареєстрованих в Україні ГМО
<p>Пестициди і агрохімікати</p> <p>Добрива азотні інші, хлористий калій, гідроортофосфат діамонію, дигідроортофосфат амонію, аміак у водному розчині, тіосульфати, сульфат цинку, нітрат калію, фосфати калію, фосфати кальцію,</p>	Ввезення	<p>Дозвіл на ввезення на митну територію України незареєстрованих пестицидів і агрохімікатів, що використовуються для державних випробувань і наукових досліджень, а також обробленого ними насіннєвого (посадкового) матеріалу або</p> <p>Відомості про включення товарів до Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів</p> <p>Під час воєнного стану та протягом 90 днів з дати його припинення або скасування державна реєстрація</p>

Найменування товарів	Напрями переміщення	Документи та відомості, підтверджують встановлені обмеження
фосфати алюмінію, борати натрію, безводні, Інші борати.		агрохімікатів не вимагається у випадках
Колісні транспортні засоби	Ввезення	Сертифікат відповідності колісного транспортного засобу або Сертифікат відповідності щодо індивідуального затвердження колісного транспортного засобу або інший документ про підтвердження відповідності, виданий згідно із законодавством України, що вказує, якому саме рівню екологічних норм відповідає за конструкцією транспортний засіб
Перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квотуванню, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2022 р. № 1466 «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2023 рік»	Ввезення вивезення	Ліцензія на експорт або Ліцензія на імпорт
Папір цигарковий Фільтри для промислового виробництва сигарет: фільтропалочки ацетатні (трубки	Ввезення	Ліцензія на право виробництва тютюнових виробів

Найменування товарів	Напрями переміщення	Документи та що підтверджують встановлені обмеження
з волокон ацетату целюлози, вкриті цигарковим папером)		

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Основними причинами вчинення контрабанди є отримання вигоди від переміщення заборонених товарів та (або) уникнення сплати податків (зборів) при перетині кордону.

Контрабанда спричиняє негативні наслідки економічній безпеці України шляхом збільшення корупційних схем та недоотримання коштів у вигляді податків та зборів до бюджету. З метою протидії контрабанди в системі митних органів створений Департамент боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями. Працівники Департаменту вчиняють ряд заходів щодо виявлення контрабанди, результати яких наведено у (табл. 3).

Таблиця 3 - Основні результати діяльності Департаменту боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями у 2022 році

Назва заходу	Результат
Аналітично-пошукова та оперативна робота	
Порушення митних правил за перевищення строку тимчасового ввезення транспортних засобів	Складено 50 протоколів. Конфісковано у судовому порядку 17 автобусів та накладено штрафів на загальну суму 1 млн грн.
Порушення справ проти санкційних осіб	33 протоколи
Неотримання військовими частинами пропущених через митний кордон на їх адресу товарів	50 випадків
Арешт товарів, які перебували під митними контролем в режимі переробки та були ввезені підприємствами країн-агресорів	Загальною вартістю 300 млн грн

Незаконне переміщення товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях в зоні діяльності Київської митниці	Складено 11 протоколів на загальну суму 100 тис. грн
Проведення контрольних заходів на митницях	6 заходів у Львівській, Волинській, Чернівецькій, Закарпатській митниці
Стан протидії порушенням митних правил	
Кількість зафіксованих порушень	11098 випадків загальною вартістю предметів 3 млрд грн
Вилучення товарів, млн грн:	
Промислові	458
Продовольчі	50
Валюта	147
Транспортні засоби	43
Надходження коштів до бюджету від стягнення штрафів, млн грн	103
Стан боротьби з контрабандою наркотиків та зброї	
Кількість випадків незаконного переміщення через кордон наркотичних засобів	513
Кількість випадків незаконного переміщення через кордон зброї	309

Джерело: розроблено автором на основі [3, с. 49-52]

З метою запобігання контрабанди необхідно удосконалювати чинне митне законодавство усуваючи розбіжності у нормативно-правових актів, таким чином унеможливаючи незаконний перетин товарів через митний кордон. Впровадження дієвої системи правової відповідальності шляхом встановлення дієвого кримінального та адміністративного покарання.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 05.04.2023).

2. Товари щодо яких діють обмеження та заборони. Сайт Державної митної служби України. URL:

<https://customs.gov.ua/tovari-shchodo-iakikh-diiut-obmezhennia>
(дата звернення 05.04.2023).

3. Звіт про результати роботи Державної митної служби України за 2022 рік. Сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (дата звернення 05.04.2023).

*Петренко В.В.,
здобувач освіти другого магістерського рівня
спеціальності 281
Публічне управління та адміністрування
Навчально-наукового інституту управління,
економіки та бізнесу*

ПЕРЕВАГИ ОСББ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВИМ ФОНДОМ

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі - об'єднання) – юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна.

Сутність ОСББ, визначена законом України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», передбачає, що об'єднання співвласників багатоквартирного будинку є неприбутковою організацією, утвореною відповідно до закону та з урахуванням цього кодексу власниками (співвласниками) багатоквартирного будинку (будинків) з метою спільного користування, володіння та розпорядження об'єктами спільної власності в багатоквартирному будинку (будинках), і не має на меті отримання прибутку для подальшого розподілу між членами об'єднання, за винятком спрямування отриманого прибутку на утримання та забезпечення експлуатації спільного майна у багатоквартирному будинку (будинках) [1].

Внаслідок створення ОСББ громадяни:

- стають повноправними і дієвими власниками об'єктів загального користування в будинку (спільного майна);
- мають можливість створити власну управлінську структуру для вирішення проблеми утримання будинку;
- мають можливість покращити фізичний стан будинку та умови проживання в ньому власними силами або із залученням комунальних чи приватних структур на договірних засадах;

- мають можливість контролювати якість ремонтних робіт у будинку;
- мають можливість скоротити витрати на комунальні послуги;
- мають можливість матеріально впливати на порушників загальних домовленостей.

Внаслідок створення ОСББ органи місцевої влади:

- зменшують обсяг витрат із місцевого бюджету та утримання будинків;
- звільняються від проблем, пов'язаних із розрахунком та збором квартирної плати;
- матимуть покращений фізичний стан житлового фонду міста в цілому;
- передають значну частину прав щодо прийняття рішень у частині утримання та використання житлового фонду мешканцями будинків [2].

ОСББ наймаючи працівників або відповідні організації підтримують належне функціонування будинку, забезпечуючи постійне виконання наступних робіт: прибирання прибудинкової території; прибирання сходових кліток; прибирання підвалу, технічних поверхів та покрівлі; технічне обслуговування ліфтів; технічне обслуговування внутрішньо-будинкових систем гарячого і холодного водопостачання, водовідведення, централізованого опалення і зливової каналізації та ліквідації аварій у внутрішньо-квартирних мережах; дератизація; дезінсекція; обслуговування димо-вентиляційних каналів; технічне обслуговування та поточного ремонту систем протипожежної автоматики та димовидалення; проведення поточного ремонту конструктивних елементів, внутрішньо-будинкових систем гарячого і холодного водопостачання, водовідведення, централізованого опалення та зливової каналізації і технічних пристроїв будинків та елементів зовнішнього упорядження, розташованих на закріпленій в установленому порядку прибудинковій території (зокрема, спортивних, дитячих та інших майданчиків); ремонт покрівельних площин; вивезення твердих побутових відходів;

поливання дворів, клумб і газонів; прибирання і вивезення снігу, посипання призначеної для проходу та проїзду частини прибудинкової території проти-ожедними сумішами; експлуатація номерних знаків на будинках; освітлення місць загального користування і підвальних приміщень та підкачування води; енергопостачання для ліфтів; утримання служб консьєржів/охорони; утримання вбудованих паркінгів; установа і утримання пристроїв замково-переговорного зв'язку [3].

Таким чином на даний момент на відміну від ЖЕКів, які показують свою неефективність, ОСББ є більш дієвим механізмом управління багатоквартирним будинком. Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» фактично дає мешканцям єдину можливість повноцінно реалізувати право власності не тільки на окрему квартиру, але і на будинок в цілому. Це відкриває для співвласників додаткові можливості: появу реального власника, зацікавленого у стані житлового будинку; поліпшення технічного стану і впорядкування житлового фонду; підвищення балансової і ринкової вартості житла; початок створення механізму управління сумісним майном; зацікавленість мешканців у збереженні свого житла; поліпшення якості житлово-комунальних послуг; забезпечення надійності, комфортності і безпеки мешкання; досягнення оптимального співвідношення витрат на оплату послуг і обсягу їх надання.

Список використаних джерел

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. №2866-III:[Електронний ресурс]: *чинне законодавство із змінами та допов. станом на 14.08.22: (Офіційний текст)*. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14#Text>

2. Бригілевич В., Когут Г., Швець В., Шишко В., Щодра О. Реформування системи управління житловою нерухомістю міста. Практичний посібник / [За заг. ред. Бригілевича В. // Бригілевич В., Когут Г., Швець В., Шишко В., Щодра О.];

Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 104 с.

3. Войновський М.М. Посилення інституційної спроможності системи місцевого самоврядування через розвиток об'єднань співвласників багатоквартирних будинків: дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.04 / Микола Миколайович Войновський; [наук. керівник Н. М. Колісніченко]; Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. - Одеса, 2019.

*Повна С.В.,
к.е.н., доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ЛОГІСТИЧНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЧЕРНІГІВЩИНИ

Інвестиції є необхідною складовою розвитку території. Саме інвестиції необхідні для зростання економіки та її структурної трансформації, забезпечення високих рівнів заробітних плат тощо.

Доля капітальних інвестицій у ВВП в Україні і до війни була в межах 14-18 % при тому, що норма валових інвестицій в основний капітал у країнах із високими темпами розвитку складає 30-40 %, а в країнах із середніми та низькими темпами росту – 18-20 % [1]. Якщо раніше мова йшла про залежність обсягів інвестицій від зростання ВВП і бажаний розвиток високотехнологічних галузей, то сьогодні головною проблемою є те, що навіть підприємства, які працювали на Чернігівщині до початку бойових дій, вивезли своє обладнання або за межі України, або подалі від небезпечних кордонів.

Інвестиційна привабливість регіону визначається як: (1) становище регіону в той чи інший момент часу, тенденції його розвитку, що відображаються в інвестиційній активності; (2) відповідність регіону основним цілям інвесторів, що полягають у прибутковості, безризиковості і ліквідності інвестицій [2, с.64]. В інвестиційному менеджменті відомий вислів «Гроші люблять спокій», тому інвестиції йдуть у ті країни, які забезпечують їм передбачувані умови для функціонування, навіть якщо там великі податки, і вкладання більшої частини світових інвестицій саме в розвинуті країни є тому підтвердженням. Зауважимо, що безризиковість інвестицій і раніше не була сильною стороною національної економіки, а в умовах війни тим паче, тому в подальшому питанню безпеки вкладання інвестицій має приділятися особлива увага.

Формування інвестиційної привабливості території залежить від таких факторів, як економіко-географічне положення, природно-ресурсний, людський, економічний, інфраструктурний та науково-технічний потенціали, місткість споживчого ринку, інвестиційні преференції, інвестиційні ризики [2, с.67-69]. Практично всі складові забезпечення інвестиційної привабливості суттєво погіршилися із початком бойових дій. Людський потенціал, як основа використання всіх інших типів потенціалу, втрачається: так, за даними ООН, майже 5 млн українських біженців подали заяви на отримання статусу тимчасового резидента в сусідніх європейських країнах [3].

Також якщо раніше можна було сказати, що економіко-географічне положення є привабливим, то зараз логістично шлях на Чернігівщину є тупиковим, адже подальший рух за межі області є абсолютно закритим. Логістика вивчає методи і технології управління рухом матеріальних потоків для найкращого забезпечення доставки потрібного товару у необхідній кількості заданої якості у заданий час і місце з мінімальними витратами [4]. Зрозуміло, що такий аспект, як мінімізація вартості доставки товарів, у логістиці представляє серйозну цінність. Чим менший шлях транспортування продукту до споживачів, тим вигіднішим є розміщення виробничого об'єкту.

Тому для Чернігівщини питання подальшого розвитку бізнесу і населення є критичним, що заслуговує на серйозну увагу держави. Ми згодні з думкою Лібанової Е. [5], що одним з варіантів розвитку території є варіант Ізраїлю, а саме доплати бізнесу та населенню за ризики. Дійсно, необхідні преференції від держави через близькість до російсько-білоруського кордону. На нашу думку, розвивати слід ті галузі, для яких є як попит, так і місцеві ресурси, адже висока питома вага іноземних ресурсів у складі вітчизняних продуктів робить економіку залежною від коливань курсів валюти та створює логістичні труднощі.

На нашу думку, через існування логістичних проблем на

Чернігівщині будуть розвиватися у першу чергу ті організації, які забезпечуватимуть місцевий попит, і це будуть невеликі некапіталомісткі виробництва. Зауважимо, що на Чернігівщині останніми роками припинили роботу практично усі підприємства харчової промисловості, хоча ця галузь є однією з найбільш конкурентоспроможних галузей України, що базується на аграрній сировині.

Ще одним сектором, продукція якого також має попит на світовому ринку і суттєво менші логістичні проблеми через специфіку продукту, є ІТ. Сектор ІТ сьогодні має шанс на нормальну роботу при наявності електропостачання. На нашу думку, працівникам цього сектору варто дати деякі преференції з точки зору призову до служби, оскільки вони приносять істотні валютні доходи державі. З іншої точки зору, виникає питання, чи залишаться вони в Україні після війни, коли кордони для них будуть відкриті. В подальшому втримати їх можна буде лише якщо вони будуть оцінювати умови життя в країні як безпечні та нормальні.

Висновок. Отже, в умовах підвищеного ризику через військовий конфлікт для формування інвестиційної привабливості територіальних громад Чернігівщини необхідні значні преференції від держави. Існування логістичних проблем через несприятливе на сьогоднішній день економіко-географічне положення не дасть змоги розвиватися на цій території навіть середнім підприємствам. На нашу думку, на Чернігівщині мають шанс на розвиток невеликі некапіталомісткі підприємства харчової промисловості, що забезпечуватимуть в основному місцевий попит, а також сектор ІТ.

Список використаної літератури

1. Повна С. Аналіз стану інвестування в Україні як засобу розвитку підприємств та структурних перетворень в економіці // Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал. – Чернігів: ЧНТУ, 2020.– № 2 (22). – С.112-118.

2. Інвестиційний менеджмент: теорія і практика: навч. посібник / за ред. М.П. Бутка. – Ніжин: ТОВ «Видавництво

«Аспект-Поліграф», 2009. – 452 с.

3. В ООН розповіли, скільки українців через війну стали біженцями / Суспільне новини (8 березня 2023 р.). URL: <https://suspilne.media/408288-v-oon-rozpovili-skilki-ukrainciv-cerez-vijnu-stali-bizencami/>

4. Логістика – наука про організацію і вдосконалення матеріалопотоків. URL: <https://mk.nmu.org.ua/ua/source/Logistic11.pdf>

5. Не варто мріяти про нездійсненне: 90% біженців не повернуться в Україну» – директорка Інституту демографії Лібанова / Суспільне новини (13 лютого 2023). URL: <https://suspilne.media/381881-ne-varto-mriati-pro-nezdijnsenne-90-bizenciv-ne-povernutsa-v-ukrainu-direktorka-institutu-demografii/>

*Положенцева К.Л.,
к.е.н, ст. викладач кафедри «Економіки»,
Донбаська національна академія
будівництва та архітектури*

*Положенцев Д.В.,
ст. викладач кафедри «Управління персоналом,
економіки праці та публічного управління»
Північноукраїнського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ СУЧАСНОСТІ

На тлі триваючої пандемії, війни в Україні, уповільнення зростання продуктивності та інших викликів, що розвиваються в світовому економічному середовищі, актуальним є аналіз інноваційного потенціалу української економіки задля розуміння можливостей майбутньої розбудови нашої держави.

Проблемам інноваційного розвитку економіки України останнім часом приділяють увагу такі дослідники як С.А. Горбаченко, Л.А. Сиволап, С.О. Нікітченко [2], Е.М. Лібанова [3], С.В. Тютюнникова [4] та інші вітчизняні науковці. Зокрема, в працях сучасних науковців розглядаються проблеми інноваційного розвитку, інноваційного підприємництва, глобалізації інновацій, цифровізації інноваційного розвитку. Але, недоопрацьованою залишається проблема інноваційного розвитку України в умовах нових реалій, продиктованих повномасштабною війною.

Важливим нюансом дослідження проблем інноваційного розвитку в будь-яких умовах є інвестиції в інновації.

Інвестиції в інновації економік світу процвітали на піку пандемії COVID-19 і до кінця 2021 року. В лютому 2022 року світ стикається з новими викликами, і вплив пандемії відходить на другий план. Так, провідні дослідники, враховуючи історичний досвід, прогнозували в 2022 році глобальну

економічну рецесію, швидке скорочення досліджень і розробок (НДДКР), заявок на інтелектуальну власність і венчурного капіталу в 2020 і 2021 роках. Але сталося навпаки [1]:

1. Наукові статті, опубліковані в усьому світі, вперше перевищили позначку в 2 мільйони за 2021 рік.

2. Інвестиції в глобальні НДДКР у 2020 році зросли на 3,3 %, хоча і сповільнилися порівняно з історично високим темпом зростання НДДКР (6,1 %), зафіксованим у 2019 році. Щодо бюджетів науково-дослідних розробок на 2021 рік, картина більш різноманітна: державні витрати продовжують зростати в Республіці Корея та Німеччині, але їх скорочують Японія та Сполучені Штати.

3. США у 2021 році збільшили витрати на НДДКР більш ніж на 11 % від запланованого рівня у 2020 році, що майже на 10 % (900 мільярдів доларів) перевищує 2019 рік. Це зростання відбулося в першу чергу за рахунок чотирьох галузей:

обладнання ІКТ;

послуги програмного забезпечення;

фармацевтика та біотехнології;

будівництво та промисловість.

4. Більшість компаній, які скорочували дослідження та розробки у 2020 році, зокрема в таких секторах, як автомобілі; промислове будівництво та транспорт; подорожі, вже у 2021 році повернулися до зростання науково-дослідних розробок.

5. Активність подачі заявок на інтелектуальну власність зросла під час глобальної пандемії у 2020 році і далі продовжувала зростати у 2021 році. Зокрема в 2021 році, порівняно з 2020 роком, на 15% підвищилась кількість заявок на міжнародні торговельні марки, що є позитивною тенденцією для підприємництва.

6. Найбільший інноваційний підйом спостерігається у венчурному капіталі. Угоди з венчурним капіталом у 2021 році зросли на 46 %, досягнувши рівня, який можна порівняти з роками інтернет-буму кінця 90-х років. Більше того, венчурний капітал став більш інклюзивним.

Слід відмітити, що саме регіони з попередньо низьким

рівнем потенціалу зростання венчурного капіталу (Латинська Америка, Карибський басейн, Африка) показали найсильніше зростання венчурного капіталу. Але, за прогнозами експертів стосовно венчурного капіталу на 2023 рік, посилення грошово-кредитної політики та негативний вплив на ризиковий капітал призведуть до уповільнення венчурного капіталу.

Не менш показовою, ніж стан інвестицій, для інноваційного розвитку є позиція економіки нашої держави серед інших країн світу. За даними Світової організації інтелектуальної власності (WIPO), Україна у 2022 році отримала 57 місце за Глобальним індексом інновацій (ГІІ 2022) серед 132 інших світових економік [1, с. 19].

Глобальний трекер інновацій (Global Innovation Tracker) був вперше представлений у Глобальному індексі інновацій (ГІІ) у 2021 році. Він фіксує ключові інноваційні тенденції світових економік в чотирьох напрямках:

- 1) наука та інноваційні інвестиції;
- 2) технічний прогрес;
- 3) технології;
- 4) соціально-економічний вплив інновацій.

Так, основні результати світових економік цього року такі:

1. Інвестиції в науку та інновації у 2022 році зросли навіть перед обличчям нових викликів і загроз.

2. Показники технічного прогресу в галузі енергетики значно уповільнились порівняно з минулими роками.

3. Впровадження інноваційних технологій прогресує, наприклад, зафіксовано позитивні темпи зростання у виробництві електромобілів. Однак темпи розповсюдження таких інновацій ще залишаються середніми або низькими.

4. Темпи впровадження інновацій в соціально-економічній сфері дещо уповільнились у 2022 році. Зокрема знизилась продуктивність праці та тривалість життя.

Лише невелика кількість економік стабільно досягає найвищих показників інноваційного розвитку. Перше місце в ГІІ вже 12 років займає Швейцарія. Сполучені Штати Америки обігнали Швецію, піднявшись на друге місце у 2022 році.

Німеччина посідає 8-е місце, і це її найвищий рейтинг з 2009 року. Сінгапур повертається на 7 позицію. Китай займає 11-е місце в 2022 році і залишається першим в топ-30 групи економік із середнім рівнем доходу, зберігаючи своє 3 місце в Південно-Східній Азії.

Сьогодні Україну віднесено до групи «Lower middle-income group», - групи країн з доходами нижче середнього рівня. Крім того, Україна розглядається, як країна, в якій продуктивність вище очікувань щодо рівня розвитку. В цій групі наша держава має 4 місце рейтингу серед 14 претендентів.

За даними Global Innovation Index Database, WIPO, 2022 [1, с. 48], найактивніший період інноваційного розвитку економіки України – це період з 2014 по 2022 роки.

Отже, для прискорення темпів інноваційного розвитку національної економіки в умовах сучасних викликів та загроз Україні слід:

1. Об'єднати статистиків і осіб, які приймають рішення, щоб зрозуміти інноваційну ефективність країни, на основі показників GII.

2. Проводити політику підтримки внутрішніх інноваційних резервів країни.

Обидва кроки спрямовані на координацію між різними державними та приватними інноваціями, а також між органами влади на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Така політика має передбачати:

визначення інновацій ключовим пріоритетом на шляху України до національного розвитку і прогресу;

створення міжміністерської цільової групи для проведення інноваційної політики, яка має взаємодіяти та консультиватись з учасниками інноваційної діяльності в приватному і державному секторах, включаючи стартапи для дослідницьких університетів та відповідних інноваційних кластерів;

узгодження та інтеграцію національної політика інтелектуальної власності в глобальну інноваційну політику провідних економік світу;

регулярний перегляд, оцінку та кількісне вимірювання

цілей та заходів національної інноваційної політики.

Список використаної літератури

1. Global Innovation Index. World Intellectual Property Organization 34, chemin des Colombettes P.O. Box 18 CH-1211 Geneva 20, Switzerland, WIPO, 2022. 264 p.

2. Горбаченко С., Сиволап Л., Нікітченко С., Ревенко А., & Рябека Є. Інноваційний розвиток економіки України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(38), 2021. С. 390–396. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v3i38.237471>

3. Лібанова Е.М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів. Демографія та соціальна економіка. 2011. № 1(15). С. 24-37

4. Тютюнникова С.В., Фрідман О.А. Національна інноваційна система: сучасні тренди та виклики для України. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»* Вип. 12, 2020. С. 224-232

СУТЬ, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Управління персоналом – це функція управління, об'єктом діяльності якої є людина, яка знаходиться у певній групі, колективі, об'єднанні.

Суб'єктом управління є керівники та спеціалісти або інші особи, які мають у своїх посадових інструкціях функції управління підлеглими. Управління персоналом полягає у побудованій комплексній системі управління людськими ресурсами за допомогою використання різних методів управління.

Керівний адміністративний персонал організації несе повну відповідальність за ефективність та якість побудованої системи управління персоналом. Така система повинна носити цілеспрямований, системний, економічно-доцільний, соціальний та психологічний характер – і давати найвищі результати діяльності для організації.

Основний зміст в управлінні персоналом організувати так роботу персоналу, щоб розкрити інтелектуальний і трудовий потенціал кожного працівника, мотивувати персонал на досягнення вищих результатів та отримання якісно виконаної роботи, забезпечити мінімальну плінність кадрів, спокійна психологічна атмосфера у колективі при цьому забезпечити здорову конкуренцію між працівниками, залучення персоналу до соціального життя організації, забезпечення комфортних умов праці та можливості кар'єрного та фінансового зростання.

Завдання управління персоналом на підприємстві:

- отримання достатньої кількості персоналу необхідної підприємству на поточний період;
- швидка заміна при необхідності вузь кваліфікованого працівника (кадрова політика повинна бути побудована так, щоб

завжди мати у резерві необхідні кадри, які маю високу цінність для підприємства);

- забезпечення працівника робочим місцем та завантажити його роботою згідно норми робочого часу (простій або відсутність завдань для працівника є збитком для підприємства);

- забезпечення персонал стабільним розвитком, соціальним визнанням, матеріальним стимулюванням, психологічною та економічною стабільністю. Стабільність робочого місця, соціальних гарантій, отримання відповідного рівня заробітної плати, професійна значущість та можливості для професійного зростання – знижують у рази бажання та зацікавленість персоналу у пошуку нового робочого місця;

- надання можливостей професійного, розумового та кар'єрного зростання;

- забезпечити розкриття інтелектуального та трудового потенціалу персоналу;

- забезпечити персонал розширенням своїх професійних можливостей та обов'язків, при цьому мінімізувати проблеми з кадрами та виконання їхніх професійних обов'язків під час їх відсутності;

- здорова психологічна атмосфера на підприємстві, яка має сприятливий характер для виконання працівником поставлених перед ним функцій та завдань.

Організаційна функція управління персоналом має на меті планування, пошук, підбір, звільнення персоналу. Забезпечення організацію кваліфікованими кадрами при цьому зменшивши плінність мотивованих, професійних, продуктивних та амбітних працівників.

Соціально-психологічна функція управління персоналом забезпечує мінімальний рівень конфліктності серед персоналу, здорову психологічну атмосферу (будь які прояви, дискримінації, насмішок, неповаги, боулінгу не припустимі).

Відтворювальна функція управління персоналом повинна забезпечити стабільний розвиток персоналу, який включає отримання можливості додаткового навчання, набуття нових професійних компетенцій, матеріальну стабільність

Управління персоналом як цілісна система виконує такі функції (див. рис. 1).

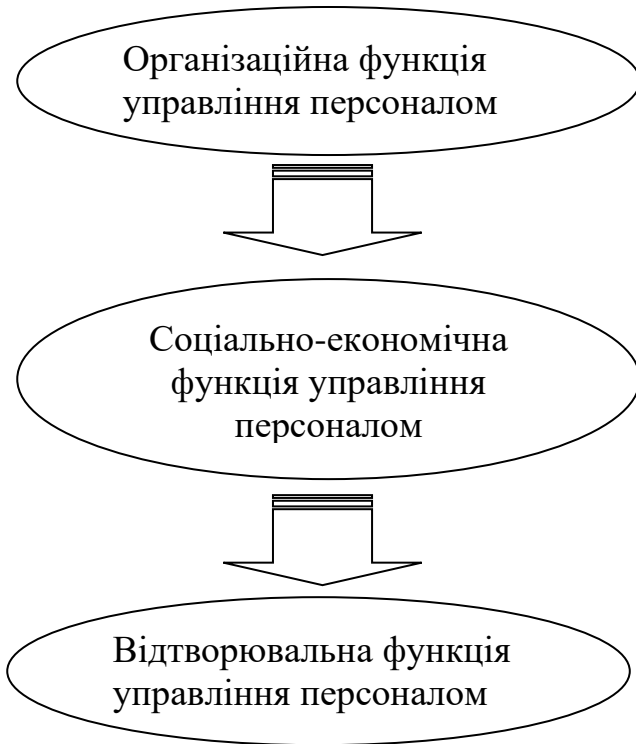

Рис. 1. Функції системи управління персоналом

Отже, управління персоналом – це особливе мистецтво управління людиною у колективі, яка виконує поставлення перед нею професійні обов’язки. Побудова якісної системи управління персоналом включає у себе побудову комплексної та цілісної системи, яка базується на використанні принципів, методів та механізмів формування оптимального трудового колективу, застосування методів стимулювання та мотивації для отримання вищих результатів професійної діяльності. При цьому дана система повинна забезпечити захист інтересів працівників, дотримання прав людини та законодавства України.

Список використаної літератури

1. Балабанова Л. В. Управління персоналом : підручник / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 468 с.
2. Брасс А.А. Кадровый менеджмент: [Учебно-методическое пособие] / А.А. Брасс. – Минск : РИВШ, 2008. – 248 с.
3. Фоміна В. Мотивація працівників виробничої сфери / В. Фоміна // Управління розвитком. – № 4. – 2013. – С. 19-20.
4. Богиня Д.П. Основи економіки праці: навч. посібник / Д.П. Богиня, О.А. Грішнова. – К.: Знання-Прес, 2009. – 313 с.
5. Воронкова В. Г. Кадровий менеджмент : навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 192 с.
6. Веснін С.Н. Управління персоналом: теорія і практика. М.: Кнорус, 2009. – 517 с.

Савченко В.Ф.,
професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманського державного педагогічного університету імені
Павла Тичини, доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Маклюк О.В.,
ст. викладач кафедри управління персоналом, економіки
праці та публічного управління
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

З метою подальшого розвитку країни, особливо у повоєнний період, наповненості її бюджету, підвищення рівня конкурентоздатності на світовій арені потрібна пряма участь держави у розвитку інновацій. Вказане пояснюється значною протяжністю науково-виробничого циклу, великими обсягами витратної частини проектів і їхньою ризиковістю у кінцевому результаті. Ринок не може самостійно подолати зазначені вище проблеми й дані функції на себе вимушена взяти держава.

Основні важелі, що доцільно використовувати на макрорівні включають: виключення із оподаткованої частини прибутку вкладень органів, які займаються фінансуванням інновацій; мінімальний рівень оподаткування прибутку, що отриманий через використання патентів, ліцензій й інших нематеріальних активів, які входять до інтелектуальної власності; зарахування прибутку інноваційної організації на окремі рахунки із їхнім використанням на інноваційні цілі; неухування в оподаткуванні сум вартості обладнання і приладів, які передаються навчальним закладам, науково-дослідним інститутам, іншим подібним структурам тощо [1, с. 23].

Методи регулювання інноваційної діяльності, діляться на групи прямої (бюджетне фінансування й інші) й непрямой

(податкові пільги і т.д.) дії. Податкові пільги дають можливість зменшення податкового навантаження й накопичення фінансових ресурсів, що необхідні суб'єктам господарювання для збільшення інвестування у ті ж інновації для виробництва принципово нової продукції, для модернізації способів її виготовлення. Бюджетне ж фінансування має більш пряму та цільову спрямованість із конкретною метою під визначені програми [2, с. 118].

В умовах глобалізації та підвищення конкуренції інноваційна діяльність набуває усе більшого значення й має стати невід'ємною частиною державного регулювання економіки.

Інновації призводять до зниження собівартості, тобто створюють можливість зниження ціни і зростання прибутку, а також підвищення іміджу, вихід на нові ринки, закріплення на уже освоєних ринках, витіснення конкурентів тощо.

Кризовий стан у сфері інноваційної діяльності в Україні вимагає активного державного втручання, яке пов'язано з двома чинниками:

- поступове зростання значення інновацій з метою стабілізації економіки, а також забезпечення національної безпеки;
- певна обмеженість ринкового механізму впливу на отримання і впровадження науково-технічних розробок.

Умовою посилення державного регулювання є формування стратегії. У розвинених країнах найбільш розповсюдженими є державна стратегія активного втручання, державна стратегія децентралізованого регулювання та змішані стратегії.

За стратегії активного втручання держава не лише бере участь в реалізації інвестиційних програм, а також сприяє їхньому забезпеченню через пільги підприємцям, пільги освітнім закладам для виконання робіт.

Враховуючи складну ситуацію в Україні, несприятливий зовнішній вплив та внутрішні проблеми, вона має впроваджувати власні особливі напрямки розвитку, виходячи із необхідності дотримання курсу на створення правової держави й

соціальної ринкової економіки:

- регулювання технологічного експорту й імпорту;
- участь бізнесу у національних програмах технологічного посилення за рахунок державно-приватного партнерства;
- підтримка фундаментальних і прикладних досліджень;
- створення фінансової інфраструктури, що буде орієнтована на вироблення та реалізацію технологічних проектів;
- розширення попиту на інновації за рахунок інструментів фінансової і грошово-кредитної політики тощо.

Скептичне ставлення до історичних цінностей відносно інституційних основ нашої держави та намагання повністю скопіювати досвід інших країн у відповідності до кон'юнктури та закордонних порад можуть привести тільки до системного відставання від лідерів в інноваційному розвитку. Ефективний технологічний прогрес є неможливим без використання минулих інституційних ресурсів суспільства [3, с. 47-51].

Проблема ефективного регулювання економіки вимагає, як один із факторів, вирішення питань ефективного управління природокористуванням, яке передбачає формування сприятливого середовища з метою екологізації виробництва, впровадження «зеленої» економіки, регулювання технологічних збитків на усіх рівнях. Досвід розвинених країн свідчить, що системне та продумане регулювання техногенних збитків дає бажаний результат. Наприклад, у Японії створено систему управління усім суспільством, що повністю переробляє відходи на вторинну сировину [4]. Характерною ознакою вказаної системи, а також її стрижнем є управління матеріальними потоками й інформацією на території даної країни. Також у Японії запроваджено моніторинг ефективності політики уряду відносно природоохоронних заходів, що спрямовані на підвищення ефективності використання саме вторинних ресурсів.

Запровадження за прикладом Японії й інших розвинених країн Європи та Азії механізмів державного регулювання техногенних збитків дозволить Україні приймати своєчасно

ефективні рішення щодо управління ресурсними й інформаційними потоками при:

- здійсненні плануванні розвитку господарського комплексу;
- здійсненні структурної перебудови, реконструкції промислових об'єктів, які становить техногенну загрозу довкіллю та населенню;
- впровадженні маловідходних, безвідходних, екологічно безпечних технологій;
- підвищенні рівня захисту населення та навколишнього середовища від впливів надмірної господарської діяльності [5, с. 22-27].

Розглядаючи українську модель соціально-трудова відносин, необхідно урахувати той факт, що в практичному житті, маючи порушення фактично усіх основних принципів, вона не відповідає повністю нормативно визначеній законодавством. Відтак трансформаційні процеси у державі мають наблизити реальний стан речей до продекларованого законодавчо.

Необхідно розробити й дотримуватись методології підготовки та реалізації заходів з питань сприяння зайнятості у коротко- і довгостроковому періодах. Потрібно чітко визначити та законодавчо закріпити критерії й обсяги відповідальності центральних й місцевих органів влади, представників бізнесу за реалізацію політики зайнятості.

Регулювання товарообороту є складним процесом, що покликаний досягти бюджетних економічних результатів, а також забезпечити збалансування інтересів усіх учасників відносин. Від вибору інструментів товарообороту залежатиме не тільки результати торгівлі, але і перспективи економічного розвитку держави, її конкурентоспроможність в світовому просторі.

Фінансовий інструментарій регулювання товарообороту є складовою фінансової політики держави відносно впливу на динаміку й структуру товарообігу із метою оптимізації каналів збуту й дотримання визначеної географічної та товарної

структури. Реалізація інструментарію здійснюється через прямі заборони та обмеження [6, с. 25-26].

В міру становлення соціальної ринкової економіки індикативна система повинна стати домінуючою. Директивні методи обмежаться державним сектором економіки. На вказаному етапі державний вплив має здійснюватися через програмне регулювання, а саме:

- макроекономічні програми – впливають на структуру та обсяги господарського комплексу;
- мікроекономічні – здійснюють регулювання внутрішньогалузевих відносин;
- цільові комплексні програми – поєднують в єдину систему більшість напрямків державного регулювання, а також включають інші важелі як, фінансово-кредитна і податкова політика, товарні інтервенції тощо.

Поки що в Україні застосовують лише окремі елементи цілісної системи регулювання. Причому у останні роки простежується чітко тенденція до зниження обсягів підтримки сільського господарства, адже йому повертають не більше 10% отриманого від нього у державний бюджет.

Сучасна структура державного регулювання продовольчого забезпечення не має системного характеру. Основні завдання стабілізації і зростання виробництва у агропродовольчій сфері, а особливо в тваринництві, необхідно вирішувати за рахунок підвищення обсягів і ефективності використання бюджетних ресурсів, за рахунок збільшення інвестицій усіх видів в інноваційний розвиток.

Особливе місце у регулюванні економічних процесів у державі займає регіональна політика. Складові державного регулювання розвитку включають:

- взаємозв'язок розвитку регіону із розвитком країни;
- усунення або ж мінімізація суперечностей між внутрішнім та зовнішнім регіональним середовищем;
- комплексність територіального, збалансованість ринків, оптимізація галузевого розвитку, узгодженість дій влади та громадськості;

- взаємообумовлений вплив одних регіональних чинників на інші;
- урахування тенденцій та перспективних напрямків розвитку [7, с. 130-131].

Постала необхідність створення регульованих соціально-економічних систем регіонів, що будуть збалансовувати інтереси центру та територій, що будуть усувати диспропорції у бюджетному забезпеченні та підвищувати ефективність підприємницької діяльності, а також знижувати напругу у відносинах між владою та населенням. Основними складовими даних систем мають стати планування, прогнозування та програмування.

Отже, з метою подолання кризових явищ у економіці України необхідними є цілеспрямовані регулюючі дії держави відносно всіх головних складових господарського комплексу, яке матиме наслідком зростання ВВП, зменшення до прийняттого рівня безробіття, покращення життєвого рівня населення, реформування освіти та медичного обслуговування, а також стабілізацію демографічних показників.

Список використаних джерел

1. Савостенко Т.О. Порівняльна характеристика методів державного регулювання інноваційної діяльності в розвинутих країнах світу та в Україні. Економічний вісник НГУ. 2005. № 1. С. 19-27.
2. Котельбан С.В. сутність, методи та інструменти державного регулювання інноваційної діяльності. Економіка та держава. 2017. № 4. С. 115-118.
3. Жукова Л. державне регулювання інноваційного розвитку економіки: інституційні обмеження та ресурси. Економічна теорія. 2107. № 4. С. 47-57.
4. Hashimoto S. A Junkan-Gata Societi: Concept and Progress in Material Flow Analysis in Japan. Journal of Industrial Ecology. 2009. V. 13. No. 5. P. 655-657.
5. Бублик М.І. Системи державного регулювання національною економікою для екологізації виробництва.

Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 2. С. 22-27.

6. Сотніченко О.А. Фінансовий інструментарій регулювання товарообороту країни. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 7–8. С. 17-27.

7. Прудивус В.С. Система координації дій державного регулювання сталим регіональним розвитком. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 7 с. 128-132.

*Сіренко К.Ю.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби*

ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЧЕРНІГІВЩИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Війна миттєво й радикально змінила життя українців. Замість звичайних професійних та особистих справ тисячі чоловіків стали на захист своєї Батьківщини, тисячі жінок з дітьми вимушені залишити свої домівки, тисячі громадян зайнялися волонтерством. Російська агресія болісно вдарила по українській економіці. Мабуть, немає галузі, яка б не постраждала від боїв. В уряді оцінюють, що у 2022 році ВВП України скоротився на 30,4%. Таких втрат Україна не зазнавала ні внаслідок світової фінансової кризи 2008-2009 років, ні у 2014-2015 роках, коли Росія анексувала Крим і розв'язала війну на Донбасі, ні під час коронакризи.

За підрахунками аналітиків, внаслідок російських ракетних та артилерійських обстрілів, а також атак дронів-камікадзе в Україні зруйновано або пошкоджено понад 3 тис навчальних та 1,2 тис медичних закладів. На відновлення соціальної інфраструктури необхідно щонайменше 19,7 млрд дол. Не варто забувати і про руйнування електроенергетичної інфраструктури. Агресор суттєво пошкодив або зруйнував об'єктів критичної інфраструктури на близько 6,8 млрд дол. Під ворожі удари потрапили всі ТЕС, ТЕЦ та ГЕС, сотні трансформаторів, підстанцій, теплових пунктів і котелень. Пошкоджені об'єкти розташовані в різних регіонах – від Чернігова до Херсона. Відповідальність за їх реконструкцію візьмуть на себе і на органи місцевого самоврядування [1].

Чернігівщина – історико-географічний регіон у північно-східній частині України, її площа становить 31865 км². Чернігівщина за площею посідає третє місце серед інших

областей України. Включає в себе 5 районів: Корюківський, Ніжинський, Прилуцький, Чернігівський, Новгород-Сіверський, а це 1510 населених пунктів та 57 територіальних громад (див. мал. 1). Чернігівська область на півночі межує з Гомельською областю Республіки Білорусь і Брянською областю рф. Протяжність кордону з Білоруссю становить 232,61 кілометра, з росією – 225,09 кілометра.

Рис. 1. Об'єднані територіальні громади Чернігівщини
У перший день віроломного нападу росії на Україну шлях

ворога з ідеєю швидкого наступу й захоплення столиці проліг через північні громади Чернігівщини. Попри це Чернігів, Ніжин, Прилуки та ще кілька міст тримали оборону і не були взяті. Внаслідок потужного опору та руйнування планів рашистів окремі громади області стали відрізнаними від міст і були вимушені самостійно вирішувати питання виживання в умовах воєнного стану – для багатьох із них проблемним був доступ до медикаментів та медичної допомоги; відсутність постачання продовольства; наявні проблеми з електропостачанням і зв'язком [2].

В об'єднаних територіальних громадах Чернігівщини російські війська залишили після себе більш як вісім тисяч зруйнованих чи пошкоджених будівель, понад 90% – це житло. Розбиті 33 мости та переходи, пошкоджено більш як 1100 км автомобільних доріг. В Чернігові російські військові завдали руйнувань 27 (з 34) школам та 37 (з 52) дитячим садкам, 3 (з 4) лікарням. У Чернігівській області загинуло понад 500 людей, ще понад 1500 – поранені.

Під загрозою нині перебувають Городнянська, Семенівська, Сновська і Новгород-Сіверська громади, які межують з росією. Це невеликі за площею території, тому під загрозою обстрілів перебувають практично всі жителі цих районів.

Під час окупації найважчою була ситуація саме з ліками. З продуктами хоч і була важко, однак до гуманітарної катастрофи не дійшло – оскільки це переважно сільські території, падіння логістики великих торговельних мереж не було таким критичним, як у великих містах області – Прилуках, Ніжині та Чернігові. Особливо важко було в останньому – Чернігів був у кільці понад місяць.

Другою проблемою стало розмінування територій – окупанти залишили після себе безліч вибухових «сюрпризів», не кажучи вже про хаотичне мінування. Великою проблемою стали місця боїв, де досі знаходять боєприпаси, що не розірвалися – за даними ДСНС області, з початку бойових дій знешкоджено понад 49 000 вибухонебезпечних предметів [3].

Ще одним викликом стало відновлення зруйнованих та пошкоджених будівель – попри те, що в прикордонні інтенсивні бойові дії не велися, це не означає, що руйнувань зовсім не було. У розв’язанні цих проблем разом із владою області взяли участь волонтери – до деокупованих територій пішов справжній потік вантажів з усієї України та з-за кордону. Насамперед це були ліки, продукти, речі першої необхідності.

Найскладнішою для вирішення залишається проблема зруйнованих доріг та мостів. Якщо останні відновлювалися та продовжують відбудовуватися хоча б у вигляді тимчасових споруд (здебільшого силами військових), то з дорогами, які були зруйновані внаслідок проходження важкої техніки та бойових дій, ситуація залишається майже катастрофічною. Втім, скоріш за все, так триватиме ще довго з огляду на стан місцевого бюджету.

Недовга окупація залишила необробленими значну частину сільськогосподарських угідь прикордонних районів. По-перше, вони густо всіяні вибуховими предметами, а по-друге, селяни просто бояться наблизитися до кордонів з росією та Білоруссю через постійні обстріли.

Ще однією проблемою є катастрофічний відтік населення активного віку – у й так малолюдних громадах це особливо відчутно. У селах залишилися переважно ті, хто не може виїхати. А це – здебільшого старші люди.

Вивчаючи офіційні звіти посадовців Чернігівської обласної військової адміністрації, доходиш висновку, що влада (це стосується не лише Чернігівської області, а й України загалом) радше реагує на проблему постфактум, а не намагається запобігти їй чи продумати шляхи вирішення наперед. Яскравим прикладом є ситуація з генераторами. Всі прекрасно розуміли, що з настанням холодів в умовах бойових дій настануть великі проблеми з постачанням електроенергії до об’єктів інфраструктури. Але ніхто не зміг запропонувати просте і логічне вирішення майбутньої проблеми – закупити генератори влітку, коли на них не було ажіотажного попиту, бодай для котелень та водоканалів міст області.

Проблема постала з настанням холодів і ударах росіян по об'єктах енергетики – у години відключення електроенергії в оселях пропадає не лише світло, але й тепло і вода. Живити потужності, які подають тепло і воду до абонентів, нічим, а генератори, які мали б вирішити цю проблему, в дефіциті і значно подорожчали. Проблеми з електроенергією змусили підприємців перейти на генератори, що значно підвищило собівартість їхньої продукції. Але не розроблено жодних механізмів компенсації цих втрат, жодних пільг в оподаткуванні. При цьому всі розуміють, що в разі, якщо малий і середній бізнес не витримає цього навантаження, то завтра на державу впаде додатковий прес проблем. Цей приклад ілюструє і вирішення проблеми прикордоння. Влада пропонує відселитися вглиб області, але відповідної інфраструктури не створено, не створено програм із супроводу людей, які мають бажання виїхати з прикордоння. Як уже зазначалося, більшість цих людей – непрацездатного віку. Яким чином і як зробити те, до чого закликають жителів прикордонних громад – незрозуміло. В умовах війни, звісно, важко говорити про залучення іноземних інвесторів в прикордонні області, але це перспектива вже найближчого майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пастущенко К. Чому після війни в Україні важливо продовжити децентралізацію. *Українська правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/23/698335/> (дата звернення: 30.03.2023).

2. Безгін В. Країна громад в умовах війни. Яким був 2022-й для децентралізації та місцевого самоврядування. *Дорослий погляд на світ*. URL: https://lb.ua/news/2022/12/28/540561_kraina_gromad_umovah_viy_ni_yakim_buv.html (дата звернення: 29.03.2023).

3. Кіреєв М. Життя в прикордонні Чернігівщини. *Фонд демократні ініціативи ім. Ілька Кучеріва*. URL: <https://dif.org.ua/article/zhittya-v-prikordonni-chernigivshchini> (дата звернення: 27.03.2023).

*Стефанишин О.Б.,
к.е.н., доц. кафедри менеджменту, економіки та туризму
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
Львівський інститут*

ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ СПЕЦИФІКУ АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Формування інвестиційної привабливості територіальних громад сільської місцевості, перш за все, залежить від стану та перспектив розвитку аграрних підприємств, що знаходяться на цій території.

Діяльність будь-якого сільськогосподарського підприємства має бути цілеспрямованою, тобто передбачається, що буде отримано певний результат, що залежить від ресурсів, які знаходяться у розпорядженні підприємства, ступеня обліку факторів ризику, стану зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, умов у зовнішньому середовищі. Практика показує, що внаслідок впливу багатьох факторів соціально-економічного та політичного характеру виникають проблемні ситуації, в яких отримані результати відрізняються від очікуваних чи запланованих.

В такому випадку, аналіз в управлінні підприємством має дуже велике неминуще значення як джерело отримання достовірної інформації та є важливим етапом під час прийняття будь-якого управлінського рішення.

В розвиток теоретико-методичних та практичних засад аналізу тих або інших аспектів діяльності сільськогосподарських підприємств значний внесок зробили Рега М. Г., Статівка А. М., Ігнатенко М. М., Лахтіонова Л.А., Царенко О. М., Чукіна І. В., Самайчук С. І.

Мета дослідження – з'ясувати особливості сільськогосподарського виробництва які можуть мати вплив на

проведення аналізу виробничо-господарської діяльності агропідприємств.

Аналіз вивчається багатьма науками. Але аналіз виробничо-господарської діяльності та її кінцевих результатів визначає виключно область економічного аналізу. Аналізом у сенсі цього терміну займається теорія економічного аналізу, а в професійному сенсі економічний аналіз фінансово-виробничо-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства визначається методами, які дозволяють визначити характеристики поточного стану виробничого процесу, перспектив його розвитку відповідно до тенденцій розвитку середовища.

Аграрне виробництво має свої особливості. Усю сукупність галузевих особливостей сільськогосподарського виробництва можна структурувати за двома великими групами:

- об'єктивні особливості, які залежать від соціально-економічних умов, у яких функціонує сільське господарство і пов'язані зі специфікою галузі;

- ринково-кон'юнктурні, характерні для вітчизняної економіки, викликані сформованою кон'юнктурою ринкових відносин і станом економіки в цілому.

Об'єктивні – властиві сільському господарству і відрізняють його від інших галузей. При здійсненні аналізу виробничо-господарської діяльності необхідно враховувати дію даних факторів, що сприятиме правильній оцінці результатів аналізу та прийняття ефективних управлінських рішень.

До об'єктивних чинників можна зарахувати такі: кліматичні умови; біологічний фактор; земля як основний засіб виробництва; сезонність виробництва; низька товарність виробництва; наявність двох великих галузей – зміст та характер впливу даних чинників на діяльність сільгоспідприємств та проведення аналізу їх виробничо-господарської діяльності досить широко розкрито у науковій літературі. До цієї групи (об'єктивні чинники) долучимо ще ряд інших, які тим чи іншим чином впливають на результати господарської діяльності. Наприклад, у сільськогосподарських організаціях виробничі

витрати включають значну частку витрат живої праці, тому кваліфікація персоналу у підприємницьких структурах цієї галузі зазвичай низька, оскільки переважно використовується ручна праця. Особливістю сільськогосподарського виробництва є також те, що вироблена продукція не підлягає тривалому зберіганню та накопиченню в запасах, тому виробництво має здійснюватися постійно та безперебійно.

Наступним блоком галузевих особливостей сільськогосподарського виробництва можна назвати ринково-кон'юнктурні чинники, які, передусім, впливають результати фінансово-господарської діяльності сільгосппідприємств і мають, зазвичай, обмежувачий вплив на їх розвиток.

Маємо на увазі наступне:

1. Регіональні особливості, дія яких позначається на функціонуванні сільськогосподарських підприємств. Дані чинники можуть як стимулюючий і обмежувачий вплив. Основні з них: географічне розташування регіону; регіональна система оподаткування; інвестиційна привабливість регіону; особливі економічні умови (особливі економічні зони); спеціалізація регіону; наявність регіональних інституційно-інфраструктурних об'єктів (банки, страхові компанії, консультаційні фірми та ін.); ступінь розвитку ринкових реформ у регіоні та ін.

Вищеописані особливості свідчать про можливість отримання різних результатів господарського аналізу та його інтерпретації у підприємств одного регіону, у порівнянні з іншим.

2. Низька рентабельність продукції, пов'язана з внутрішнім галузевим диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію і матеріально-технічні ресурси. Зниження внутрішнього попиту на продовольчу продукцію, що зумовлено соціальною стратифікацією суспільства, розвитком особистих підсобних господарств внаслідок рефлекторної реакції на депривацію сільських територій, високою часткою імпорту на регіональному ринку та ін.

3. Відсутність усталених каналів збуту продукції, що призводить до певних труднощів при продажі

сільськогосподарської продукції і на появу великої кількості посередників, що привласнюють значну частку прибутку.

4. Втрата звичних каналів придбання матеріально-технічних засобів і, як наслідок, нестача засобів виробництва.

5. Нерозвиненість соціальної інфраструктури сільських поселень у порівнянні з містами, що не сприяє залученню кваліфікованих спеціалістів у сільську місцевість.

З точки зору управління теж слід врахувати деякі особливості в діяльності сільськогосподарських підприємств, а саме:

– для цієї галузі характерна територіальна розсосередженість, що вимагає побудови органів управління по територіально-виробничих принципом і надання їм більшої, ніж в інших галузях, оперативно-господарської самостійності;

– різноманітність природно-економічних умов, сезонний характер виробництва і необхідність працювати з живими організмами (рослинами, тваринами) вимагає організації виробництва з урахуванням зайнятості працівників протягом всього року, а не тільки в період зрілості сільськогосподарських культур;

– об'єктивні відмінності в способі життя в місті і селі вимагають своєрідного вирішення багатьох питань управління, в тому числі пов'язаних із соціальним аспектом, тобто органи управління аграрним підприємством крім основної діяльності повинні займатися і соціальною сферою на селі.

Підйом сільського господарства є пріоритетним напрямом в економічному розвитку країни. Сільське господарство є центральною ланкою агропромислового комплексу. Від ефективності роботи сільськогосподарських підприємств залежить прибутковість та розвиток таких галузей промисловості, як тракторне та сільськогосподарське машинобудування, машинобудування для харчової та легкої промисловості, виробництво мінеральних добрив, будівництво, торгівля і т.д. Тому, важливо на підприємствах сільського господарства здійснювати ефективний менеджмент, заснований на якісному аналізі виробничо-господарської діяльності, з

метою пошуку оптимальних управлінських рішень, досягнень цілей та завдань розвитку, запобігання кризових ситуацій.

Список використаної літератури:

1. Статівка А. М. Співвідношення поняття «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 35-42.

2. Царенко О. М. Економічний аналіз діяльності підприємств агропромислового комплексу: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. Суми: ВТП «Університетська книга», 2006. 240 с.

3. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки: монографія. Херсон: Айлант, 2015. 470 с.

4. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2004. 365 с.

5. Чукіна І. В. Управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=68200>

6. Самайчук С. І. Методичні засади удосконалення економічного аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт* № 7, 2019. С.55-59. URL:http://www.agrosvit.info/pdf/7_2019/10.pdf

Суворова С.Г.,
*к.е.н, доцент, завідувач кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Північноукраїнського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*
Карпенко Ю.М.,
*к.е.н, доцент, начальник відділу діджитал-маркетингу
ПП «ВКФ «Платіnum»*

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах війни основною метою цифрового маркетингу є просування товарів на ринку та встановлення і розвиток партнерських взаємовідносин у тих нішах, які через ринкові зміни стали порожніми. В сучасних умовах цифровий маркетинг будується на таких принципах:

1. Змінність цільової аудиторії. Цільова аудиторія в умовах війни може змінюватися. Тобто, може змінюватися вік, стать, географічне положення або стиль життя потенційних покупців. Це має бути враховано під час формування та адаптації конкретної пропозиції.

2. Нові прогресивні маркетингові прийоми. В сучасних умовах в Україні з'являються нові маркетингові прийоми, що базуються на патріотизмі, підтримці військовослужбовців тощо. Чимало українських компаній перераховують частину доходу від продажу товарів та послуг на потреби армії, тим самим отримують прихильність патріотично-налаштованої аудиторії.

3. Підтвердження надійності бізнесу. Робота підприємства під час війни доводить його надійність, оскільки якщо підприємство може організувати надійний сервіс та запропонувати якісні товари чи послуги під час війни, то й після закінчення воєнних дій, на нього можна буде розраховувати. Для багатьох молодих учасників ринку робота в умовах війни дозволяє сформувати добру репутацію власної аудиторії.

4. Розвиток інноваційності. Складні ситуації потребують

нових рішень, тому кризові моменти стимулюють креатив у діджитал-маркетингу. З'являються нові прогресивні маркетингові прийоми, застосовуються інноваційні інструменти, які не використовувалися до цього.

5. Підтримка та лояльність українського бізнесу. Грамотно побудована маркетингова стратегія підприємства дає можливість вийти на світовий ринок. Цьому сприяє лояльне відношення до українського продукту, зумовлене складною ситуацією в Україні.

Використання принципів цифрового маркетингу дозволяє підприємствам досягати маркетингових цілей, що попри ринкові зміни та падіння економіки призводить до значного зростання обсягів продажу. Серед інших переваг використання цифрового маркетингу в сучасних умовах можна відзначити наступне:

- можливість вивчення змін «цифрового портрету» споживача під впливом війни на основі вивчення його купівельної поведінки, «цифрового сліду» в Інтернеті, соціально-демографічних та інших характеристик у соцмережах;

- спрощення аналізу зміни конкурентів завдяки застосуванню інструментів цифрового маркетингу під час аналізу сайтів, інтернетактивностей, сторінок та публікацій у соцмережах;

- просування товарів з більшим рівнем конверсії через підвищений запит на інтернет-товари;

- розробка кастомізованих продуктів чи продуктів адаптованих під виклики сьогодення на основі застосування цифрових технологій;

- формування гнучкої цінової політики на товари та послуги на основі аналізу великої кількості пропозицій товарів та послуг в Інтернеті із застосуванням технологій оплати через інтернет-сервіси [5].

Завдяки цифровому маркетингу істотно скорочується ланцюжок між постачальником та його клієнтом. Адже не потрібним стає залучення посередників, отже знижуються витрати, проте зберігається початкова якість. Крім того, використовуючи такі види цифрового маркетингу як продажі

через соціальні мережі, легше знайти свою цільову аудиторію, оскільки вона сортується за необхідними параметрами відповідно до особливостей товарів, послуг чи сервісів продавця [6].

Отже, цифровий маркетинг має ряд переваг для підприємництва, а в умовах війни утворюються додаткові переваги, до яких відноситься швидка інформація про зміни ринку, аудиторії, запитів, формування нових ринків, потреб у нових товарах, нових послугах, сервісах тощо.

Список використаних джерел

1. Як змінювався український digital впродовж 5 років. sostav.ua, 2021. URL: <https://sostav.ua/publication/yak-zmnyuvavsya-ukra-nskij-digital-vprodovzh-5-rok-v-90702.html>.
2. Digital 2021: Global Internet Use Accelerates. wearesocial.com, 2021. URL: <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latestinsights-into-the-state-of-digital>.
3. Марчук О. О. Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент управління. Економіка і суспільство. 2018. № 17. С. 296–299. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-17-43>.
4. Уголькова О. З. Цифровий маркетинг і соціальні мережі. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2021. № 3 (1). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/jun/23786/menedzhment121-148-154.pdf>.
5. Яцюк Д. В. Цифровий маркетинг: майбутнє маркетингових комунікацій в брендингу. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 7. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2015/16.pdf.
6. Окландер М. А., Романенко О. О. Специфічні відмінності цифрового маркетингу від інтернет-маркетингу. Економічний вісник НКТК КПІ. 2015. № 12. С. 362–371. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/47234185.pdf>.
7. Підтримка бізнесу під час війни: 5 рішень від Мінцифри. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/>

*Тітова Н.А.,
д.е.н, професор МКА,
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Акопов С.Е.,
ст. викладач кафедри управління персоналом, економіки
праці та публічного управління,
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПОЛІТИЧНІ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В умовах постійного зниження прибутковості економіки, коли уряд не може впоратися з боргами, він бачить єдиний шлях вирішення проблем у перекладанні витрат на населення, щоб не зменшувати прибуток власників великого бізнесу і найнятих ними депутатів. Соціально-економічні проблеми загострюються після кожних виборів представників законодавчої влади і подальшого призначення представників влади виконавчої.

Особливу увагу варто приділити публікаціям періоду, коли вчені робили спробу комплексно підійти до розв'язання проблем формування та управління розвитком країни з врахуванням людського фактору. Так, в кінці ХХ століття під керівництвом академіка Долішнього М.І. було комплексно досліджено багато питань впливу людського фактору на результати економічного розвитку України, розроблено регіональні Програми зайнятості населення, обґрунтовано показники якісної характеристики трудового потенціалу країни. Академік Лібанова Е.М. [2], визначає сучасну кризу як системну, подолання якої пов'язує з необхідністю модернізації усього суспільства: модернізації економіки, модернізації держави та модернізації суспільних відносин. Професор Найдьонов В.С. [3, с. 30], запропонував шляхи вдосконалення економічного розвитку України. Він наполегливо рекомендував розширювати ринки збуту й експорту.

Виходити з економічної і соціальної кризи неможливо без докорінної зміни економічної політики, проте на це не здатні ні чинний уряд, ні опозиція.

Більшість українських економістів розуміють, що потрібно, наприклад, розширювати ринки збуту і експорту української продукції; забезпечити розвиток економіки доступними кредитами; вводити державне стратегічне планування з метою реіндустріалізації й підвищення технологічного рівня економіки; припинити вилучення обігових коштів підприємств для сплати податків. Якщо не виконати ці вимоги державі загрожує чергове загострення фінансово-економічних криз. В умовах постійного зниження прибутковості економіки, щоб якось упоратися з боргами, які не зменшать прибутки великих власників і найнятих ними депутатів, залишається шлях перекладання витрат на населення. Тому саме останні роки спостерігається суттєве зростання комунальних платежів і тарифів на енергію, збільшення робочого дня без відповідного зростання зарплати, зменшення соціальних пільг та допомоги, зростання цін, скорочення фінансування медицини, освіти, науки і культури, сплеск безробіття, міграція працездатного населення та інші подібні «радощі». Так збувається наївна мрія – жити, як в Європі. Нажаль, як показує практика, деякі представники влади не розуміють як виходити з кризи, вони не вміють стратегічно мислити, передбачати не тільки економічні наслідки але й соціальні проблеми такого управління країною.

Традиційна точка зору на роль держави в економіці виходить з припущення, що по-перше, держапарат діє в інтересах суспільства, по-друге, можна створити оптимальний механізм визначення необхідного максимуму суспільного добробуту, як мети економічної політики і, по-третє, уряд має справжню незалежність і ефективно впливає на індивідуальні інтереси й дії, які йдуть у розріз із суспільними.

В Україні сьогодні відбувається інша крайність: ми відмовляємось від управління-регулювання й орієнтуємося лише на закони ринку, не зважаючи на нашу специфіку. Японія, наприклад, враховуючи свою специфіку, незважаючи на

класичне ринкове господарювання, з 1987 року працює за четвертим комплексним планом розвитку, який ставить за мету формування суспільства 21 століття. Не треба забувати, що сучасний капіталізм – це суспільство кваліфікованого планування.

Саме комплексність знань, професійного досвіду у сфері економіки, політології, соціології, правознавства є необхідною умовою для державних управлінців, які повинні мислити стратегічно. Депутати повинні формувати правову основу функціонування усіх ланок економіки, визначати основи внутрішньої і зовнішньої економічної політики, затверджувати державний і консолідований бюджет, державні програми й програму діяльності Кабінету Міністрів, затверджувати рішення щодо зовнішніх державних позик, формувати структуру органів управління, здійснювати парламентський контроль за використанням коштів державного бюджету. Нажаль, необхідна комплексність знань і професійного досвіду не спостерігаються у наших державних діячів.

Цілком очевидно (визнано більшістю), що альтернативи ідеї демократії немає. Але, як виявилось, визнання цього факту зовсім недостатньо для розвитку демократії, оскільки вона має глибокі внутрішні суперечності. З одного боку, демократія («влада народу») передбачає повне волевиявлення народу, а отже, широке народне представництво в органах державної влади, а з іншого боку, державне управління вимагає високої компетенції цих представників, яка має забезпечуватися високим рівнем якісної освіти і здібностей особистості.

Отже, усунути протиріччя не тільки необхідно, але й можливо, що сприятиме переростанню демократії в нову форму державно-політичного устрою суспільства. Якщо не вжити кроків в цьому напрямку, то нам може загрожувати нова небезпека, яку передбачав ще Аристотель. Він підкреслював, що при певних умовах демократія може переродитися в охлократію, тобто «Владу натовпу». Головна небезпека в такому випадку може виникнути, коли демагоги оволодіють свідомістю мас і перетворяться в тиранів народу. Такі приклади в історії вже

відомі і можуть повторитися. Наша виборча система, як свідчать результати виборів, не забезпечує усунення зазначеного внутрішнього протиріччя демократії, а отже, і не гарантує його подальшого розвитку.

Таким чином, в Україні економічна і політична криза є наслідком помилок у стратегічному курсі державного управління та результатом необґрунтованого підбору кадрів у владні структури. В Україні не відпрацьована програма підготовки управлінців-стратегів. Міністерству освіти доцільно впроваджувати проект підготовки управлінців-стратегів, розроблений в Міжрегіональній Академії управління персоналом. Потрібна кардинальна зміна виборчої системи, в якій на першому місці має бути реалізація науково обґрунтованої інтегральної оцінки якості кандидатів у структури законодавчої і виконавчої влади. Усунення названих недоліків сприятиме переходу України до вищого ступеню демократичного устрою – до меритократії за умови врахування принципів науки енвіроніки, що супроводжуватиметься ефектом синергізму. Необхідно ввести обов'язкову жорстку відповідальність корумпованих представників влади за негативні наслідки їх рішень, дій і результати падіння економіки та зубожіння населення.

Список використаної літератури

1. Соціально-трудоий потенціал: теорія і практика. Відп. ред. М.І. Долішній, С.М. Злупко. Ч. 2. Київ: Наукова думка, 1994, 210 с.
2. Лібанова Е.М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів. Демографія та соціальна економіка. 2011. № 1(15). С. 24–37.
3. Найдъонов В.С. Держава в сучасній ринковій економіці. В кн. Управління у сфері малого і середнього бізнесу в умовах економічної кризи. / За ред. Н. А. Тігової і В.Д. Рожка. Київ: Комп'ютер-прес, 2011. 311 с.

*Тульчинська С.О.,
д.е.н., професор, професор кафедри економіки і
підприємництва, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Солосіч О.С.,
аспірант, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Фундаментальною основою ефективного функціонування та прогресивного розвитку сучасних економічних систем є підприємницький сектор, що слугує з одного боку, ключовим джерелом генерації доданої вартості та реалізації виробничо-комерційної діяльності у межах національної економіки, а з іншого, виступає середовищем апробації, імплементації та подальшої дифузії перспективних техніко-технологічних розробок інноваційного характеру. Особливого значення діяльність мікроекономічних систем набуває на рівні територіальних громад та регіональних економічних утворень, оскільки саме підприємницькі суб'єкти складають структурно основу економічного потенціалу конкретних технологій, сприяють їх економічному, екологічному та соціальному просторовому розвитку. Варто також відзначити провідну роль підприємницьких утворень у формуванні конкурентних переваг територіальних громад з позиції забезпечення їх інвестиційної привабливості, адже стабільне функціонування господарюючих суб'єктів на місцевому рівні, з точки зору економічної безпеки, є об'єктивною передумовою формування бюджетної спроможності територіальних громад, покращення соціальних та екологічних умов розвитку людського капіталу у їх межах.

Однією з визначальних характеристик функціонування господарюючих суб'єктів сучасності є домінування впливу

факторів екзогенного походження з іманентним їм ознакам деструктивності, ризикованості та низької прогнозованості. Саме тому, наразі особливої актуальності набувають наукові пошуки та прикладні дослідження у сфері забезпечення економічної безпеки підприємницьких утворень, конструюванню відповідних практичних механізмів протидії несприятливим соціально-економічним проявам екзогенного середовища. Більш того, важливість даного теоретико-методичного напрямку досліджень підсилюється воєнними реаліями функціонування вітчизняної економіки, що слугують джерелом комплексу техніко-технологічних, інфраструктурних, логістичних, організаційно-управлінських, фінансових, кадрових та інформаційних проблем забезпечення стійкого безпекового стану господарських утворень. Саме тому, першочерговим є формування стійкого безпекового потенціалу окремих підприємств, забезпечення його адаптивності, гнучкості та системності, що в перспективі позитивно відобразиться на загальному рівні інвестиційної привабливості територіальної громади. Виходячи з цього, пропонуємо сформулювати перелік ключових особливостей забезпечення економічної безпеки на рівні підприємницької структури в контексті їх впливу на покращення рівня інвестиційного потенціалу економічних систем локального рівня:

— проведення комплексного аудиту системи управління підприємство на предмет кількісної відповідності показників господарського потенціалу підприємницької структури відповідним результативним показникам ресурсної ефективності з метою мобілізації додаткового ресурсу задіяного у низькоефективних або непродуктивних операціях;

— оптимізація виробничої політики підприємства в контексті модифікації існуючого спектру асортиментних категорій та обсягів випуску згідно встановленої виробничої програми з метою забезпечення якісної відповідності продукції підприємства кон'юнктурним умовам ринку та структурою потреб споживачів;

— здійснення техніко-технологічної модернізації

виробничої інфраструктури, пошук можливостей до фінансування та практичного впровадження інноваційних рішень у виробничий процес;

— імплементація прогресивних підходів до менеджменту підприємницької структури, що включає в себе використання сучасних інструментів безвідходного та ощадливого виробництва;

— забезпечення планомірної діджиталізації господарських процесів, зокрема у частині технологій електронного документообігу, цифрових засобів контролю продуктивності, дебюрократизації процедур адміністрування тощо;

— формування системи протидії інформаційним загрозам, як в контексті захисту цифрової інфраструктури підприємства, так і щодо внутрішніх положень, які регламентують порядок поведіння з комерційно чутливою інформацією;

— впровадження засадничих положень концепції сталого розвитку, зокрема у частині отримання відповідних правових переваг та економічних стимулів за рахунок реалізації заходів у сфері соціальної та екологічної відповідальності [1];

— створення деталізованого плану релокації основних технічних потужностей та кадрового ресурсу підприємства у разі загострення інтенсивності бойових дій у територіально наближених громадах [2, с. 101];

— реалізація прогресивної маркетингової політики у частині залучення цифрових інструментів просування продукції, контролю ефективності відповідних заходів та прямої комунікації із споживачем;

— застосування інтелектуально-орієнтованого підходу в управлінні господарською структурою, що передбачає забезпечення економічної обґрунтованості в процесі прийняття управлінських рішень на основі результатів інформаційно-аналітичної діяльності;

— налагодження комунікаційної взаємодії з місцевими

владними структурами щодо наявних проблем та потреб територіальної громади, а також потенційних можливостей останньої надати підтримку у реалізації інноваційної проектної діяльності підприємства;

— підтримка інноваційної активності кадрового складу підприємницького утворення, забезпечення залученості працівників різних ієрархічних ланок підприємства у процеси прийняття рішень;

— пошук можливостей до налагодження локальної кооперації;

— забезпечення поступової реалізації процесів екологізації основних виробничо-технічних та адміністративно-управлінських процесів діяльності.

Отже, на основі вищевикладеного, можна стверджувати, що забезпечення економічної безпеки підприємств на локальному рівні потребує проактивної управлінської політики спрямованої на пошук комплексних рішень, спрямованих на формування додаткових конкурентних переваг та оптимізації існуючих господарських процесів з метою забезпечення стійкого безпекового середовища діяльності підприємницької структури та підвищення інвестиційної привабливості територіальної громади у межах якої функціонує підприємство.

Список використаної літератури

1. Гречко А. В., Очеретяна О.В. Економічні переваги імплементації механізму управління сталим розвитком на вітчизняних підприємствах. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 22. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/259799>.

2. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 97–102.

Федишин Г.В.,
ст. викладач
кафедри менеджменту, економіки та туризму
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Серчинський В.В.,
студент
спеціальність «Менеджмент»
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

МОТИВАЦІЯ ЯК ФУНКЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

Реалізація інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки вимагає створення на державному рівні відповідних системних умов прогресивної мотивації та стимулювання трудової діяльності населення.

Успіх підприємства залежить від якості роботи кожного співробітника. Саме персонал є основною рушійною силою, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності, продуктивності і прибутковості підприємства. Кожен керівник зацікавлений у тому, щоб його співробітники працювали з найбільш високою ефективністю і самовіддачею. Необхідною умовою та об'єктивною потребою таких перетворень є формування нової системи мотивації праці, а також розроблення та запровадження нових підходів до побудови моделей мотивації персоналу.

Проблеми мотивації трудової діяльності персоналу та створення мотиваційного механізму займають чільне місце в менеджменті і свої роботи проблемам мотивації трудової діяльності присвятили такі вчені: А. Сміт, А. Маслоу, В. Врум, Д. Мак-Грегор, Е. Мейо, К. Альдерфер, Л. Портер, М. Туган-Барановський, Ф. Тейлор, Ф. Герцберг.

Однією із провідних функцій менеджменту на підприємстві є мотивація. Як основна функція менеджменту, мотивація - це процес, який спонукає працівників до діяльності внаслідок формування мотивів поведінки для того, щоб досягнути не лише особистих цілей, а й цілей організації. Ця функція забезпечує:

- формування у працівників стимулів до праці;
- вплив на працівника з метою зміни його ціннісних орієнтацій;

- утворення мотиваційного ядра організації;
- розвиток трудового потенціалу.

Завдяки реалізації мотиваційної функції менеджменту в організації вирішуються такі завдання:

- забезпечення підвищення продуктивності та якості праці;
- формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі;

- визнання результатів праці співробітника;
- розповсюдження позитивного досвіду досягнення успіху;
- становлення організаційної культури.

Основні завдання мотивації:

1) формування у кожного співробітника розуміння сутності і значення мотивації в процесі праці;

2) навчання персоналу і керівного складу психологічним основам спілкування;

3) формування в кожного керівника демократичних підходів до керування персоналом з використанням сучасних методів мотивації.

Для реалізації свого потенціалу до економічного зростання, підприємство намагається переконувати персонал працювати краще, стимулювати до підвищення активності діяльності, а також підтримувати зацікавленість у результатах. Проте недостатня мотивація, або ж невміле застосування даної системи, може бути гальмуючим фактором для підприємства і спричинятиме низькі результати діяльності та високу плинність кадрів

Для вирішення цих завдань необхідний аналіз:

- процесу мотивації в організаціях;
- індивідуальної і групової мотивації;
- змін, що відбуваються в мотивації діяльності людини при переході до ринкових відносин.

Зміст функції мотивації полягає у визначенні потреб персоналу та забезпеченні їх задоволення в організації;

розробленні систем винагороди за роботу, що виконується; застосуванні різноманітних форм оплати праці; використанні стимулів ефективної взаємодії працівників у колективах і на підприємстві загалом.

За допомогою мотивації керівництво підприємства може вирішувати такі завдання:

- залучення й утримання в організації кращих спеціалістів;
- визнання діяльності працівників, які досягли значних результатів, з метою подальшого стимулювання їх творчої активності;
- демонстрація ставлення керівництва до високих результатів праці;
- популяризація результатів праці кращих працівників;
- застосування різноманітних форм визнання заслуг;
- покращення морально-психологічного стану працівників через відповідну форму визнання;
- забезпечення підвищення трудової активності колективу підприємства.

Мотивація у структурі організації є одною з найважливіших функцій, адже відноситься до усіх сфер організаційних взаємодій і завдяки тому, що забезпечує відсутність протиріч між індивідуальними та суспільними потребами в організації, дозволяє усім органам та підрозділам нормально функціонувати.

Мотивація праці - це бажання працівників задовольняти свої потреби саме через трудову діяльність, а стимулювання є одним із засобів, за допомогою якого можна здійснити мотивацію.

Стимулювання праці направлене на створення таких умов, за яких трудова діяльність даватиме результати, які будуть достатньо задовольняти потреби працівника, а також формувати мотиви до праці. Ціль стимулювання виявляється у спонуканні людини до праці, у зацікавленні працювати краще, продуктивніше. Для цього система мотивів та стимулів повинна мати певну нормативно-правову базу, тобто працівник повинен знати, які саме перед ним ставлять вимоги, яку за це він отримає

винагороду і які санкції можуть бути застосовані, якщо він нічого не виконає.

Ефективне управління персоналом будь-якої організації передбачає наявність мотивації - могутньої, спрямованої на активізацію участі людей у процесі трудової діяльності.

Як процес мотивація формується під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Внутрішні фактори пов'язані з особистістю людини - її потребами та інтересами, соціальними установками, індивідуальною позицією щодо окремих речей, моральними переконаннями, очікуваннями, сприйняттям та усвідомленням певних цінностей. Серед зовнішніх факторів переважають стимули, що застосовує організація, в якій працює людина.

Мотивація - це процес спонукання людей до праці, який передбачає використання мотивів поведінки людини для досягнення особистих цілей або цілей організації. Поведінка людини визначається мотивами.

Мотив - це внутрішнє бажання людини задовольнити свої потреби, що зумовлює певні дії внутрішніх та зовнішніх її рушійних сил.

Потреба - це необхідність, яка прийняла конкретну форму відповідно до соціально-культурних та психологічних особливостей особистості. Одна і та сама потреба у різних людей може мати різний ступінь вираження.

Організація, безумовно, впливає на поведінку людини, спонукаючи її до дії зовнішніми чинниками (матеріальними і моральними). Такі зовнішні спонукання до дії є стимулами. Стимули - це певні важелі впливу, які викликають дії відповідних мотивів.

Для того, щоб мотивація трудової діяльності персоналу підприємства була ефективною, вона повинна враховувати особливості зовнішньоекономічної кон'юнктури; бути погодженою з економічною стратегією підприємства, на якій безпосередньо базується методологія досягнення цілей, і яка повинна визначати раціональний рівень доходів працівників. Це приведе до високих результатів праці на підприємстві в цілому.

Також потрібно прогнозувати на підприємстві ефективність процесу мотивації праці, яка досягається оптимальним балансом між економічними та соціальними інтересами зацікавлених сторін та визначається ступенем досягнення економічних та соціальних цілей не лише підприємства, а й працівників.

Список використаної літератури:

1. Кодекс законів про працю України // ВВР України від 10.12.1971. – №322-VIII. Документ 322-08, поточна редакція від 12.06.2016 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

2. Байда О.Г. Мотивація праці як складова успіху організації/Вісник. Київський інститут бізнесу та технологій. - 2016. - №1. - С. 55-57.

3. Качан Є. П. Управління трудовими ресурсами : навч. посібн. / Є. П. Качан, Д. Г. Шушпанов. – Київ : Вид. Дім "Юридична книга", 2009 – 212 с.

4. Колот А. М. Мотивація персоналу : підручник / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2002. – 338 с.

5. Балабанова Л.В. Управління персоналом: Навч. посібник / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак. – К.: Професіонал, 2006. – 512 с.

*Холодницька А.В.,
к.е.н., доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЦЕНТРАЛІЗОВАНИМ ВОДОПОСТАЧАННЯМ ЖИТЕЛІВ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ІНВЕСТИВАННЯ У СТВОРЕННЯ СИСТЕМ СПІЛЬНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ

Україна відноситься до складу однієї з найменш забезпечених водними ресурсами країн Європи. До того ж водні ресурси в результаті антропогенного впливу та активних бойових дій на довкілля забруднюються, пересихають, втрачаючи свою відновлювальну спроможність, а вітчизняна галузь водопостачання і водовідведення перебуває у вкрай складному становищі. Через застарілі технології забору води та зношеність обладнання майже третя частина води, що забирається з підземних джерел, втрачається ще у процесі видобутку [2].

Більшість водопровідних та каналізаційних мереж потребують ремонту, модернізації або взагалі негайної заміни. У свою чергу це безпосередньо впливає на якість питної води, яку споживає населення. Якість мереж питного водопостачання значною мірою впливає на якість питної води [1, с.125].

Рівень забезпеченості населення питною водою у регіональному розрізі України також нерівномірний, до того ж більша частина регіонів вже відносяться до таких, що мають дефіцит водних ресурсів.

У розрізі місця проживання українців – послугами централізованого водопостачання забезпечується 99,2% міського населення та 26,5% сільського (табл.1).

Для більшості мешканців українських сіл усе ще проблематичним залишається доступ до стабільного та безпечного водопостачання. Менше третини з них забезпечені послугами централізованого водопостачання. Це призводить до

того, що більшість споживачів використовують воду з колодязів, криниць, струмків та свердловин, яка не завжди відповідає нормативам якості питної води.

Таблиця 1

Показники забезпечення населених пунктів України централізованим водопостачанням

Показники	Міста	Селища міського типу	Села
Чисельність населених пунктів	406	685	26061
З них забезпечені централізованим водопостачанням	402	625	6995
Забезпечення централізованим водопостачанням у % до чисельності населення	99,2	87,3	26,5

Джерело: [3]

Варто зазначити, що використання криниць чи свердловин для питного водопостачання для жителів сільських громад пов'язане з низкою проблем, оскільки їх буріння та укомплектування необхідним обладнанням потребує значних коштів, які не завжди може собі дозволити сільська родина з низьким рівнем доходів.

При використанні криниць як правило забір води відбувається з верхнього водоносного горизонту. Якість таких підземних вод у багатьох регіонах дуже низька та може використовуватися для споживання лише після використання сучасної технології очищення. Очищення води, яка забирається з приватних криниць буде дуже дорогим та непосильним для сімейного бюджету сільських домогосподарств.

Оптимальним технічним варіантом для забезпечення сільського питного водопостачання може стати використання

централізованого водопостачання з глибоких свердловин та забором води з нижніх підземних водоносних горизонтів, якість якої зазвичай відповідає санітарним нормам. До того ж така вода може використовуватися без проведення додаткового очищення [4, с. 6].

Тому наразі вирішення питання щодо забезпечення сільського населення якісною питною водою потребує особливої уваги. Для його вирішення необхідно ретельно вивчити можливі джерела забору води та обрати найбільш оптимальне та надійне, розробити проект, що передбачатиме використання сучасних матеріалів та технологій забору та очищення води, а також виховувати дбайливе тв. відповідальне відношення жителів громади до захисту водних джерел та мереж. Зрозуміло, що без вивчення сучасних норм та правил проектування, будівництва та експлуатації цих систем централізованого водопостачання в громадах, не можливо приймати ефективні інженерні рішення та свідомо і раціонально використовувати наявні водні ресурси.

За дослідженнями експертів BRDO встановлено, що державна політика у сфері водокористування здійснюється неефективно, стратегічне планування показників водозабезпечення, водовідведення та водокористування потребує змін, а політика встановлення тарифів на воду стримує можливі інвестиції та унеможливорює розвиток галузі [5, с.6].

Якщо створювати системи централізованого водопостачання й технології очищення за взірцем тих, що використовуються у містах, то вони потребуватимуть значних інвестицій, залучити які буде вкрай складно. Враховуючи те, що кількість споживачів у сільській місцевості значно менша, то витрати на їх утримання можуть бути значно вищими. Крім того, у сільських громадах може не бути фахівців необхідної кваліфікації, які повинні обслуговувати систему водопостачання [4, с. 10].

Тому для створення сільських систем централізованого водопостачання доцільно керуватися такими критеріями, як незначні капітальні вкладення у будівництво; прості правила експлуатації та зрозуміла система обслуговування; економне

споживання електроенергії; надійність та ефективність [4, с.13].

При виборі джерела централізованого водопостачання, потрібно керуватися результатами досліджень територіальних геологічних управлінь, санітарно-епідеміологічної служби, органів охорони навколишнього середовища та органів Держрибнагляду (для поверхневих водозаборів). Перевагу варто надавати підземним водам – артезіанським, джерельним або під русловим [4, с.18]

Оскільки доступ населення до водопостачання є важливим індикатором соціально економічного розвитку держави, то питання централізованого водо забезпечення жителів села є вкрай актуальним та потребує чітких та напрацьованих алгоритмів дій.

Існуюча потреба покращення якості послуг водозабезпечення потребує мобілізації зусиль населення та керівників громад, а також створює суспільний запит на таку діяльність. огляду на поточний стан систем водопостачання та водовідведення. Коштів на модернізацію чи покращення технічного стану наявних мереж та створення нових, які залучаються за рахунок тарифів або з державного чи місцевих бюджетів наразі недостатньо. Натомість самі підприємства галузі або громади можуть отримувати суттєві інвестиції за рахунок коштів міжнародних організацій. Для цього необхідно брати участь у грантових конкурсах, співпрацювати з міжнародними фондами, використовувати можливості співпраці з бізнесом, громадськими організаціями тощо.

Список використаної літератури

1. Зоркін А.В., Боргун Т.С., Кикоть К.В., Москаленко Ю.Ю. Зелена книга. Регулювання ринку водопостачання та водовідведення. *BRDO*. 2021. 152 с.

2. Кичко І.І. , Холодницька А.В. Сучасні підходи до водокористування з дотриманням принципів водної безпеки в Україні. *Економіка та суспільство*, №38. 2022 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-26>

3. Національна доповідь про якість питної води та стан

питного водопостачання в Україні у 2020 році. *Міністерство розвитку громад та територій України*. К., 2021. 385 с.

4. Сільське питне водопостачання: від ідеї – до реалізації. Як створити централізовану систему водопостачання децентралізованим способом: методичний посібник / [О. А. Бондар, А. В. Кавун, Ю. В. Кірсанова, В. І. Козак, А. М. Копитін, В. Є. Сороковський]; за заг. ред. В. Є. Сороковського ; *Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO*. К., 2016. 170 с.

5. Як покращити регулювання ринку водопостачання і водовідведення — дослідження BRDO. *BRDO. Офіс ефективного регулювання*. 23.12.2021. URL: <https://brdo.com.ua/news/yak-pokrashhyty-regulyuvannya-rynku-vodopostachannya-i-vodovidvedennya-doslidzhennya-brdo/>

*Яценко Р.В.,
здобувач освіти магістерського рівня
спеціальності 281
Публічне управління та адміністрування
Навчально-наукового інституту управління,
економіки та бізнесу*

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ (РЕГІОНУ)

Залучення іноземних інвестицій посідає провідне місце в економічній системі будь-якої країни та безперечно впливає на структурні зрушення в національній економіці.

Питання щодо механізмів державного регулювання залучення іноземних інвестицій відображення в дослідженнях багатьох відомих учених, зокрема, суттєвий внесок у їх вивчення та розроблення здійснили Є. Бріггем, Л. Гітман, Дж. Даннінг, М. Портер, та інші науковці.

Проблема залучення іноземних інвестицій в Україну знайшла відображення в дослідженнях таких учених, як І. Бланк, В. Будкін, І. Бураковський, Б. Губський, А. Дука, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, С. Мочерний, А. Пересада, А. Філіпенко. Проте, попри вагомі результати наукових досліджень цієї теми, питання удосконалення механізму державного регулювання залучення іноземних інвестицій за сучасних умов потребують більш детального вивчення.

Особливості державного регулювання залучення іноземних інвестицій інвестиційної сфери обумовлені, вирішальним значенням інновації для стабілізації економічного розвитку та зміцнення національної безпеки України. Ще одним не менш важливим фактором є відносна обмеженість ринкових механізмів у сфері одержання та впровадження науково-технічних результатів. В процесі ключова роль належить регіональним владним структурам, які використовуючи адміністративне, законодавче, податкове регулювання, здатні

скерувати інноваційний процес у потрібному напрямі, узгоджуючи пріоритети інноваційного розвитку із вирішенням найістотніших, актуальних та невідкладних проблем, використовуючи адміністративне, законодавче, податкове регулювання. Пріоритети інвестування мають бути чітко визначені, адже без цього, механізм державного регулювання інвестиційних процесів втрачає цілеспрямованість та конкретність, що своєю чергою унеможлиблює досягнення поставленої мети. Для реалізації державної інвестиційної політики визначення пріоритетів інвестування є особливо важливим за сучасних умов дефіциту бюджету та труднощів його наповнення. В умовах дефіциту інвестиційних ресурсів у реальному секторі національної економіки, обмежених можливостей державного інвестування та наявності низки ризиків для продовження висхідних тенденцій інвестиційної діяльності державі необхідно залучити широкий арсенал механізмів та інструментів, спрямованих на стимулювання інвестиційної діяльності корпоративного сектора економіки, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів та створення ефективної системи управління інвестиційними процесами [3].

Формування механізму регулювання інвестиційними процесами підтверджує необхідність посилення ролі регіональних владних інституцій у забезпеченні інноваційного розвитку. Проте, механізм регулювання інвестиційних процесів, як і модель інноваційного розвитку у кожному регіоні мають бути сформованими з урахуванням специфіки, спроможностей та розвитку конкретного регіону, та ґрунтуватися на стратегії розвитку, диверсифікаційних заходах, інструментарію реалізації державної та регіональної інвестиційної політики. Реалізація виваженої, науково обґрунтованої, цілеспрямованої інвестиційної політики може стати універсальним засобом ефективного використання потенціалу та забезпечення конкурентних переваг на державному та міжнародному рівнях [4].

Формування інвестиційної політики практично повністю

забезпечується державою відповідно до його основних функцій, реалізація ж здійснюється комплексним механізмом, що поєднує в собі державні форми та методи впливу на ефективність, а також принципи інвестиційної діяльності. При розробці моделі реалізації інвестиційної політики економічного зростання використовуємо основоположні принципи, які дозволяють розглядати інвестиційну політику як єдність взаємопов'язаних компонентів: мети, наявних обмежень, інструментарію, очікуваних результатів [1].

В різноманітних виданнях набір принципів інвестиційної діяльності може різнитися, однак у кінцевому результаті вони зводяться до трьох головних:

1. Науковість інвестиційної діяльності означає розвиток цієї діяльності відповідно до об'єктивних економічних законів. Виконання заходів, що до підвищення інвестиційної активності дає можливість підприємцям виявити напрями ефективного використання інвестиційного потенціалу як в середині, так і поза межами держави.

2. Системність інвестиційної діяльності означає, що між окремими її складовими існують прямі та зворотні взаємозв'язки. Принцип системності управління інвестиційними процесами включає також взаємозв'язок міжнародних фінансових операцій з міжнародним бізнесом у цілому. Система державного управління інвестиційними процесами є лише незначною частиною міжнародної глобальної економічної системи.

3. Принцип взаємовигідності інвестиційної діяльності: кожний партнер, що бере участь в інвестиційних операціях, одержує дивіденди. Використання цього принципу потребує врахування зміни валютних курсів, та наявності різноманітних зв'язків між окремими суб'єктами інвестиційної діяльності. Тому, дотримання принципу взаємовигідності визначає необхідність втручання держави та забезпечення правових гарантій [1].

Специфічні принципи управління інвестиційними процесами закріплені у відповідних міжнародних правових

актах і є обов'язковими для виконання всіма державами, що підписали той або інший акт. Державне регулювання інвестиційної діяльності націлене на захист економічних інтересів України, прав і законних інтересів суб'єктів економічних відносин, заохочення конкуренції й створення рівних умов для розвитку всіх видів підприємництва у сфері ефективного використання інвестиційного потенціалу.

Специфіка зазначених заходів, які мають бути реалізовані для активізації інвестиційного процесу, впливає на форми участі держави в інвестиційному процесі. При недостатності державних джерел фінансування, з'являється необхідність формування сприятливого інвестиційного середовища для приватних інвесторів та створенні інвестиційних фондів шляхом удосконалення податкової, амортизаційної, грошово-кредитної політик. При цьому держава повинна спрямовувати інвестиційні потоки як державної, так і приватної власності на підтримку та розвиток пріоритетних та стратегічних галузей [2].

Задля державного регулювання інвестиційної діяльності та надання їй державної підтримки органи публічної влади повинні використовувати різноманітні важелі, зокрема:

- система забезпечення доступу до нової техніки й технологій;
- інформаційно-консультаційне забезпечення;
- інвестиції коштом місцевих бюджетів;
- створення спеціальних режимів інвестування;
- створення спеціальних (вільних) економічних зон;
- аукціони й конкурси на виконання проєктів;
- пільгове кредитування з місцевих кредитних ресурсів;
- надання податкових та митних пільг підприємствам, що працюють у пріоритетних сферах народного господарства;
- формування особливих регіональних фінансових інститутів для фінансування підприємств;
- створення системи гарантій за кредитами, які одержують підприємці;
- створення центрів допомоги іноземним інвесторам.

Зауважимо, що сукупність цих заходів зможе сформувати

дієвий механізм залучення інвестицій лише за правильної побудови алгоритму їхнього застосування.

Державне регулювання економіки в ринкових умовах це система взаємоузгоджених, цілеспрямованих заходів впливу на процеси економічного розвитку на всіх рівнях господарювання з метою забезпечення стабільності цих процесів, їх узгодженості із соціально

Для підтримання стабільності фінансової системи у період прискорення інвестиційних процесів і структурних зрушень заходи, що стимулюють інвестиційні процеси необхідно вживати на основі комплексного підходу, націленого на запобігання ризиків.

Організаційно-економічний механізм активізації інвестиційної діяльності дає змогу реалізовувати комплексний підхід до використання різних методів, засобів, інших регуляторів для впливу на процеси залучення інвестицій задля забезпечення координованості та відповідності руху інвестиційних ресурсів стратегічним пріоритетам розвитку держави.

Список використаної літератури

1. Бабич Д.В., Бабич В.Д., Шлома Т.В. Механізм підвищення ефективності залучення інвестицій в економіку України. Ефективна економіка. №5, 2018. №5 / URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/>.
2. Чернишова Л.О. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україні / Л. О. Чернишова, В. В. Сазанова // Бізнес Інформ. 2016. №4. С. 87-90.
3. Федоренко В.Г. Інвестознавство: підручник ; 2-ге вид., перероб. / К. : МАУП. 2012. 512 с.
4. Міжнародні інвестиції: навч. видання / [Бредихин В.М., Покатаев К.П., Близнюк А.А., Попкова К.О.] / Харківський національний автомобільно-дорожній ун-т. Х.: ХНАДУ, 2008. 268 с.

СЕКЦІЯ 2. ПРОВОА (ЮРИДИЧНІ НАУКИ)

*Болдирева В.М.,
доцент МКА, ст. викладач кафедри «Правознавство»
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Колесник В.Д.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ВПЛИВ РОЗВИТКУ СУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН НА СУДОВУ РЕФОРМУ В УКРАЇНІ

Розглядаючи тенденції розвитку судових систем європейських країн, їх можна умовно розділити на кілька груп, залежно від суб'єкта, який формує ці тенденції.

Першу групу становлять загальні тенденції, які можуть бути сформовані на міжнародному рівні, зокрема, на рівні ООН та Ради Європи через прийняття та підтримку відповідних міжнародних договорів та змін до їхніх текстів.

Другу групу складають тенденції, які формуються на рівні Європейського Союзу засобами європейського права, які є обов'язковими лише для членів ЄС, але мають значення для країн, що спрямовані на європейську інтеграцію.

Третю групу тенденцій можна виділити на рівні окремих європейських країн шляхом аналізу їх законодавства, який дає змогу визначити напрями реформування органів судової влади, що є властивими для більшості країн-членів ЄС. [1]

З моменту приєднання України до Ради Європи Парламентська Асамблея висловлювала занепокоєння щодо невиконання країною взятих на себе зобов'язань, і це занепокоєння продовжує існувати й донині. Незважаючи на значний прогрес, який Україна здійснила у становленні

повноцінної та незалежної судової влади з 1995 року, судова реформа не є завершеною, що є одним з приводів для критики з боку європейської спільноти.

Розглядаючи висновки та рекомендації, які надала Парламентська Асамблея Ради Європи, можна зробити висновок, що Європейське співтовариство серйозно ставиться до членства України в Раді Європи та постійно контролює українське законодавство, щоб забезпечити дотримання прав та свобод громадян, підвищення та збереження демократичних стандартів у функціонуванні державних інститутів.

Так як захист порушених та оспорюваних прав громадян є невід'ємною складовою демократичної держави, то надання особливої уваги забезпеченню незалежності та повноти судової влади в Україні, доступності та ефективності суду є наочною проявою такої підтримки. Найбільш поширеними проблемами в системі судів були недостатнє фінансування та організаційне забезпечення судів, що свідчить про недоліки в реалізації принципів самостійності та доступності судів.

Не одна Рада Європи є міжнародною організацією, членство в якій вкрай важливе для України. Протягом тривалого часу інтеграція до Європейського Союзу стала головним зовнішньополітичним пріоритетом нашої країни, оскільки ЄС є об'єднанням найбільш успішних держав Європи [2].

Проте Україна повинна враховувати міждержавні інтеграційні процеси та їхній вплив на національні державні інститути, які можуть бути змінені цими процесами. З цієї причини, враховуючи тенденції розвитку судової системи та законодавства в Європі, Україна повинна забезпечувати відповідність своєї судової системи європейським стандартам та вимогам. Це включає прийняття норм європейського права та документів, які визначають взаємовідносини України з ЄС.

Нинішній розвиток політичного діалогу між Україною та ЄС базується на впровадженні Стратегії інтеграції України до ЄС, виконанні сторонами Угоди про партнерство і співробітництво та розробці Плану дій у рамках Європейської політики сусідства [3].

Основну мету співпраці становить інтеграція політики поетапного запровадження простору «свободи, безпеки й правосуддя», який передбачає спільні дії стосовно поліції та правосуддя.

Згідно з Планом дій щодо України, однією з головних мет є розробка відповідного законодавства для підтримки ефективного співробітництва між юстицією та внутрішніми справами відповідно до міжнародних та стандартів ЄС, і їх ефективне застосування в практиці. У цьому контексті важливим завданням є розвиток в Україні принципів законності, доступу до правосуддя, незалежності судової влади та ефективної системи управління, зокрема співробітництво у сферах судочинства та судової влади.

Пропонується зміцнити роль судової влади та верховенства закону шляхом наступних заходів:

а) встановлення незалежної, компетентної та неупередженої судової влади на конституційних засадах, забезпечення необхідних процедурних механізмів та гарантій для виконання її ролі (враховуючи процесуальні кодекси);

б) забезпечення освіти українських суддів з акцентом на права людини, захист особистих даних, організацію та адміністрування правосуддя, міжнародне право;

в) підтримки та розвитку реформ судів загальної юрисдикції та адміністративного судочинства;

г) організація створення національних баз даних, що містять найважливіші судові рішення у справах про кримінальні злочини та з процедурних питань;

д) боротьба з корупцією та її запобігання шляхом зменшення впливу факторів, що стимулюють корупцію та роблять її можливою;

е) забезпечення прозорості прийняття рішень та управління, забезпечення доступу до законодавчої бази та рішень судів вищих інстанцій та інше [4].

У контексті Плану дій з Україною, співробітництво в галузі судочинства повинно охоплювати наступні аспекти:

а) виконання законодавчих заходів та розвиток

міжнародного співробітництва в галузі судочинства;

б) повна ратифікація та ефективне застосування міжнародних інструментів, що мають ключове значення для дальшого розвитку співпраці в сфері судочинства.

в) запровадження системи контактів для швидкого та ефективного обміну інформацією між судовими органами різних країн з метою надання взаємної правової допомоги та співпраці у сфері судочинства, включаючи координацію процедур для сприяння збору доказів та надання спеціалізованої допомоги. Встановлення зв'язків повинно здійснюватись між українськими судовими органами та відповідними органами країн-членів;

г) розробка інструкцій та процедур співпраці у сфері судочинства між Україною та країнами-членами Європейського Союзу, а також декларування добросовісного ставлення до такої співпраці;

д) забезпечення захисту фізичних осіб, зокрема за допомогою програм захисту свідків, які співпрацюють з органами правосуддя з метою спонукання осіб до розриву зв'язків з кримінальними структурами та заохочення до співпраці з правоохоронними органами [5].

Зазначені проблемні питання є актуальними, і це підтверджує Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Згідно з нею, необхідно забезпечити відповідність законодавства України у сфері судоустрою та судочинства принципам та стандартам Ради Європи та Європейського Союзу, інтегрувати його у систему міжнародного права, створити систему координації з органами інших країн щодо зазначених питань.

У цьому контексті, судова влада тепер не просто є об'єктом реформування, але повинна стати активним суб'єктом у налагодженні міждержавних відносин.

Під час розробки плану подальшого реформування судової системи України, необхідно враховувати не лише зауваження з боку інститутів та органів Ради Європи, але й переваги сучасних судових систем країн Європи, що були описані вище. Аналіз цих систем дозволив сформулювати конкретні тенденції розвитку

судоустрійного законодавства, які можна віднести до третьої групи за нашою класифікацією.

Необхідно врахувати кілька важливих моментів:

1. Навіть в країнах, таких як Франція та Німеччина, продовжують вдосконалення своїх судових систем з метою покращення ефективності роботи суду, якості та зменшення вартості правосуддя, скорочення строків розгляду справ та надання громадянам більше можливостей для альтернативного вирішення виникаючих спорів.

2. Країни, які приєдналися до ЄС недавно, також стикаються з потребою реформування своїх судових систем. Однак, їм також доручається оптимізувати співпрацю між Міністерством юстиції та органами суддівського самоврядування у справі управління судовою діяльністю (Польща, Литва).

Також необхідно налагодити ефективну взаємодію між національними судовими органами та судами інших країн Європи на рівні держави та органів суддівського самоврядування. Крім того, важливо зміцнити принципи справедливого управління судами, створити систему управління якістю адміністративної роботи та затвердити систему внутрішнього контролю в кожному суді (Латвія). Крім того, варто створити повноцінну систему адміністративних судів (Естонія).

3. Вимоги до реформування судових систем країн-кандидатів на вступ до ЄС відрізняються від попередніх тим, що в практично всіх країнах констатується незадовільна робота держав у забезпеченні незалежної, безсторонньої та прозорої судової влади, яка є ключовою для забезпечення більш високого рівня демократії, захисту прав людини та громадянина.

Тому необхідно проводити заходи, які вже були впроваджені в країнах-членах ЄС, такі як формування відповідної судової інфраструктури, прозорої та об'єктивної процедури відбору суддів, вирішення проблем з виконанням судових рішень, створення єдиної статистичної системи, що характеризує стан судових справ у судах, усунення можливості

політичного впливу на судові органи, створення спеціального органу для підготовки суддівських кадрів та підвищення їх кваліфікації та професіоналізму, заповнення всіх вакансій на посади суддів, підвищення довіри до судової влади, полегшення доступу до правосуддя та створення органів суддівського самоврядування з рівним представництвом усіх суддів тощо [6].

Крім того, варто враховувати країни, такі як Франція та Німеччина, які продовжують вдосконалювати свої судові системи з метою підвищення ефективності роботи суду, покращення якості та зменшення вартості правосуддя, скорочення строків розгляду справ.

Україна співпрацює з органами та інститутами Ради Європи та Європейського Союзу з питань реформування судової влади на міжнародній арені. Ця співпраця має відчутні наслідки, хоча існують зауваження щодо її результатів. Останнім кроком в наближенні судової системи України до загальноєвропейських стандартів було прийняття закону «Про судоустрій і статус суддів». Хоча цей закон врахував деякі рекомендації інститутів Ради Європи та Європейського Союзу, ще не всі недоліки були виправлені.

Вчені вважають, що суть судової реформи полягає у забезпеченні ефективності судової системи (з чим варто погодитися), для чого необхідно вирішити кілька проблем:

організаційну проблему, яка полягає у поділі судової системи на підсистеми (загальні суди, адміністративні та господарські);

підвищення професіоналізму суддівських кадрів;

належне фінансування;

процесуальні (процедурні) проблеми судочинства [7].

Метою судової реформи має бути забезпечення швидкості розгляду справ, доступності та якості правосуддя.

Після аналізування історії судових систем країн Європи, їхньої структури, вимог ЄС до судових систем держав, які бажають стати частиною європейського співтовариства, а також напрямків вдосконалення національних судових систем Європейського Союзу, можна сформулювати концепцію

подальшого реформування судової системи України.

Реалізація цієї концепції дозволить українським судовим органам готуватися до майбутньої оцінки з боку ЄС на предмет відповідності європейським стандартам. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом є одним з найважливіших міжнародних договорів за часів незалежності України.

Згідно зі статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Конвенція та практика суду є джерелом права, що застосовується судами під час розгляду справ. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС містить розділ під назвою «Юстиція, Свобода та Безпека».

Отже, розглянемо, як Європейський досвід відображений в оновленні судової системи України. Закон «Про судоустрій і статус суддів» було прийнято 2 червня 2016 року і він вносить значні зміни до попередньої редакції. Зміни були настільки значущими, що призвели до необхідності внесення змін до Конституції України (Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII).

На засіданні 2 червня 2016 року (протокол №48) Комітет з питань правової політики та правосуддя Верховної Ради України висловив своє ставлення до нового закону «Про судоустрій і статус суддів», виділивши основні зміни, серед яких наступні:

порядок призначення та звільнення суддів було змінено (зокрема, політичні органи - парламент і Президент України - пропонується виключити з питань суддівської кар'єри; законопроект передбачає скасування п'ятирічного терміну призначення суддів) і зайняття посад суддів передбачається лише безстроково;

у вирішенні питання щодо надання згоди на затримання судді або утримання його під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом політична складова усувається (повноваження Верховної Ради України передається до

повноважень Вищої ради правосуддя);

пропонується введення інституту функціонального (обмеженого) імунітету суддів, що передбачає заборону притягнення суддів до кримінальної відповідальності за їх правову позицію, викладену в судовому рішенні, або за їх судові рішення, за винятком випадків вчинення злочину або дисциплінарного порушення. Однак, при цьому судді несуть юридичну відповідальність на загальних засадах за свої дії, вчинені поза професійною суддівською діяльністю;

запропоновано зміни у системі судової влади, включаючи створення нового Верховного Суду та інших судів. Система sudoустрою складатиметься з місцевих судів, апеляційних судів та Верховного Суду.

Планується встановити вищі спеціалізовані суди для розгляду окремих категорій справ в системі судової влади. У Верховному Суді буде п'ять структурних підрозділів: Велика Палата Верховного Суду, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний цивільний суд. Новий найвищий суд в системі судової влади України, Верховний Суд, буде створений на конкурсних засадах. Додатково будуть створені місцеві окружні та апеляційні суди у відповідних округах.

Ця концепція судової влади відповідає європейським стандартам судочинства. 23 жовтня 2015 року на 104-му пленарному засіданні Венеціанської Комісії було ухвалено Остаточний висновок (документ CDL-AD(2015)027), в якому зазначається, що «остання версія змін до Конституції України, підготовлена Робочою групою Конституційної Комісії з питань правосуддя, є дуже позитивною і добре підготовленою та заслуговує повної підтримки».

Доказом успішної європейської методики реформування судочинства в Україні є встановлення окремих вищих спеціалізованих судів, таких як Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Однак, створення першого з них в Україні може ще не бути настільки необхідним, щоб розглядати питання створення

окремого вищого суду.

Створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду є гарантією для європейських інвесторів. При цьому, захист інтелектуальної власності викликає більше занепокоєння серед законодавців.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» є прогресивним, однак в ньому все ще є недоліки, які потребують подальшого вдосконалення. Судова реформа є безкінечним процесом, що відображає розвиток суспільства.

Отже, на сьогоднішній день ми отримали прогресивний Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який при цьому, звісно має певні вади змісту і створює потребу для подальшого реформування. Поряд з цим, необхідно визнати, що нескінченна, триваюча судова реформа в цілому відповідає нормі розвиненого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.

2. Пархоменко Н.М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. Часопис Київського університету права. 2012. № 1. С. 338-343.

3. Брацук І.З. Теоретико-правові засади імплементації права Європейського Союзу в національне право держав-членів : монографія; за наук. ред. проф. М.М. Микієвича. Львів, 2016. 230 с.

4. Муравйов В. І. Правові інструменти реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і законодавство України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2015. № 1. С. 90-96.

5. Білас І.Г. Міжнародні порівняльні політичні погляди та державно-правові вчення. До 75-річчя Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка: підручник. Київ: Спеціалізоване видавництво «ЮНЕСКО-СОЦІО», 2019. 595 с.

6. Кротінов В.А. Перезавантаження судових систем ЄС і України: спільні потреби та принципи. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 1. С. 151-158.

7. Кравчук І. В., Парапан М. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС. К. : Слово, 2017. 319 с.

Бондарець В.М.,
*студентка II курсу, група ПД-211,
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: **Козинець О.Г.,**
к.і.н., доцент, зав. кафедри правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ДЕРЖАВНА ВЛАДА: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Влада є одним із філософських понять, яке викликає найбільший інтерес і дискусії. Слово «влада» використовується для позначення багатьох різних речей, включаючи здатність приймати рішення, впливати на інших і зберігати речі священними. Використання влади урядом є суперечливою темою, дехто бачить це як розширення демократії, а інші вважають це зловживанням владою. Незважаючи на суперечливість, влада є важливою категорією, оскільки вона лежить в основі багатьох концепцій, поряд із такими категоріями як свобода та демократія.

Державна влада – це публічна політична влада, що здійснюється державою та її інститутами, і є здатністю держави підкоряти своїй волі поведінку людей і діяльність об'єднань, розташованих на її території.

Порівняно з іншими видами влади державна влада має суттєві відмінності та особливості. По-перше, державна влада єдина, вона може бути лише в одній державі. Навпаки, всі інші типи влади є множинними: сімейна влада є окремою для кожної родини, релігійна влада також належить представникам кожної релігії, а економічна влада є різною для кожного підприємства.

Державна влада поширює свій вплив на всіх членів

суспільства, на всіх громадян держави, на всіх людей на території держави. Можливість будь-якого іншого типу влади обмежена окремими, як правило, дуже нечисленними членами суспільства, наприклад, членами сім'ї, працівниками компанії, прихильниками певної релігійної конфесії. Лише рішення національних органів є загальнообов'язковими для всіх у країні.

Державна влада є найбільш впливовою та могутньою. Вона єдина, хто формально може використовувати примус для забезпечення своїх наказів. Для цього в державі створювався особливий вид державної влади, своєрідний примусовий орган. Водночас застосування примусу особами, які мають сімейну, релігійну, економічну та ідеологічну владу, є незаконним.

Державна влада повинна вирішувати питання загального суспільного значення, тоді як інші види влади вирішують питання, що стосуються лише частини суспільства.

Нарешті, тільки державна влада має характер суверенітету, тобто влади суверенної, повної, неподільної та незалежної від будь-якої іншої організації.

Принциповою ознакою державної влади є також її організаційна відокремленість від суспільства, від окремих соціальних груп (класів, ієрархій тощо).

Влада є важливим поняттям, оскільки воно лежить в основі багатьох інших понять, таких як влада, свобода та демократія. Уряд використовує владу, щоб контролювати інформацію, доступну для громадськості, і створювати класи з різними правами. Однак громадськість також впливає на свідомість інших, створюючи дезінформацію, і використовує владу, створюючи класову систему, де одні люди мають більше влади, ніж інші. Громадськість і уряд можуть вступати в конфлікт під час використання влади, оскільки використання влади можна розглядати як розширення демократії або зловживання владою.

Список використаної літератури

1. Велика українська юридична енциклопедія / за ред. В.Я Тацій, О.В. Петришин. Харків: Право, 2017. 952 с.
2. Загальна теорія права: підручник / за ред. О.В.

Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.

3. Олійник А.Ю. Теорія держави і права України \ навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

4. Черданцев А.Ф. Теорія держави і права: підручник для вузів. Харків: Омега-Л, 2008. 384 с.

5. Юридична енциклопедія \ під заг. ред. Ю.С. Шемчушенко. Київ: Укр. енциклопедія, 1998. 744 с.

Букатіна В.О.,
здобувачка вищої освіти III курсу, групи АЮ-201
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Керноз Н.Є.,
ст. викладач
кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ВІДШКОДУВАННЯ СУДОВИХ ВИТРАТ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Вступ. Серед актуальних питань сьогодення залишається питання відшкодування судових витрат, в тому числі витрат, пов'язаних з правничою допомогою адвоката, що несуть сторони у справі під час здійснення правосуддя для забезпечення ефективного захисту своїх порушених прав, свобод та інтересів. З 15.12.2017 року всі процесуальні цивілістичні кодекси України зазнали фундаментальних уніфікованих змін, зокрема, законодавчо виписано, що витрати на професійну правничу допомогу отримують лише у разі, якщо стороною було заявлено обґрунтовану вимогу про їх компенсацію. Чим має керуватися суддя для правильного відшкодування понесених стороною витрат на правову допомогу?

Мета. Розкрити поняття та складові судових витрат на правову допомогу та підстави відмежування їх від витрат на професійну правничу допомогу, які підлягають компенсації; проаналізувати процедуру й умови їх відшкодування за чинним законодавством та судовою практикою.

Актуальність даної теми підтверджується неоднозначною практикою Верховного Суду та чисельними дослідженнями з цих питань, зокрема: В. Заборовського, Н. Керноз, В. Личко, Н. Макогін, Л. Островської, Д. Сірош, Г. Тріпільського та інших. Однак є проблеми, які залишаються невирішеними через брак законотворчої техніки щодо складових, порядку обчислення та механізму компенсації витрат на правову допомогу, оскільки

залишається відкритим питання щодо розмежування понять «правова допомога» та «професійна правнича допомога», що чинить проблеми при правозастосуванні.

Результати і обговорення. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401- VIII, який набрав чинності 30.09.2016, були внесені важливі зміни щодо забезпечення права громадян на правову допомогу. Так, у ч. 1 ст. 59 Конституції України слово «правова» було замінено на слова «професійна правнича» допомога, а положення ч. 2 були виключені. Натомість, Конституція України була доповнена ст. 131-2 відповідно до якої проголошується діяльність адвокатури в Україні для «надання професійної правничої допомоги», тому відповідно до положень ч. 4 цієї ж статті «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення», але зазначене не відповідає положенням ч. 5 цієї ж статті, якими передбачена можливість винятків щодо представництва в суді інших осіб, у випадках встановлених Законом?[1].

Варто звернути увагу на те, що суб'єктно поняття «професійна правнича допомога» є значно вузьчим аніж поняття «правова допомога», оскільки «правова допомога» включає в себе таких суб'єктів як: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, фізичні та юридичні особи, що не скажеш про «професійну правничу допомогу», суб'єктом якої є тільки адвокат. Тому певною мірою панувала адвокатська монополія на правовому ринку до 15.12.2017 р.

Це питання досі є оспорюваним серед науковців. Одні наголошують на тому, що таке заміна термінів - це суто лінгвістичне явище, інші ж притримуються думки про обмеження конституційного права громадян на правову допомогу. Оскільки Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначені правові засади організації й діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, то чому в цей Закон не внесені зміни і слово «правова» не замінено

на конституційне словосполучення «професійна правничка»?

Згідно з п. 1 ч. 3 ст.133 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України витрати на професійну правничу допомогу віднесені до витрат, пов'язаних з розглядом справи в суді [2], які принципово необхідно відмежувати від судового збору, оскільки його розмір, порядок сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються Законом України «Про судовий збір» від 08.07.2011 року № 3674-VI.

Згідно з п.п.1,2 ст. 134 КАС України, витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави. За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом із іншими судовими витратами [2].

Відповідно до положень ст. 28 та ст. 30 Правил адвокатської етики: «гонорар є формою винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів професійної правничої (правової) допомоги клієнту. У правилах зазначено порядок обчислення, зміни, умови повернення, порядок сплати та розмір гонорару визначається за погодженням адвоката з клієнтом в договорі про надання правової допомоги. При встановленні розміру гонорару адвокат має право у розумних межах визначати розмір гонорару, враховуючи складність справи, кваліфікацію виходячи із власних міркувань. Підставою для відмови адвоката від прийняття доручення клієнта або розірвання договору на вимогу адвоката є не погодження клієнтом, який уклав договір, розміру гонорару. Адвокат має право вимагати від клієнта, попередньої виплати гонорару та/або компенсації можливих витрат[3].

Чинне законодавство України хоча і не містить визначення такого виду гонорару, як гонорар успіху, проте Велика Палата Верховного Суду у постанові від 12 травня 2020 року у справі №904/4507/18 фактично дійшла висновку про можливість існування «гонорару успіху» як форми оплати винагороди адвокату, визнала законність визначення між адвокатом та клієнтом у договорі про надання правової допомоги такого виду

винагороди як «гонорар успіху», що відповідає принципу свободи договору та численній практиці Європейського суду з прав людини [5].

Щодо міжнародної практики то для США характерним є застосування «ймовірного гонорару» – гонорару успіху, що становить відсоткову частку від суми «виграшу», середній розмір – 25-30%. При цьому у кожному штаті є власний кодекс професійної відповідальності юриста, який може слугувати підставою встановлення певних обмежень на визначеній території. Наприклад, у більшості штатів діє правило, що забороняє встановлення гонорару, який залежить від результату для справ про розлучення, призначення й виплату аліментів [4, с. 375].

У Франції при визначенні розміру гонорару адвоката може бути враховано результат, в разі якщо договір з клієнтом передбачав умову про додаткову винагороду (понад основного) за сприятливий результат у справі. В разі наявності угоди між адвокатом і його клієнтом можливості, що отриманий адвокатом гонорар враховує результат за умови, що він не є забороненим у французькому праві. Винагороду в залежності від результату є поступка клієнтом частини (відсотка) суми, яку він отримує в результаті судового процесу, на користь адвоката. У випадку програшу процесу адвокат ризикує не отримати винагороду [4, с. 376].

Після системного дослідження ст.ст.133, 134 КАС України та ст. 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під витратами на правову допомогу можна вбачати фактично понесені стороною та документально підтверджені витрати, пов'язані з наданням стороні професійної правничої допомоги адвокатом або правової допомоги іншою особою при вирішенні справи в розумному розмірі з урахуванням витраченого адвокатом або представником в суді часу, складності справи, обсягом наданих юридичних послуг та виконаних робіт, ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

Висновки. Проаналізувавши законодавство України та судову практику ми дійшли висновків, що для того щоб не зустрічались казуси стосовно надання правової допомоги та відшкодування витрат на неї, законодавство України потребує вдосконалення щодо однозначного їх трактування. В свою чергу це буде найголовніша гарантія права сторони, на користь якої ухвалено судові рішення, на компенсацію витрат, пов'язаних з отриманням правової допомоги під час здійснення правосуддя в судах будь-якої інстанції.

Для того, щоб була забезпечена можливість компенсації витрат на професійну правничу допомогу, необхідно під час визначення розміру, порядку оплати та документів, якими оформлюється оплата послуг адвоката, враховувати вимоги чинного законодавства України та останні постанови Великої Палати Верховного Суду, оскільки Верховний Суд може відступити від своїх висновків. А отже адвокатам потрібно пристосовуватись до наявних судових практик та обґрунтовувати їхні послуги перед судом, що певною мірою обмежує свободу сторін під час визначення умов договору про надання правової допомоги.

Тому стає зрозумілою потреба як найшвидшого виправлення зазначених прогалин у законодавстві, про які вже тривалий час ведуть дискусії науковці та враховуючи судові практики і законодавство зарубіжних країн поліпшити свою нормативно-правову базу.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 року № 1401- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n161>(дата звернення: 05.04.2023).

2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року № 2747-IV. Дата оновлення: 01.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text__(дата звернення 05.04.2023 року).

3. Правила адвокатської етики: затв. Звітно-виборним

з'їздом адвокатів України 09.06.2017 року, зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 15.02.2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення 05.04.2023 року).

4. Керноз Н.Є., Макогін Н.О. Оплата послуг адвоката в цивільному судочинстві: проблемність застосування. *«Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти»*: ІХ Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених (м. Чернігів, 22 грудня 2020 р.): збірник матеріалів конференції. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. С. 371-376 (дата звернення 03.04.2023 року).

5. Постанова Верховного Суду. Велика Палата, від 12.05.2020 №904/4507/18, URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/91572017?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.3814064.1435826854.1680545993-124365914.1616131556 (дата звернення 03.04.2023 року).

6. Орешкін В. П. Гонорар успіху адвоката в Україні і світі. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 362-369. (дата звернення 03.04.2023 року).

*Захарчук І.В.,
ст. викладач кафедри «Правознавство»
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Меркун А.А.,
здобувачка вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ТЕРИТОРІЇ В МІЖНАРОДНОМУ МОРСЬКОМУ ПРАВІ

Міжнародне морське право це інститут міжнародного права, який регулює відносини між державами й іншими суб'єктами міжнародного права стосовно статусу, порядку використання і охорони морських просторів, в тому числі континентального шельфу, морського дна і природних ресурсів моря.

Основним об'єктом міжнародного морського права є Світовий океан і складові його простори і ресурси, в ефективному зв'язку з діяльністю суб'єктів міжнародного права – держав і їхніх об'єднань – міжнародних організацій і органів, наділених певними правами й обов'язками в сфері дії морського права.

Міжнародне морське право регламентується наступними міжнародними договорами:

1) Конвенцією ООН з міжнародного права, яка була прийнята 10 грудня 1982 року. Нині учасниками Конвенції є 168 держав;

2) в 1958 р. на I Конференції ООН з морського права на основі проєктів статей, підготовлених Комісією міжнародного права ООН, були ухвалені чотири Женевські конвенції:

- Конвенція про територіальне море та прилеглу зону;
- Конвенція про відкрите море;
- Конвенція про континентальний шельф;
- Конвенція про рибальство та збереження живих ресурсів відкритого моря.

Всі території в міжнародному морському праві умовно можна поділити на дві групи:

1) морські простори, які перебувають під суверенітетом різних держав;

2) морські простори, на які не поширюється суверенітет жодної з держав.

До морських просторів, які перебувають під суверенітетом різних держав належать:

- територіальне море. Ширина територіального моря може бути не більше, ніж 12 морських миль;

- прилегла зона – це район морського простору, прилеглий до зовнішньої межі територіального моря. Прибережна держава має право встановлювати прилеглу зону шириною не більше 24 морських миль від вихідних ліній, від яких здійснюється відлік ширини її територіального моря;

- внутрішні морські води, які складаються з усіх вод, розташованих у бік берега від вихідних ліній, від яких відраховують ширину територіального моря. Вони складаються з вод бухт, заток, лиманів, губ, морських портів, історичних вод. Внутрішні морські води є частиною території держави та знаходяться під її суверенітетом;

- води архіпелагу складаються із вод, розташованих між островами, що входять до складу держави-архіпелагу, що відмежовуються від інших морських просторів прямими вихідними лініями, що з'єднують найбільш віддалені точки островів і рифів архіпелагу.

До морських просторів, на які не поширюється суверенітет жодної з держав належать:

- відкрите море включає всі частини моря, які не входять ні у виключну економічну зону, ні в територіальне море або внутрішні води будь-якої держави, ні в архіпелажні води держави-архіпелагу;

- континентальний шельф визначається як морське дно і надра підводних районів, що простираються за межі його територіального моря уздовж природного продовження суходутної території до зовнішньої межі підводної окраїни

материка від вихідних ліній, від яких відміряється ширина територіального моря;

- виключна економічна зона це район, що знаходиться за межами територіального моря та прилягає до нього, шириною не більше 200 морських миль, що відлічуються від вихідних ліній, від яких відміряється ширина територіального моря;

- міжнародний район морського дна охоплює дно морів та океанів і його надра за межами дії національної юрисдикції;

- міжнародні протоки це природні морські протоки, що з'єднують частини світового океану;

- міжнародні канали це штучні водні шляхи, що з'єднують частини світового океану.

Список використаних джерел.

1. Войціховський А.В. Міжнародне право: підручник. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с.

2. Захарчук І.В. Застосування політичної (нематеріальної) відповідальності у міжнародному праві в ХХІ столітті. *Актуальні проблеми розвитку територіальних громад*. Збірник. Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. С. 182-186.

3. Захарчук І.В. Інститут визнання держави в міжнародному праві. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні*. Збірник. Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. С. 82-92.

4. Захарчук І.В. Об'єктивна відповідальність в міжнародному праві. *Правові та соціально-економічні аспекти стратегічного розвитку регіону та територіальних громад*. Збірник. Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2021. С. 209-214.

5. Захарчук І.В. Різновиди територій в міжнародному праві. *Економіко-правова політика України у контексті негативного впливу війни*. Збірник. Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2022. С. 54-58.

6. Міжнародне право: навчальний посібник / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.

7. Теліпко В.Е., Овчаренко А.С. Міжнародне публічне право: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.

*Керноз Н.Є.,
ст. викладач кафедри
публічного та приватного права
Присяжний В.В.,
здобувач вищої освіти 3 курсу, групи ЦГЮ-201
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ПРОКУРОРА З ПОСАДИ В УКРАЇНІ

Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя від 06.10.2000 року зазначається, що «держава повинна вживати дієвих заходів, що гарантують прокурорам можливість виконання своїх фахових обов'язків за відповідних правових і організаційних умов, а також відповідні умови, тобто бюджетні кошти, що знаходяться в їхньому розпорядженні» [1]. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року № 1401- VIII фундаментально оновлені Розділи VII, VIII, XII Основного Закону, зокрема: Розділ VII «ПРОКУРАТУРА» взагалі виключено, але встановлено статус прокуратури та її повноваження в ст. 131¹, якою доповнено Розділ VIII «ПРАВОСУДДЯ» [2].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 16 Закон України «Про прокуратуру» (далі – Закон № 1697-VII) однією із гарантій, якою забезпечується незалежність прокурора визначено особливий порядок його призначення на посаду, звільнення з посади та притягнення до дисциплінарної відповідальності. Зазначене конкретизоване положеннями Розділу V «Порядок зайняття посади прокурора та порядок звільнення прокурора з адміністративної посади», Розділу VI «Дисциплінарна відповідальність прокурора та Розділу VII «Звільнення прокурора з посади, припинення, зупинення його повноважень на посаді» [3].

Відповідно до ст. 222 Кодексу законів про працю (далі –

КЗпП) України зазначено що, «особливості розгляду трудових спорів суддів, прокурорсько-слідчих працівників, а також працівників навчальних, наукових та інших установ прокуратури, які мають класні чини, встановлюється законодавством» [4].

Яким саме законодавством? Для отримання відповіді на це питання необхідно звернутися п. 2 ч. 1 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС, Кодекс) України, відповідно до якого юрисдикція адміністративних суддів поширюється на справи у публічно-правових спорах, в тому числі з приводу «прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби» [5].

Легальне визначення публічної служби виписано п. 17 ч. 1 ст. 4 КАС України як: «діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, *прокурорів*, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування» [5].

Згідно з п. 1 ч. 6 ст. 12 КАС України справи щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби віднесено до справ незначної складності, тому по цим малозначним справам встановлюється місячний строк для звернення до суду відповідно до ч. 5 ст. 122 Кодексу.

При цьому необхідно зробити акцент, що саме по цій категорії справ, в яких «позивачами є службові особи, які у значенні Закону України «Про запобігання корупції» займають відповідальне та особливо відповідальне становище» зроблено виняток, а значить підпадають під справи, які повинні вирішуватися виключно в порядку загального позовного провадження. Відповідно підп. а, е п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» до суб'єктів на яких поширюється дія цього Закону віднесено «...Генерального прокурора, ... посадових та службових осіб органів прокуратури...» як осіб уповноважених на виконання функцій держави. В примітці до

ст. 51⁻³ цього ж Закону, до переліку службових осіб з особливим правовим становищем віднесені «Генеральний прокурор, його перший заступник, заступник та інші прокурори» [6].

На практиці виникає проблеми з обґрунтованістю рішень про звільнення прокурорів з посади, наприклад звільнення Генерального прокурора у липні 2022 року. Спочатку Президент України відсторонив його, діявши в межах нововведеного положення ч. 2 ст. 11 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо можливості прийняття «рішення про відсторонення від займаної посади посадової особи, призначення на посаду та звільнення з посади якої віднесено до його повноважень, та покладення на відповідний період виконання обов'язків на іншу особу [7], а потім звільнив, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 131⁻¹ Конституції України Генерального прокурора призначає на посаду та звільняє з посади Президент України за згодою Верховної Ради України. Зазначене викликало резонанс у суспільстві, оскільки новація на думку фахівців має суттєві недоліки, зокрема щодо юридичної визначеності, що викликає проблеми у правозастосуванні, чим «надає Президенту політичні інструменти тиску на посадовців...» [8].

Дуже важливим для захисту прав прокурорів щодо гарантій їх незалежності стало рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) від 01.03.2023 року № 1-р(П)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка С. М. щодо конституційності п. 6 Р. II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури», яким конституційна скарга задоволена. Отже, норма про те, що всі прокурори були попереджені про можливе майбутнє звільнення з посади було визнана неконституційною, тому що суперечила принципу верховенства права. Також КСУ зазначив, що «використання в оспорюваному приписі Закону № 113 фрази «можливе майбутнє звільнення» призвело до суперечливості його змісту, оскільки суб'єкт права на конституційну скаргу та будь-який інший прокурор з моменту

набрання чинності (25 вересня 2019 року) оспорюваним приписом відповідного закону могли вважати, що цей припис є або повідомленням про наступне неминуче звільнення з посади прокурора, або, що звільнення в подальшому могло бути не застосоване та розраховувати за певних умов на подальше перебування на посаді прокурора» [9], тому є підставою для звернення до суду з заявою про перегляд рішення за виключними обставинами на підставі п.1 ч.5 ст. 361 КАС України, а значить чекаємо на рішення по цій справі. При цьому цим же рішенням КСУ виокремлена проблема як законодавча прогалина через відсутність механізму реалізації приписів ч. 3 ст. 152 Конституції України за якими «яким матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку». Тому КСУ наголошує: «виплата такого відшкодування є можливо єдиним ефективним способом захисту заявників у подібних ситуаціях» [9].

Отже, уявляється можливим констатувати наявність прогалин чинного законодавства щодо забезпечення гарантій незалежності прокурорів через особливий порядок звільнення з посади. Тому для дієвості прокуратури та прокурорів на законодавчому рівні має бути чіткий механізм порядку та підстави їх звільнення з посади, однозначно виписана спеціальна процедура вирішення трудових спорів, що можуть виникнути при цьому, а також необхідно встановити алгоритм відшкодування шкоди завданих нормами законів, які визнані неконституційними.

Для забезпечення юридичної визначеності як вагомої складової принципу верховенства права пропонуємо внести зміни до Кодексу адміністративного судочинства України:

1) доповнити перелік справ, визначених у частині 4 статті 12 КАС України, які можна розглядати виключно за правилами загального позовного провадження, пунктом 7 такого змісту: «прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби в яких позивачами є службові

особи, які у значенні Закону України «Про запобігання корупції» займають відповідальне та особливо відповідальне становище»;

2) виключити із пункту 1 частини 6 статті 12 КАС України термінологічний оборот «окрім справ, в яких позивачами є службові особи, які у значенні Закону України «Про запобігання корупції» займають відповідальне та особливо відповідальне становище»;

3) привести положення частини 4 статті 253 КАС України щодо неможливості розгляду за правилами спрощеного позовного провадження справ у спорах у відповідність з оновленими положеннями частини 4 статті 12 цього Кодексу.

Список використаної літератури

1. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя від 06.10.2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 року № 1401- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n161> (дата звернення: 05.04.2023).

3. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Дата оновлення: 15.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/conv#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

4. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-08. Дата оновлення: 27.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 19.03.2023).

5. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 19.03.2023).

6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 31.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

8. Марусяк О. Юридичний аналіз звільнення Генерального прокурора та призначення керівника САП. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/212659_yuridichniy-analz-zvlnennya-generalnogo-prokurora-ta-priznachennya-kervnika-sap

9. Рішення Конституційного Суду України від 01.03.2023 року № 1-р(П)/2023 за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-23#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

Кот В.В.,
здобувач вищої освіти 4 курсу, групи АЮ-191
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Керноз Н.Є.,
ст. викладач
кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ЩОДО ПРОБЛЕМ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Обов'язкове виконання судового рішення є необхідною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист. Держава не може ухилитися від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення задля реального захисту та відновлення захищених судом прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави [1].

Питання визначення місця відкриття виконавчого провадження особливо загострилося в період активних військових дій, коли частина населення виїхала за кордон або перемістилася всередині країни, а в деяких їх майно є повністю або частково знищеним, оскільки впливає на досягнення мети національного судочинства. Тому визначення місця виконання судового рішення є надважливим особливо зважаючи на реалії сьогодення.

У зв'язку з проведенням конституційної судової реформи 2016 року, законодавча база щодо реалізації виконавчого провадження як завершальної стадії зазнала суттєвих змін, оскільки були прийняті нові Закони України: «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» від 02.06.2016 року № 1403-VIII (далі – Закон № 1403-VIII) [2] «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 року (далі – Закон № 1404-VIII) [3].

Щодо проблеми вибору місця виконавчого провадження, то відповідно до приписів ст. 24 Закону № 1404-VIII існують

певні відмінності між можливостями державного та приватного виконавця, статус останнього вперше виписаний Законом № 1403-VIII [2]. Відповідно до законодавства України державному виконавцю дозволено проводити виконавчі дії в таких межах: за місцем проживання; місцем перебування; місцем роботи боржника; місцезнаходженням його майна. В свою чергу, приватний виконавець в свою чергу може вчиняти дії в межах: за місцем проживання; місцем перебування боржника – фізичної особи; за місцезнаходженням боржника - юридичної особи; місцезнаходженням майна боржника [3]. При цьому, приватному виконавцю дозволено виконавчі дії на всій території України. Отже, в можливостях вибору місця відкриття виконавчого провадження між державним та приватним виконавцем існує відмінність у тому, що останньому не дозволено відкривати провадження за місцем роботи боржника. На наш погляд, дана норма має дискримінаційний характер по відношенню до приватного виконавця і ставить його в певні законодавчі обмеження. Тому, вважаємо за необхідне надати право приватному виконавцю відкривати провадження також і за місцем роботи боржника, що сприятиме позитивному впливу на виконання судових рішень.

Наступною умовою законодавця щодо досягнення найбільшої ефективності при виконанні судових рішень та рішень інших органів передбачено відкриття виконавчого провадження якнайближче до місця знаходження боржника, що не завжди можна реалізувати, особливо в умовах воєнного стану. Закон № 1404-VIII оперує «поняттями місце перебування та місцезнаходження» боржника, які мають законодавчі визначення. Так, відповідно до абз.4, 5 ч.1 ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» місце перебування це: «житло або спеціалізована соціальна установа для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, у якому особа, яка отримала довідку про звернення за захистом в Україні, проживає строком менше шести місяців на рік або отримує соціальні послуги; місце проживання це: «житло з присвоєною у встановленому

законом порядку адресою, в якому особа проживає, а також апартаменти (крім апартаментів у готелях), кімнати та інші придатні для проживання об'єкти нерухомого майна, заклад для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, стаціонарна соціально-медична установа та інші заклади соціальної підтримки (догляду), в яких особа отримує соціальні послуги» [4]. Також фізична особа може мати декілька місць проживання, що створює проблему для виконавчого провадження. При цьому, законодавство обмежує таке право шляхом визначення того, що особа може мати лише одне задеклароване або зареєстроване місце проживання (перебування) відповідно до ч.1 ст.4 Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» [5]. Така позиція законодавця є цілком виправданою, оскільки маючи єдине зареєстроване місце проживання (перебування) з такою особою зручніше вести листування органам державної влади та місцевого самоврядування.

У випадку коли особа має декілька місць проживання (перебування) виникає необхідність встановлення точного місця відкриття виконавчого провадження, оскільки від цього залежить до якого саме виконавця звернутися. Пріоритетне значення за наявності декількох місць проживання (перебування) особи має саме зареєстроване місце проживання (перебування), оскільки на таку адресу державні органи або органи місцевого самоврядування здійснюють доставку офіційної кореспонденції, листів, тощо. На підтвердження цієї думки можна навести позицію у Постанові Верховного Суду від 23.06.2022 р., який у справі № 140/15804/20 зазначає наступне: «визначення місця виконання виконавчого документа щодо особи має відбуватися за зареєстрованим місцем проживання боржника». При цьому наявність будь якої іншої адреси місця проживання чи відомостей про місце перебування особи-боржника можуть слугувати додатковою інформацією та сприяти примусовому виконанню рішення, але не використовуватися як юридичний факт, з яким Закон № 1404-

VIII пов'язує місце виконання рішення, а для приватного виконавця – виконавчий округ [6].

У випадку, коли особа зареєстрована за одним місцем проживання або перебування, але фактично мешкає за іншою адресою виникає необхідність визначення точного місця відкриття виконавчого провадження. Така проблематика зумовлена різними обставинами, зокрема у виконавчому документі може зазначатися місце фактично реєстрації та місце проживання боржника, що відрізняються між собою кардинально. Відповідно до приписів п.3 ч.1 ст.4 Закону № 1404-VIII у виконавчому документі необхідно зазначити місцезнаходження юридичних або адресу місця проживання/перебування фізичних осіб [3]. Зазвичай у виконавчих документа зазначається адреса реєстрації, а також місце проживання особи боржника, які відрізняють між собою.

Так, згідно з абз.29 п.3 розділу III Інструкції з організації примусового виконання рішень, у випадку розбіжностей між адресою проживання чи перебування фізичної особи – боржника та адресою, яка зазначена у виконавчому документі на стягувача покладено обов'язок надати «документ / копію документа, який підтверджує, що місцезнаходженням боржника - юридичної особи або адресою проживання чи перебування боржника - фізичної особи є територія, на яку поширюється компетенція органу державної виконавчої служби, або територія виконавчого округу приватного виконавця» [7]. Уявляється можливим констатувати, що саме стягувач повинен довести, що боржник проживає в іншому місці ніж зареєстроване. Таким чином, замість того, щоб забезпечити належне виконання судового рішення на користь стягувача, держава покладає на стягувача обов'язок доводити свою позицію не зважаючи на рішення суду, що ставить такого учасника виконавчого провадження у складні умови. Конституційний Суд України у своєму рішенні № 3-р(II)/2023 від 22.03.2023 р. зазначив наступне: «...позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення передбачає створення належних національних організаційно-правових механізмів реалізації права на

виконання судового рішення, здатних гарантувати здійснення цього права та обов'язковість судових рішень, які набрали законної сили, що неможливо без їх повного та своєчасного виконання...» [1].

Тому пропонуємо надати доступ виконавцям до Реєстрів, які визначають місце проживання/місцезнаходження боржника, що сприятиме меті виконавчого провадження. Дану ініціативу доцільно запровадити в рамках розширення використання сучасних інформаційних технологій у діяльності судів, шляхом запровадження окремого модуля Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи «Виконавче провадження», що забезпечить обмін документами між судом та виконавцями, а також доступ до відповідних Реєстрів.

Здійснивши аналіз законодавства, щодо місця відкриття виконавчого провадження доходимо наступного висновку: його визначення через встановлення місця проживання (перебування) особи боржника є проблемним в застосуванні, оскільки законодавчо не заборонено мати декілька місць проживання (перебування). Пріоритетного значення набуває саме зареєстроване місце проживання (перебування), за умови, що стягувачем доведено або самим боржником не надано відомості, які встановлюють інше місце проживання (перебування) відмінне від офіційного.

Список використаної літератури:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму) від 22.03.2023 р. № 3-р(П)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-23#Text> (дата звернення: 07.04.2023 р.).

2. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text> (дата звернення: 07.04.2023 р.).

3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 07.04.2023 р.).

4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 07.04.2023 р.).

5. Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні: Закон України від 05.11.2021 р. № 1871-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1871-20#Text> (дата звернення: 07.04.2023 р.).

6. Постанова Верховного Суду від 23.06.2022 р., справа № 140/15804/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104904568> (дата звернення: 07.04.2023 р.).

7. Інструкція з організації примусового виконання рішень: затверджена наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 р. № 512/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#Text> (дата звернення: 07.04.2023 р.).

Красногор О.В.,
к.ю.н., академік Академії нотаріату України,
Приватний нотаріус ЧМНО

РОБОТА НОТАРІАТУ НА ТЕРИТОРІЯХ НА ЯКИХ ВЕДУТЬСЯ (ВЕЛИСЯ) БОЙОВІ ДІЇ АБО ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ РФ

Повномасштабне вторгнення на територію України військ Російської Федерації, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, внесло свої правки у всі сфери нашого життя, багато з яких стало «на паузу» свого функціонування, через неможливість повноцінно надавати послуги та забезпечувати належний рівень життя. До таких належить, зокрема, і нотаріальна діяльність, в умовах війни нотаріуси не завжди можуть повною мірою виконувати формальні вимоги закону до вчинення нотаріальних дій, які існували у мирний час, через відсутність доступу до реєстрів.

Населення, яке проживає і продовжує працювати на територіях на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф, повністю позбавлено можливості скористатися своїми гарантованими законом правами, щоб оформити спадщину, посвідчити договори, заповіти довіреності, здійснити державну реєстрацію речових прав та бізнесу та інше [1].

Так, 28 лютого 2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», якою було встановлено мораторій на вчинення нотаріальних дій за зверненням громадян Російської Федерації або юридичних осіб, у яких власником істотної частки чи кінцевим бенефіціаром є громадяни Російської Федерації. Також, цією постановою було спрощено форму засвідчення справжності підписів на заявах про надання дозволу про виїзд дитини за кордон строком до трьох місяців - скасовано необхідність використання спеціальних бланків нотаріальних документів. Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та

функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» скасовано вимогу щодо використання нотаріальних бланків також при посвідченні довіреностей та заповітів, засвідчення справжності підпису на документах. Постановою № 209 на період дії воєнного стану було також обмежено повноваження нотаріусів щодо здійснення реєстраційних дій щодо юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та щодо нерухомості.

Також, цією постановою передбачено обмеження доступу нотаріусів до державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції в адміністративно-територіальних одиницях, перелік яких затверджується Міністерством юстиції [2].

Перелік таких адміністративно-територіальних одиниць було затверджено наказом Міністерства юстиції від 01 квітня 2022 року № 1307/5 «Про затвердження Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України».

Таким чином, нотаріуси, що знаходяться за межами вказаних адміністративно-територіальних одиниць, мають доступ до:

- Державного реєстру актів цивільного стану громадян;
- Державного реєстру обтяжень нерухомого майна;
- Електронного реєстру апостилів;
- Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань;
- Єдиного реєстру довіреностей;
- Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів;
- Спадкового реєстру.

Нотаріуси, які, наразі, не мають доступу до державних реєстрів, вчиняють нотаріальні дії без їх використання.

Перелік територій формується за погодженням Міноборони на підставі пропозицій відповідних обласних та міських військових адміністрацій.

У процесі визначення таких територій спираються на три ключові критерії. Це:

- території, що є тимчасово окупованими;
- території, що перебувають в оточенні (блокуванні);
- території, на яких тривають активні бойові дії.

Загалом, активні бойові дії — дії військ, авіації, флоту з метою знищення живої сили, бойової техніки і військових споруд противника, заволодіння територією, яку він обіймав, надання протидії наступу противника, відбиття його ударів й утримання захопленої своїми військами, території. Можуть бути оборонними, наступальними (контрнаступальними) чи агресивними (захоплення чужих територій). У разі агресивних бойових дій, ураженню можуть піддаватися цивільні та інфраструктурні споруди, а також мирні люди [3].

На практиці, як приклад, нотаріальне посвідчення договорів щодо відчуження, поділу (виділу) нерухомого майна, спадкових договорів, договорів іпотеки, про заміну кредитора (відступлення прав вимоги) за кредитним договором та/або договором іпотеки, задоволення вимог іпотекодержателя, встановлення довірчої власності на нерухоме майно, визначення розміру часток у праві спільної власності, договорів поділу спільного майна подружжя (виділу з нього), позички, найму (оренди), лізингу будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) на строк не менш як три роки, відчуження цінних паперів, корпоративних прав, у тому числі договорів про внесення змін до таких договорів або їх розірвання (припинення), довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами, на право доступу до індивідуального банківського сейфа, засвідчення справжності підпису на актах приймання-передачі частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі (статутному фонді) юридичної особи, а також видача свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього з подружжя) на підставі їх спільної заяви, свідоцтв про придбання майна з прилюдних торгів (електронних аукціонів), у тому числі тих, що

не відбулися, здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна. Нотаріуси, включені до переліку із застереженням про заборону вчинення ними окремих нотаріальних дій, мають право вчиняти виключно нотаріальні дії щодо цінного майна, на які не поширюються такі застереження [4].

Нотаріальна палата України в березні місяці звернулася до Прем'єр-міністра України з проханням посприяти якнайшвидшому відновленню доступу до Єдиних та Державних реєстрів нотаріусів, які здійснюють нотаріальну діяльність в нотаріальних округах міста Запоріжжя та усієї території Запорізького району, Нікопольської та Марганецької територіальних громад Дніпропетровської області, Середино-Будської територіальної громади Сумської області, міста Очаків Миколаївської області, оскільки ці території не окуповані державою-агресором та не перебувають під загрозою ведення активних бойових дій [3].

Вказані території нещодавно увійшли до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф, який регулярно актуалізується Мінреінтеграції. ДП «НАІС» припинило доступ нотаріусів, які здійснюють нотаріальну діяльність на цих територіях, до Єдиних та Державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції.

НПУ наголошує, що на цих територіях у нотаріусів є можливість безпечно здійснювати свої професійні обов'язки та вчиняти нотаріальні з дотриманням заходів безпеки. Ключі доступів до реєстрів зберігаються надійно та не перебувають під загрозою їх викрадення або вилучення.

Згідно Конституції України, статті 59, кожен має право на професійну правничу допомогу і органи нотаріату належним чином забезпечують захист прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб.

*Литвиненко В.М.,
к.ю.н., доцент, зав. кафедри
публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

ДЕЩО ПРО ПРИПИНЕННЯ, ПРИЗУПИНЕННЯ ТА ВІДСТОРОНЕННЯ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Виникнення трудових правовідносин пов'язують з укладенням трудового договору та належним їх оформленням. Припинення ж трудових правовідносин часто ототожнюють із відстороненням від роботи, а з недавнього часу й із призупиненням трудових правовідносин. Для розмежування згаданих фактів необхідно дослідити кожен із них.

Припинення трудових правовідносин можливе лише у випадках чітко визначених законодавством. Так, ст. 36 Кодексу законів про працю (далі - КЗпП) передбачений перелік випадків, які слугують підставами припинення трудового договору: 1) угода сторін; 2) закінчення строку (пункти 2 і 3 статті 23 КЗпП), крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна зі сторін не поставила вимогу про їх припинення; 3) призов або вступ працівника або роботодавця – фізичної особи на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу, крім випадків, коли за працівником зберігаються місце роботи, посада відповідно до частини третьої статті 119 КЗпП; 4) розірвання трудового договору з ініціативи працівника (статті 38, 39 КЗпП), з ініціативи роботодавця (статті 40, 41 КЗпП) або на вимогу профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу (стаття 45 КЗпП); 5) переведення працівника, за його згодою, на інше підприємство, в установу, організацію або перехід на виборну посаду; 6) відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом із підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку зі зміною істотних умов праці;

7) набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням) до позбавлення волі або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи; 7⁻¹) укладення трудового договору (контракту), всупереч вимогам Закону України "Про запобігання корупції", встановленим для осіб, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом року з дня її припинення; 7⁻²) з підстав, передбачених Законом України "Про очищення влади"; 7⁻³) набрання законної сили рішенням суду про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави стосовно особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках; 8) підстави, передбачені трудовим договором з нефіксованим робочим часом, контрактом; 8⁻¹) смерть роботодавця - фізичної особи або набрання законної сили рішенням суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою; 8⁻²) смерть працівника, визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим; 8⁻³) відсутність працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці поспіль; 9) підстави, передбачені іншими законами [1]. Аналіз цієї статті дозволяє стверджувати, що припинення трудового договору, а відповідно і трудових правовідносин, можливе тільки в зазначених випадках та в інших випадках, визначених законодавством. З одного боку, цей перелік є невичерпним, оскільки відсилає до інших законодавчих актів, а з іншого боку, є вичерпним, з огляду на законодавче окреслення цих підстав для припинення трудового договору й неможливості припинити трудові відносини роботодавцем на власний розсуд.

Відсторонення працівника від роботи – це призупинення виконання ним своїх трудових обов'язків за рішенням уповноважених на це компетентних органів, що переважно відбувається з одночасним призупиненням виплати йому

заробітної плати, і це та нетипова дія, з якою роботодавці стикаються не так часто [2, с. 49].

Можливість застосування до працівника відсторонення передбачена КЗпП, зокрема, відсторонення працівників від роботи роботодавцем допускається в разі: появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу й перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони; в інших випадках, передбачених законодавством.

Відсторонення від роботи керівників підприємств, установ та організацій військовим командуванням допускається у випадках, визначених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Як бачимо, відсторонення можливе у випадках передбачених законодавством і не є обов'язком роботодавця чи інших вищих органів, а правом. Так, державний службовець може бути відсторонений від виконання посадових обов'язків у разі виявлення порушень, встановлених пунктами 1, 7-10 та 14 частини другої статті 65 Закону «Про державну службу» (наприклад, перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу кримінального або адміністративного правопорушення), за які до нього може бути застосовано дисциплінарне стягнення [3].

Про припинення і відсторонення у трудових відносинах ми знаємо давно, термін же призупинення дії трудового договору з'явився після повномасштабного вторгнення росії в Україну, у березні 2022 році, коли був ухвалений Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку зі збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором. Призупинення дії трудового договору може

здійснюватися за ініціативи однієї зі сторін на строк, не більше ніж період дії воєнного стану. У разі прийняття рішення про скасування призупинення дії трудового договору до припинення або скасування воєнного стану роботодавець повинен за 10 календарних днів до відновлення дії трудового договору повідомити працівника про необхідність стати до роботи. Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин [4]. Отже, призупинення трудового договору можливе тільки в період дії воєнного стану та неможливістю обох сторін, у зв'язку з цим виконувати обов'язки, які передбачені трудовим договором. Важливим при призупиненні трудового договору є факт продовження існування трудових відносин.

Підсумовуючи проведене дослідження можна дійти таких висновків :

1) припинення трудового договору, як і відсторонення від роботи, можливе у випадках передбачених законодавством, переліки яких є достатньо широкими;

2) призупинення трудового договору можливе за двох умов: під час дії воєнного стану і при відсутності можливості обох сторін трудового договору виконувати свої обов'язки;

3) припинення трудового договору може бути ініційоване як сторонами трудового договору, так і третіми особами; відсторонення можливе за ініціативи роботодавця та інших уповноважених на це органів; призупинення трудового договору може бути за ініціативою однієї зі сторін трудового договору.

Список використаної літератури:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 6.04.2023).

2. Ждан М. Д. Щодо проблеми правового регулювання відсторонення працівника від роботи. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2019. Вип. 30. С. 48–55.

3. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n703>(дата звернення: 6.04.2023).

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 06.04.2023).

*Ліксман А.Ю.,
студентка II курсу, група ЦГЮ-211,
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: **Козинець О.Г.**,
к.і.н., доцент, зав. кафедри правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ЛИТОВСЬКІ СТАТУТИ XVI СТ. ТА ЇХ ДІЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Литовські статuti є одними з найвизначніших історичних пам'яток кодифікованого права в Східній Європі. Необхідність аналізу змісту та впливу цього зводу законів на історію права України зумовлена великою значущістю цього джерела, що діяв на величезній території різних народів протягом багатьох століть.

Дослідження структури та значення трьох редакцій Литовських статутів (1529, 1566 та 1588 рр.) та особливості їх застосування на українських землях є актуальною і на сьогодні. Аналізом Литовських статутів у різних аспектах займалися такі вітчизняні вчені як Майкут Х. В., Атаманова Н. В., Литвиненко Т. М., Музиченко П. П., Дзейко Ж. О. та ін.

Перша редакція Статуту Великого князівства Литовського (Старого) була прийнята у 1529 році (далі – Статут 1529 р.). Ця подія означала переважання писаного (кодифікованого) права над звичасвим правом в Литовській державі. Ініціатором написання Статуту 1529 р. була шляхта, яка ще 1514 року подала відповідне прохання. Для його створення була сформована комісія на чолі із канцлером Гастольдом, яка складалася з учених, духовних і світських законознавців, які у

1525 р. розробили проєкт Статуту, який після обговорення на декількох сеймах був затверджений королем у 1529 р. [1, с. 54].

Основним джерелом Першого Литовського статуту була практика судів та адміністративних органів державної влади, звичаєве право, Руська правда, Судебник Казимира 1468 р., привілеї та грамоти Великого князя Литовського, пристосоване до місцевих потреб польське право (в рамках полонізації нових земель), а також норми канонічного права (Номоканон, Еклога тощо) [2, с. 2].

Статут 1529 р. містив 13 розділів та 264 артикулів (статті). У перших трьох розділах присутні норми про верховну владу і її стосунки з населенням, про організацію військової служби та про шляхетські вольності відповідно. У четвертому та п'ятому містилися норми шлюбно-сімейного, опікунського та спадкового, у шостому – судово-процесуального, сьомому – кримінального, у восьмому – земельного, у дев'ятому – лісового та мисливського, у десятому – цивільне, від одинадцятого до тринадцятого – кримінального та кримінально-процесуального права. Цей статут насамперед захищав інтереси великих магнатів [3, с. 78].

У середині XVI ст. у Великому князівстві Литовському відбувалися значні соціально-політичні зміни. Аристократія (шляхта та магнати) почала набирати силу та землі, водночас, вимагаючи все більше нових привілеїв, щоб гарантувати нові придбання. Все це зумовлювалося послабленням князівської влади. Значну частину шляхти не задовольняв текст Литовського статуту 1529 р. Користуючись своїм впливом шляхта на кожному сеймі наполегливо вимагала внести в її інтересах зміни до Статуту. З 1544 року впродовж 20 років великий князь та магнати відхиляли наполегливі прохання шляхти. Щоб отримати підтримку шляхти у Лівонській війні їм довелося піти на створення спеціальної комісії для перегляду цього документа. З метою розроблення проєкту Другого Литовського статуту 1551 р. було створено комісію з 10 осіб (п'ятеро католиків і п'ятеро православних) [4, с. 66].

Основою другої редакції (Волинського) Статуту Великого

князівства Литовського 1566 р. (далі – Статуту 1566 р.) був Статут 1529 р. Він складався з 12 розділів та 366 артикулів. Він був вдвічі більшим, доповнений великою кількістю процесуальних норм, правилами, які стосувалися організації судів і ін. Загалом, цей акт був більш систематизованим, у порівнянні зі Статутом 1529 р. Так, розділи у тексті Статуту 1566 р. було розміщено більшою мірою логічно, послідовно і системно угруповано: у перших чотирьох розділах Статуту закріплені норми публічного права, які врегульовували основи державного і суспільного ладу, судоустрій та судочинство [1, с. 56].

Статут 1566 р. обмежував владу монарха, оскільки передавав частину повноважень корони сейму, зокрема: оголошення війни, встановлення податків тощо. Окрім цього він надавав право магнатам і шляхті вільно розпоряджатися своїми землями та підданими та закріплював представництво шляхти на сеймах. Шляхті давалися гарантії на попередні вольності, значно розширився розділ про шляхетські вольності та кримінальні злочини [3, с. 78].

Тобто, можна стверджувати, що почалося оформлення Литовської держави у шляхетську республіку на зразок Польщі. Це вплинуло і на українські землі, оскільки дедалі відчутнішим стало шляхетське свавілля та полонізація.

Остання редакція (Нового) Статуту Великого князівства Литовського 1588 р. (далі – Статут 1588 р.) була створена після укладення Люблінської унії 1569 року, об'єднання Литовської держави та Польського королівства. Також його укладення мало на меті узгодити литовське право з польським. Це було зумовлено реалізацією земельної реформи 1557 р. («Устава на волоки») – прикріплення селян до землі. Тому 1569 року було вперше створено комісію, якій доручалося узгодити статут із польським правом. Згодом була ще одна комісія, яка, ймовірно, уклала Статут 1588 р. До складу цієї комісії входили найбільш відомі юристи свого часу та окремі посадові особи Литовської держави [5, с. 96].

Третій Литовський статут за рівнем застосування

законодавчої техніки був досконалішим за Статути 1529 та 1566 р., у тому числі це стосується правил і засобів його структурної побудови. Загалом, структура Статуту 1588 р. складалася з назви, 14 розділів, 488 артикулів [6, с. 75].

Попри свої недоліки (запровадження кріпосного права) Статут 1588 р. мав і прогресивні положення: 1) єдність права для всіх громадян, хоч воно не було рівним для всіх громадян; 2) декларував обмеження влади монарха законом; 3) відмежовував судову владу від адміністрації [3, с. 78-79].

Після 1588 року Третій Литовський статут був чинний ще два с половиною століття. Його перевидавали різними мовами та використовували в Гетьманщині, а згодом і в Російській імперії. Третя редакція Статуту Великого князівства Литовського російською мовою видання 1811 року була чинна у лівобережних та правобережних губерніях на українській землі до 1840 – 1842 рр., коли на них поширилося російське законодавство [7, с. 24].

Отже, Литовські статути мали великий вплив на право багатьох слов'янських народів. У різні часи їх використовувала численна кількість держав Східної Європи протягом декількох століть. Особливо слід відзначити Третій Литовський статут 1588 року через його досить розвинуту законодавчу техніку. Литовські статути мали значний вплив на тогочасне українське кодифікаційне право разом із Руською правдою.

Список використаної літератури

1. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка у Великому князівстві Литовському. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 49. С. 53-59.

2. Майкут Х. В. Литовські статути та їх застосування в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 1-9.

3. Ухач В. З. Історія держави і права України: навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.

4. Захарченко П. П. Історія держави і права України. Київ: Аттика, 2004. 510 с.

5. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Аттіка, 2011. 944 с.

6. Литвиненко Т. М. Структура статуту Великого князівства Литовського 1588 року. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 49. С. 74-77.

7. Атаманенко Н. В. Литовські статuti як історичні пам'ятки у системі вітчизняних джерел права. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 10(1). С. 22-24

*Осипенко І.П.,
ст. викладач
Крес Н.О.,
студентка групи КЮ-201
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА КОГНІТИВНОЮ МЕТОДИКОЮ

Актуальність теми дослідження. Серед переліку причин проведення неефективного досудового розслідування ключове місце посідає неякісне проведення допиту як слідчої дії (розшукової дії). На думку більшості науковців у галузі кримінального закону, така проблема обумовлена недостатністю необхідного комплексу знань та вмінь щодо встановлення психологічного контакту з допитуваною особою та застосування неефективних тактик допиту слідчим. Дослідження останніх десятиріч у сферах криміналістики та юридичної психології свідчать про необхідність перегляду (та можливої зміни) методів отримання інформації під час допиту.

Постановка проблеми. Процес допиту являє собою складний інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть безпосередню участь у допиті, брак знань та вмінь або залучення недієвих тактик допиту стає перепорою у процесі отримання об'єктивних показань під час допиту, в результаті чого виникають конфліктні ситуації або навіть повідомляються недостовірні та неправдиві дані. Основною задачею слідчого є володіння навичками розуміння та пізнання механізму збору даних та виявлення їх хибності, що можливо лише за умови застосування знань у галузі психології брехні та когнітивної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику залучення когнітивних підходів до проведення допиту вивчали такі зарубіжні вчені-криміналісти як Memon, A., Meissner, S., Walsh, D., Oxburgh, G. та ін. на національному рівні, дане питання знайшло своє відображення у роботах Семижон А.,

Болатханова К. Черновського О., Браверман С. та ін.

Постановка завдання. Метою цієї статті є вивчення процесу застосування різних тактик допиту, порівняння ефективності застосування примусових методів ведення опитування та когнітивних підходів для виявлення найбільш результативних тактик допиту під час досудового розслідування в Україні з урахуванням міжнародного досвіду в даній галузі. Завдання проведеного дослідження також полягає у необхідності висвітлення перспективи реформування існуючих підходів щодо проведення допитів у національній кримінальній практиці.

Виклад основного матеріалу. Когнітивні методи проведення допиту, які засновані на наукових засадах соціальної динаміки, функціонуванні пам'яті та деяких психологічних аспектах функціонування пам'яті людини були розроблені ще у 1980-х роках американськими вченими з метою оптимізації отримання правдивих показань під час проведення допитів. Сучасними емпіричними дослідженнями в даній галузі було встановлено, що застосування даної методики практично збільшує кількість отримуваних даних з мінімальними втратами її точності, правдивості та деталізації. Такі методи носять менш маніпулятивний характер, з точки зору психологів, адже характеризуються заміною однозначних та навідних запитань на відкриті, тобто такі, які здатні залучити допитувану особу до тривалого спілкування. Також, відповідно до оприлюднених даних від ФБР, залучення когнітивних підходів до проведення допитів, в більшості випадків, гарантує ефективність застосування навіть гібридних тактик допиту, які створені для інтерв'ювання підозрюваних, свідків та потерпілих, при цьому сприяючи належному та ефективному виконанню поставлених завдань кримінального провадження [1, с.342].

Комунікативна частина допиту характеризується тим, що саме спілкування та взаємодія між учасниками під час кримінального провадження дає можливість отримати правдиві, достовірні та повні фактичні дані, що стосуються кожного елементу предмету доказування (відомості, що стосуються

мотиву, мети та причин вчинення конкретного кримінального правопорушення) [2, с.352]. Більшість науковців, які займаються вивченням та дослідженням поведінки головного мозку в галузі психології, твердо переконані, що фізичний або психологічний тиск не являється дієвим або надійним способом отримання фактичних даних від допитуваного. Причиною є негативний вплив таких факторів на різні ділянки мозку, функціонування яких пов'язано з пам'яттю та когнітивними можливостями загалом.

Нині в багатьох країнах світу в процесі проведення слідчих дій продовжують переважати методи, основою яких є психологічні маніпуляції щодо допитуваної особи, метою застосування яких в більшості є мінімізація опору підозрюваного/обвинуваченого та спонукання до визнання[3, с.268]. Наприклад, наразі відомо близько 25 видів методів психологічних маніпуляцій, які існували в США та 17 у Великобританії. Одним із найвпливовіших досліджень того часу було встановлено існування 71 виду допитувальної техніки, яка застосовувалася як у поліцейських розслідуваннях так і службових розвідках, органах безпеки, збройних силах тощо [4, с.170]. Практика систем кримінального правосуддя наводить цілу низку незаперечних аргументів про те, що наслідком використання примусових методів ведення опитування (включно випадки коли такі методи не мають ознак тортур) є неправдиві або помилкові обвинувачення. Як відомо, примус придушує або, в деяких випадках, унеможливує вільне волевиявлення допитуваної особи настільки, що вона починає ставити під сумнів власні спогади та знання, починає вірити висунутим проти неї обвинуваченням або навіть визнає себе винною адже впевнена в тому, що вже ніхто не віритиме її невинуватості/непричетності до кримінального правопорушення.

Згідно з даними дослідження міжнародних науковців, які містяться у доповіді Генеральної Асамблеї ООН 2016 року, більше 25% помилково засуджених осіб (у декількох країнах) всупереч своїм внутрішнім переконанням вчинили неправдиве

зізнання або надали інформацію обвинувального характеру проти себе. В подальшому, при перегляді даних вироків та відновлення прав незаконно засуджених осіб були можливі лише у результаті використання результатів аналізів ДНК. Результати наведеного дослідження вкотре доводять, що чим інтенсивніше застосування примусу під час допиту, тим вища ймовірність неправдивого/помилкового зізнання допитуваної особи [5, с.63]. Зазначені аспекти проведення допиту обумовлюють доцільність та логічність застосування як лінгвістичних так і психологічних підходів для розробки не примусових методів допиту. В даному аспекті, більшість зарубіжних практиків та вчених пропонують та намагаються обмежити термін допиту у вживанні, адже відповідно до їх позиції, він тісно пов'язаний з обвинувальним підходом, в тому числі насильницьким та примусовим методом. На зміну допиту в його класичному вітчизняному розумінні все більше застосовується процесуальне інтерв'ю, як один із видів когнітивної тактики допиту, базою якого є міжособистісне спілкування, адже розмова, яка побудована на принципах дотримання поваги, етики та прав людини стимулює до комунікації та дає можливість слідству отримати (зібрати) максимальну кількість правдивих та надійних даних.

Когнітивна психологія, як сучасний напрям психології, представники якого займаються дослідженням внутрішньої організації деяких психічних процесів: сприйняття, увага, розпізнавання, пам'ять, уява, прийняття рішень, мислення, мовлення і т.д. Сукупне дослідження всіх цих образів дає змогу отримати, обробити, дослідити, зберегти, кодувати, запам'ятати дані а в майбутньому керувати ними та застосовувати у конкретних ситуаціях [6, с.322].

Одним з найефективніших методів ведення допиту, на думку багатьох вчених є процесуальне інтерв'ю, яке на відміну від застосування обвинувальних методів допиту покликане на отримання даних та орієнтоване на збирання всіх фактів та даних, які безпосередньо пов'язані із кримінальним правопорушенням а не на отримання зізнань, що в свою чергу

мінімізує застосування психічного тиску й обману до допитуваної особи. Значення даного когнітивного виду ведення допиту полягає у запобіганні виникненню помилок у процесі здійснення правосуддя та запобіганні дачі неправдивих зізнань, що дає можливість співробітникам правоохоронних органів проводити таке інтерв'ю неупереджено та навіть систематично уникаючи неточностей, які пов'язані із висуванням передчасних висновків. Важливо зазначити, що з точки зору захисту прав та основоположних свобод людини і громадянина, процесуальне інтерв'ю сприяє втіленню та дотриманню презумпції невинуватості на практиці.

У процесі проведення когнітивного інтерв'ю активізуються різні частини ділянок людської пам'яті допитуваної особи, що уможливорює та допомагає йому пригадати важливі (або навіть ключові) для розслідування моменти, обставини, нюанси події, яка підлягає описуванню. Інтерв'юєр не має припиняти вільну розмову щодо події кримінального правопорушення до логічного завершення навіть не зважаючи на очевидні розбіжності чи неправдиві дані, адже тільки інформація, яка буде повідомлена у повному обсязі, дає можливість отримати об'єктивні та достовірні результати внаслідок майбутнього співставлення даних між собою та існуючими доказами. Балатханова К. у своїй праці наводить наступний перелік методичних прийомів когнітивного інтерв'ю:

1. спочатку уявне а потім вербальне відтворення та опис контексту події, допитувана особа має детально пригадати і відтворити вербально всі фактори, які характеризують обстановку вчинення але при цьому сама подія кримінального правопорушення не згадується;

2. слідчий просить допитувану особу найбільш детально розповісти про конкретні обставини (бажано навіть із самими найменшими подробицями);

3. слідчий просить допитувану особу пригадати події в їх різній послідовності (тобто з кінця події, що відбулася і навпаки, від найбільш яскравої події вперед або назад);

4. слідчий змінює перспективи у допиті та просить

допитувану особу розповісти про обставину, яка його цікавить з точки зору іншого спостерігача, при цьому максимально конкретизуючи всі подробиці [6, с.323].

Проаналізувавши вище зазначене, можна стверджувати, що метод когнітивного інтерв'ю носить суто інформаційно-пошуковий характер, що свідчить про значну складність при його застосуванні під час проведення досудового розслідування в Україні, адже наразі домінуючим у вітчизняній практиці є обвинувальний метод з використанням різноманітних маніпулятивно-заякувальних тактик. Саме тому більшість вчених висловлюють бажання щодо перспективи впровадження методики процесуального інтерв'ю у вітчизняну практику проведення допитів.

Ще одним методом проведення допитів, який ґрунтується на інформаційній базі когнітивної психології є «ґрімейс» підхід, суть якого полягає в тому, що слідчий після ретельного планування та здійснення всіх дій перед проведенням допиту повідомляє допитуваній особі інформації поступово, що уможливує виявлення суперечностей та недостовірних відомостей у його показаннях. Допитувана особа усвідомлює, що неправдивість її показань поступово викривається а інкримінуючі дані поступово набирає силу, що дає можливість слідчому обрати тільки один метод проведення допиту та не «розпилятися» на інші [7, с.278].

Широко розповсюдженими є ситуації коли труднощі під час проведення допиту виникають не з стимуляцією пам'яті допитуваної особи, а безпосередньо з відображенням правдивих даних, результатом чого є їх викривлення та замовчування, що свідчить про необхідність застосування з боку слідчого основних розробок психології брехні. До переліку ключових навичок слідчого відноситься вміння розпізнавати брехню, складність у її виявленні під час допиту полягає тому, що слідчий має контролювати забагато каналів надходження даних, щоб визначити їх неправдивими або недостатньо правдивими. Задля уникнення таких складностей, міжнародна практика пропонує використовувати наступні психологічні методи:

1. постановка неочікуваних питань допитуваній особі, одних і тих же питань декілька разів з певними часовими інтервалами (стратегічно опитувальний метод);

2. виявлення брехні шляхом застосування особистої точки зору допитуваного. Допитуваному задаються ввідні (вступні) питання, які змушують його виправдовуватися (застосовувати аргументи на користь його власної думки), а потім слідують запитання «адвоката диявола», що покликані змусити таку особу суперечити самій собі;

3. виявлення відмінностей у моделях поведінки допитуваної особи шляхом застосування відомої інформації (за визначеним планом) поступово: слідчий володіє певними фактами але він замовчує про це протягом проведення допиту[8, с.610].

Вітчизняна слідча практика містить велику кількість прикладів виявлення та викриття неправдивих показань (брехні) протягом одного допиту, але досягнення бажаного результату потребує ретельної підготовки слідчого до допиту, адже чим більша кількість нюансів щодо особи допитаного та події кримінального правопорушення відома слідчому (до проведення допиту), тим більше шансів, що допитуваний все ж почне давати правдиві показання. Криміналістичне вивчення особистості обумовлюється необхідністю виявлення та вивчення основних індивідуальних рис, властивостей та характеристик людини, що мають питому вагу у процесі досудового розслідування кримінального правопорушення. Підтримуємо думку про те, що особистість допитуваного має становити об'єкт додаткового (самостійного) криміналістичного аналізу, в якому ключове значення має інформація яка дає характеристику допитуваній особі, як такій, котра розуміє, сприймає та поширює (передає) інформацію. Також слідчим мають бути встановлені особливості розумових здібностей, можливостей пам'яті та мови допитуваного, рівень інтелектуального розвитку і т.д. На думку Браверман С., найпоширенішим методом вивчення особистості допитуваного є бесіда, спостереження, моделювання, біографічний метод. Також можливе опосередковане вивчення

особистості, яке в більшості випадків здійснюється на початковому етапі досудового розслідування, слідчий ознайомлюється з особливостями особистостей майбутніх допитуваних осіб шляхом аналізу зібраних документів та використовуючи метод незалежних характеристик. Як вважає зазначений автор, одним із достовірних методів вивчення особистості в криміналістиці є проведення певних експертиз (наприклад, судово-медична експертиза стану здоров'я особи та судово-психологічна експертиза надають найбільш повну картину характеристик допитуваного)[8, с.65]. Індивідуальні ознаки, як у дорослих так і дітей формуються унаслідок впливу цілої низки факторів (навколишнього соціального середовища, виховання, соціального стану і т.д.), саме тому при плануванні застосування когнітивних методів тактики допиту до дітей, питому вагу має ступень можливості сприйняття подій дитиною. Як зазначає Браверман С., діти віком до 6-7 років, ще не мають чітко розвинутих навичок до неправдивих свідчень адже живуть «сьогоднішнім днем» в поточному моменті і, в основному, щиро виражають свої думки мімікою та жестами. Їх нездатність до логічного диференційованого та обґрунтованого відображення обставин та фактів; відсутність розуміння та відчуття частоти, тривалості, періодичності та послідовності періодів змушує слідчого ґрунтуватися виключно на їх переживаннях та емоціях при проведенні допитів. Діти віком від 7 до 10 років, незважаючи на те, що їх свідчення вже більш реальні, в більшості, залежно від її розумового чи фізичного стану, вони не спроможні пригадати, систематизувати події таким чином, щоб таку інформацію можна було внести в протокол про проведення інтерв'ю [9, с.176]

Успіх проведеного допиту багато в чому залежить від здатності слідчого встановити психологічний контакт з допитуваним для майбутнього застосування до нього когнітивних тактик допиту. Налагодження таких тісних зв'язків, з одного боку, спирається на положеннях кримінально-процесуального законодавства, а з іншого – на теоретичні та наукові положення криміналістики, логіки та судової психології.

Нині не існує єдиної точки зору щодо плану (етапів) встановлення такого контакту між слідчим та допитуваним, адже криміналістикою розроблені лише прийоми встановлення такого контакту, які мають всезагальний характер і підлягають конкретизації залежно від тих чи інших обставин справи на розсуд слідчого. Вибір конкретних тактичних прийомів можливий лише на підставі встановлення основоположної мети такого контакту та додаткових завдань.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок.

Отже, в рамках оптимізації та вдосконалення практичної діяльності правоохоронних органів, впровадження когнітивних методів проведення допитів, які базуються на використанні різноманітних мнемотехнік значно полегшує процедуру отримання правдивої інформації щодо вчиненого кримінального правопорушення з дотриманням необхідної деталізації даних-опису обставин, подій, явищ та фактів, які допитувана особа сприймала раніше. Проведені міжнародні дослідження демонструють ефективність застосування когнітивних методів при проведенні допиту у розрізі їх порівняння з класичними маніпулятивними методами та примусовими методами отримання інформації. Практичність застосування когнітивних методів проведення допитів також підтверджується цілісністю та збереженістю гнучкості вибору прийомів та тактик побудови ефективних комунікацій. Для залучення когнітивних методів в процес допиту, слідчий з метою підвищення ефективності такого допиту має володіти відповідним комплексом знань в галузі психології та практичних навичок для застосування різного роду прийомів та методів, що базуються на знаннях психології брехні та когнітивної психології.

Всебічний та комплексний підхід до вирішення питання реформування та вдосконалення існуючих тактик проведення допиту на вітчизняному рівні, а саме залучення спеціалістів міжнародного рівня, уможливить підвищити якість роботи національним фахівцям.

Список використаної літератури:

1. Memon, A., Meissner, C., and Faser, J., 2010. The cognitive interview: a meta-analytic review and study space analysis of the past 25 years. *Psychology, public policy, and law*, 16, Pp. 340–372.

2. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В. *Криміналістика: підручник*. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

3. Walsh, D., Oxburgh, G., Redlich, A., & Myklebust, T. (Eds.). *Interview and interrogations of suspects: Obtaining the truth, not just confessions. International developments and practices in investigative interviewing and interrogation*. 2016. P. 267-270.

4. Kelly, C.E., Miller, J.C., Redlich, A.D., & Kleinman, S.M. A taxonomy of interrogation methods. *Psychology, Public Policy, and Law*, 19. 2013. P. 165-178.

5. Браверман С. Аналіз сучасних підходів до підвищення ефективності проведення допиту під час судового розслідування. *Юридична психологія*. 2019. С.62-68.

6. Семижон А. Використання розробок когнітивної психології та психології брехні під час допиту: *Актуальні питання криміналістики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м.Київ, 20 грудня 2019 р. Київ, 2019. С.322-325.*

7. Черновський О. *Судова психологія: парадигма сучасного розвитку: дис. ... д-ра. юрид. наук. Київ, 2015. 531 с.*

8. Hartwig M., Granhag P.A., Stromwall L., & Kronkvist O. Strategic use of evidence during police interrogation: When training to detect deception works. *Law and Human Behavior*. 2006. №30. P. 603–619.

9. Браверман С. Деякі аспекти використання досягнень когнітивної психології під час проведення допиту на стадії досудового розслідування. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2019. С. 173-177.

*Парходько О.Г.,
студентка II курсу, група АЮ-211,
юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: **Козинець О.Г.**,
к.і.н., доцент, зав. кафедри правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін юридичного факультету
Навчально-наукового інституту
права і соціальних технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНАМИ ХАММУРАПІ

Кодекс вавилонського царя Хаммурапі – одна з найдавніших правових пам'яток в історії держави і права. Ці закони протягом століть впливали на правову культуру давнього Сходу.

Закони Хаммурапі відносяться до Старовавилонського періоду XX – XVI ст. до н.е. Немає єдиного погляду чи оцінки законів царя Хаммурапі. Дехто вважає їх особливими звітами перед богами про «мудре» та «справедливе» правління царя, тоді як інші бачать у них збірку моральних стандартів, які можуть виражати розбіжності у фактичній ситуації в державі та намірами уряду, а інші – існуючі правові положення, покликані доповнити й узагальнити звичаєве право міських громад.

«Закон Хаммурапі» - це ще насправді не кодекс, а добре упорядкований збірник загальних законів, орієнтованих на правову охорону власності та легалізацію використання чужої праці, що забезпечувало захист інтересів правлячого класу. Закон зосереджений на економічних, фінансових і сімейних питаннях. Збірка складається з прологу, з 282 правил та епілогу. В Законах Хаммурапі містяться статті про правосуддя, про власність, про шлюб, про особистий захист, про роботу та знаряддя праці. Статті кодексу становлять основу цивільного,

кримінального та адміністративного права Стародавнього Вавилону.

Значна увага була приділена праву власності. Так, у законах Хаммурапі не було загального поняття власності. Однак зміст законів свідчить про те, що у Вавилоні були різні форми власності, які охоронялися законом. Особливе місце належало власності на землю. Верховна власність на землю належала державі. Окремо були царські землі, храмові, общинні та приватні володіння. Урядові землі належали царському двору. Частина цієї землі знаходилася у власності або в оренді. Муніципальні землі становили власність громади і були поділені на працелли між жителями. Землі надавалися членам громад на певний час із правом їх вилучення. Приватна власність на землю не була поширена. Освоєння приватного землеволодіння призвело до занепаду общинного землеволодіння та до розпаду общини.

У власності на той час могли бути земля, сади, будинки, раби та інше майно. Під час правління Хаммурапі значного розвитку набула приватна власність. І царську, і храмову власність контролював цар. Це було важливе джерело доходу.

Воїни володіли і користувалися майном під назвою «ілку». Це майно мало особливий правовий статус. А саме, вони не мали права його продати, обміняти, заповідати, сплатити ним борги, використовувати як викуп за в'язницю тощо. За законами Хаммурапі, якщо людина купувала поле, сад, будинок, худобу тощо, подарованих баїруму чи редуму царем, такі покупки вважалися недійсними, продані товари поверталися воїну, а покупець втрачав сплачені гроші.

Вільний общинник мав право продавати, обмінювати, передавати у спадок і здавати в оренду землю. Однак всі ці дії можна було зробити лише в общині чи сімейному колі. Людина втрачала право володіння землею, покидаючи общину.

Значна увага приділялася власності на раба. Людина яка привела на поріг чужого раба або переховувала втікача засуджувалася до страти. Цирульникові, що видалив з раба тавро, відрізали пальці. Є багато статей про захист приватної

власності. Посиленими санкціями захищалася царська власність.

Враховуючи поширені розбіжності в давньо вавилонському суспільстві, закони Хаммурапі містили багато правил зобов'язальних відносин, які показували, дві причини для виникнення зобов'язань: укладання договору та завдання шкоди. Усі закони поділялися на дві великі групи. Перші пов'язані з відчуженням речі: договір найму житла, купівлі-продажі, позики, спадкування, дарування тощо, які в свою чергу вимагали обов'язкового дотримання певних правил, таких як: письмова форма, клятва, свідчення свідків. У другому порядку, без відчуження речей.

Отже, Закони Хаммурапі стали своєрідним підсумком розвитку попередньої традиції писаного права в Месопотамії. Виявлені на діоритовій 2,5-метровій стелі французькими археологами у 1901 році закони наразі зберігаються у паризькому музеї – Луврі. Закони царя Хаммурапі безпосередньо впливали із шумерської правової традиції і були одним з найважливіших джерел для вивчення права власності.

Список використаної літератури:

1. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч. посібник. К.: «Истина», 2005. 768 с.
2. Закони Хаммурапі – характеристика, основні положення і зміст. *Наукозавр*. URL: <https://naukozavr.info/istoriya/zakony-hammurapi/> (дата звернення 02.04.2023 р.)
3. Козинець О.Г., Берднік С.С. Правове регулювання земельних відносин у Стародавньому Вавилоні. *Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності. Частина III. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* м. Львів, 5-6 грудня 2019 року. Львів: Львівський науковий форум, 2019. С. 76-78.
4. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу. Навч. пос. Льв.: «Світ», 2001. 384 с.

*Патлачук О.В.,
к.ю.н, завідувач кафедри «Правознавство»
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Сафронов Є.О.,
здобувач вищої освіти, групи ІН15-9-20-Б1Пр,
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

МІСЦЕ І РОЛЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Анотація. Судова форма захисту є однією з гарантій прав і свобод громадянина, передбачених Конституцією України. Судовим органом, який повинен розв'язувати господарські спори між юридичними особами – суб'єктами господарської діяльності, став господарський суд. Нова система судів формується за принципом територіальності та спеціалізації і є прогресивною формою організації судової системи. Адже спеціалізація судів створює необхідні передумови для рішучих перетворень у напрямі демократизації судової влади.

Ключові слова: правосуддя, господарський суд, Конституція України, арбітраж.

Актуальність теми зумовлена необхідністю наукового осмислення процесу становлення і діяльності господарських судів та пов'язаних з цим питань управління визначених, з одного боку, практичними проблемами трансформації суспільства і судової гілки влади в цілому, функціонуванням системи господарських судів України зокрема, а з іншого – теоретичними проблемами, пов'язаними з методологічним забезпеченням такої трансформації. Відтак перебіг судової реформи спричинив низку питань, зокрема щодо здійснення правосуддя у господарських відносинах.

Відповідно Закону України «Про судоустрій та статус суддів» судова система України представлена Конституційним Судом та загальними судами. Серед останніх відокремлюють

спеціалізовані суди, система яких, у свою чергу, складається з місцевих судів, апеляційних судів, Вищого спеціалізованого суду. Очолює всю систему судів Верховний Суд України. До спеціалізованих належать, зокрема, господарські суди.

Відповідно до закону «Про судоустрій та статус суддів» в Україні діють:

- Вищий господарський суд України;
- апеляційні господарські суди;
- місцеві господарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя.

Необхідність на неминучість судової реформи на сучасному етапі висуває перед нами коло проблемних питань, які потребують негайного переосмислення та вирішення. Серед останніх слід виділити проблеми місця господарських судів як у системі загальних судів, так і в цілому в правовій системі держави, а також дослідження процесу доказування в господарських судах, зокрема визнання засобів доказування та їх процесуального значення.

Здійснюючи правосуддя, господарські суди безпосередньо сприяють позитивним економічним перетворенням у державі, формуванню конкурентного середовища для суб'єктів господарювання всіх форм власності. Діяльність господарських судів стала важливим інституційним засобом реалізації державної економічної політики, оскільки, приймаючи рішення у господарських справах, вони здійснюють оцінку законності конкретних дій суб'єктів господарювання і спрямовують їх у правове поле, їх рішення сприяють наповненню державного бюджету.

Визнання особливої ролі системи судів господарської юрисдикції та спеціалізованих судів взагалі у функціонуванні державного механізму обумовило закріплення за ними на конституційному рівні певного автономного характеру. Так, Конституцією визначається, що вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Статус вищого суду системи за своєю змістовною основою передбачає комплексність функціональних напрямів діяльності вищого

спеціалізованого господарського суду, відповідальність за координацію роботи всієї системи господарської юстиції й, певною мірою, здійснення судово-управлінських функцій.

Тем не менш, на сучасному етапі реформування судової системи існує полеміка щодо збереження спеціалізованої господарської юрисдикції судів. Останнім часом посилилася тенденція критичного ставлення до самостійного характеру судів господарської спеціалізації, висловлюються припущення щодо невизначеності предмета господарського та господарського процесуального права, недоцільності виокремлення так званих комплексних галузей права, які, на думку деяких фахівців, становлять ніщо інше, як норми класичних галузей (цивільного та адміністративного), якими регулюються відносини у певній (економічній) сфері. Висловлюються міркування щодо штучності господарсько-судової юрисдикції, відсутності у переважній більшості країн Європи окремих судів для вирішення цієї категорії справ, необхідності уніфікації господарського і цивільного судочинства, віднесення всього масиву справ за участю адміністративних органів до компетенції адміністративних судів, а відтак – в перспективі, повне інтегрування господарських судів до системи цивільних судів.

Згідно із ст. 12 ГПК України господарським судам підвідомчі: 1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також у спорах про визнання недійсними актів з підстав, зазначених у законодавстві; 2) справи про банкрутство; 3) справи за заявами органів Антимонопольного комітету України, Рахункової палати з питань, віднесених законодавчими актами до їх компетенції. І саме цей спектр справ виділяє юрисдикцію господарських судів з поміж інших.

При віднесенні господарського суду до судових органів за основу беруть істотні ознаки, що відображають сутність правового явища. Виходячи з цього, проблема сутності господарського суду повинна вирішуватися принципово: слід виходити з того, що кожен орган, створюваний у державі для

здійснення певних функцій і вирішення завдань, що постають перед ним, має свої (щодо функцій і завдань) особливості і, що функції і завдання, якими визначаються основні моменти його організації і діяльності, перебувають в органічній єдності. Це положення повинне бути вихідним у пізнанні сутності господарського суду. Отже, сутність може бути охарактеризована лише за допомогою конкретизації змісту основних моментів організації і діяльності господарського суду, аналізом ознак, що відрізняють господарський суд від інших судових органів, органів влади і управління. Саме це дозволить визначити місце і роль господарського суду в судовій системі України.

Основним моментом такого розмежування має бути реалізація статті 6 Конституції України і впровадження в життя принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, створення системи стримувань і противаг, що можуть блокувати можливість переростання демократичної держави в тоталітарну.

Поділ влади припускає, що кожна ланка влади може контролювати іншу для того, щоб між ними зберігався певний баланс. Нині судова влада ще не має ні достатніх повноважень, ні способів для того, щоб визначати наскільки мудрою і зваженою є економічна політика держави, але суд повинний мати таку владу, щоб захистити права юридичних і фізичних осіб, забезпечити законність нормативно-правових актів, що приймаються, об'єктивно, відповідно до закону вирішувати правові і господарські суперечки.

Найважливіші повноваження господарських (як і інших) судів полягають у тому, що шляхом розгляду спорів забезпечується єдність прав з обов'язком дотримуватись законів.

Приналежність господарських судів до судової влади не означає, однак, що господарський суд за всіма ознаками і функціями цілком відповідає іншим судовим органам і органам держави.

Для відмежування господарського судочинства від інших

видів захисту цивільних прав, необхідно виділити специфічні риси, притаманні застосуванню права в правосудді, завдяки яким воно стає особливим видом державної діяльності, відмінним від інших видів державної діяльності, і особливим видом застосування права, відмінним від інших.

Кожен орган держави має свої специфічні особливості. Один орган держави не схожий на інший – різною є їхня сутність. Це не виключає подібності деяких форм і методів діяльності різних органів державного апарату. Але подібність предметів, що співвідносяться, не дає підстави для ототожнення деяких органів держави і тим самим включення одних органів держави в систему інших. Ще раз повернемося до дискусії з приводу арбітражу (господарських судів), якій (за рідкісним винятком) властивий один загальний недолік: прагнення будь-що прирівняти до господарського суду або до судових органів, або до органів державного управління, або одночасно до тих і інших. Ототожнення цих органів є результатом некоректного використання методу порівняння в науковому пізнанні, результатом зведення порівняння тільки до співвіднесення досліджуваних органів за подібними, часом несуттєвими ознаками. Так, М.С. Липецкер у статті «Арбітраж у системі органів державного управління» писав, що «за своєю організаційною побудовою і місцем у системі державного апарату органи арбітражу можуть бути прирівняні до адміністративних органів». У цій же статті автор пише, що «за змістом і характером своєї діяльності органи арбітражу можуть бути прирівняні до судових органів».

Повертаючись до питання про відмінність господарського суду від інших судових органів, органів влади і управління, слід зазначити, що при встановленні розходжень в порівнюваних предметах є можливість виявити особливе в кожному предметі або принципове, якісне розходження між ними. Порівнюючи господарський суд з загальними судами й органами державного управління, слід прагнути встановлення розходження чи подібності в головному, істотному – встановлення відмінності чи подібності в частці не є цінним, істотним для характеристики

сутності господарського суду.

Принципову відмінність порівнюваних органів можна виявити лише при зіставленні істотних властивостей, що виражають те головне, що характеризує основу їхньої діяльності.

Отже, при порівняльному аналізі органів державної влади має значення не зовнішня подібність тих чи інших сторін їхньої організації чи діяльності і не відмінність у другорядному, а подібність, що ґрунтується на тотожності істотного.

Виявлення чинників, що обумовили можливість різноманітних відносин господарського суду з іншими органами держави, дозволить глибше пізнати сутність господарського суду.

Порівняльний аналіз сутності загального й господарського суду має здійснюватися через виявлення особливостей примусової охорони цивільних прав та виявлення відмінностей у формах захисту.

Звертаючись до форм діяльності суду загальної юрисдикції господарського суду, неважко помітити, що їхні форми відрізняються одна від одної за суб'єктами, уповноваженими законом на здійснення функції захисту цивільних прав. Сутність суду і процесуальна форма його діяльності визначається участю у відправленні правосуддя у визначених у законі випадках народних засідателів і присяжних (ст. 124 Конституції України); сутність же господарського суду і його форми захисту визначаються нормами Господарського процесуального кодексу, що трохи відрізняються від установленної процедури розгляду спорів у судах загальної юрисдикції і роллю судді господарського суду при ухваленні рішення. Специфіка форм діяльності суду й господарського суду обумовлюється також специфікою цивільно-правових і господарсько-правових спорів.

Сьогодні можна говорити про два основні підходи у розв'язанні проблеми. Деякі автори вважають господарський процес частиною цивільного, звичайно, з деякими застереженнями. При цьому основним доводом є те, що цивільний та господарський процеси співпадають з предметом

та методом правового регулювання і тому закон повинен встановити єдину процесуальну форму розгляду однакових за своєю природою спорів, попри їхній суб'єктний склад.

На думку інших, якщо Конституцією передбачено існування, спеціалізованих судів (у даному випадку – господарських), різне процесуальне законодавство, що визначає не тотожний порядок розгляду справ, то не має підстав і для ототожнення сучасного цивільного і господарського процесу.

Судова (господарсько-судова) форма захисту суб'єктивних прав, незважаючи на подібність із загальною судовою формою захисту цивільних прав, відрізняється від останньої. Основна відмінність полягає у тому, що встановлена законом для господарського суду форма діяльності є найбільш пристосованою для розгляду і розв'язання господарських суперечок, впливу господарського суду на економіку України.

Пропозиції, спрямовані на ліквідацію господарських судів як системи спеціалізованих судових органів дуже радикальні, але вони не мають під собою підґрунтя – їхні автори не враховують того, що будь-яка процесуальна форма захисту цивільних прав має свої переваги перед іншою, оскільки кожна з них пристосована до специфіки діяльності того чи іншого органу, що здійснює юрисдикційні функції.

Отже, ні процедура розгляду справ, ні складність процесу і громіздкість засобів захисту забезпечують здійснення органом своїх функцій, а прихованість форм його діяльності до специфіки організації, структури і завдань даного органу. Інакше кажучи, не будь-яка форма забезпечує законність і обґрунтованість рішень, а лише та, котра відповідає специфіці спірних правовідносин.

Вивчення правової природи господарського суду приводить до висновків про те, що цей орган має багато спільного із судом, оскільки основний зміст його правоохоронної діяльності – розгляд спорів, застосування правових норм до спірних відносин.

Характерною рисою спеціалізованих судів, у тому числі й господарських є і те, що відповідно зі статтею 127 Конституції

України суддями спеціалізованих судів можуть бути особи, що мають професійну підготовку з питань юрисдикції судів. Тим самим черговий раз підкреслюється особливий статус спеціалізованих судів.

Багаторічні суперечки про право на існування спеціалізованих судів (арбітражних (господарських), адміністративних і ін.), зрештою, закінчилися, оскільки Конституція України, Закон України «Про судоустрій України» дали вичерпні відповіді на проблеми побудови нової судової системи України.

Господарський суд – своєрідний судовий орган, що склався у певних історичних умовах, має специфічні завдання і здійснює їх специфічними методами. Як уже зазначалося, навіть і те, що стосується безпосередньо розгляду спорів (тобто, насамперед, правоохоронної діяльності), має свою специфіку щодо різних категорій справ. Саме те, що правоохоронна діяльність є основою для загального й господарського суду, дозволяє говорити, що господарські суди є повноцінними судовими органами.

Являючи собою самостійну частину судової системи, спеціалізований суд системи судів загальної юрисдикції і державного механізму, господарський суд покликаний здійснювати визначені функції, вирішувати поставлені перед ним завдання за допомогою встановленого законом повного виду діяльності.

Проведений аналіз сутності господарського суду як правового явища дозволяє зробити висновок стосовно визначення його функцій, які є одним із найвагоміших критеріїв для визначення місця і ролі господарського суду в судовій системі України. Однією із таких функцій є захист економічних прав та інтересів господарюючих суб'єктів і держави.

Список використаної літератури

1. Жуйков В.М. Судебная защита прав граждан и юридических лиц. – М.: Городец, 1997.
2. Притика Д.М. Новий судоустрій повинен стати

перемогою Конституції, а не тієї чи іншої гілки влади // Дзеркало тижня. – 2000. - № 42.

3. Каллистратова Р.Ф. Государственный арбитраж. Проблемы совершенствования организации и деятельности. – М.: Юрид. лит., 1973.

4. Правові засоби організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. Під. ред. Д.М. Притики. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003.

5. Конституція України (ВВР), 1996, N 30

6. Каллистратова Р.Ф. Разрешение споров в государственном арбитраже. – М.: Госюриздат, 1961

7. Притика Д.М., Осетинський А.Й., Святоцький О.Д., Карабань В.Я., Палій В.М., Плахотнюк С.О. Арбітражні суди України у системі протидії правопорушення у галузі економіки. – К., 2001.

8. Шийкін В. Нова ланка в системі судової влади в Україні //Радянське право. – 1991. №10

9. Тітов М. До реформи господарського судочинства // Право України – 2002.- № 2.

10. Патlachук В.Н., Патlachук А.В. Конституции стран мира в 20-ти томах. Т.17.

11. Хозяйственный кодекс Украины с изменениями от 16.01.2003 г. Ред. От 12.01.2022 г. Ips.ligazakon.net

12. Хозяйственный процессуальный кодекс Украины с изменениями от 01.03.1992 г. Ips.ligazakon.net

*Патlachук В.Н.,
д.ю.н., професор кафедри теоретико-правових дисциплін
ННІ права Державного податкового університету*

ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ І ДЕРЖАВИ – ФУНКЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

Анотація. Важливими передумовами становлення в Україні демократичної, соціальної, правової держави є забезпечення ефективного захисту прав людини і громадянина, насамперед судового, механізмів реалізації права людини на правосуддя, утвердження принципів соціально орієнтованої ринкової економіки, кардинальні зміни у механізмі забезпечення законності, правового контролю в господарській сфері. Це стосується насамперед засобів захисту прав суб'єктів господарської діяльності. Суспільству потрібен механізм, здатний забезпечувати законність і повагу до суб'єктивних прав, гарантувати правову захищеність суб'єктів господарської діяльності. У цьому механізмі судова діяльність посідає особливе місце, забезпечуючи перевірку судом законності й обґрунтованості правових актів органів державного управління.

Ключові слова: Господарський процесуальний кодекс, господарський суд, господарська діяльність, господарські спори.

Актуальність теми. Практика застосування прийнятих законів визначила необхідність внесення до них певних корективів. Це стосується не лише базових для судової системи законів, а й таких вузькоспеціалізованих, як Господарський процесуальний кодекс. Адже спрямованість і зміст реформування процесуального законодавства повністю визначалися результатами протистояння прихильників діаметрально протилежних концепцій розбудови судової системи.

Функція – латинське слово, що означає діяльність, обов'язок, робота, призначення. Під функцією розуміють напрямок діяльності, однак діяльність сама по собі не розкриває

змісту поняття функції. Функції виокремлюють головні і другорядні. Щодо аналізу функцій господарських судів, то слід зазначити, що законодавство не містить їх переліку.

Насамперед слід зазначити, що для характеристики сутності господарського суду має особливо важливе значення проблема головного і другорядного в його діяльності. Рішення цієї проблеми є важливою ланкою в ланцюзі всіх ознак, що характеризують сутність господарського суду. Завдання господарського суду, його компетенція і повноваження специфічні для господарського суду лише остільки, оскільки специфічні його функції – головна і додаткова.

Основна функція всякого суду – це здійснення правосуддя, і тому всі інші функції, які він виконує, є похідними від неї.

Господарський суд, насамперед, створений як незалежний орган з розгляду всіх господарських спорів, що виникають між юридичними особами, державними й іншими органами. Основним його завданням як спеціалізованого суду у системі судів загальної юрисдикції є захист економічних прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських відносин, сприяння зміцненню законності у цій сфері. Це і є головним у визначенні місця господарського суду як у системі судових органів, так і в системі органів держави взагалі, тому що захист цивільних прав виражає те головне, що характеризує його сутність, визначає основу його діяльності. У певному сенсі про головну функцію можна говорити як про зародок, що викликав до життя систему органів, про інші функції як про умови, необхідні для нормального розвитку і функціонування організму. Якщо відняти в господарського суду функцію захисту порушених прав учасників господарських правовідносин, то господарський суд також перестав бути судом. Якщо він і буде діяти, то в іншій якості – функціональне призначення господарського суду буде іншим.

У зв'язку з тим, що господарський суд покликаний розглядати господарські, економічні спори, слід визначити поняття даної категорії. Деякі автори під цією категорією розуміють як протиставлення позицій сторін, між якими

виникла суперечка. Але це поняття досить вузьке. Більш широке охоплює випадки, у яких одній стороні спірного правовідношення діями (або бездіяльністю) іншої сторони спричинена шкода і сторона, що потерпіла, вирішує своє порушене право захищати шляхом розв'язання (врегулювання) спору.

Захист прав і охоронюваних законом інтересів господарюючих суб'єктів держави є головною (цільовою) функцією господарського суду. Разом з тим, господарському суду відомі й інші функції, здійснення яких необхідно для нормальної діяльності його органів.

Так, господарський суд у межах своєї компетенції здійснює захист економічних прав і законних інтересів організацій, роз'яснення правових актів, внутрішньо системне керівництво, керівництво внутрішньоструктурними підрозділами господарського суду й інші. Деякі автори всі допоміжні функції суду поділяють на три великі групи:

- організаційно-кадрові;
- організаційно-розпорядчі;
- організаційно-виконавчі.

Значення допоміжних функцій у діяльності господарського суду також велике, але вони не мають вирішального значення при характеристиці сутності господарського суду, тому що вони виражають те головне, що його характеризує.

По-перше, деякі допоміжні функції (їхня більшість) здійснюється не всіма господарськими судами, а тільки Вищим господарським судом України.

По-друге, допоміжні функції не складають самостійного предмета діяльності вищих органів у системі господарських судів, які здійснюють ці функції в зв'язку з керівництвом у галузі застосування законодавства суддями при розгляді господарських спорів.

По-третє, організаційні функції складають хоча і значну частину діяльності господарського суду, однак вони ні в жодному разі не можуть порівнюватися з діяльністю його органів здійснення функції захисту економічних прав та

інтересів учасників у господарських правовідносинах.

Говорячи про трансформацію органів Держарбітражу в систему господарських судів, варто згадати про статтю 12 Господарського процесуального кодексу України, що визначає компетенцію господарських судів щодо розгляду кола підвідомчих їм спорів. Цією нормою передбачено, що господарські суди розглядають спори, які виникають при укладенні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів і за іншими підставами, а також суперечки про визнання недійсними актів з підстав, визначених законодавством; справи про банкрутство; справи за заявами органів Антимонопольного комітету України з питань; віднесених законодавчими актами до їх компетенції. Виходячи з природи господарського суду, законодавець вельми справедливо розширив коло категорій господарських спорів, віднесених до його підвідомчості, у порівнянні з компетенцією державних арбітражів.

Деякі категорії господарських спорів до прийняття Господарського процесуального кодексу розглядалися загальними судами. До таких справ належали спори за участю іноземних юридичних осіб, спільних підприємств, міжнародних об'єднань і організацій тощо; спори, що виникають з договорів перевезення вантажів у прямому міжнародному залізничному і повітряному вантажному сполученні між державними підприємствами, установами, організаціями, з одного боку, і органами залізничного або повітряного транспорту, з іншого боку.

Цілком природно, що зазначені спори, як господарські за своїми об'єктивними ознаками, віднесені ГПК до підвідомчості господарських судів.

Отже, підсумовуючи сказане, слід визначити, що в особі господарських судів судова влада одержала спеціалізовані судові органи, що мають прерогативи розгляду господарських спорів, які раніше розглядалися загальними судами (що не зовсім відповідало природі їхньої компетенції), а також органами виконавчої влади (що зовсім не відповідало природі їхньої компетенції). Наприклад, спори щодо податків і

неоподаткованих платежів, які виникали між підприємствами (організаціями) – платниками і фінансовими органами, були підвідомчі також фінансовим органам. Якщо врахувати, що сьогодні господарські суди розглядають спори, як правило, між юридичними особами (статті 1 і 21 ГПК), то коло спорів, підвідомчих цим судам, цілком відповідає компетенції останніх. Господарські суди розв'язують конфлікти, що виникають при здійсненні господарської діяльності корпоративними за своєю природою суб'єктами або фізичними особами-підприємцями.

Повертаючись до питання про функції господарського суду, слід зазначити, що важливою є попереджувальна функція господарського суду. Аналіз даних і матеріалів, що характеризують причини порушень законодавства в економічних відносинах – це продовження функції зі здійснення правосуддя. Адже завданням господарських судів є не тільки розв'язання господарського спору, але й виявлення чинників, що слугували його виникненню.

Проведені на різних рівнях за участю експертів дослідження засвідчують, що 40-50 відсотків коштів перебувають у тіньовому обігу. Частка тіньового капіталу є в діяльності багатьох державних підприємств та комерційних структур.

В умовах реформування економіки найбільш загрозливою в кримінальному плані є ситуація, що склалася у кредитно-банківській системі, яка стала центральною ланкою у «відмиванні» злочинних капіталів.

Другим лідером криміналізації на сучасному етапі є, безумовно, сфера приватизації.

Проникаючи у сферу приватизації, злочинність суттєво гальмує розвиток виробництва, відволікає інвестиційні і валютні кошти, стимулює інфляційні процеси, позбавляє державний бюджет значної частини доходів.

Тісно пов'язані з корупцією проблеми нецільового використання державних кредитів, злочинного посягання на них.

Зростання економічної злочинності у державі значною

мірою зумовлено також нечіткою правовою визначеністю зовнішньоекономічної діяльності. Тут спостерігаються всілякі форми: створення спільних підприємств з метою отримання кредитів та приховування валютних коштів за кордоном, для разових, як правило, зовнішньоекономічних операцій на користь іноземного партнера тощо.

Окремо слід виділити проблему економічної злочинності, пов'язану з діяльністю різноманітних фондів, чисельність яких постійно зростає.

Певним підґрунтям злочинності є і нестабільність економічного законодавства, що, з одного боку, максимально ускладнює його правильне застосування, з іншого – призводить до максимального використання ситуації злочинним елементом.

Сприяння економічним перетворенням у державі та формуванню конкурентоспроможного середовища для суб'єктів господарювання усіх форм власності шляхом реалізації конституційного принципу їх рівного юридичного захисту – це ті завдання, які щоденно виконуються судами у процесі вирішення господарських спорів та поновлення порушених прав господарюючих суб'єктів.

Особливістю діяльності господарських судів, як спеціалізованої гілки судової влади, є налаштованість на співпрацю та взаємодію з усіма правоохоронними і контролюючими економічну діяльність органами.

Діяльність господарських судів із захисту економічних інтересів учасників господарських відносин не обмежується лише вирішенням конкретних спорів. Господарське судочинство дозволяє виявити як проблеми застосування законодавства, так і шляхи його вдосконалення. Одним з найважливіших напрямків діяльності господарських судів є вдосконалення правового регулювання економічних правовідносин. У цьому аспекті першочергового значення набуває аналіз і узагальнення судової практики вирішення спорів та застосування законодавства в процесі розгляду справ. Особливо підвищується актуальність. Цього напряму роботи в умовах колізійності законодавства.

Окремим напрямом співпраці господарських судів з

правоохоронними органами є робота щодо виявлення злочинів у сфері економіки. За повідомленнями господарських судів слідчими органами внутрішніх справ та прокуратури порушено ряд кримінальних справ проти посадових осіб, що вкоїли тяжкі злочини.

Підсумовуючи зроблений у першому розділі аналіз правової природи господарських судів та їх місця у судовій системі України, можна дійти таких висновків.

Проблема захисту прав людини, механізмів її реалізації, забезпечення та захисту – передусім, судового, набула у суспільстві першочергового, особливого значення. Питання захисту прав людини і громадянина в Україні стали предметом серйозних наукових досліджень. Особливе місце в яких відводиться саме судовому захисту, ролі суду у розв’язанні спорів, що виникають між людиною та державою.

Судова (господарсько-судова) форма захисту суб’єктивних прав, незважаючи на подібність із загально-судовою формою захисту цивільних прав, відрізняється від останньої. Основна відмінність полягає у тому, що встановлена законом для господарського суду форма діяльності є найбільш пристосованою для розгляду і розв’язання господарських суперечок, впливу господарського, суду на економіку України.

Перевага даної форми захисту цивільних прав підприємств, організацій і установ перед іншими формами ґрунтується на застосуванні принципу арбітрування і полягає в тому, що господарський суд при розгляді спору сприяє досягненню угоди між сторонами. Принцип арбітрування щонайкраще гарантує як встановлення істини у справі, так і врахування у межах закону господарських інтересів сторін. Господарський суд насамперед створений як незалежний орган з розгляду всіх господарських спорів, що виникають між господарюючими суб’єктами, державними й іншими органами. Основним його завданням, як спеціалізованого суду у системі судів загальної юрисдикції, є захист економічних прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських відносин.

Будь-яка держава повинна захищати права суб’єктів

господарювання. В ст. 20 Господарського кодексу України, щодо захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів передбачено, що держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів.

Кожен суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів. Права та законні інтереси зазначених суб'єктів захищаються шляхом:

- а) визнання наявності або відсутності прав;
- б) визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів;
- в) визнання недійсними господарських угод з підстав передбачених законом;
- г) відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
- д) припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;
- е) присудження до виконання обов'язків в натурі;
- є) відшкодування збитків;
- ж) застосування штрафних санкцій;
- з) застосування оперативно-господарських санкцій;
- і) установлення, зміни й припинення господарських правовідносин;
- к) іншими способами передбаченими законом.

Проаналізувавши вищевикладене, можна дійти висновку, що основним способом захисту прав та інтересів громадян, підприємців, підприємств є судовий захист, який здійснюється від імені держави. Правосуддя в господарських відносинах здійснюється господарськими судами. Господарський суд, здійснюючи правосуддя, повинен забезпечити повний, об'єктивний та всебічний розвиток справи, при цьому підприємству або підприємцю як стороні у спорі надані відповідні процесуальні права та покладені процесуальні обов'язки, передбачені статтею 22 ГПК. Надійний захист прав та

охоронюваних законом інтересів господарюючих суб'єктів забезпечує встановлений законодавством порядок перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, в ході яких перевіряється законність та обґрунтованість прийнятих господарськими судами попередніх інстанцій рішень, ухвал та постанов. Важливим елементом захисту прав підприємств та підприємців є ефективна робота правового механізму виконання судових рішень. У зв'язку з цим велике значення для всіх суб'єктів, в т.ч. і господарюючих, має виконавче провадження, яке є останньою завершальною стадією судового процесу.

Отже, будь-яка держава має забезпечувати захист інтересів господарюючих суб'єктів. Найросповсюдженішою формою такого захисту – судовий захист. Саме тут як головуючий орган, що здійснює такий захист, слід розглядати господарський суд. Господарський суд, насамперед, створений як незалежний орган з розгляду всіх господарських спорів, що виникають між юридичними особами, державними й іншими органами. І основним його завданням як спеціалізованого суду у системі судів загальної юрисдикції є захист економічних прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських відносин, а також сприяння зміцненню законності у цій сфері.

Список використаної літератури

1. Правові засоби організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. Під. ред. Д.М. Притики. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003.
2. Тітов М. До реформи господарського судочинства // Право України – 2002.- № 2.
3. Макаренко Г. Суд має бути залежним виключно від закону // Юридичний вісник України. – 2002. - № 42 (382). – 19 - 25 жовтня 2002 р.

Пінчук І.М.,
студентка юридичного факультету
групи ЦГЮ-191
Науковий керівник: Барабаш А.Г.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПРАЦЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

Актуальність теми. Причини міжнародної трудової міграції можуть бути різними: тимчасовий виїзд за кордон з метою покращення матеріального стану, службове відрядження працівника за кордон, праця в закордонних дипломатичних установах тощо. Незважаючи на причину, яка спонукає громадянина України до праці за межами держави, завжди постає питання про те, якими нормативними актами регулюється його робота. Високий рівень трудової міграції громадян України у зарубіжні країни, зумовлює актуальність питання правового регулювання даних відносин.

Метою дослідження є особливості правового регулювання праці громадян України за кордоном.

Виклад основного матеріалу. Частину українського законодавства становлять двосторонні міжнародні договори з різними державами щодо працевлаштування громадян України. Наприклад, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль про тимчасове працевлаштування українських працівників в окремих галузях на ринку праці Держави Ізраїль, яка ратифікована Законом України від 16 листопада 2016 року, Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників, яка була підписана 16 лютого 1994 року.

У національному законодавстві також є колізійні норми щодо регулювання трудової діяльності за кордоном. Наприклад, у статті 52 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначається, що право держави, в якій виконується робота,

застосовується до трудових відносин, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором України [1]. Отже, діє основна колізійна прив'язка – закон місця виконання роботи (*lex loci laboris*).

Стаття 53 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає, у яких випадках праця громадян України за кордоном регулюється законодавством України. Таке регулювання відбувається у трьох випадках: громадяни України працюють в закордонних дипломатичних установах України; громадяни України уклали трудові договори з роботодавцями – фізичними або юридичними особами України про виконання робіт за кордоном, у тому числі в їх відокремлених підрозділах, якщо це не суперечить законодавству держави, на території якої виконується робота; це передбачено законом або міжнародним договором України. У перших двох випадках діє колізійна прив'язка - закон країни установи, яка відрядила працівника (*lex loci delegationis*).

На вищезазначені положення посилається стаття 8 Кодексу законів про працю України, в якій зазначено, що «Трудові відносини громадян України, які працюють за її межами... регулюються відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» [2].

На сьогоднішній день через великий потік біженців з України деякі країни, зокрема Польща, спростили процедуру працевлаштування українців. У польське законодавство навіть були внесені зміни, які дозволяють біженцям працювати без отримання спеціального обов'язкового дозволу на роботу. Також там проводяться курси польської мови, оскільки жінки, яких зараз більшість, часто працюють у місцевостях, де потрібно спілкуватися з місцевими [3]. Однак у працевлаштуванні за кордоном проблема нелегального працевлаштування є широко поширеною.

Наразі існує велика кількість механізмів легального працевлаштування громадянина України за кордоном. Однак низький рівень правосвідомості громадян, бажання швидкого заробітку часто призводить до нелегального працевлаштування.

Небезпека нелегального працевлаштування, як і заробітної плати «в конверті», полягає не стільки в тому, що бюджет позбавляється коштів у вигляді несплачених податків і внесків до Пенсійного фонду, скільки в тому, що громадяни ризикують у першому випадку втратити право на пенсію, а в другому – її частину, оскільки при її обчисленні враховується розмір заробітної плати [4].

Чимало українців після багатьох років роботи за кордоном, повертаючись в Україну, виявляються позбавленими пенсії, оскільки не сплачували жодних податків, працюючи нелегально. Ця проблема посилюється відсутністю в багатьох країнах відповідного законодавства з цього питання. Є лише кілька країн, з якими Україна має пенсійні угоди. Переважно це країни колишнього Радянського Союзу та Польща, Чехія, Іспанія, Португалія, Словаччина, країни Балтії.

Зауважимо, що Директива про тимчасовий захист 2001/55/ЄС та рішення Ради ЄС про її активацію для українців 2022/382 від 04.03.2022 встановлюють мінімальні стандарти захисту, які має забезпечити кожна країна Європейського Союзу [5]. Тобто особам, які виїхали з України 24 лютого 2022 року або пізніше, дозволено перебувати в країнах ЄС, крім Данії, протягом одного року з можливістю продовження до трьох років. Особи з таким статусом отримують право на працю, повний доступ до системи охорони здоров'я, освіти та соціальної допомоги. Цікавим фактом є те, що Данію не зв'язують положення цієї Директиви ЄС через характер членства країни в Європейському Союзі. Проте 17 березня 2022 року Данія прийняла спеціальний закон, положення якого подібні до Директиви ЄС. Цей закон передбачає можливість отримання посвідки на проживання на два роки з можливістю продовження на один рік. Зазначимо, що війна росії проти України спровокувала найбільшу міграційну кризу в Європі. Відтак, країни ЄС докладають зусиль, щоб допомогти українцям та спростити пошук роботи. Ми вважаємо, що допомога країн ЄС у цьому напрямку під час війни є неоціненною.

Висновки. Правове регулювання праці громадян України

за кордоном здійснюється двома способами: шляхом застосування матеріально-правових норм міжнародних договорів та шляхом колізійного регулювання згідно положень Закону України «Про міжнародне приватне право». За національним законодавством до правового регулювання праці громадян України за кордоном застосовуються дві колізійні прив'язки - *lex loci laboris*, *lex loci delegationis*.

Важливим сьогодні є спрощений порядок працевлаштування біженців, створення їм умов для вивчення державної мови іноземної країни. Великою проблемою є нелегальне працевлаштування іноземців, у тому числі українців. Це негативно впливає як на економіку України, так і на пенсійні виплати таких працівників.

Список використаних джерел

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2709-15>.
2. Кодекс законів про працю України, затверджений Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
3. У працевлаштуванні біженців з України виник бар'єр. Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/u-pracevlashtuvannibizhenciv-z-ukrayini-vinik-barer.htm>.
4. Щур М. Заробітки за кордоном. Проблема, якій приділяють мало уваги. Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28927486.html>.
5. Україна: Комісія пропонує тимчасовий захист для людей, які тікають від війни в Україні, та рекомендації щодо прикордонних перевірок. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_22_1469

*Пузирна Н.С.,
к.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Андрущенко Т.С.,
доцент кафедри адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність теми. Забезпечення безпеки громадян та кордонів держави є одним з основних завдань державної влади. Складовою цієї системи є не менш важливий елемент як інформаційна безпека. Адже з розвитком суспільства інформаційна сфера ще більш впливає на наше життя, саме через це дана галузь потребує правового регулювання та контролю з боку держави. В Україні діють певні нормативно-правові акти, які регулюють та забезпечують безпеку громадян в інформаційній сфері, але це не є повною гарантією запобігання порушень прав людини і громадянина.

Мета дослідження полягає в аналізі правового регулювання інформаційної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями [1]. Тобто, можемо зробити висновок, що в першу чергу інформаційна безпека є складовою національної безпеки України.

Щодо самого визначення поняття інформаційної безпеки, то воно закріплюється в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». В розділі III даного закону сказано, що інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини,

суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [2].

В науковій літературі існує безліч визначень цього поняття. Наприклад, на думку Гурковського В. національна безпека в Україні - це суспільні відносини, пов'язані із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей державоутворюючої нації, її існування, самозбереження і прогресивного розвитку України як суверенної держави, що залежить від цілеспрямованої інформаційної політики гарантій, охорони, оборони, захисту її національних інтересів [3; с. 35].

Проаналізувавши вище зазначені визначення, можемо відмітити, що інформаційну безпеку, з одного боку, потрібно розглядати як забезпечення якісного всебічного інформування громадян та вільного доступу до різних джерел інформації, а з іншого – як контроль за непоширенням дезінформації, сприяння цілісності суспільства, збереження інформаційного суверенітету, протидія негативним інформаційно-психологічним пропагандистським впливам та захист національного інформаційного простору від маніпуляцій, інформаційних війн та операцій [4; с. 28].

Тобто, можемо зробити висновок, що інформаційна безпека – це складова частина національної безпеки України, яка пов'язана із контролем та захистом громадян в інформаційній сфері.

Інформаційна безпека характеризується рядом ознак та особливостей. По-перше, як вже зазначалося, вона є складовою національної безпеки та забезпечується державою [5; с. 257]. Але основними ознаками інформаційної безпеки, які

впливають з визначення даного поняття, є: конфіденційність, цілісність та доступність. Конфіденційність – це стан інформації, при якому доступ до неї отримують тільки суб'єкти, які мають на це право. Під цілісністю інформаційної безпеки потрібно розуміти запобігання несанкціонованій або незаконній модифікації інформації. Щодо доступності, то на думку Безуглого Д.С., це запобігання тимчасового або постійного приховування інформації від користувачів, які отримала право на доступ [6; с. 14]. Також не менш важливими ознаками є достовірність, підзвітність, автентичність та інші.

Що стосується правового забезпечення інформаційної безпеки, то воно відіграє найважливіше значення. Адже воно надає цілісності та ефективності системі норм права і діяльності, й полягає в організації з реалізації норм права та організації системи норм, що і визначають діяльність [7; с. 99].

В систему регулювання інформаційної безпеки входить Закон України «Про національну безпеку України». Він закріплює те, що даний вид безпеки є складовою національної безпеки. Щодо Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», то законодавець даним нормативно-правовим актом закріпив визначення інформаційної безпеки та виділив шляхи подолання проблем інформаційної безпеки. Одними з яких є вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері; підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань та інші, що залишаються актуальними і на даний час.

Крім цього, правове регулювання здійснюється на основі Закону України «Про інформацію», Закону України «Про захист персональних даних», Закону України «Про державну таємницю», Постанови Кабінету Міністрів України Про

затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах та іншими нормативно-правовими актами.

Висновки. Отже, можемо зробити висновки, що правове регулювання інформаційної безпеки повинно здійснюватися у всіх сферах життєдіяльності громадян, суспільства та держави, оскільки пов'язане з національною безпекою України, тобто з контролем та захистом громадян в інформаційній сфері.

Список використаної літератури

1. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

2. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки. Закон України від 09.01.2007 № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#n3> (дата звернення: 25.03.2023).

3. Гурковський В. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки. Київ, 2004. 225 с.

4. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. Політичні науки, 2016. С. 27-32.

5. Шемчук В.В. Економічна та інформаційна безпека держави: правові аспекти співвідношення. 2019. С. 253-259.

6. Безуглий Д.С. Інформаційна безпека України: огляд останніх тенденцій. Фізико-математична освіта. 2018. Випуск 2(16). С. 13-17.

7. Кунєв, Ю. Д. Я. Правове забезпечення інформаційної безпеки як предмет правового дослідження. Юридичний вісник 1 (58). 2021. С. 95-102

ПРАВОВІ ОСНОВИ СТАТУСУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

Враховуючи сучасну політичну ситуацію в Україні, актуальним залишається питання правового статусу журналістів у процесі виконання покладених на останніх обов'язків та реалізації власних повноважень. Зважаючи на велику кількість засобів масової інформації, нерідко, постає питання правомірності дій ЗМІ по збиранню та розповсюдженні певного виду інформації.

До прикладу науковці Н. Петрова та В. Якубенко вважають, що: «одним із найбільш важливих елементів законодавства про засоби масової інформації є визначення прав і обов'язків журналіста, адже їх обсяг визначає сутність професійної діяльності працівників ЗМІ. Журналіст, як і будь-який громадянин, має усі громадянські і політичні права, а професійні права йому необхідні для ефективного виконання своїх професійних функцій, завдань, які перед ним висуває суспільство» [1, с. 115].

Аналізуючи нормативно-правові акти у сфері інформаційного права, вбачається, що ч. 1 ст. 7 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» до суб'єктів діяльності друкованих засобів масової інформації відносить засновника друкованого засобу масової інформації, його редактора (головного редактора), редакційну колегію, редакцію, трудовий колектив редакції, журналістський колектив, журналіста, автора, видавця, розповсюджувача [2].

Згідно ч. 1 ст. 25 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» журналістом редакції друкованого засобу масової інформації відповідно до цього Закону є творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для друкованого

засобу масової інформації та діє на підставі трудових чи інших договірних відносин з його редакцією або займається такою діяльністю за її уповноваженням, що підтверджується редакційним посвідченням чи іншим документом, виданим йому редакцією цього друкованого засобу масової інформації. Професійна належність журналіста може підтверджуватися документом, виданим професійним об'єднанням журналістів [2].

Аналізуючи норми закону, вбачається, що журналіст – це суб'єкт засобу масової інформації, самостійність якого забезпечується у всіх видах відносин, безпосередньо пов'язаних із здійснення власних прав та обов'язків. При цьому, самостійність суб'єкта передбачає заборону втручання в його діяльність, окрім випадків встановлених законом [3].

Однак, наведене нами визначення юридичного терміну журналіст, стосується друкованих засобів масової інформації, якщо розглядати розуміння статусу журналіста, відповідно до Закону України «Про інформаційні агентства», а саме ч. 1 ст. 21 журналістом інформаційного агентства вважається творчий працівник, який збирає, одержує, створює та готує інформацію для інформаційного агентства і діє від його імені на підставі трудових чи інших договірних відносин з ним або за його уповноваженням. Статус та приналежність журналіста до інформаційного агентства підтверджується службовим посвідченням цього агентства чи іншим документом, виданим йому цим агентством [4].

У ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» наводиться правова дефініція поняття телерадіожурналіст, як штатного або ж позаштатного творчого працівника телерадіоорганізації, який професійно збирає, одержує, створює і готує інформацію для розповсюдження [5].

Таким чином, характеристика правового поняття журналіст у вказаних нормативно-правових актах не є тотожною, однак і не містить суперечностей, а здебільшого взаємодоповнюючі положення. Однак варто врахувати, що Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» містить найбільш детальне визначення даної юридичної категорії.

Вважаємо за доцільне охарактеризувати обсяг прав та обов'язків журналіста зважаючи на обрану тему дослідження. Відтак ч. 1 ст. 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» до прав журналіста відносять: вільне одержання, використання, поширення (публікацію) та зберігання інформації; право відвідувати державні органи, органи місцевого самоврядування, а також підприємства, установи і організації та бути прийнятим їх посадовими особами; право відкрито здійснювати записи, в тому числі із застосуванням будь-яких технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом; право на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; по пред'явленні редакційного посвідчення чи іншого документа, що підтверджує його професійну належність або повноваження, надані редакцією друкованого засобу масової інформації, перебувати в районі стихійного лиха, катастроф, в місцях аварій, масових безпорядків, на мітингах і демонстраціях, на територіях, де оголошено надзвичайний стан; звертатися до спеціалістів при перевірці одержаних інформаційних матеріалів; поширювати підготовлені ним повідомлення і матеріали за власним підписом, під умовним ім'ям (псевдонімом) або без підпису (анонімно); відмовлятися від публікації матеріалу за власним підписом, якщо його зміст після редакційної правки суперечить особистим переконанням автора; на збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці обнародуються на вимогу суду [2].

Інші нормативно-правові акти не містять додаткових прав журналіста, щодо сфери взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. Такий стан речей не зовсім вірний з точки зору регламентації законодавцем даної сфери правових відносин, оскільки коментовані нами статті закону відносяться до друкованих засобів масової інформації, якщо звернути увагу на Закон України «Про інформації», Закон України «Про телебачення та радіомовлення», Закону України «Про інформаційні агентства», то останні не містять наскільки деталізованого переліку повноважень журналіста.

Вбачаємо за доцільне у даному випадку висловити позицію, що доречно на законодавчому рівні закріпити детальний обсяг прав журналіста в Законі України «Про інформацію», оскільки останній співвідноситься з іншими законодавчими актами, як ціле та частина, адже включає всі види інформації, виражені у письмовому, телевізійному чи усному вигляді. З огляду на це, журналісти, які працюють в інформаційному агентстві, телебаченні або ж друкованому засобі масової інформації мали б ідентичний обсяг прав. Відмінність у правомочностей журналіста, за таких умов, перебувала у прямому зв'язку з обраною сферою діяльності.

До прикладу, згідно ч. 3 ст. 58 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» журналіст телерадіоорганізації має право: а) брати участь у зборах творчого колективу телерадіоорганізації, вносити пропозиції щодо розгляду ними питань; б) пропонувати кандидатури до складу редакційної ради телерадіоорганізації, бути обраним до її складу; в) звертатися до редакційної ради телерадіоорганізації щодо порушень прав телерадіожурналістів, вимог щодо заборони цензури і втручання у творчу діяльність телерадіоорганізації, порушень редакційного статуту телерадіоорганізації [5].

З наведеного вбачається, що телерадіожурналіст має додатковий обсяг прав у порівнянні із журналістом інформаційного агентства, однак такий стан речей зумовлений, виключно, особливістю приналежності журналіста до конкретного засобу масової інформації.

Говорячи про обов'язки журналіста, як суб'єкта засобу масової інформації, то останні, знову ж таки, деталізовані у Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», відповідно до ч. 2 ст. 26 якого журналіст зобов'язаний: дотримуватися програми діяльності друкованого засобу масової інформації, з редакцією якого він перебуває у трудових або інших договірних відносинах, керуватися положеннями статуту редакції; подавати для публікації об'єктивну і достовірну інформацію; задовольняти прохання осіб, які надають інформацію, щодо їх авторства або збереження

таємниці авторства; відмовлятися від доручення редактора (головного редактора) чи редакції, якщо воно не може бути виконано без порушення Закону; представлятися та пред'являти редакційне посвідчення чи інший документ, що підтверджує його професійну належність або повноваження, надані редакцією друкованого засобу масової інформації; виконувати обов'язки учасника інформаційних відносин; утримуватися від поширення в комерційних цілях інформаційних матеріалів, які містять рекламні відомості про реквізити виробника продукції чи послуг (його адресу, контактний телефон, банківський рахунок), комерційні ознаки товару чи послуг тощо [2].

Інші нормативно-правові акти визначають ідентичний або ж менш визначений перелік обов'язків журналіста. Особливістю є те, що в окремих нормативно-правових актах обов'язки журналіста зазначені у нормах, що визнають його повноваження. До прикладу у ч. 4 ст. 58 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» зазначено, що Журналіст телерадіоорганізації має право по пред'явленні редакційного посвідчення чи іншого документа, що підтверджує його професійну належність або повноваження, надані телерадіоорганізацією, перебувати в районі стихійного лиха, катастроф, в місцях аварій, масових безпорядків, на мітингах і демонстраціях, на територіях, де оголошено надзвичайну ситуацію, надзвичайний стан або вжиті адміністративні та медико-санітарні заходи (карантин), та безперешкодно виконувати свої професійні обов'язки [5].

Тобто, з наведеної норми слідує, що остання визначає повноваження журналіста при настанні певних обставин, однак при цьому з коментованої норми закону випливає обов'язок журналіста пред'явити посвідчення чи іншого документа, що підтверджує його професійну належність перед початком здійснення діяльності.

З врахування наведеного, доходимо до висновків, що на законодавчому рівні наявна неузгодженість у регламентації правового статусу журналіста та обсягу його права і обов'язків. Такий стан речей зумовлений тим, що спеціальні нормативно-

правові акти містять положення, які б доречно було закріпити на загальному рівні, для усіх без виключення журналістів, як суб'єктів засобу масової інформації. Окрім того, основний закон повинен містити визначення правового поняття журналіст, яке повинно узгоджуватися з іншими нормативними актами, при цьому останні могли б містити окремі положення, що стосуються роду і сфери діяльності відповідного засобу масової інформації.

Список використаної літератури

1. Петрова Н., Якубенко В. Медіа-право. Київ : Київ. тип., 2007. 280 с.

2. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листоп. 1992 р. № 2782-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 1. Ст. 1. Дата оновлення: 15.06.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2782-12/>.

3. Про доступ до публічної інформації : Закон Українт від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. Дата оновлення: 01.05.2015. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

4. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лют. 1995 р. № 74/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 13. Ст. 83. Дата оновлення: 21.05.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80>.

5. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 груд. 1993 р. № 3759-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 10. Ст. 43. Дата оновлення: 13.10.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.

Рябус Л.С.,
студентка II курсу, група КЮ-212, юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: Козинець О.Г.,
к.і.н., доцент, зав. кафедри правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

У теоретичних науках про державу і право визначення функцій держави є однією з найважливіших проблем. Перед будь-якою країною стоїть низка завдань, вирішення яких вирішується її матеріальними ресурсами, ідеями та політичними зусиллями. У всій сукупності зусиль можна виокремити те, що виражає його сутність, інакше воно не може повноцінно функціонувати як найважливіший компонент суспільно-політичної системи [1, с. 82].

Дискусійним на сьогодні залишається питання визначення функцій держави, її форми та змісту, категоризації. У науковій літературі можна знайти десятки визначень функції держави, деякі з яких настільки різні, що постає питання про доцільність зведення поняття функції держави до одного знаменника [2, с. 10].

Варто зауважити, що за кожним науковим поняттям (в тому числі за поняттям функції держави), за кожним формальним символом стоять реальні явища, події та дії [3, с. 235-236].

Нами встановлено, що функції держави є основними науковими категоріями державно-правової теорії, які формуються в юридичній науці шляхом еволюції правової, політичної та філософської думки [4, с. 67].

Взагалі функції держави є однією з найбільш дискусійних категорій у правовій науці. Аналіз наукових праць дозволяє

стверджувати, що визначення функцій держави залежить від багатьох правових, політичних, ідеологічних, соціальних та інших чинників.

Функції держави різноманітні, а послідовність їх виникнення і застосування залежить від послідовності завдань, що стоять перед суспільством, і цілей, які переслідуються в процесі еволюції. Завдання – це те, що вимагає розв'язання, а функція – це діяльність для цього розв'язання. Іншими словами, завдання та функції є пов'язаними, але не ідентичними поняттями.

На певному етапі розвитку може існувати лише одна національна функціональна система, тому що сутність будь-якої країни на тому самому етапі розвитку однакова. Оскільки функції держави є безпосереднім і об'єктивним виявом їх сутності, то система функцій держави належить до такого ж типу. Інша справа, що принципова можливість множинної класифікації функцій держави все ж існує. Це пов'язано з тим, що основа класифікації має подвійний характер: з одного боку, ознаки класифікації є об'єктивними, що відображають реальні властивості функції держави, з іншого боку, основа класифікації є суб'єктивною, оскільки вони підпорядковані цілям. теоретичних досліджень. Тому будь-яка класифікація умовна.

Держава в тій чи іншій формі виконує свої функції. Під формами здійснення функцій держави в юридичній науці розуміють або особливі види діяльності державних органів щодо реалізації своїх владних повноважень, які визначаються насамперед місцем і компетенцією того чи іншого органу в державному механізмі, або однорідну за зовнішніми ознаками діяльність органів держави, яка пов'язана з реалізацією своїх функцій. Виходячи з такого розуміння виконання функції держави, можна говорити про існування певних форм цієї діяльності, які визначаються такими критеріями.

1. На підставі конкретних критеріїв виду діяльності, яку мають здійснювати уповноважені національні органи під час виконання відповідних функцій, виділяють:

1) форма нормотворчості (у тому числі законодавства), у

якій реалізуються функції держави, тобто діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб щодо видання нормативно-правових актів;

2) виконавча форма функцій держави, тобто діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб, пов'язана з виконанням функцій у повсякденній і поточній роботі;

3) судова форма, в якій здійснюються функції держави, тобто діяльність уповноважених державою установ по здійсненню правосуддя;

4) контрольно-наглядову форму здійснення функцій держави, тобто діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб щодо контролю виконання всіма суб'єктами, які перебувають у сфері юрисдикції держави, вимог чинного законодавства та покладених на них функцій [5, с. 58-59] .

2. За характером діяльності уповноважених органів держави в процесі реалізації її функцій всі форми здійснення функцій держави класифікують на:

1) правові, до яких слід віднести:

а) правотворчу форму, тобто діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб з розробки та оприлюднення нормативно-правових актів;

б) правозастосовну форму, тобто діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб щодо виконання нормативно-правових актів шляхом примусового впливу. Це повсякденна робота із забезпечення дотримання законів та вирішення різноманітних проблем адміністративного характеру через здійснення правоохоронної діяльності;

в) правоохоронну форму, тобто діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб щодо підтримання належного рівня правопорядку та законності у суспільстві, дотримання та виконання юридичними та фізичними особами вимог чинного законодавства, а також діяльність щодо попередження правопорушень і притягнення до юридичної відповідальності винних осіб тощо;

2) організаційні форми, до яких слід віднести:

а) організаційно-регламентуючу форму здійснення функцій

держави, тобто поточну роботу, яка здійснюється відповідним органом чи посадовою особою, уповноваженими державою для забезпечення реалізації функцій держави шляхом підготовки проектів документів, їх прийняття та видання, організації та проведення виборів тощо;

б) організаційно-господарську форму здійснення функцій держави, тобто діяльність відповідних органів чи посадових осіб, уповноважених державою, яка пов'язана з матеріальним забезпеченням виконання функції держави (оперативно-технічна і господарська робота, зокрема, пов'язана зі збором та обробленням статистичних даних, надання матеріально-технічної цінності тощо);

в) організаційно-ідеологічну форму здійснення функцій держави, тобто діяльність відповідних органів чи посадових осіб, уповноважених державою, щодо роз'яснення змісту та значення діяльності держави у тій чи іншій сфері, дії, спрямовані на виховання й освіту соціальних суб'єктів з метою отримання зі свого боку, справедливої (особливо соціально активна) поведінки та позитивної оцінки поведінки держави [6, с. 69-70].

Найглибша і певна сутність втілена саме у функціях держави [7]. Держави функціонально відображають свої соціальні цілі, тобто вони є засобами для обслуговування різноманітних суспільних інтересів. На основі аналізу функцій держави можна зробити висновок про те, наскільки її діяльність спрямована на задоволення потреб та інтересів суспільства в цілому, а якою – на певну правлячу еліту [8].

У процесі функціонування держави виявляються цілеспрямовані впливи на всі сфери життя, суспільні процеси і зв'язки. Реалізація специфічних функцій може не тільки стабілізувати суспільний розвиток, але й справляти творчий вплив, а також може посилити кризовий стан суспільства [9, с. 96].

Функція держави як політичного, правового і соціального явища, таким чином, є явищем багатоаспектним і різноплановим, що характеризує національне життя в його

соціально-змістовних програмах [10, с. 108].

Таким чином, у теорії держави і права вивченню функцій держави надається велике значення, а одним із ключових є визначення поняття функцій держави. Сьогодні існує багато різних визначень, і наукове співтовариство наголошує на необхідності уніфікації цього поняття. Функції держави – категорія, що залежить від історичних, політичних, соціальних та інших факторів, що впливають на наукові дослідження, і безпосередньо залежить від визначення цього поняття.

Охарактеризувавши форми здійснення функцій держави, ми зрозуміли, що під формами здійснення функцій держави в юридичній науці розуміють або особливі види діяльності державних органів щодо реалізації своїх владних повноважень, які визначаються насамперед місцем і компетенцією того чи іншого органу в державному механізмі.

Список літератури

1. Теорія держави і права : навчальний посібник / за ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 368 с.
2. Добрынин Е.Ю. К вопросу о понимании функции государства. *Вестник ЮУрГУ. Серия: Право*. 2007. № 4 (76). С. 10-14.
3. Марченко М.Н., Дерябина Е.М. Теория государства и права: учебно-методическое пособие. Москва : Проспект, 2012. 720 с.
4. Марущак, О. А. Формування та становлення наукової категорії «функції держави». *Форум Права*. 2019. № 55 (2). С. 59-69.
5. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. К. : Дакор, 2015. 491 с.
6. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ : Правова єдність, 2014. 524 с.
7. Петришин О. В. Теорія держави і права: підручник. Харків : Право, 2014. 366 с.
8. Основи держави і права : навчальний посібник / за ред.

А.М. Колодй, А.Ю. Олійник. Київ : Либідь, 1997. 208 с.

9. Морозова Л.А. Теория государства и права. М. : Юристь, 2002. 414 с.

10. Актуальные проблемы теории государства и права : учебное пособие / отв. ред. Р.В. Шагиева. Москва : Норма: ИНФРА-М, 2011. 576 с.

*Рябченко М.С.,
к.ю.н., доцент кафедри «Правознавство»
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Самійленко М.О.,
здобувачка вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МЕНЕДЖМЕНТУ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ

Основним базисом синергетики є результати і процеси, що набувають взаємозалежних та взаємообумовлених характеристик щодо матеріальних об'єктів зі специфічною структурною організацією.

Поняття «самоорганізація» застосовується відносно природніх процесів упорядкування, що припускають природню зміну стану, які мають не характерне загальному масиву підґрунтя, а відповідно їм притаманні іманентні причини, що визначає наукову і практичну проблематику дослідження, пов'язану з дослідженням активної або пасивної участі суб'єкта в становленні відповідного упорядкування.

Синергетика — напрямок наукових досліджень, у межах якого вивчаються процеси переходу від самоорганізації до самодезорганізації (когерентна самоорганізація), що пов'язано з кооперативною взаємодією однорідних компонентів, які забезпечують синхронізацію внутрішніх процесів. Синергетика, займається вивченням систем, що складаються із великої кількості частин і особливою взаємодією між собою. [1,с.57]

Окремі вчені визначають синергетику як нову наукову парадигму, що характеризує певну сукупність загальноприйнятих ідей і методів наукового дослідження та нелінійністю, самоорганізацією і відкритістю системи. [2.с.166, 3, с.156]

Система самоорганізації не повинна мати додатковий

специфічний зовнішній вплив, а безпосередньо специфічний вплив визначається як нав'язування системі як структури, так і специфічних елементів функціонування. У випадку ж самоорганізації система зазнає неспецифічний вплив» [4, с.186].

Самоорганізація це спонтанний перехід від складних форм організації до більш складних елементів взаємозв'язків, що вивчає процеси утворення і колективної взаємодії компонентів підсистем, які відбуваються у відкритих системах при нерівномірних умовах та супроводжуються інтенсивним обміном матеріально-речовинними та інформаційними ресурсами з навколишнім середовищем, характеризуються відсутністю зовнішньої жорсткої детермінації функціонування на ґрунті їх взаємодії і взаємовпливу, що є результатом упорядкування, самоорганізації, зменшення ентропії, а також еволюції систем [5, с.215].

Синергетичні зв'язки визначаються, як вплив спільних факторів на дію незалежних елементів щодо збільшення загального ефекту до розміру більшого, ніж незалежно діюча їх сума.

Досягнення синергетичного ефекту вимагає забезпечення наступних компонент:

- виявлення, аналіз і систематичне відновлення факторних компонент синергетичної складової.
- урахування факторів синергетичного ефекту на всіх стадіях і напрямках діяльності збутових ринків.
- планування, організація і контроль за досягненням синергетичних показників в залежності від цільових завдань.
- формування та оптимізація збалансованості потужностей управлінських і виробничих компонентів економічної системи підприємства.

У сфері корпоративного менеджменту зарубіжні й вітчизняні фахівці виділяють наступні види синергетизму:

- -ринкову синергію, що спрямована на задоволення вимог споживчого попиту на додаткову реалізацію товарного продукту, можливість підвищення іміджу підприємства за рахунок входження в корпоративний утвір, що дозволяє

отримати переваги у взаєминах зі споживачами, партнерами, владними структурами й навіть конкурентами .

- економічну синергію, як фактор консолідації зусиль щодо зниженню виробничих витрат на основі оптимального розподілу ресурсів.

- технологічну синергію, що визначає можливість доступу до перспективних технологій, ноу-хау та отримання відповідного ефекту від впровадження перспективної номенклатурної політики, модернізації продукції та розширення системи збутової діяльності за рахунок вдосконалення технологічної складової діяльності.

Також, окремою ланкою можна виділити трансферт управлінського досвіду та навичок з метою оптимізації та вдосконалення операційної діяльності, а відповідно впровадження синергетичної компоненти менеджменту як здатності впливу на кадровий потенціал, активність та лідерські здібності персоналу [6, с.77].

Організаційний суб'єкт може розглядатися як безпосередньо самостійна ціль (проголошена мета) або як засіб внутрішньої, якісної реорганізації (внутрішня мета). В першому випадку поняття організації визначає наявність зовнішніх форм, певної структури, атрибутів як аргументів змін, доказів її життєвої спроможності і фактичного існування, де використовується власна уява щодо ухвалення рішення. У другому випадку зміни відбуваються без зовнішнього впливу і основою прийняття рішень є організуюче джерело.

Для синергетичної системи характерні спонтанність і випадковість, що знаходить відображення в реакції на внутрішні зв'язки, а відповідно індивідуальні цілі.

Разом з тим, відкритість та нелінійність економічної системи щодо обміну матеріально-речовинними та інформаційними ресурсами не є достатньою умовою для самоорганізації.

Системний аналіз синергетичної концепції дозволяє нам виділити основні характерні риси дослідження процесів самоорганізації, а саме:

- проблемні питання взаємозв'язків розглядаються не як взаємозв'язок компонентів всередині системи, а вивчаються через призму сукупності внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків;

- акцентування уваги на фундаментальній ролі навколишнього середовища, дає можливість визначити консолідуюче значення процесів трансформації.

У той же час, низка учених акцентують свою увагу на відкритості системи, що дозволяє здійснювати обмін матеріально-речовинними, енергетичними і інформаційними елементами, а відповідні процеси повинні віддзеркалювати корпоративну складову, а відповідно бути динамічно погодженими [7].

Узагальнення результатів, дозволяє визначити синергетичну концепцію у вигляді наступних домінант:

- інтенсивний обмін матеріально-речовинними і інформаційними ресурсами між підсистемами, а також між системою її оточенням в умовах відкриті системи в нерівноважному стані;

- відмінність процесів організації й самоорганізації, що обумовлена протіканням процесів, протилежних встановленню рівноваги, незалежно від впливу взаємодіючих елементів зовнішнього середовища;

- взаємозалежність між внутрішніми властивостями підсистем та впливом зовнішнього середовища в факторних елементах процесів самоорганізації, в тому числі більш складних та динамічних за інформаційним змістом елементів.

Традиційний підхід до управління економічними системами заснований на лінійному уявленні про функціонування, де результатом зовнішнього впливу є відповідний лінійний продукт зусиль – бажаний результат.

Висновок. Ми можемо констатувати, що принципи самоорганізації складних систем дають нові можливості, визначають перспективні напрями пошуку способів управління складними системами. В той же час, нелінійна система здатна сама себе будувати та структурувати.

Перелік використаних джерел:

1. Тарасевич, В. М. Економічна синергетика: концептуальні аспекти. Економіка і прогнозування, 2002, 4: 56-69.
2. Дядін, А. С. (2019). Синергетична концепція в розвитку підприємства. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. VIII Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Харків, 6 груд. 2019 р.).–Харків: ХНУВС, 2019.– С. 165-168.
3. Терещенко, Т. В. Чинники формування економічного потенціалу територіальної громади. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 214 с., 156.
4. Чернійчук, Г. П., Потапова, Н.А. Синергетичні прояви соціально-економічних процесів та систем. Комп'ютерні технології обробки даних, 2021. 184-186.
5. Коломієць С.В. Управління соціально-економічними системами: синергетичний підхід // Причорноморські економічні студії. 2020. № 51. С. 215 – 220.
6. Ткаченко С.О., Головка О.В.. Ресурсна складова розвитку економічного потенціалу підприємства. Вісник Харківського національного університету ім. ВН Каразіна. Серія: Економічна.–2020.–Вип. 99.–С. 74-81
7. Системний аналіз інформаційних процесів: Навч. посіб. / В. М. Варенко, І. В. Братусь, В. С. Дорошенко, Ю. Б. Смольников, В.О. Юрченко. – К.: Університет «Україна», 2013. – 203с.

*Сидоренко Є.В.,
к.ю.н., доцент кафедри «Правознавство»
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Іващенко П.А.,
здобувачка вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА PROZORRO: ПЛЮСИ І МІНУСИ СИСТЕМИ

Prozorro - електронна система публічних закупівель, де державні та комунальні замовники оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а представники бізнесу змагаються на торгах за можливість стати постачальником держави. Сфера публічних закупівель регулюється Законом України «Про публічні закупівлі», а головним нормотворчим органом у цій сфері є Департамент сфери публічних закупівель, який входить до складу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України ДП «Прозорро» разом з електронною системою Prozorro належать державі Україна та підпорядковуються Кабінету Міністрів України. З 1 квітня 2016 року система Prozorro є обов'язковою для центральних органів влади та монополістів, а з 1 серпня — для всіх інших державних замовників.

Сама робота над створенням програми, яка б давала можливість контролювати державні закупівлі та мінімізувати корупційні ризики, які виникають через особливості діяльності установ, які фінансуються за рахунок видатків з державного бюджету. Розробкою системи займалася львівська ІТ-компанія Quintagroup на чолі з Мирославом Опирем. 12 лютого 2015 року була офіційно представлена та запущена нова ІТ-система. А з прийняттям закону «Про публічні закупівлі» в грудні 2015 року система Prozorro була передана на баланс держпідприємства «Зовнішторгвидав». Згодом його перейменували ДП

«Прозорро». Сама система та авторські права на систему Prozorro «передані народу України (державі)» згідно з меморандумом. Знак для товарів і послуг «prozorro» зареєстрований за ДП «Прозорро» з 2016 року, а «prozorro продажі» («prozorro sale») — за ГО «Трансперенсі Інтернешнл Україна» з 2019 року.

Так, створення такої програми офіційно дало можливість контролювати витрати коштів, які надходять з державного бюджету. Розпорядники коштів тепер зобов'язані оприлюднювати договори, які було укладено через систему прозора. В системі можна переглянути всі закупівлі того чи іншого замовника. Кожна процедура супроводжується документами, які завантажуються учасниками та замовником. У учасників абсолютно рівні можливості для участі в тій чи іншій процедурі. Система налаштована таким чином, що обійти закон є неможливим. В документах, які завантажуються учасниками міститься інформація про учасника та про об'єкт закупівлі. Всі учасники мають відповідати вимогам тендерної документації, яку представляє замовник, який має намір придбати той чи інший товар (послугу чи роботу). Перед тим як оголосити тендер, замовник має промоніторити ціни на ринку на той товар, який замовник хоче придбати. В пропозиції замовник ставить середню ціну. Така ціна є «попускним» білетом для учасників. Тобто якщо ціна влаштовує учасника і відповідає вимогам пропозиції замовника, то такий учасник має право брати участь у цій процедурі.

Кожну процедуру закупівлі можна моніторити, тобто перевіряти на законність її результату. Так, моніторинг процедури закупівлі полягає у тому, що якщо замовник порушив процедуру чи терміни в процесі прийняття рішення про результати закупівлі, то такому замовнику висувається вимога про усунення невідповідності чи про анулювання результатів процедури закупівлі.

Також, слід зазначити, що самі учасники також мають право задавати питання протягом уточнюючого періоду. В цей період учасники мають можливість «вплинути» так би мовити

на замовника шляхом задавання питань, які спонукають замовника змінити тендеру документацію на користь такого учасника (наприклад, учасник, посилаючись на норми закону може вимагати усунути з тендерної документації наявність безпідставної вимоги того чи іншого дозволу, листа, свідоцтва тощо). Так, така «маніпуляція» деякими фахівцями розцінюється як недолік системи, проте це право учасників дає можливість усувати невідповідності в тендерній документації замовника, які можуть бути використовуватися замовником для того, щоб «відсіяти» небажаних учасників.

Слід звернути увагу ще й на той факт, що самі учасники також використовують «брудні» методи для того, щоб укласти договір з тим чи іншим замовником. Наприклад, якщо замовник відхилив пропозицію учасника у процедурі яка не відбулася і у замовника все ще є необхідність у закупівлі відповідного товару (послуги чи роботи) і оголошується нова процедура закупівлі, то в такій процедурі бере участь знову той учасник, пропозицію якого вже було відхилено в попередній процедурі через невідповідність тендерній документації замовника (наприклад, через відсутність необхідного документу – дозволу, сертифікату, довідки тощо). Таким чином складається ситуація, відповідно до якої відбувається «тиск» на замовника, особлива, коди крім того учасника в процедурі закупівлі не бере участь більше ніхто по різним причинам, наприклад сума, заявлена замовником не відповідає тарифам інших учасників чи брак відповідних документів, передбачених тендерною документацією замовника.

Таким, чином, з точки зору практичного використання системи **Prozorro** така система потребує вдосконалення та модернізації з метою усунення недоліків через внесення відповідних змін до Закону України «Про публічні закупівлі».

Список використаної літератури:

1. Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII, ВВР України, 2016, № 9, ст.89.

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА (СОЦІАЛЬНІ, ГУМАНІТАРНІ ТА ПРИКЛАДНІ НАУКИ)

*Амро Тайєр,
аспірант кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом*

КОМУНІКАЦІЙНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У період повномасштабної російсько-української війни важливе значення має комунікаційна політика у сфері публічного адміністрування. Для її удосконалення в Україні триває співпраця з ЄС, яка стала ще більш продуктивною. У дослідженні охарактеризуємо особливості організації комунікаційної політики між органами публічної влади та громадянами у низці європейських країн й узагальнимо позитивну практику для українського досвіду.

Комунікаційна політика у сфері публічного адміністрування країн Європейського Союзу є важливим елементом у забезпеченні взаємодії між державними органами та громадськістю. Головним завданням такої політики є забезпечення принципів прозорості та відкритості діяльності держави перед громадянами, а також поширення інформації про дії влади та її рішення. Для забезпечення цих принципів використовуються різні інструменти комунікації, зокрема, веб-сайти державних органів, соціальні мережі, засоби масової інформації, а також консультації з громадськістю. Процес розвитку публічних комунікацій в країнах ЄС, насамперед, включає те, що всі громадяни ЄС мають право прозоро отримувати затребувану інформацію [2, с.196].

Одним із основних напрямків комунікаційної політики є

забезпечення доступу до інформації про діяльність державних органів. В країнах Європейського Союзу існують закони, які регулюють доступ до інформації про діяльність державних органів, забезпечують право на її отримання та публікацію.

Також важливим елементом комунікаційної політики є залучення громадськості до процесу прийняття рішень. В країнах Європейського Союзу державні органи активно використовують різні форми консультацій з громадськістю, такі як громадські слухання, опитування, консультації онлайн, щоб забезпечити максимальний рівень довіри до влади. Так, звернемо увагу на те, що саме прозорий доступ до інформації громадян ЄС надає їм можливість висловлювати свої думки, отримувати звітність від інститутів влади, здійснювати обговорення нагальних питань [2, с.196].

Під час аналізу праць зарубіжних дослідників у нас викликало інтерес поняття пов'язане із створенням комунікаційної мережі та налагодження її роботи. Англійський дослідник Р. Родес вважає, що політичні мережі формуються у різних сферах діяльності сучасної політики (охорона здоров'я, сільське господарство, індустрія, освіта та ін.) і становлять собою «комплекс структурних взаємовідносин між інститутами держави і суспільства» [1, с.10].

Ще важливим аспектом організації комунікації між органами публічної влади та громадянами є оцінка якості такої взаємодії, це на нашу думку, впливає на її ефективність. Зокрема, орієнтація на якість обслуговування населення визначає цінність та результативність публічного адміністрування для громадян. Відповідно до цього одним з напрямів адміністративних реформ, проведених у країнах розвиненої демократії, було запровадження оцінювання ефективності роботи органів влади у зв'язку з якістю надання публічних послуг. Фахівці Світового банку зробили висновки, що якість урядування у більшості демократичних держав вимірюється відносно сталим набором критеріїв, які стосуються наступних аспектів: публічність і прогнозованість; політична стабільність і відсутність насилля; ефективність роботи уряду;

якість регулятивної діяльності; верховенство права; контроль за корупцією тощо [1, с.18].

В умовах цифровізації нашого суспільства важливо запозичити досвід Німеччини і створити низку платформ, щоб можна було задавати запитання парламенту чи голові уряду, а також запустити цифрову платформу для ідей та публічних ініціатив громадян за суспільно важливими темами, це збільшить довіру громадян до влади, а також залучить самих людей до вирішення складних питань суспільного розвитку, а з іншого боку – збільшить відповідальність за запропоновані пропозиції [2, с.197].

Наведемо приклад, як уряд Данії здійснює проактивну дію щодо доступності урядових положень через Інтернет для широкої громадськості. Так, громадський портал Borger.dk забезпечує легкий доступ до сектору публічної інформації, допомагає розв'язати питання, пов'язані з наданням послуг. У Фінляндії забезпечено також зворотній зв'язок, оскільки усі запити громадян переадресовуються на сайт Public Service Info, основне завдання якого – надавати поради громадянам і скеровувати їх до потрібних служб [2, с. 199]. Подібна служба вже працює в Україні – урядова гаряча лінія, де громадяни реєструють певні питання чи проблеми, а потім їх скеровується до компетентних органів для роз'яснень.

Отже, країни Європейського Союзу стежать за тим, щоб було забезпечено прозорість та відкритість в діяльності органів публічної влади. Це може включати публікацію інформації про прийняття рішень, доступ до документів, звіти про діяльність тощо. Також актуально, щоб громадяни мали можливість звернутися до органів публічної влади зі своїми запитам та отримувати на них відповіді.

Є важливим, щоб комунікаційна політика була різноманітною та включала різні канали зв'язку з громадськістю. Наприклад, це може бути традиційна пошта, електронна пошта, веб-сайти, соціальні мережі, прес-конференції, онлайн платформи тощо. Кожен з цих каналів має свої переваги та недоліки, тому важливо використовувати їх у поєднанні.

Список літератури:

1. Зарубіжний досвід публічного адміністрування : метод. рек. / авт. кол.: Н. М. Мельтюхова та ін.; за заг. ред. Н. М. Мельтюхової. К. : НАДУ, 2010. 28 с. URL: <http://surl.li/gcdxt>
2. Ярова Ганна Особливості розвитку публічних комунікацій в країнах Європейського Союзу. *Наукові перспективи*. № 6(12). 2021. С. 193-200.

*Аніщенко В.О.,
д.пед.н., професор,
Академія Державної пенітенціарної служби,
Разумейко Н.С.,
к.пед.н., доцент,
Академія Державної пенітенціарної служби,*

ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПОБУДОВИ МОДЕЛІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ОФІЦЕРІВ ДКВС УКРАЇНИ

В умовах поглиблення реформування пенітенціарної системи України виникла необхідність вдосконалення професійної підготовки офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України), особливо в аспекті формування ціннісних орієнтацій та оновленні професійних знань, вмінь та навичок, вмінь.

Інтенсифікація імплементації міжнародних документів в професійну діяльність ДКВС України зумовила офіцерів, які вже мають досвід служби в установах виконання покарань, підвищувати свою кваліфікацію протягом всього терміну здійснення професійної діяльності. Це є вимогою часу і підтверджено багатьма нормативно-правовими актами України щодо підготовки, перепідготовки персоналу ДКВС України, формування професійних компетентностей на сучасному етапі трансформації системи ступеневої освіти.

Про актуальність формування професійних ціннісних орієнтацій офіцерів ДКВС України свідчать результати аналізу наукових праць вітчизняних (О. Діденко [1], О. Тогочинський [11] та ін.) і закордонних вчених (Е. Койл [2], Дж. МакГакін [3] та ін.), оприлюднені результати звітів міжнародних експертів щодо стану в'язничного менеджменту в установах виконання покарань України, де певним чином висвітлені проблемні питання щодо ціннісних орієнтацій офіцерів (керівників,

заступників, осіб начальницького складу) даної служби.

Про важливість формування та вдосконалення професійних компетентностей офіцерів ДКВС України, готовності до професійної діяльності наголошується у вітчизняних та міжнародних нормативно-правових документах [4–10], освітніх стандартах підготовки фахівців-пенітенціаристів на всіх рівнях здобуття вищої освіти. Ці документи вимагають від офіцерів ДКВС України оволодіння сучасними методами та формами організації праці в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, засвоєння професійних вмій і навичок педагогічної, психологічної та соціальної роботи в реальних умовах місць несвободи, систематично поповнювати свої знання та творчо використовувати їх у практичній діяльності, вміти приймати самостійні рішення, розв'язувати проблеми й працювати в команді, бути готовим до перевантажень, стресових ситуацій і вміти швидко з них виходити, тобто оволодіти всіма необхідними компетентностями, які передбачені Міжнародними документами пенітенціарної сфери. Також перебудова системи управління установами та органами виконання покарань має відбуватися в руслі Європейських пенітенціарних правил [10], якими визначені вимоги до адміністрації пенітенціарних установ, підготовки пенітенціарного персоналу.

На формування високопрофесійної особистості офіцера ДКВС України впливають різні чинники, серед яких одним з головних можна назвати особистісно-поведінкові, які визначають мотиви, потреби, культуру спілкування, цілеполягання, форми здійснення професійної діяльності. У контексті реформування, актуалізується питання оновлення персоналу та навчання офіцерів-керівників новим методам управління, що базуються на теорії та практиці пенітенціарного менеджменту й пенітенціарній педагогіці, спрямовані на гуманізацію сфери стосунків із особами, які знаходяться в умовах несвободи.

Службово-професійна діяльність офіцерів ДКВС України відноситься до гуманітарних видів професій типу «людина–людина» («людина–група» і «людина–суспільство»), оскільки

вона пов'язана з постійною взаємодією з людьми.

У своїй професійній діяльності офіцер ДКВС стикається з необхідністю оцінювати вчинки людей, які вже встали на асоціальний шлях, не тільки з позицій норм права і закону, але й з позицій моралі та загальнолюдської моральності. Задля того, щоб мати змогу і мати моральне право впливати на людей, які оступилися (увійшли до категорії засуджених, ув'язнених), які знаходяться в умовах несвободи, необхідно мати і певні особистісні якості, і професійні знання та вміння, в тому числі сформовані ціннісні орієнтації.

Створити підґрунтя для формування ціннісних орієнтацій офіцерів ДКВС України можливо за рахунок введення в програми підвищення кваліфікації достатньої кількості навчального навантаження з циклу гуманітарних дисциплін, знання яких надають уявлення про справедливість, моральність, добропорядність, повагу, любов, дружбу тощо.

Вважаємо, що введення в програми підвищення кваліфікації офіцерів ДКВС України більшого об'єму модулів педагогічного, психологічного спрямування, в навчальному матеріалі яких буде розкриватися методика самовизначенності сенсу та мети власного життя, що є основою для формування цінностей особистості, дозволить навчитися офіцерам оцінювати себе, інших, життєві ситуації, конструктивно підходити до вибору спілкування з контингентом осіб, які перебувають в умовах несвободи, покращити моделі корпоративного спілкування та корпоративної культури, швидко приймати рішення в проблемних чи конфліктних ситуаціях.

Програми підвищення кваліфікації офіцерів ДКВС України повинні бути доповнені практичними компонентами (тренінгами, круглими столами, рольовими іграми), завданням яких є практичне включення суб'єкта (офіцера ДКВС України) у відносини установи виконання покарань – у специфічне мікросередовище, що виступає ретранслятором цінностей офіцерів ДКВС України.

Багатогранна й багатовекторна професійна діяльність офіцерів ДКВС України має дуже специфічні характеристики, а

мікросередовище впливає на актуалізацію цінностей служби в установах виконання покарань. Тому гуманізація програми підвищення кваліфікації офіцерського складу ДКВС України буде сприяти розвитку професійних компетентностей у напрямку формування нових моральних принципів і цінностей, які відповідають за людяне ставлення до контингенту установ виконання покарань, дотримання прав та свобод людини, недопущення тортур та жорстокого поводження до осіб, які перебувають в умовах несвободи.

Введення лекційних і тренінгових програм таких, як «Управління взаєминами – персонал і ув'язнені» (із застосування методик створення сфери спілкування), «Етичне управління установами виконання покарань», «Професійні й особистісні стандарти поведінки персоналу установ виконання покарань», «Сфера організації превентивних тактичних/технічних процедур в установах виконання покарань», «Естетична культура фахівців ДКВС України» будуть сприяти формуванню та/або покращенню професійних компетентностей на основі ціннісних орієнтацій офіцерів ДКВС України.

Знання, які отримані офіцерами ДКВС України під час проходження курсів підвищення кваліфікації, стануть основою для вдосконалення основних професійних компетенцій, а саме міжособистісних навичок (ставлення до інших із ввічливістю, чуйністю та повагою, незалежно від того чи є це співробітник установи виконання покарань або це особа, яка перебуває в умовах несвободи), непідкупності й чесності здійснення професійної діяльності (чесна, справедлива й етична поведінка; застосування моделей високих стандартів етики поводження зі співробітниками й особами, які перебувають в умовах несвободи), етичного управління (демонстрація цінностей та моральних принципів в особистій поведінці; інтеграція цінностей та моральних принципів в методи роботи установи виконання покарань; сприяння атмосфері прозорості, довіри та поваги в установі виконання покарань та у взаєминах із співробітниками й контингентом ув'язнених; розбудова та

пропаганда безпечної та здорової, вільної від утисків і дискримінацій установи виконання покарань, де поважають один одного; ін.).

Отже, на теперішній час, дійсно існує необхідність в оновленні навчальних програм курсів підвищення кваліфікації офіцерів ДКВС України, внесення в них обов'язкового професійно-орієнтованого концепту гуманітарного спрямування. Реалізація запропонованих в статті тематик лекційних та тренінгових програм буде сприяти оновленню особистісних професійних орієнтацій, підвищенню етичної та естетичної складової культури, розширенню кругозору, набуття нових знань, навичок та вмінь, що забезпечить формування та вдосконалення професійних компетентностей офіцерів ДКВС України в умовах неперервної освіти.

Список використаної літератури

1. Діденко О. В. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ. Вісник Національної Академії Державної прикордонної служби України. 2014. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_3_6

2. Coyle A., Smith Z. The international regulation of punishment. Punishment and Society. 2000. №2. PART 3. P. 259–262.

3. Дж. МакГакін. Сучасний в'язничний менеджмент. Київ: ТОВ «К.І.С.». 2017. 137 с.

4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. Ст. 380.

5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37-38. Ст. 2004.

6. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: схвал. Указом Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

7. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. Відомості Верховної

Ради України. 2005. № 30. Ст. 409.

8. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.

9. Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: затв. наказом М-ва юстиції України від 08.09.2015 р. № 1675/5

10. Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць). Прийнято Комітетом Міністрів 11.01.2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032

11. Тогочинський О. М. Теорія і практика формування соціальної компетентності слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України: монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 488 с.

*Гуртова Д.С.,
здобувачка вищої освіти II курсу,
спеціальність 053 «Психологія»
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ВІКОВИХ КРИЗ

Сьогодні в психології немає єдиної думки про вікові кризи, їх місце та роль у розвитку людини. Думки вчених розділені, дехто вважає, що розвиток йде гармонійно і розглядають кризи як результат неправильного виховання. Інші дотримуються думки про те, що вікові кризи мають природний характер і що людина, яка не пережила кризи повною мірою, не розвиватиметься далі.

У літературі поняття «вікова криза» немає точного визначення. Для чіткого розуміння вікових криз ми розглянемо нижче такі поняття, як «криза», «вікова криза».

У тлумачному словнику Д. Н. Ушакова поняття «криза» трактується як різка зміна, крутий перелом» [6, с. 1542]. У словнику В. І. Даля криза визначена як «перелом, переворот, рішуча пора перехідного стану» [2, с. 130].

Таким чином, криза - це різка зміна, переворот, перелом чогось, що пов'язано з перехідним станом.

У книзі «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія» Н. В. Новоторцева розглядає «вікову кризу» як «тимчасове порушення розвиненого раніше стійкого функціонування організму та особистості, що означає перехід до нової вікової стадії» [3, с. 50]. Вікова криза, як зазначає автор, відбувається на всіх рівнях організації особистості, а саме відбувається: «... 1) перехід психофізіологічних систем на новий рівень функціонування; 2) зміна міжособистісних взаємин; 3) розвиток нових видів діяльності; 4) поява нового рівня мислення та відображення реальністю» [3, с. 50].

У словнику В. В. Рибалки «вікова криза» визначається, як «особливі, досить короткі (близько одного року) періоди

онтогенезу, характерні різкими психологічними змінами... відносяться до стандартних процесів, необхідних для нормального, форсованого курсу розвитку особистості. Можуть виникнути при переході людини від однієї вікової стадії до наступної, пов'язані із системними якісними перетвореннями у сфері її відносин соціальної, активності та свідомості [5, с. 223].

В. М. Полішук дає таке визначення, вікова криза – це «трансформація соціальної ситуації розвитку, при якій старе соціальне становище розвитку руйнується, а на його місці... будується нова; Психологічне зміст вікової кризи у тому, що відбувається суб'єктивація нового зростання попереднього стабільного періоду, тобто перетворення новоутворення стабільного періоду на суб'єкту здатність індивіда» [4, с. 105].

Для визначення структури вікової кризи необхідно визначити поняття «структура», у нашій роботі ми розуміємо структуру як «набір стабільних відносин об'єкта, що забезпечують його цілісність та ідентичність собі, тим самим зберігаючи основні властивості при різних зовнішніх та внутрішніх змінах».

Накопичені дослідження попередників і сучасників дозволили позначити структуру вікової кризи [1]: передкритичний етап (відкриття ідеальних форм наступних вікових періодів); критичний етап (відбувається міфологізація нових ідеальних форм, виникає конфлікт між бажаним та можливим у відображенні внутрішнього обмежувача необхідного дорослого періоду); посткритичний етап (диференціація ставлення до особистості, формування мотивації до наступного вікового розвитку).

Основною відмінністю криз, що виникають у ході життя людини, є стабільні періоди, тривалість їх проходження, які відрізняються характеристиками динамік змін у психіці, характером виникнення новоутворення.

Вікова криза, це зміна провідної діяльності, оскільки реалізація колишньої провідної діяльності у нових вікових умовах ускладнюється, що призводить до суттєвих змін у поведінці [1].

Багато в чому вікові кризи залежать від конкретних особливостей. За словами Л. С. Виготського, форма, тривалість та гострота перебігу цих періодів залежать від індивідуальних особливостей, соціальних та мікросоціальних умов.

Так, суть вікової кризи, це неминучість переходу, що відбувається за зміни вікових стадій, наприкінці певних стадій розвитку. Він викликаний як біологічними, і соціальними чинниками. Під час кризи відбуваються внутрішні зміни та особистісний розвиток. Вікові кризи мають певну структуру звичайно: дуже важливий; дуже важливий; посткритична фаза.

«Вікова криза» - особливий, досить короткий, необхідний стан для нормального та поступального розвитку особистості, який пов'язаний із порушенням раніше розвинутого стійкого функціонування організму та особистості, з наступними характерними психологічними змінами на всіх особистісних рівнях.

Список використаної літератури

1. Выготский, Л. С. Вопросы детской психологии. СПб.: Союз, 2004. 224 с.
2. Даль В. И. Толковый словарь Даля: В 4 т. Т. 2. / Ред. и доп. И. А. Бодуэн де Куртенэ. М.: Вольфа, 1905. 1619 с.
3. Новоторцева Н. В. Коррекционная педагогика и специальная психология. Словарь. СПб.: КАРО, 2006. 144 с.
4. Поліщук В. М. Віковий кризовий розвиток людини: від народження до дорослості. Суми : Видавництво «Університетська книга», 2020. 460 с.
5. Рибалка В.В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник. Київ, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.
6. Ушаков Д. Н. Толковый словарь Ушакова. В 4 т. Т. 1. М.: Гос. ин-т «Сов. энцикл.», 1935. 1562 с.

*Дмитренко П.О.,
здобувачка вищої освіти II курсу,
спеціальність 053 «Психологія»
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

РЕФЛЕКСІЯ ТА РЕФЛЕКСИВНІСТЬ, ЯК ПСИХОЛОГІЧНІ ФЕНОМЕНИ

Рефлексія - це процес усвідомлення та аналізу своїх думок, переживань, дій та досвіду. Це означає, що людина осмислює свої думки та дії, а також їхні наслідки та робить висновки з цього досвіду. Рефлексія допомагає людині краще розуміти себе, свої цінності, переконання та мотиви, а також покращувати свої навички та поведінку.

Рефлексивність - це здатність людини розглядати свої думки, дії та досвід з погляду інших людей, а також з погляду соціокультурного середовища, в якому він живе. Рефлексивність дозволяє людині розуміти, як її особистий досвід та поведінка пов'язані з суспільною культурою та цінностями, а також як вона може адаптуватися та змінювати свою поведінку, щоб відповідати вимогам соціального середовища.

Обидва ці феномени є важливими для розвитку особистості та забезпечення її адаптації до соціокультурного середовища. Вони допомагають людині краще розуміти себе та інших, а також покращувати свої навички та поведінку, щоб досягти кращих результатів у житті.

Переваги рефлексивного мислення

Рефлексивність дозволяє нам досліджувати динаміку влади в соціальних взаємодіях, наприклад, між студентом і вчителем.

Пам'ятайте, рефлексивне мислення полягає в тому, щоб зменшити масштаб і розглянути, як ваша присутність і перспектива змінюють ваш досвід. Йдеться про причину та наслідок, вплив та наслідок вашої участі.

Переваги рефлексивного мислення для вчителів включають:

відточені навички регулювання;
гнучкість для змін або адаптації;
глибший рівень самосвідомості;
усвідомлення нашого впливу;
покращення відносин з учнями, батьками, персоналом.

Допомога рефлексивності та рефлексії у навчанні та зростанні

Рефлексія та рефлексивне мислення спонукають нас зробити крок назад, розглянути свої думки, почуття, дії в контексті інших істотних перспектив (потреб учнів). Критично, це способи мислення, які змушують нас зупинитися та сповільнювати темп. Нам потрібен когнітивний простір, щоб зменшити масштаб і побачити наш вплив або переглянути свій вибір і розглянути те, що лежить на горизонті.

Повільніше мислення суперечить встановленню темпу роботи в класі чи команді. Кількість рішень, які вчителі приймають за один день, величезна. Вчителі приймають близько 1500 рішень на день, що може призвести до втоми від рішень, ситуації, коли мозок настільки виснажений і перевантажений рішеннями, що він або шукає короткі шляхи, або зовсім припиняє працювати [3].

Уповільнюючи темп, вчителі можуть приймати кращі рішення, оскільки роздуми та рефлексивне мислення дають час для обробки, обмірковування та планування того, що буде далі.

Коли ми сповільнюємося, також можна помітити наші почуття, емоції чи переконання, не переживаючи ними. Ви можете визнати, що ви відчуваєте, і знайти рівновагу щодо поточної ситуації. Обмірковування нашої практики та врахування динаміки класної кімнати забезпечує важливий зворотний зв'язок про те, як ми ставимося до оточуючих (наприклад, студентів, однолітків).

Стан рефлексування – на протипагу практично всім іншим психічним станам – принципово не має власного змісту. Одна це форма, яка безпосередньо пов'язана з механізмом усвідомлення: саме тому рефлексія – форма, що стає змістом; таким змістом і виступає усвідомлення, презентування свого «внутрішнього

світу» собі ж самосу.

Рефлексія як психічний стан завжди похідна від деякого іншого стану, це завжди «вторинний» стан, стан другого порядку відносно того, що підлягає рефлексуванню [2].

Найбільш загальними способами процесу рефлексії є вираження впевненості, припущення, сумнівів, питань. При цьому всі види рефлексії активізуються за умови створення установки спостерігати й аналізувати власне пізнання, поведінку і розуміння цієї поведінки іншими.

Аналіз досліджень таких авторів, як Б. Ковальов, Я. Коломинський, А. Кроник, Ю. Кулюткин, С. Максимов та інших, дозволяє виокремити три основних види рефлексії:

1. Соціально-перцептивна (саморефлексія або усвідомлення уявлень інших людей щодо себе самого);
2. Комунікативна (рефлексія іншого, взаєморефлексія або конструювання характеристик внутрішнього світу партнерів по взаємодії);
3. Соціально-психологічна (рефлексія ситуації або взаємодії).

Виділені види рефлексії подібні за своєю психологічною природою, здійснюють схожі функції в процесах міжособистісної взаємодії, та можуть розглядатися як прояв певного складного психічного утворення, позначеного в науковій літературі як «рефлексія в спілкуванні». Зазначені види рефлексії в контексті міжособистісної взаємодії виступають структурними компонентами рефлексії в спілкуванні.

В. Давидов і А. Зак виділяють два типи рефлексії за змістовопізнавальною основою: формальну й змістову. Формальна рефлексія характеризується орієнтацією людини на окремі ситуативні властивості проблемної ситуації. Ці латентні властивості представляються у свідомості у вигляді основи для реалізації власних дій, тобто являють собою так звані «підстави за формою». Змістова рефлексія також характеризується орієнтацією людини на узагальнені й позаситуативні властивості проблемної ситуації. Вона дозволяє виявити значимі для успішного розв'язання характеристики, які «утримуються в

свідомості особистості в різних обставинах» [1].

Автори співвідносять зазначені типи із внутрішнім планом реалізації людиною дій: формальну рефлексію – із частковим планом дій (кожний наступний крок планується після здійснення попереднього), а змістову – із цілісним планом (наступні кроки плануються раніше, ніж виконуються попередні). Експериментально доведено, що внутрішній план дій на рівні цілісного планування виступає необхідною, але недостатньою умовою функціонування змістової рефлексії (В. Давидов, А. Зак) [1].

В. Слободчиков, аналізуючи феномен рефлексії, виокремлює п'ять її основних форм:

Детермінуюча рефлексія – це така форма рефлексії, у якій простежується конкретна відмінність характеристик суб'єкта від можливих змістів реалізації його життєдіяльності. Звільнення свідомості як суб'єктивної властивості людини відбувається у формі концентрації в деякому психічному утворенні. Свідомість звільнюється від буття, але, одночасно, фіксується в психічному «конструкті» (образі, дії та ін.). Утворюваний образ переміщується з однієї моделі або структури в іншу, але сам перехід залишається для людини несвідомим. Виявлення даного переходу й зв'язано з наступною формою рефлексії.

Порівняльна рефлексія забезпечує впізнання суб'єктом себе самого в реальному, цілком очевидному світі, а також ототожнення з ним. У даному разі свідомість уперше піднімається над конкретним психічним утворенням. Порівняльна (або мисленнєва) рефлексія – найпоширеніша в сучасних емпіричних науках; скрізь, де є зведення окремих компонентів до одного загального поняття, там існує порівняльна рефлексія.

Визначальна рефлексія. На цьому рівні постійно відбувається відчуження й об'єктивізація людиною реальних законів суб'єктивної дійсності, що призводить до її опредмечування. Визначальна рефлексія здійснюється у формі цілісного структурного поняття, що виступає і у вигляді деякої об'єктності, і як засіб уявного відтворення. Перший момент

дозволяє людині усвідомити незалежне від нього існування об'єкта, другий є шляхом до його розуміння.

Четверта форма – *синтезуюча рефлексія*, що моделює цілісну особистість. Синтезуюча рефлексія забезпечує вихід «Я» за будь-які актуальні межі самого себе; дозволяє людині зробити головне – не лише перебороти чіткі межі очевидності, але й виявити реальну дійсність, що, у свою чергу, постає у вигляді дійсності самого «Я». Синтезуюча рефлексія є першим кроком на шлях подолання людиною структурного протистояння суб'єкту й об'єкту. Об'єктивна реальність втрачає свою незалежність існування поза свідомості особистості.

П'ята форма – *трансцендентна рефлексія*, що, за своєю суттю, є «безмежною свідомістю», яка принципово не стосується певних конкретних явищ і не редукується щодо них. Верхня межа такої рефлексії являє собою нескінченність [4].

Список використаної літератури

1. Давыдов В.В., Зак А.З. Уровень планирования как условие рефлексии. *Проблемы рефлексии: современные комплексные исследования*. Новосибирск, 1987. С. 46-47

2. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. Москва: Институт психологии РАН, 2004. 424 с.

3. Мельничук І. Я. Сучасні дослідження психологічних механізмів рефлексії. *Психологія. Збірник наукових праць*. Випуск 2 (5). К.: НПУ, 1999. 280 с.

4. Слободчиков В.И. Рефлексия как принцип существования индивидуального сознания. *Экспериментальные исследования по проблемам общей, социальной и дифференциальной психологии*. Москва, 1979. С. 20.

*Кайманова Я.В.,
ст.викладач кафедри психології
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Синельник Т.А.,
здобувач вищої освіти, групи ТУкр-9-19-Б1ПС
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

СУЧАСНА ПСИХОСОМАТИКА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ І МОЖЛИВОСТІ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Сучасні уявлення про психосоматику мають очевидний міждисциплінарний характер, що визнається представниками всіх «зацікавлених» наукових дисциплін, насамперед психології та медицини. При цьому як серед психологічних, так і серед медичних напрямків та спеціальностей відзначається різна міра «зацікавленості» та залучення до проблематики психосоматики. Концептуальні психологічні уявлення про етіопатогенез психосоматичних розладів спираються, як мінімум, на три «джерела» сучасної психології та психосоматики – психоаналіз, когнітивно-біхевіоральну та гуманістичну психологію. До «складових частин» психосоматичних вчень входять, зокрема, відомі психоаналітичні теорії, пов'язані з іменами З. Фрейд та А. Фрейд, А. Адлер, Л. Зонді, та їх розвиток та варіації у працях Ф. Александера, Ф. Дунбара, М. Шур; концепції психофізіологічних зв'язків та співвідношень І.П. Павлова та його розвиток у працях В. Кенона, Г. Сельє, Р. Лазаруса, Б. Скинера, соціопсихосоматичних поглядів. Близькість сучасної клінічної (медичної) психології до проблем психосоматики виявляється, зокрема, виділенням психосоматики та психології тілесності людини в окрему галузь клінічної психології.

У медичній науці та практиці проблема психосоматики розглядається в соматичній медицині та у психіатрії.

На окрему увагу заслуговують проблеми та феномени, що виникають «на стику» згаданих предметних областей: загальної

та клінічної психології, по-перше; психіатрії та соматичної медицини, по-друге, і психології та медицини, по-третє. Очевидно, що клінічна (медична) психологія є суміжною предметною галуззю на стику всіх описаних вище областей. По-перше, клінічна психологія є галуззю психології, зберігаючи в той же час свою спеціальну клінічну галузеву спрямованість у світі психологічних професій. По-друге, клінічна психологія є адекватним прикладом професійної діяльності фахівців, які працюють з категоріями ненорми, патології та хвороби в медицині, не втрачаючи при цьому своєї приналежності до психологічного спрямування. По-третє, клінічна психологія є не лише галуззю психології за своїм об'єктом, предметом, методами, методиками і т.д., а й клінічною наукою та практикою з предметної галузі свого інтересу. Окремо слід зазначити, що з усіх галузей психології психосоматичні феномени в чистому вигляді розглядаються тільки в клінічній психології. В силу цього, клініко-психологічний напрям у психології є найбільш «зацікавленою» галуззю психології, що спостерігає та створює зміни у психосоматиці. При цьому очевидними є кілька тенденцій.

У вітчизняній та зарубіжній медичній науці та практиці все більшого поширення набуває уявлення про психосоматичну медицину як «інтегративну» медицину, для якої потрібна окрема система підготовки фахівців, створення спеціалізованих психосоматичних університетів та клінік, в яких застосовуються вищі страхові відшкодування при використанні психосоматичних методів лікування пацієнтів. У цьому інтегративні тенденції охоплюють як власне медичну область, а й області, суміжні з медициною і психологією.

Ще Ж. Піаже (1966) відзначав труднощі наукового дослідження та розуміння такого роду взаємодій «Причинний вплив якогось органічного процесу на свідомість так само незрозуміло. Подібний процес полягає в матеріальних процесах, що послідовно розгортаються (...) Для того, щоб ці матеріальні процеси модифікували свідомість, потрібно було б, щоб вони знайшли в ньому точку додатку, природа якої була б однорідна з

ними (...), інакше модифікація залишилася б незрозумілою» [2, с. 188]. Як спосіб подолання такого роду труднощів розуміння Ж. Піаже пропонує розглядати практику запровадження понять, які мають двоїсту інтерпретацію (серед яких найвідомішим є поняття емоційного стресу). Такі поняття забезпечують можливість адекватного «переведення» психічних феноменів у світ фізіологічних подій. При цьому, на думку Ж. Піаже, все ж таки не вдається встановити причинно-наслідковість психічного і соматичного, проте є можливим проаналізувати закономірності тимчасової координації подій.

Інший варіант пояснення формування психосоматичних співвідношень традиційно розробляється психоаналітично орієнтованою психосоматичною медициною. Цей варіант спирається на уявлення З. Фрейда про те, що пережитий суб'єктом негативний досвід соціалізації знаходить своє відображення у знаково-символічній формі, що становить сутність психосоматичного тілесного феномена. У цьому тіло сприймається як знаково-символічна форма, яка має певне семіотичне наповнення. Співвіднесеність психосоціальних, психосеміотичних і власне тілесних феноменів дозволяє вести мову про створення моделей філософської, психологічної та медичної інтерпретації психосоматичних феноменів [4]. Вищевикладене призводить до висновку про необхідність визнання інтегративного характеру клініко-психологічного знання в галузі психосоматики, що враховує або навіть включає, як мінімум, описані вище підходи.

Також, описані вище співвідношення відображають складні взаємозв'язки психічних та соматичних феноменів, що мають очевидні «кільцеві» прояви, часто у вигляді патологічних кіл. Таке розуміння є традиційним для медицини як приклад класичної предметної області, що реалізує природничу парадигму. У той же час у другій половині ХХ століття традиційна природнича парадигма медицини була доповнена психосоціальною складовою, що призвело до формування біопсихосоціальної парадигми. На сучасному етапі розвитку клінічної медицини та клінічної (медичної) психології

визнається домінування біопсихосоціального підходу в діагностиці, лікуванні та реабілітації. У контексті цієї парадигми психосоматична медицина розглядається як «метод дослідження взаємодії психічних та соматичних процесів, які тісно пов'язують людину з навколишнім середовищем» [1]. У вітчизняній клінічній школі біопсихосоціальна парадигма знайшла своє відображення, зокрема, у концепції функціонального діагнозу як результату аналітико-синтетичної діяльності лікаря, в якому знаходять відображення клінічні, психологічні та соціальні складові статусу хворого.

Водночас у клінічній медицині спостерігаються неоднорідні відносини у системі функціонального діагнозу.

Так, у широкому розумінні винесення діагнозу сприймається як заключний етап діагностичної процедури. У цьому винесення медичного діагнозу означає як визнання наявності захворювання (патосу), а й визначення його специфічних характеристик (нозологічний діагноз). Одним із постулатів медицини є визнання будь-якого захворювання, перш за все, як наслідку структурних порушень тканинної, органної чи системної організації тіла, а також психічних порушень як наслідки різнорівневих порушень різних відділів мозку та нервової системи зокрема. Функціональність характеру порушень (і, як наслідок, поява у складі клінічного діагнозу характеристик дисфункціональності при тому чи іншому захворюванні) проявляється у двох контекстах. У першому випадку у функціональному діагнозі відображаються характеристики порушення функції внаслідок викликаних патосом морфоструктурних порушень (наприклад, гіпер-, гіпо- або афункціональність, ступінь або видова деталізація порушення/пошкодження функції тощо).

У другому випадку функціональним порушенням визнається розлад, щодо якого не вдалося виявити та довести наявність морфоструктурних порушень, характерних для того чи іншого сформованого захворювання. У медичній психології критерії верифікації психосоматичних розладів представлені у різних класифікаціях, наприклад, у класифікації G. Engel [6]. А

лікарі, що практикують, зобов'язані орієнтуватися на критерії, представлені у відповідних розділах МКБ-10. Для подальшого розвитку психосоматики у вітчизняній медичній школі потрібно чітко визначити відповідність психологічних та клініко-статистичних критеріїв, виробити єдину базу понять та термінів.

Тільки після цього можна виробити єдині стандарти ведення психосоматичних пацієнтів.

Щодо психосоматичних розладів використання другого контексту при винесенні функціонального діагнозу складає певні методологічні проблеми. По-перше, у сучасній медицині зберігає актуальність висловлювання

В. Д.

Тополянського у тому, що функція без структури немислима, а структура без функції – безглузда. Як наслідок, будь-яке порушення функції повинне мати під собою порушення структури. Таким чином, будь-які порушення функції, що реєструються в рамках функціонального діагнозу, обов'язково повинні ґрунтуватися на порушення структури [5].

Представлені вище теоретико-методологічні проблеми психосоматики представляють додаткові аргументи на користь обґрунтованості думки А. Б. Смулевича [3] про те, що будь-які спроби сформулювати уніфікований підхід до інтерпретації психосоматичних співвідношень, релевантний для досліджень усіх напрямків, нині свідомо неспроможні. Як наслідок, слід визнати, що термін «психосоматична медицина» є дещо перевантаженим змістовим поняттям через відсутність методологічної основи психосоматики. Звісно ж, адекватним рішенням цієї проблеми на цьому етапі буде використання поняття «психосоматичний підхід».

На жаль, насправді психосоматичний підхід, будучи глибоко клінічним за своєю природою, в нашій країні не знайшов відображення в будь-якій окремій лікарській спеціальності. Потенціал вітчизняних методологічних розробок у цій галузі не позначився повною мірою у лікувально-діагностичних стандартах ведення пацієнтів та в організаційно-методичних засадах надання спеціалізованої допомоги. Крім того, дефіцит психосоматичних знань наперед закладений у

стандарти підготовки лікарів практичної охорони здоров'я.

Ці проблеми, що реально існують на сучасному етапі розвитку психосоматики, не є непереборними. Їх вирішення є можливим при формуванні у професійному співтоваристві більшого розуміння сутності психосоматичного підходу, адекватної оцінки актуальності психосоматичної патології та прагнення до інтеграції зусиль фахівців різного профілю у наданні ефективної спеціалізованої (психосоматичної) допомоги конкретному хворому.

Список використаної літератури

1. Бройтигам В., Кристиан П., Рад П. Психосоматическая медицина. М.: ГЭОТАР-Медицина, 1999.
2. Пиаже Ж. Генетическая эпистемология. СПб.: Питер, 2004. 160 с.
3. Смулевич А. Б. Психосоматические расстройства (клиника, терапия, организация медицинской помощи). *Психиатрия и психофармакотерапия*, 2000. Т. 2. № 1.
4. Тищенко, П.Д. Психика и соматические процессы // *Общественные науки и здравоохранение*. М.: Наука, 2010.
5. Тополянский, В.Д. Психосоматические расстройства. М.: Медицина, 1986. 374 с.
6. Engel G.L. Eine psychoanalytische theorie der somatischen. *Störung. Psyche*. 1967. № 23. P. 241-261.

*Кононенко С.В.,
к.псих.н., доцент
професор кафедри психології,
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Щербак В.М.,
здобувач вищої освіти, групи ТУкр-9-19-БІПС
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У СУЧАСНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК МАЙБУТНІХ ПРЕДСТАВНИКІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Індивідуальна самосвідомість і закономірності її розвитку визначаються дією різних внутрішніх і зовнішніх чинників: рівнем розвитку когнітивної й емоційно-вольової сфери; особливостями соціального середовища; характером і формою психологічного впливу та інше. При цьому вказані чинники здійснюють вплив як безпосередньо на особливості професійної самосвідомості, так і на характер розвитку особистості, обумовлюючи вибір психологічних механізмів їхньої реалізації. У дослідженні ми спираємося на принцип єдності свідомості і діяльності людини. Принцип діяльнісного підходу в тому, що свідомість розвивається у процесі і в результаті діяльності, і виявляється, і реалізується в ній. Стосовно даної проблеми це означає, що структура індивідуальної самосвідомості може бути пізнана за результатами функціонування, кінцевим його продуктом, тобто необхідний розгляд функціонально-психологічної структури свідомості. У науковій літературі вперше ця позиція була висловлена і застосована в дослідженнях Г.Х. Єфремової і О.Р. Ратінова. Вони виділяють три основні функції свідомості - пізнавальну, оцінну й регулятивну, відповідно до них визначаються основні функціональні компоненти свідомості [5, с. 210]. В пізнавальній

діяльності фахівця відповідає певна сума педагогічних знань і умінь, або педагогічна підготовка. Оцінній функції відповідає система оцінок і думок з проблем педагогічних питань, тобто оцінні стосунки до педагогіки і практики його виконання і вживання. Регулятивна функція здійснюється за рахунок соціально-педагогічних установок і ціннісних орієнтацій.

Р.Р. Муслумов, В.В. Кожевников, Е.С. Королькова співвідносять цілі виховної роботи з відповідними етапами соціалізації особистості. Така постановка питання, безумовно, відповідає структурі самосвідомості, етапам формування, періодам соціалізації особистості, проте, на наш погляд, обмежена. Ширше розуміння цілей формування самосвідомості передбачає вироблення суспільних позицій особистості, пошану до прав і свобод людини, включаючи свободу вибору переконань, толерантності до відмінних від власних позицій поглядів. Варто зазначити, що у сучасній системі освіти центр тяжіння зміщений з інтересів держави на особистість, її потреби, проблеми самовдосконалення. У зв'язку з цим виникає небезпека повного ігнорування потреб суспільства в соціально активній особистості, здатної будувати свою поведінку не лише відповідно до внутрішніх імпульсів, але і з врахуванням пріоритетів суспільного розвитку» [4, с. 216].

Кожному компоненту самосвідомості відповідає етап його формування. Р.Р. Муслумовим [4, с. 221] виділяється три етапи формування самосвідомості: інформаційний, ціннісно-орієнтаційний і діяльнісний. Завдання цих етапів спрямоване на послідовне досягнення рівнів самосвідомості. Завдання першого етапу – передача певного обсягу педагогічних знань. Проте недостатньо мати встановлений запас педагогічних знань, потрібно розуміти вимоги, цілі і призначення цих педагогічних норм. Розвиток і становлення педагогічних поглядів здобувачів – процес тривалий і складний, від простих спостережень за педагогічними явищами в суспільному житті до виявлення їх причин, взаємозв'язків, узагальнень морального характеру. На їх основі формуються педагогічні відчуття, оцінне ставлення до педагогічних знань, правил поведінки, переконання, які є

орієнтиром для визначення способів дій у педагогічній сфері суспільного життя. Ціннісно-орієнтаційний етап відіграє важливу роль у моделюванні поведінки здобувача, яка супроводжується аналізом набутих педагогічних знань, усвідомленням основних педагогічних ідей і принципів з визначенням свого ставлення до них. Для діяльнісного етапу формування професійної самосвідомості сучасних здобувачів вищої освіти характерним є прогнозування своєї соціальної поведінки, опанування навичками приймати правильні рішення у складних педагогічних ситуаціях, застосовувати свої знання на практиці [4].

Для оцінки когнітивного компонента самосвідомості дослідники пропонують різні критерії. Наприклад, І. В. Воробйова для оцінки обсягу знань застосовує термін «система знань», аби виділити систематизовані досить змістовні пізнання на відміну від уривчастих відомостей, які свідчать про низьку міру розвитку когнітивного компонента самосвідомості (недостатній обсяг знань). Система знань, відзначає вона, «потребує опанування принципів навчання, а також наявність мінімуму знань і уявлень в різних галузях навчання». Таким чином, об'єми знання можуть бути оцінені як систематизовані, недостатньо систематизовані і безсистемні [1, с. 7].

В.В. Касьянов пропонує параметри широти, повноти і глибини. Широта і повнота характеризують знання з кількісного боку, а глибина дозволяє дати якісну характеристику знань суб'єкта. Широта обізнаності (знань), на його думку, розрізняється залежно від кількості галузей педагогіки, які нею охоплюються. Повнота навчальної обізнаності підлягає перевірці з точки зору обсягу знань усередині кожної галузі педагогічного процесу. У понятті педагогічної обізнаності за критерієм «глибина» дослідник виділяє три рівні, що характеризують міру засвоєння суб'єктом його знань: формальне знання – найбільш поверхневий рівень, обмежений наявністю відомостей про існування педагогічного інституту або конкретної норми, факт наявності формального знання не виключає дефектів педагогічної обізнаності; розуміння сенсу

педагогічного принципу, інституту або норми характеризує здатність суб'єкта більшою чи меншою мірою судити про їхній зміст, призначення, зв'язок з іншими явищами; уміння в подумки застосувати своє абстрактне знання в конкретній ситуації. Таку здатність індивіда можна виявити шляхом вирішення ситуативних завдань [2].

Об'єктом оцінки професійної самосвідомості є не лише знання й уміння, але й інтелектуальні навички по роботі з інформацією (критичне мислення), уміння представити свою точку зору, подати інформацію і тому подібне. Компетентнісний підхід є перспективним напрямком у дослідженні самосвідомості, проте педагогічна компетентність ще не знайшла належної розробки, у тому числі і у виділенні рівнів самосвідомості. Необхідно розробити і використовувати відповідні методи і критерії, а також інструментарій оцінювання у процесі педагогічної освіти.

Таким чином, для повного і глибокого опису суті самосвідомості необхідна комбінована оцінка таких структурних компонентів: 1) оцінка об'єму, глибини, повноти і систематизація педагогічних знань; 2) оцінка рівня і характеру ставлення до навчального процесу, міри розвитку переконань; 3) оцінка рівня й характеру установки, різновидів спрямованості поведінки у сфері педагогіки.

Відповідно до цього підходу рівень самосвідомості визначається, у першу чергу, знаннями здобувача, знанням основних норм і принципів педагогічного процесу. Іншим показником самосвідомості є глибина усвідомлення соціально-особистісної значущості педагогічних норм, що забезпечує їхнє «переживання», емоційно-позитивне сприйняття. Цей критерій фіксує суб'єктивне ставлення здобувача до педагогічної поведінки і дозволяє нам виділити три рівні самоусвідомленості: 1) формальне інформаційне знання змісту педагогічних норм; 2) рівень фрагментарної педагогічної переконаності, коли значна частина педагогічних норм залишається особистісно-індиферентною для здобувача; 3) високий рівень - рівень повної педагогічної переконаності,

коли педагогічні норми усвідомлюються здобувачем як суспільно і як особистісно-необхідні, внутрішньо приймаються ним, стають його переконаннями. Третім критерієм є педагогічна установка та вихованість здобувачів, їх спрямованість [4].

Таким чином, самосвідомість особистості має складну психологічну структуру. Для її об'єктивної оцінки необхідно враховувати всі структурні компоненти в комплексі і взаємодії.

Список використаної літератури

1. Воробйова І. В. Сучасні підходи до проблеми правової свідомості. Правова свідомість молоді в умовах розбудови демократичної держави в Україні: Матеріали міжвузівського науково-практичного семінару молодих вчених (17 лютого 2006 р., Одеса) / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора Долженкова О. Ф. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2006. С. 7-9.

2. Касьянов В. В. Социология права. Ростов н/Д: Феникс, 2001. 480 с.

3. Морогин В. Г. Ценностно-потребностная сфера личности. Томск: ТГПУ, 2003. 357 с.

4. Муслумов Р. Р. Психолого-педагогические условия формирования правового сознания будущих учителей. Вестник Бурятского государственного университета. Теория и методика обучения. – 2007. – Вып. 10. С. 216-221.

5. Ратинов А. Р. Структура правосознания и некоторые методы его исследования. Методология и методы социальной психологии. М., 1981. С. 201-214.

*Ліхота О.В.,
к.е.н., доцент кафедри управління персоналом, економіки
праці та публічного управління*

*Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

*Романюк Р.В.,
к.е.н., доцент кафедри управління персоналом, економіки
праці та публічного управління*

*Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ Й ПРИНЦИПИ СТРУКТУРУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Підготовка творчої особистості в школі прямо залежить від рівня аналогічної підготовки самого вчителя. Ось чому проблема розвитку творчої пізнавальної діяльності студента як майбутнього вчителя і вихователя продовжує залишатися винятково актуальною й гострою. На сучасному етапі вона набуває особливого звучання не тільки в педагогічному плані, але й соціальному, політичному, економічному і духовному.

Але організація творчої пізнавальної діяльності студента при вивченні теоретичного матеріалу неможлива без певного структурування навчального матеріалу. Тому дослідження загальних підходів й принципів структурування і подальшої реалізації їх у створенні цільової структури й закладання в цю структуру адекватний апарат її засвоєння є необхідним й актуальним з точки зору впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів творчої пізнавальної діяльності.

У 60-ті - 90-ті роки структурування навчального матеріалу досліджуються в рамках різних науково-педагогічних концепцій. Відповідно до поставлених цілей використовуються різноманітні підходи, у тому числі, кібернетичний, структурно-графічний, інформаційно-психологічний, гносеологічний, дидактико-методичний та інші. Незважаючи на розходження

підходів, усіх дослідників об'єднує загальний задум — знайти і створити таку дидактичну структуру навчальної інформації, яка б засвоювалася з найбільшим ефектом і меншими зусиллями й витратами.

Так, кібернетичний підхід дозволив упорядкувати навчальний матеріал на основі виділення малих порцій, засвоєння кожної із яких вважалось кроком уперед. Покрокове прямування по лінійній або розгалуженій схемі із системою зворотного зв'язку і контролю склало суть машинного або без машинного програмованого навчання. Але програмування навчального матеріалу принципово не перебудовувало його структуру, а лише розщеплювало цей матеріал на дрібні складові («кроки»).

Структурно-логічний підхід реалізував ідею упорядкування навчального матеріалу на основі виділення й складання формули граф-схеми, сукупність яких подає складну ієрархію логічних зв'язків і стосунків між безліччю висловлювань і суджень. Але граф-схеми знову ж таки не перебудовують навчальний матеріал на основі принципово нових підходів структурування, а лише розширюють і збагачують його внутрішні зв'язки і стосунки.

На основі структурно-логічного підходу була здійснена спроба з усіх навчальних дисциплін вищої школи розробити технологічні карти і структурно-логічні схеми їхнього вивчення. Але ці спроби не мали успіху, тому що вони виявилися неспроможними ні гносеологічно, ні дидактично, ні функціонально-методично. Розроблені багатьма викладачами під впливом тиску зверху технологічні карти і структурно-логічні схеми виявилися нереалізованими через їхню повну непотрібність.

Гносеологічний підхід до проблеми упорядкування і структурування знань використовується у рамках багатьох концепцій, але особливе місце він посідає в концепції проблемного навчання. За структурну одиницю навчального матеріалу автори концепції беруть або «проблемну ситуацію», або «проблемне завдання», або «проблемну задачу». Деяка

сукупність таких одиниць і складає якусь структуру матеріалу, що підлягає засвоєнню протягом того чи іншого відрізка навчального часу.

Практичне втілення цієї ідеї стосовно до тієї або іншої навчальної дисципліни виявилось складним і не знайшло масового виходу в практику навчання вищої школи. Складність полягає в тому, що між проблемним і неproblemним викладом матеріалу грань дуже прозора і невизначена. Це по-перше. По-друге, саме поняття, чи то «проблемна ситуація», чи «проблемне завдання» настільки прозоре і невизначене, що практично будь-яке грамотно поставлене запитання до тієї або іншої частини висловлюваної інформації можна підвести під це поняття — щоб знайти адекватну відповідь на поставлене запитання — уже проблема, незалежно від того, важлива або неважлива, загальна або часткова, істотна або неістотна, розв'язувана або нерозв'язувана.

Гносеологічний підхід широко використовується в дослідженнях, пов'язаних із вивченням сутності науки і навчального предмета, аналізом структури наукових знань, викладених у дидактичних і методичних системах, і з вивченням інших питань.

Так, Л.Я. Зоріна виділяє в структурі навчального матеріалу такі складові: теорія, поняття, закон, гіпотеза, емпіричний факт. Усі ці елементи в системах знань дійсно подані, але вони в цьому випадку автономні, незалежні й не співвіднесені між собою. Дійсно, емпіричні факти, наприклад, можуть мати самостійне місце, і водночас вони лежать в основі і теорій, і понять, і законів, і гіпотез. Або інший приклад. Гіпотеза може бути розглянута як окремий випадок того або іншого припущення або чекання у вигляді стислого формулювання, або загальний випадок, який розкриває очікувану тенденцію розвитку тих або інших подій, на рівні багатьох розгорнутих суджень, пояснень, доказів, тобто у вигляді самостійної теорії. Через такі обставини ця теорія носить гіпотетичний характер. Не співвіднесені між собою й інші елементи, зокрема, теорія і закон, теорія і поняття. Усе разом узяте вказує на те, що така

класифікація складових елементів знань є малоплідною, хоча в якійсь мірі може бути і корисною.

Багато дослідників при вивченні сутності наукових знань і проблеми їхнього упорядкування, організації і структурування використовують також інформаційно-психологічний підхід і близький до нього — дидактико- методичний.

Смисл інформаційно-психологічного підходу полягає в прагненні створити таку структуру навчальної інформації, яка б найбільш повно відповідала психологічним закономірностям її сприйняття, засвоювання й відображення у свідомості і предметно-мовленнєвій діяльності. Плідність такого підходу доведена експериментальними дослідженнями Л.В. Занкова, Б.Д. Ельконіна, В.В. Давидова, Н.Ф. Талізіної та інших.

Але як тільки справа доходить до виходу в широку практику, то виникає багато ускладнень і непереборних перешкод. Останні пов'язані з тим, що психічні процеси розігруються за «зачиненою камерою», і те, що ми одержали на «виході», не завжди співпадає з тим, що дали і фіксуємо на «вході». І в цьому випадку співвіднести структурні елементи знань із тим, як вони з урахуванням їхньої специфіки сприймаються і засвоюються у свідомості, дуже важко.

Дидактико-методичний підхід полягає в співвіднесенні структури матеріалу, який вивчається, з конкретними цілями, формами й методами навчання. У цьому випадку береться спроба створити таку структуру, яка б найбільш повно співпадала з основними компонентами навчання, перерахованими і названими вище. Другий смисл цього підходу полягає в тому, що будь-яка структура навчального матеріалу, крім того, що вона його певним чином упорядковує, повинна бути й такою, яка навчає засобів мислення, методів пізнавальної діяльності, предметно-мовленнєвих і практичних дій.

Проблема упорядкування і структурування наукових знань є предметом зацікавленості не лише педагогів, психологів, методистів, але й логіків, наукознавців, філософів, лінгвістів, представників кожної наукової галузі, бо останні є основними творцями й споживачами наукової інформації. Відповідно,

кожна наука використовує і свої власні підходи, обговорювати котрі дозволено лише спеціалістам.

Отже, нагадаємо, що незважаючи на розходження в підходах, усіх дослідників об'єднує загальна мета — знайти і створити таку структуру навчального матеріалу, яка б сприяла її ефективному засвоєнню, підвищенню якості одержуваних знань. Основними характеристиками цієї якості прийнято вважати повноту, глибину знань, усвідомленість і тривкість, рухливість і дієвість. У цьому випадку мова йде про якість знань, які здобуто на репродуктивному рівні. І головне завдання суб'єкта засвоєння — усе сприйняти, усвідомити, запам'ятати, відтворити, уміти застосувати на практиці.

За даними досліджень низки російських психологів, інформація, сприйнята на лекції, відтворюється слухачами без відстрочки в часі в обсязі 16 % до її загальної суми, а за іншими даними, від 100 % завченої інформації на першому році навчання відтворюється без спеціального повторення на випускному курсі лише 4% - 6% . Така ціна якості знань, які даються на рівні репродукування і відтворення.

Виникає запитання, чи варто завчати всю суму вивчених знань, щоб бути готовим відтворити її на іспиті, якщо вона через 4-5 років буде цілком забута і викинута з пам'яті? Запитання не риторичне, й воно завжди буде хвилювати допитливу думку. Тут достатньо пригадати гострі публіцистичні статті академіка А.М. Колмогорова з приводу змісту математичної освіти в середній школі.

Інша справа, коли знання здобувається ціною праці власної думки, самостійно конструюється у вигляді суджень, формулювань, формул. Самостійно виведену формулу не треба зачувати, вона на довгі роки зберігається в пам'яті: на її основі може бути виведено деяке число часткових формул; вона спроможна легко перебудовуватися й асоціюватися або вступати у зв'язки з подібною інформацією, що заново надходить. Все це говорить про те, що основні показники якості знань, які здобуто на творчому рівні, мають більш високу ціну, тобто, вони на порядок вище.

Отже, мета структурування навчального матеріалу може визначатися й інтерпретуватися дещо інакше, із більш глибоким стратегічним задумом. Вона може мати вигляд: необхідно знайти і створити таку структуру навчального матеріалу, яка б дозволяла вивчати його на основі оптимального сполучення репродукування й творчості, орієнтованої на поступове нарощування останньої, і посередництвом цього підвищувати якість знань, що їх здобувають студенти.

Щоб реалізувати цю мету, необхідно вирішити, який підхід зі всіх розглянутих використати для цього. У ході осмислення, аналізу й зіставлення ймовірних можливостей усіх підходів стало ясно, що жодний із них у якості самостійного не може бути використаний, тому що не забезпечує розв'язання всієї повноти поставленої мети. Лишається одна альтернатива — використовувати більшу частину підходів, їх найбільш істотні моменти в єдиному комплексі. Ми починаємо обговорювати проблему не на пустому місці, і в цьому напрямку виконана вже велика робота накопичений багатий літературний і фактичний матеріал.

Так, Б.І. Коротяєв виконав ретельний аналіз наукових знань — загальнонауковий, гносеологічний, логічний, категоріальний, функціональний, дидактичний, і на цій основі у відповідності до вищезазначеної мети структурування сформулював основні його принципи.

Виконаний автором комплексний аналіз сутності наукових знань з різних боків і різноманітних підходів, накопичений ним науковий матеріал дозволяє вийти на формулювання достатньо чітких і плідних принципів структурування наукових знань, представлених у навчальних дисциплінах. До їхнього числа можна віднести: принцип виділення крупних блоків і стійких взаємозалежних структурних елементів у кожному блоці; принцип формалізації й ранжирування; принцип перенесення й накладуваності; принцип згортання й розгортання, перерви та безперервності; принцип обмеження критерієм достатності й необхідності. Розглянемо кожний із принципів окремо.

Принцип виділення великих блоків і їхніх структурних

елементів. Як найбільш вагомий блок виступає теорія, а сукупність деякого числа теорій утворить цілісну структуру — навчальну дисципліну.

Теорія — це система знань, яка описує й пояснює суворо обмежене коло явищ (деякий фрагмент дійсності) і вказує, як керувати цими явищами або перетворювати їх в інтересах людини й суспільства. За своєю розвиненістю, засобами побудови теорії можуть бути фундаментальними і прикладними, емпіричними й аксіоматичними, загальними й галузевими, змістовними й формалізованими. У «Філософському енциклопедичному словнику» вказано, що теорія за своєю будовою являє внутрішньо диференційовану, але цілісну систему знань, яку характеризують логічна залежність одних елементів від інших, можливість виводити зміст теорії з тієї чи іншої сукупності тверджень і понять — вихідного базису теорії — за визначеними логіко- методологічними принципами й правилами.

Спираючись на це визначення, в кожній теорії можна виділити з деяким ступенем умовності її основні структурні елементи, логічно зв'язані й упорядковані між собою: **ідеї** — вихідні положення (матеріал, який зв'язує); **поняття** (матеріал, який описує,); **закони й закономірності** (матеріал, який пояснює,); **принципи, правила, накази** (матеріал, який наказує, пропонує, диктує).

Виділені структурні елементи теорії тісно зв'язані між собою, і в гносеологічному плані можливий їхній взаємоперехід. Так, будь-яке поняття може розглядатися на різних рівнях — на рівні опису, на рівні пояснення, на рівні вказівок, на рівні самостійної теорії. Так само можуть інтерпретуватися закони, принципи, правила, ідеї.

Емпіричний матеріал (факти, приклади, ілюстрації, досліди, експерименти) не є самостійним структурним елементом теорії, тому що він входить у кожний елемент як його підстава. Не є самостійним елементом і гіпотеза. Вона скоріше елемент дослідження, але не теорії. Більш того, на окремих етапах розвитку сама теорія може виступати як

гіпотетична система, яка потребує подальшої перевірки й пояснення.

Будь-яка теорія має свою область із чітко позначеними межами, тобто має свій об'єкт і свій предмет. Об'єкт — це те, що описує теорія, тобто сукупність реальних явищ, а предмет — те, що вона пояснює, тобто закономірні зв'язки й стосунки, що функціонують у структурі об'єкта.

Теорія спроможна описувати й пояснювати реально існуючі явища, але й передбачувати, ті, що знову виникають. Інакше кажучи, теорія може описувати й пояснювати такі явища, які в цей момент не зустрічаються, але їхнє виникнення й поява неминучі. У цьому проявляється сила теорії, її передбачувальна функція. Але сила теорії виявляється і в іншому — вона живе й діє до того часу, доки зберігає можливість до саморозвитку. Як тільки теорія втрачає цю спроможність, вона перетворюється в мертву схему або систему. Одночасно теорія є інструментом мислення й інструментом практичної діяльності.

Спираючись на все зазначене вище, можна сформулювати чіткі критерії, за якими відповідно ті чи інші системи знань відносити з деяким ступенем умовності до класу теорій. Ця система, тобто теорія повинна:

1. мати свій склад, тобто містити в собі основні чітко виділені структурні елементи: ідеї, поняття, закони, принципи й правила;

2. мати свій об'єкт і свій предмет і бути відносно самостійною;

3. бути непротирічною і водночас спроможною до саморозвитку;

4. бути спроможною до передбачень та прогнозувань.

Розглянутий вище принцип структурування навчального матеріалу є основоположним, і з нього починаються всі наступні кроки структурування. Ось чому його ми змушені були розглянути досить докладно. А тепер звернемося до інших.

Принцип формалізування й ранжирування навчального матеріалу. Смісл його полягає в тому, що вся система знань

упорядковується й вишиковується відповідно до законів і правил формальної логіки й відповідно ранжується.

Той матеріал, який піддається формалізуванню й зведений до єдиних логічних основ, вишиковується як формалізована система, а той, який не піддається цій процедурі, залишається за її межами й вишиковується як змістовна система, яка не зводиться до єдиних логічних основ. Це дозволяє у формалізованих системах усі теорії, які вивчаються, вишиковувати в суворих логічних зв'язках — за підпорядкуванням (базові й вивідні теорії); за суміжністю (суміжні теорії); за сполученістю (сполучені або пересічні теорії). У зв'язку з цим кожна теорія одержує свій ранг; у найвищому ряду лежить базова (перший ранг), а в найближчому нижньому — вивідна стосовно верхнього ряду й одночасно базова стосовно до наступного нижнього ряду (другий ранг і перший одночасно). У такий спосіб кожна вивідна теорія в будь-якому ряду набуває двохрангового значення. Подібним же чином можуть ранжуватися суміжні й сполучені теорії. Уся сукупність ранжированих теорій і складає загальну структуру навчальної дисципліни.

Усередині кожної теорії відповідно ранжуються й її структурні елементи: поняття — ранг опису; закони — ранг пояснення; принципи й правила — ранг наказу і перетворення; ідеї — особливий ранг, який скріплює в єдине ціле всі елементи між собою.

Таким чином, реалізація принципу формалізації й ранжування знань дозволяє забезпечувати сходження від абстрактного до конкретного, від цілого до частини, від неглибокої сутності до усе більш глибокої. Хід думки по об'єкту і предмету наукової дисципліни розгортається одночасно й по горизонталі, й по вертикалі.

Принцип перенесення й накладуваності. Зміст його полягає в тому, що кожна вивідна теорія накладається елемент до елемента на базову, або інакше всі елементи базової теорії переносяться на всі наступні вивідні, але з урахуванням обмеження й специфіки кожної теорії окремо, її об'єкта й

предмета. Але перенос елементів із базової теорії у вивідну і їхнє накладення один на одного не означає, що базові елементи цілком перекривають вивідні. Тут необхідно мати на увазі два моменти. По-перше, елементи вивідної теорії істотно відрізняються від елементів базової за змістом, і, по-друге, у кожній вивідній теорії присутні ще власні елементи, які не подані в базовій.

Реалізація принципу перенесення й накладуваності забезпечує доступний вихід на побудову вивідної теорії, тому що для цього закладається все необхідне в базовій теорії. Тому вивідне знання не є новим, воно лише уточнює і розвиває вихідний початок.

Принцип згортання й розгортання, перерви й безперервності. Він впливає із сутності формалізованих систем знань і полягає в тому, що кожен із теорій і кожний структурний елемент її з одного боку можна згорнути до номіналу, тобто до зазначення назв або до перерахування назв — вихідна перша перерва змісту, з другого — розгорнути теорію й структурні елементи до максимуму, межу котрого важко уявити (безперервність). На цьому шляху можливі послідовні перерви. Наприклад, те або інше поняття просто позначити терміном, потім дати визначення або побудувати згорнутий опис; наступний крок — побудувати розгорнутий опис у короткому вигляді; далі розгорнути опис в більш розширеному вигляді за рахунок залучення великого числа прикладів, фактів, ілюстрацій; і цю лінію можна продовжувати розгортати до безкінечності.

Подібний процес перерви й безперервності може бути проілюстрований як на прикладі інших елементів, так і на прикладі розгортання кожної теорії окремо або всієї сукупності теорій.

Принцип обмеження критерієм достатності і необхідності. Смісл цього принципу полягає в тому, що сукупне число теорій, як і їхніх структурних елементів, повинно бути обмежене, відповідно обмежується й зміст. Будь-яка наукова дисципліна містить у собі деяку кількість як

розроблених теорій, так і тих, які знову розроблюються, серед них є як фундаментальні, так і прикладні, часткові; усі вони розрізняються за значимістю й глибиною розробки.

Цілком очевидно, що навчальний план вищого закладу освіти не дозволяє зробити так, щоб кожна навчальна дисципліна містила в собі усе те, що зроблено в цій галузі, і що робиться, і що має бути далі на найближчу перспективу. Необхідність диктує використовувати жорсткі рамки обмеження. Таку функцію й виконує навчальна програма. Априорно прийнято вважати, що в програмі подане все необхідне, і тому вибудований обсяг матеріалу є достатнім і необхідним для підготування спеціаліста з вищою освітою.

На жаль, ми змушені констатувати, що конкретний зміст критерію достатності й необхідності, його певні об'єктивні кількісні і якісні показники цілком не розроблені. І зараз ніхто не може сказати, скільки і які теорії потрібно вивчити у вищому закладі освіти з тієї або іншої дисципліни. Ця проблема дуже складна й не під силу одному дослідникові. Її можна розв'язати силами великого наукового колективу протягом багатьох років. А поки ми змушені керуватися вимогами програм, здоровим глуздом і тими методологічними й дидактичними розрахунками й очікуваннями, які закладені в основі нашого дослідження.

Розглянуті вище принципи структурування навчального матеріалу відбивають ті загальні властивості формалізованих систем знань, які установлені в ході всебічного аналізу наукових знань багатьма дослідниками.

Реалізація цих принципів структурування в конкретних умовах стосовно до кожної навчальної дисципліни потребує урахування специфіки й особливостей кожної із них. Це дуже складна і достатньо диференційована процедура, але вона може бути успішно виконана.

Науково-пошуковий досвід її застосування уже накопичений. Так, процедура структурування навчального матеріалу за спрощеним варіантом (вилучалося три рангових структурних елементи) з математики в початковій школі виконана й вивірена в експериментальній роботі в дослідженнях

В.Т. Чепіги, Н.М. Ляшової, з української мови у восьмирічній школі - М.В. Мірошніченка. За програмами дисциплін, які вивчаються у вищій школі, вона виконана в кандидатських дисертаціях М.Б. Коротяєвої з педагогіки, В.І. Хазяїнова — з фізики для технічних вищих закладів освіти, О.Л. Кошелева з математики для факультету педагогіки й методики початкового навчання педінституту. Аналізуючи ці роботи, цікаво відзначити такі особливості вибудованих ними експериментальних структур матеріалу на основі використання сформульованих і обговорених вище принципів. По-перше, вони побудовані на основі чинних програм. По-друге, в усіх випадках вибудовані як формалізовані системи, співвіднесені за підпорядкованістю, суміжністю і сполученістю. По-третє, у них визначені кількісні межі як теорій, так і їхніх елементів. Зрозуміло, що кількісний критерій достатності й необхідності структурування теорій і їхніх елементів залежить від змісту й специфіки курсу, від підходів та задумів авторів.

Аналіз і обговорення викладених вище принципів структурування навчального матеріалу дозволяє сказати, що побудова на їхній основі формалізованих систем цілком відповідає загальнологічному й фундаментальному принципу — принципу вивідного знання. Практична реалізація цього принципу прокладає дорогу для розвитку творчих початків студентів у процесі вивчення теоретичного матеріалу. За умови їхньої відповідної підготовки вони виявляться спроможними відтворити вивідні знання з чистого листа.

Список використаної літератури

1. Зорина Л. Я. Дидактические основы формирования системности знаний. М.: Педагогика, 1978. - 126 с.
2. Коротяев Б. И. Педагогика как совокупность педагогических теорий, М.: Просвещение, 1986. - 208 с.
3. Коротяев Б. И. Учение — процесс творческий. - М.: Просвещение, 1989.- 156 с.
4. Коротяев Б.И., Курило В.С., Савченко С.В.

Нестандартный взгляд на стандарты высшего образования: монография. Изд-во ГУ Луганского национального университета им. Т. Шевченко. 2016.

5. Головки Н.Б., Головки С.Б. Вища освіта як виткрита система в контексті гуманістичної парадигми. ДЗ Південно-український національний університет. 2011.

*Мацола І.В.,
аспірант кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Досвід європейського законодавства в сфері соціального забезпечення спрямований на: гуманізацію і безбар'єрність суспільства та держави; високий рівень соціальних стандартів; доступність, ефективність допомоги та послуг, пенсій. Та не викликає сумніву, що головною метою міжнародних актів, щодо захисту соціальних прав людини є забезпечення гідного рівня життя громадян та суспільного розвитку. Основними нормативними документами Європейського Союзу щодо виплат соціального страхування є: Регламент № 1408/71 від 14 червня 1971 р. «Про схеми соціального страхування щодо осіб, які працюють за наймом, та їх сімей під час пересування в межах співтовариства»; Регламент № 574/72 від 21 березня 1972 р., що визначає форми застосування Регламенту № 1408/71, який продовжує діяти і сьогодні з значними змінами.

Оскільки досі країни не визначили єдиного стандарту бідності, кожна держава визначила свої критерії відповідно до свого законодавства.

Адаптуючи законодавство України до європейських соціальних стандартів, уряд проводить заходи, спрямовані на подолання такого негативного явища, як бідність населення. Прагнучи захистити населення від бідності, держава з отриманням незалежності приймає низку законів, не враховуючи економічних реалій, та як наслідок, забезпечення їх реалізації в умовах соціально-економічної кризи стає проблематичним.

Це, стосується Законів України: 1991 рік - «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [5]; 1993 рік - «Про пенсійне забезпечення», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх

соціального захисту»; 1992-1994 роки законодавче встановлення пільг для працівників окремих сфер (суддів, прокурорів, військовослужбовців, народних депутатів); 1996 рік - прийняття програми житлових субсидій; 1999 р. «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»; в 2000 році «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».

З метою зменшення масштабів та усунення найгостріших проявів бідності в 2001 р. Президентом України було затверджено першу Стратегію подолання бідності в період 2001-2009 рр [20]. У вересні 2015 р на Саміті ООН для виконання Цілей сталого розвитку (2015-2030 роки) та Європейської соціальної хартії (переглянутої) в 2016 р. урядом України ухвалена Стратегія подолання бідності на період до 2020 року [15]. В документі визначено завдання та запровадження нових механізмів подолання та запобігання бідності в Україні. За прогнозами Світового банку, в Україні внаслідок війни кількість бідних зросте майже в чотири рази, так у 2022 році частка бідного населення може сягнути 70% порівняно з довоєнними 18%.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 2018 р. № 99-р затверджено “План заходів на 2018 рік щодо реалізації Стратегії подолання бідності”, яким передбачено: реструктуризацію системи державного сприяння працевлаштуванню та забезпечення гендерної рівності в оплаті праці; створення загальнодержавного реєстру вакансій із відкритим доступом та вдосконалення системи забезпечення житлом найбільш незахищених верств населення.

В її продовження, відповідно наказу № 90 від 11 лютого 2022 року “Стратегічний план діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2023 - 2024 роки)” було затверджено Стратегічний план в якому прописано 7 стратегічних цілей на даний період. А саме: підвищення рівня пенсійного забезпечення; створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери; підвищення рівня соціальних

стандартів і гарантій та підтримки малозабезпечених сімей; надання якісних соціальних послуг; захист прав дітей; впровадження інклюзії осіб з інвалідністю в суспільне життя; забезпечення гендерної рівності; протидія домашньому насильству і торгівлі людьми. Стратегією визначено основні проблеми, що передбачається розв'язати, механізми для їх реалізації та конкретні дії. Реалізація Стратегії та досягнення цілей має ґрунтуватися на дотриманні принципів соціальної справедливості та соціальних стандартів.

Формування в Україні системи державних соціальних стандартів, гарантій та нормативів розпочався із прийняттям Законів України “Про прожитковий мінімум” (1999 р.), “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” (2000 р.), а на його основі — наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 2002 року, яким затверджено державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів.

Відповідно до Конституції України державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються державними соціальними гарантіями та механізмом реалізації соціальних прав і громадян.

Державний класифікатор соціальних нормативів, як складова державної системи класифікації та кодування соціально-економічної інформації, розроблено відповідно до статті 27 Закону України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії”. Державний класифікатор соціальних нормативів розроблено з метою забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня кожного громадянина; законодавчого закріплення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів; диференційованого підходу до визначення норм на основі соціально-демографічних характеристик; прозорість та громадський контроль у визначенні та застосуванні норм споживання.

*Перепада Д.О.,
к.пед.н., доцент кафедри східних мов
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

*Проценко Е.Б.
к.філ.н., доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та
поведінкових дисциплін
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка проблеми. Вивчення китайської мови у всьому світі набуває широкої популярності, Україна не є виключенням. В умовах глобалізації світового ринку, де китайські товари широкого вжитку становлять вагомую частку загального світового товарообігу, економічна співпраця з підприємствами та установами КНР є невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності будь-якої держави. Отже, знання, вміння та навички усного спілкування, читання та перекладу ієрогліфічного тексту може стати запорукою підготовки конкурентоздатного випускника, а також успішного працевлаштування та подальшої роботи майбутнього фахівця у сфері економіки і торгівлі.

Вивчення китайської мови здобувачами освіти спеціальностей, не пов'язаних із філологією, представляє особливий інтерес, адже вважаємо синтез знань у галузі економіки та володіння іноземною мовою, зокрема китайською, актуальним та перспективним напрямом розвитку національної системи вищої освіти.

Викладання східних мов для філологічних спеціальностей передбачає окреме вивчення таких освітніх компонентів, як «Практичний курс китайської мови», «Практична граматики», «Практична фонетика», «Ієрогліфіка», «Лексикологія» тощо.

Цілком очевидно, що для непрофільних спеціальностей таке різноманіття не представляється можливим, отже викладач має побудувати заняття таким чином, щоб охопити всі необхідні аспекти і тим самим дати здобувачам освіти можливість на належному рівні опанувати мову для подальшого її застосування у майбутній професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Граматичні, фонетичні та лексико-граматичні особливості китайської мови висвітлено у роботах Кірносолової Н., Козоріз О., Мурашевнич К., Нечитайло М. тощо. Методиці викладання китайської мови присвячено низку наукових праць, а саме Ільченко А., Мельник І., Мілюк К., Ситник І. та багатьох інших. Проте, особливості викладання китайської мови як іноземної для здобувачів освіти непрофільних спеціальностей, зокрема економічних, розкриті недостатньо, багато аспектів цього питання ще не вивчалися.

Метою нашого дослідження є формування основних напрямків роботи із здобувачами освіти на заняттях з китайської мови та обґрунтування важливих аспектів навчального процесу, що сприятиме кращому засвоєнню матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Основну складність в процесі опанування китайської мови становить ієрогліфічне письмо. Навчання ієрогліфіці є невід'ємною складовою вивчення китайської мови. Китайські ієрогліфи побудовані за певною системою та складаються з певної кількості графічних елементів. Графічний елемент, або риса (画 huà), – це проста нерозкладна складова частина ієрогліфа. Графічні елементи, як правило, не мають самостійного значення. Поєднуючись між собою і записуючись в певній послідовності, вони утворюють більш складні одиниці – графеми (偏旁 piānpáng), які можуть вживатися самостійно, як окремий простий ієрогліф, або тільки як складова частина складного ієрогліфа [4].

Засвоєння значення графем допомагає розібратися в структурі ієрогліфів і легко запам'ятати їх накреслення, а інколи і значення. Наприклад, графема 雨 уй дощ вживається як окремо у цьому значенні, так і у складі таких складних знаків, як

іменники 需 xū потреба, необхідність та 雪 xiě сніг, дієслово 霏 fēi рясно випадати; графема «серце» має два варіанти накреслення: 心 та 忄 xīn, де 心 може вживатися окремо у власному значенні, так і у складі складного знаку наприклад: 您 nín Ви (ввічливе, офіційне звертання), 想 xiǎng думати, бажати, вважати, 念 niàn думати, розуміти, згадувати, а 忄 – тільки як частина ієрогліфа: 性 xìng характер, натура, природа, 忙 máng бути зайнятим, поспішати, 怕 pà боятися, тремтіти.

За функціями графем у складі складних ієрогліфів, можна виділити декілька категорій ієрогліфічних знаків. Ідеограми (会意字 huìyìzì) – це графічні знаки, в яких значення графем, поєднуючись між собою, виводять нове значення. Якщо взяти за приклад графему 人/亻 rén – людина, то у поєднаннях з іншими графічними елементами можна отримати наступні лексичні одиниці: 人+人 = 从 cóng, що у функції дієслова перекладається як «збиратися, об'єднуватися, згуртуватися»; 人+人+人 = 众 zhòng, що у функції іменника перекладається як «маса, народ, суспільство» або у якості прислівника чи прикметника вживається у значенні «багаточисельний, багато»; 亻+戈 = 伐 fá, що означає «йти у військовий похід, нападати, карати, придушувати», відображає значення компонентів 亻 rén та 戈 gē алебарда (старовинна холодна зброя); 亻+寸 = 付 fù, де відтворюється семантика компонентів 亻 rén людина та 寸 cùn вершок, в результаті отримуємо значення «платити, сплачувати»; 亻 rén людина та 五 wǔ п'ять у поєднанні в одному ієрогліфі 伍 wǔ дає значення «п'ять осіб, ряд, компанія з п'ятьох осіб». Звертаючись до графема 木 mù дерево, то у поєднаннях 木+木 = 林 lín «ліс, гай», 木+木+木 = 森 sēn «ліс, гущавина, густий»; 相 xiāng «дивитися, спостерігати» є поєднанням значень 木 mù дерево та 目 mù око; лексична одиниця 采 cǎi складається з графем 木 mù дерево та 采 cǎi кігті, утворюючи значення «збирати, брати, зривати, добувати»; ієрогліф 困 kùn, що при перекладі означає «бути в тяжкому положенні, бути

оточеним, сидіти в осаді», складається з графем 木 mù дерево та 阝 wéi огорожа. У китайській мові побутує багато ідеограм, втім, з огляду на історичні витоки та особливості китайської культури, інколи дуже складно встановити логічний зв'язок між компонентами.

Фоноідеограми (形声文字 xíngshēng wénzì) у китайській мові становлять не менше двох третин загальної кількості ієрогліфів. Смысловим показником у фоноідеограмах є лише одна з графем — ключ (部首 bùshǒu), її також називають детермінатив. Вона приблизно вказує, до якого класу предметів або явищ відноситься слово, що позначене певним ієрогліфом. Друга частина фоноідеограми називається фонетиком. В давнину фонетик вказував на схожість читання ієрогліфа і його складника, проте з часом звукова схожість морфем значною мірою втрапилася, таким чином фонетик може вказати лише на приблизне читання [2]: 达 dá досягати, де 辶 chuò швидко йти — це ключ, а 大 dà — це фонетик; 价 jià вартість, ціна, де 亻 rén людина виступає у якості детермінатива, а 介 jiè посередничати, зводити разом; морфема 输 shū перевозити, транспортувати, доставляти, у складі якої 车 chē повозка, віз виступає детермінативом, а ієрогліф 俞 shù — фонетиком.

Отже, приділяючи увагу вивченню окремих компонентів ієрогліфів у ході навчання, стає можливим значно спростити процес запам'ятовування форм накреслення, читання та значення ієрогліфічного письма.

Фонетична складова навчання є вельми важливою. Вивчення китайської фонетики, особливо на початковому етапі, вимагає від здобувачів освіти та викладача значних зусиль, адже правильна фонетична база має великий вплив на подальше опанування мови. Саме тому основною метою першого етапу вивчення китайської мови має стати робота над фонетикою, доведення вимови до автоматизму, що дозволить не тільки значно спростити процес подальшого навчання, а й стати запорукою адекватного сприйняття мови на слух та успішного

спілкування [5].

Для позначення китайських звуків використовується піньїнь. Піньїнь - це міжнародно визнаний стандарт позначення звуків китайської мови засобами латинської абетки. Піньїнь був розроблений наприкінці 50-х років ХХ століття. У піньїні функціонують всі літери латинського алфавіту, окрім V, і додана буква Ü (умляут). Позначення тонів передбачено за допомогою надрядкових знаків [2]. Тон – це мелодійний малюнок голосу, що характеризується певною зміною висоти звука. Він реалізується у вигляді підвищення або зниження голосу, яке може бути або незмінним (рівним) або змінюватися від одного висотного рівня до іншого. У китайській мові існує чотири тони. Тон виконує змістовнорозпізнавальну функцію, тобто одне й те ж слово, що вимовляється різними тонами, має різне значення [5]. Наприклад, звуком jīn першим тоном вимовляється лексична одиниця 金 jīn гроші, кошти, цінності, а відтворивши цей звук третім тоном можна отримати 錦 jǐn розкіш, вишуканість, той самий звук четвертим тоном може означати 禁 jìn заборона, табу.

Зауважимо, що неабияку роль у розумінні усного мовлення відіграє контекст та послідовність слів у реченні. Однією із труднощів сприйняття китайської мови на слух є наявність фонетичної омонімії, наприклад: 五 wǔ п'ять, 武 wǔ військовий, 舞 wǔ танок, танцювати; 参 cān приймати участь, 餐 cān приймати їжу, їсти; 到 dào доходити, досягати, 道 dào шлях, засіб, метод, 盜 dào грабувати, присвоювати. Отже, правильна вимова, знання лексики та граматики сприятиме отриманню навичок усного спілкування, а в процесі навчання має бути підкріплена систематичним проведенням аудіювання, прослуховуванням аудіофайлів та переглядом відеоматеріалів китайською мовою.

Таким чином, наступним важливим етапом вивчення китайської мови є граMATика. ГраMATика китайської мови відрізняється від звичної нам низкою особливостей. Китайська мова належить до кореневих або ізолюючих мов, тож не існує

категорії словозміни, а основну роль відіграють порядок слів та службові слова. Число в китайській мові зазвичай не отримує граматичного вираження: 他吃苹果 Tā chī píngguǒ - він їсть яблуко/яблука. Показником множини для осіб є морфема 们 men: 同学 tóngxué - 同学们 tóngxuémen, 学生 xuéshēng - 学生们 xuéshēngmen студенти. Дієслова не змінюються за особами та числом, а для передачі категорії часу до них можуть бути приєднані різноманітні показники (суфікси). Наприклад, для передачі дії в тривалому часі використовується суфікс 着 zhe: 他看着报 Tā kànzhe bào він читає газету (в процесі дії). Минулий завершений час оформлюється за допомогою суфіксу 了 le: 昨天我买了一本书 Zuótiān wǒ mǎile yī běn shū учора я купив книгу. Минулий неозначений час можна представити засобом суфіксу 过 guo: 我去过那个城市 Wǒ qùguò nàgè chéngshì я бував у тому місті [1].

Синтаксис китайської мови вельми відрізняється від синтаксису української мови, тож на заняттях правилам побудови речень приділяється багато уваги. Зокрема, схема розгортання думки на рівні речення включає наступну послідовність: хто, коли, де, з ким, для чого, як довго, з якістю (результатом) здійснює яку дію з яким об'єктом. Наприклад: 我昨天在图书馆里跟朋友一起为了准备考试两个小时内仔细地研究了有关资料. Wǒ zuótiān zài túshū guǎn lǐ gēn péngyǒu yīqǐ wèile zhǔnbèi kǎoshì liǎng gè xiǎoshí nèi zǐxì de yánjiǔle yǒuguān zīliào. Вчора я з друзями у бібліотеці провів дві години ретельно вивчаючи відповідні матеріали, щоб підготуватися до іспиту.

Крім того, у китайській мові означення завжди передують визначеному: 金先生 Jīn xiānshēng пан Цзінь, 贸易公司的经理 màoùyì gōngsī de jīnglǐ менеджер торгової компанії, 机会窗口 jīhuì chuāngkǒu вікно можливості. Усі службові слова, як то 只 zhǐ тільки, 也 yě також, 都 dōu всі, займають у реченні місце

перед дієсловом (всіма компонентами, що відносяться до присудку). Наприклад: 中国人真有意思, 虽然我只会说“你好”, 可是商店里的人, 还有出租汽车司机, 都说我的汉语非常好。 Zhōngguó rén zhēn yǒuyìsi, suīrán wǒ zhǐ huì shuō “nǐ hǎo”, kěshì shāngdiàn lǐ de rén, hái yǒu chūzū qìchē sījī, dōu shuō wǒ de hànyǔ fēicháng hǎo. Китайці дійсно цікаві, хоча я можу сказати лише «Вітаю», але люди в магазині та водій таксі сказали, що моя китайська дуже хороша [9].

Слова китайською мовою здатні змінювати свою приналежність до тієї чи іншої частини мови засобом переміщення її у іншу синтаксичну позицію. Наприклад: 用木头作东西 yòng mùtóu zuò dōngxī виготовляти речі з дерева, де 木头 грає роль іменника відповідно до синтаксичної позиції, а якщо перемістити на позицію перед іменником 木头桌子 mùtóu zhuōzi дерев'яний стіл отримуємо функцію означення, тобто прикметник. Перехід від прикметника до прислівника можна спостерігати на наступних прикладах: 高山 gāoshān висока гора ; 鸟飞得很高 niǎo fēi de hěn gāo пташка летить дуже високо [10].

Особливістю граматики китайської мови є наявність рамкових конструкцій. Знання їх функцій та особливостей побудови речення стане у нагоді при опрацюванні китаємовних текстів та сприятиме розумінню їх змісту. Наприклад, конструкція 不仅。。。而且 не тільки ..., але й ... вказує на те, що у додаток до значення першого речення є ще одне значення. 中国菜不仅有很多种素菜, 而且做法也特别多。 Zhōngguó cài bùjǐn yǒu hěnduō zhǒng sùcài, érqiě zuòfǎ yě tèbié duō. У китайській кухні є не тільки багато видів вегетаріанських страв, але й багато способів їх приготування; 一。。。也不(没) вживається в заперечних реченнях для вираження акценту, іноді перебільшеного: 小王和老板吵架的时候, 别人一句话也不说。

Xiǎo wáng hé lǎobǎn chǎojià de shíhòu, biérén yǐjù huà yě bù shuō.
Коли Сяо Ван сварився з босом, ніхто навіть і слова не сказав [9].

Під час вивчення китайської мови вважаємо доцільним не оминати й питання словотвору китайської мови, адже це може допомогти не тільки легше запам'ятовувати лексику, а й здогадатися про приналежність того чи іншого слова до певної лексико-граматичної категорії і визначити його семантику.

Основним способом словотвору китайської мови є словоскладання, де словотвір відбувається шляхом поєднання повнозначних основ [3], наприклад: 多少 duōshǎo, де 多 duō багато та 少 shǎo мало поєднуються і створюють значення «скільки»; слово 机会 jīhuì – можливість, утворене засобом складання слів 机 jī випадок та 会 huì могли; слово 关系 guānxi має значення «зв'язок» створене поєднанням слів 关 guān зв'язок та 系 xì зв'язувати.

Афіксація - це спосіб словотворення, який полягає у приєднанні афіксів до знаменних морфем. Слова утворюються за допомогою доєднання до кореневої морфемі суфіксів чи префіксів, наприклад: 想 xiǎng думати - 想头 xiǎngtóu думка, міркування, 面 miàn обличчя - 面子 miànzi престиж, 亮 liàng світлий, ясний - 亮儿 liàngr світло. Є також слова, утворені напівсуфіксальним або напівпрефіксальним способом, наприклад напівпрефікс 超 chāo утворює іменники, що позначають перевищення норми або звичайного стандарту і в українській мові відповідає префіксам: над-, над-, гіпер-, супер, ультра-: 超导体 chāodǎotǐ надпровідник; 超音速 chāoyīnsù надзвукова швидкість; 超声波 chāoshēngbō ультразвукові хвилі; напівпрефікс 微 wēi утворює велике число термінів, які позначають дуже малі предмети, незначні величини. В українській мові він співвідноситься з префіксом мікро-: 微生物 wēishēngwù мікроб, мікроорганізм, 微波 wēibō мікрохвиля; 微电池 wēidiànchí мікроелемент тощо [10].

Знання елементів культури, традицій, фольклору, особливостей мовного етикету та менталітету китайців також є невід'ємною складовою вивчення мови. У навчальному процесі необхідно надавати здобувачам освіти необхідну інформацію щодо фразеології, діалектизмів, неологізмів, сленгу тощо. З огляду на обмеженість аудиторного часу, який може бути відведений на вивчення китайської мови, додаткові матеріали, на нашу думку, варто надавати на самостійне опрацювання і обговорювати на позааудиторних заходах, таких як конференції, семінари, круглі столи. Можна очікувати на ефективність засвоєння додаткового матеріалу на засіданнях клубів та гуртків за інтересами, де здобувачі освіти будуть мати змогу готувати і повідомляти один одному різноманітну інформацію, пов'язану із китайською мовою та культурою, яку самі вважатимуть цікавою та доцільною. Крім того, такі заходи сприятимуть розвитку соціокультурної компетенції майбутніх фахівців.

Перспективи подальших розробок. Викладання китайської мови як іноземної для здобувачів освіти непрофільних спеціальностей являє собою вельми актуальний та перспективний шлях підготовки фахівців, здатних здійснювати іншомовну комунікацію безпосередньо без залучення перекладача. Стратегії та шляхи поєднання багатьох аспектів вивчення мови, китайської зокрема, є своєрідним викликом, що потребує не тільки детального дослідження, а й апробації у навчальному процесі, адже лише на практиці, прослідковуючи результати та оцінюючи рівень знань, вмінь і навичок здобувачів освіти, стане можливим побудувати ефективну систему навчання та удосконалити підходи до викладання китайської мови майбутнім фахівцям-економістам.

Література

1. Дрогомирецький П.П., Ілійчук І.В. Основи китаїстики. URL: <https://kzigm.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/65/2018/04.-2017.pdf> (дата звернення: 21.03.2023)

2. Китайська мова та писемність. Вікіпедія (онлайн-енциклопедія) URL: <https://uk.wikipedia.org/> (дата звернення: 21.03.2023)
3. Козоріз О. Словосполучення та словотвір у сучасній китайській мові. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та література*, 2011. № 17. С. 16-18
4. Мурашевич К.Г. Вступ до східної філології. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. 159 с.
5. Пісклова Ю. А. Особливості викладання фонетики китайської мови на початкових етапах навчання. URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2015/N2\(30\)/6.pdf](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2015/N2(30)/6.pdf) (дата звернення: 20.03.2023)
6. Benyi Ge. *Modern Chinese Lexicology*. London: Taylor & Francis Ltd, 2018. 232 p.
7. Qin Xue Herzberg. *Basic patterns of Chinese Grammar*. Berkeley, 2011. 106 p.
8. Wiiliam S-Y. Wang. *The Oxford handbook of Chinese Linguistics*. New York: Oxford University Press, 2015. 765 с.
9. 李晓琪, 任雪梅, 徐晶凝 博雅汉语·. 北京: 北京大学出版社, 2013年。227页。
- 10.王希杰. 汉语词汇学. 商务印书馆, 2018. 408页

*Рябоконт Н.С.,
ст.викладач кафедри психології
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

СИСТЕМНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ІНТЕГРАЦІЇ

Соціальні зміни в Україні за останні роки проявилися в помітному розвитку ринку праці, появі багатьох нових професій, можливості для дорослих громадян отримати нову освіту, змінити професію, думати не тільки про обов'язок, але також про самореалізацію та задоволення від процесу роботи.

У зв'язку з цим у суспільстві зростає попит на такі психологічні послуги, як профорієнтація дорослих і професійне консультування.

Профорієнтаційний досвід із дорослими дає багатий матеріал про життя людей, про динаміку професійного руху, їх життєвий досвід.

Можна навести чимало прикладів незадоволеності людини роботою і навіть професією через неприйнятні умови праці. Можна навести значну кількість прикладів, коли людину цілком влаштовують умови праці, але, незважаючи на це, вона настільки незадоволена роботою, що хоче змінити роботу чи навіть піти на іншу професію. У цих випадках працівник незадоволений характером роботи. Найчастіше люди скаржаться на одноманітність та рутину або надмірну простоту розв'язуваних завдань. Вони формулюють скаргу так: «ця робота мене не розвиває» або «хочу елементів творчості в роботі».

Яке психологічне значення таких скарг? Які справжні причини такого невдоволення? Яку роль у професійному розвитку людини відіграє гостра незадоволеність роботою, професією? Які підходи слід практикувати, щоб допомогти клієнту в психологічній консультації?

Розглянемо дві стрижневі лінії в картині розвитку професійних якостей суб'єкта праці: системну диференціацію професійних якостей працівника та інтеграцію цих якостей.

Диференціація професійних якостей — це процес розвитку конкретних умінь і навичок, накопичення пов'язаних з цими вміннями і навичками знань. Наприклад, хірург вивчає: вміння читати рентгенівські знімки, клінічну бесіду, навички стерилізації рук перед операцією, вміння працювати з хірургічним обладнанням та інструментами тощо. Якості, які необхідно розвивати, можуть бути професійно важливими і професійно другорядними. Професійно важливі якості є системоутворюючими якостями (як несучі конструкції в будівлі) - без них взагалі неможлива успішна робота.

Наприклад, китайський перекладач повинен знати китайську мову і лексику, яку потрібно перекладати (будівельна, промислова, бізнес-лексика), він повинен знати іншу мову (на яку відбувається переклад). Він повинен володіти достатньою кмітливістю та увагою, щоб швидко схоплювати сказане. І, нарешті, у нього повинні бути у відносному порядку артикуляційний апарат і слух. Все інше: приваблива зовнішність, стать, вік, вміння писати, особистісні якості є другорядними, тобто без них можливе виконання професійних обов'язків перекладача.

Скільки професійних якостей можна практикувати одночасно? Їх кількість залежить від складності системи кожної окремої якості і обсягу оперативної пам'яті суб'єкта праці, і, звичайно, від ступеня його зацікавленості в цій праці. Наприклад, менеджер з продажу продовольчої сировини одночасно розвиває знання про ринок постачальників, ринок споживачів, ринок конкурентів, вміння вести переговори з компаніями-покупцями та знання про найбільш продаваний продукт.

Наскільки знання повинні бути детальними і повними, залежить від завдань, які стоять перед суб'єктом праці в даний момент. Менеджеру з продажу більш ніж достатньо знати тільки ціни постачальників і їх основну продукцію, а також всіх

основних гравців ринку, імена, телефони, і знайти потрібну інформацію.

Накопичення цих знань відбувається поступово, у повсякденній практиці вирішення різноманітних професійних завдань. Наприклад, в дискусіях з колегами про те, що визначає ціну конкурентів, або під час переговорів про ціну з клієнтами, в аудиторіях, під час навчання, зі ЗМІ.

На етапі розвитку конкретних навичок і отримання знань, пов'язаних з цими навичками, процес інтеграції професійних якостей відбувається латентно і деякий час не дає про себе знати.

Інтеграція професійних якостей - це об'єднання низових елементів системи в систему професійних якостей з появою нового рівня і нової системної якості.

Відповідно до кожної з професійних якостей накопичуються знання, уміння та навички.

Риси професійних якостей, як ми вже зазначали, можуть розвиватися суб'єктом праці більш-менш синхронно.

Якщо вони розгортаються синхронно, відбувається наступне:

взаємопроникнення знань з різних галузей професійних якостей;

взаємоперетин знань різних галузей професійних якостей;

взаємозамінність навичок, отриманих у різних секторах;

формування навичок (компетентність є інтегративним утворенням, включає як навички, так і знання, перенесення їх в інші умови).

Усі ці процеси є інтегративними процесами, тобто процесами, що об'єднують процеси та елементи, розташовані нижче в системі.

На певному етапі дозрівання прихованих процесів зворотний хід розвитку системи стає неможливим, зміни вже не підвладні волі людини, а дозрівають незалежно від рішення суб'єкта діяльності і завершуються «вибухом». Слідом за Ю. М. Лотманом [2], ми використовуємо цей термін для позначення різкої та непередбачуваної зміни в системі.

«Вибух» - це різкий якісний перехід на новий етап існування професійних якостей. У момент «вибуху» і після нього у суб'єкта професійної діяльності виникає нове розуміння професійної діяльності: розуміння цілого, відчуття деталей, виникаючих доказів.

Це також більш чітке усвідомлення відсутності необхідних зв'язків і конструктивних елементів. Розуміння наслідків «вибуху» відбувається поступово через роботу людини з накопиченими знаннями та навичками. Про розуміння як про якісно нове утворення говорить Н. В. Кучеренко [1]: «Людське розуміння — це окремий, складний і глибокий світ, створений людською думкою, повільно й невтомно плетучи нитки, останні мотиви невідомі, але в них міститься остаточна розгадка всього».

Діагностика готовності до «вибуху».

Існують методи об'єктивного дослідження здатності суб'єкта до «вибуху» в цілісній ситуації професійного розвитку. До цих методів належать: спостереження за поведінкою людини в робочій ситуації або в змодельованій ситуації (асемент). Другий метод – аналіз продукту роботи. Третім є метод діалогу з суб'єктом діяльності. Суть такого діалогу полягає в організації пошуку ключових моментів, суб'єктивно важливих для даної людини. Ці ключові моменти стосуються уподобань суб'єкта, його небажання виконувати певні дії та його інструментальної схильності до виконання певних дій. Особливо важливі висловлювання клієнта, за допомогою яких психолог може «почути» екзистенціальне благополуччя клієнта.

Першочергове значення для дослідження має небажання і відмова суб'єкта виконувати певні професійні дії. Ці несправності унеможливають рух у розглянутому напрямку. Неможливість рухатися в певних напрямках створює межі коридору професійного розвитку. Цей коридор з часом стає «передпокоем долі». Наприклад, людина стверджує, що робота бухгалтера для неї більше неможлива, оскільки вона не дозволяє їй рухатися в просторі та більше спілкуватися з людьми, вирішуючи їхні проблеми, а змушує працювати з документами

та цифрами. Відмовляючись від бухгалтерської роботи і прагнучи працювати з людьми, суб'єкт відкриває нові професії, в яких є те, що він шукає.

Продовжуючи пошуки з психологом, він знаходить інші точки відмови (або об'єктивної неможливості), які визначають нові кордони і нові обхідні шляхи. Пошук закінчується, коли знайдено єдино можливу в даних життєвих обставинах професію. Це дослідження можливе лише як спільна діяльність психолога і клієнта. Психолог тут виконує парадоксальну функцію: він стежить за клієнтом і водночас веде дослідження. Супровід клієнта можливий за умови уважного слухання та спостереження за тілесними реакціями клієнта. На запитання психолога клієнт відповідає спочатку своїм тілом (очі, голос, руки, ноги, дихання, тіло).

Підсумовуючи все вище описане, можемо зробити висновок що психолог або профорієнтатор виступає в ролі діагноста підготовки до «вибуху», фасилітатора процесу народження нової якості, а також провідника, що супроводжує суб'єкта професійної діяльності до нового етапу.

Робота буде успішною, якщо психолог буде виходити з наступного.

1. Невдоволення характером роботи виникає через професійну стагнацію та нездатність рухатися до більшої інтеграції в існуючі умови. Професійно розвиваються тільки ті, хто вижив після «вибухів». Точки «вибуху» є точками зростання.

2. Нездатність рухатися до підвищення ступеня інтегрованості професійних якостей може бути зумовлена не тільки зовнішніми, а й внутрішніми причинами (небажання, страх, і т.д.).

3. Людина, який звернулася за допомогою до психолога, має важливий ресурс для вирішення проблеми переосмислення свого професійного шляху.

4. Відсутність бажання рости та змінюватися є набагато більш ризикованою поведінкою, оскільки вона не адаптивна.

Перевести клієнта в більш адаптивну позицію – завдання психолога.

Завдання психолога (профорієнтатора) – допомогти налагодити нову інтегративну освіту, вивести суб'єкта діяльності на професійний «вибух» і намітити нові шляхи професійного розвитку.

Список використаної літератури

1. Кучеренко Н. В. Диференціація якостей, що впливають на реалізацію професійно-педагогічної діяльності викладача. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2010 р. С. 166-169.
2. Лотман Ю.М. Культура и взрыв. М.: Прогресс, 1992. 271 с.
3. Погрібна В.Л. Соціологія професіоналізму. К.: Алерта: КНТ: ЦУЛ, 2008. 336 с.

Снівак В.В.,
д.філ.н., доцент,
Академія Державної пенітенціарної служби

РЕЛІГІЙНО-ПАЛОМНИЦЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЧЕРНІГІВЩИНИ

В умовах реалізації сучасної регіональної політики та адміністративних реформ набувають актуальності проблеми вивчення та практичного застосування факторів економічного розвитку та залучення додаткових регіональних ресурсів серед яких туризм по праву займає одну з ключових позицій. Туристична галузь є одним із вагомих чинників розвитку нашого регіону, адже на його території сконцентровані значні туристичні ресурси, в тому числі релігійно-паломницькі. Чернігівщина має значний потенціал для розвитку релігійно-паломницького туризму, який потребує вивчення, що й обумовило вибір тематики для цієї розвідки. Метою дослідження є загальний огляд релігійно-паломницького потенціалу чернігово-сіверського регіону.

В умовах становлення свободи віросповідання та зростання кількості віруючих, релігійно-паломницький туризм користується значною популярністю. Можна виділити кілька функціонально-цільових видів паломницького туризму: власне паломництво (відвідання святих місць з метою поклоніння святиням та участі у богослужіннях); релігійно-пізнавальний туризм культурно-просвітницького характеру; наукові та просвітницькі подорожі. В якості окремого виду щодо мети паломницького туризму є лікувально-терапевтичний (паломники розраховують на зцілення, отримання розради від життєвих негараздів, віднайдення душевного спокою у «святих» місцях).

Християнський релігійно-паломницький туризм є одним із найдавніших видів туризму у світі, який почав розвиватися ще в епоху Середньовіччя. Найвідоміші християнські релігійно-

паломницькі святині сконцентровані переважно в Європі (Греція, Італія, Франція, Німеччина, Болгарія, Румунія, Іспанія, Португалія, Сербія, Грузія, Україна), а також Азії (Ізраїль, Туреччина, Йорданія, Сирія та ін.). Серед найбільш відомих світових паломницьких центрів є міста Єрусалим, Віфлеєм, Назарет, Дамаск, Стамбул, Париж, Лурд, Фатіма, Барі, Рим, Ченстохова, Салоніки, Тбілісі, Свята Гора Афон, Синай, Києво-Печерська Лавра, Почаїв, Умань тощо. Об'єктами для подорожей й поклоніння є й інші святі місця в різних країнах світу та в Україні зокрема. На території нашої держави розміщені численні історико-культурні та релігійно-паломницькі об'єкти (монастирі, церкви, каплиці, старовинні ікони, дзвіниці, цілющі джерела, окремі предмети культу тощо), які притягують до себе релігійно-паломницькі потоки туристів і паломників, у тому числі й іноземних. За оцінками фахівців, щорічно на територію України приїжджає від 50 до 200 тис. релігійних туристів як із близького, так і далекого зарубіжжя [1], серед яких є представники різних релігій та конфесій, зокрема кілька десятків тисяч хасидів, які щороку відвідують свої святині в Умані.

Паломницькі служби та туристичні агенції пропонують зовнішні тури, наприклад, в Ізраїль, Італію, Грецію, Грузію тощо. Традиційними зарубіжними центрами християнського релігійно-паломницького туризму для України є Свята Земля, а також Свята Гора Афон у Греції, що утворює постійний споживчий паломницький ринок зі значними потенційними можливостями [2], популярними напрямками паломницького туризму в Україні є Києво-Печерська, Почаївська та Святогорська лаври. Незважаючи на проблеми карантинних обмежень та воєнного стану ця галузь й надалі продовжує розвиватись. Проте, на думку фахівців основні релігійно-туристичні потоки в Україні є внутрішніми, які мають слабку базову систему підготовки та є переважно стихійними [3]. Тож галузь паломницького туризму потребує уваги не лише з боку релігійних організацій, але й з боку регіональної влади та громадськості.

Чернігів відомий серед туристів перш за все пам'ятками часів Київської Русі. Загальновідомо, що Чернігові розташовуються третина Східноєвропейських пам'яток архітектури домонгольського періоду.

Спасо-Преображенський собор XI ст., вважається найстаровиннішим кам'яним храмом на території колишньої Київської Русі, та був усипальницею чернігівських князів, Борисоглібський собор XII ст., де поховані видатні православні ієрархи: Лазар Баранович, св. Феодосій Углицький, Амвросій Дубневич та Феофіл (Ігнатович). Також в Чернігові знаходяться унікальні Антонієві печери, що були започатковані преподобним Антонієм, який започаткував Києво-Печерську Лавру.

Не менш унікальним є Успенський собор Єлецького монастиря (XII ст), Іллінська (XII ст.) і П'ятницька (XII ст. - XIII ст.) церкви.

Також місто багате на пам'ятки козацької доби українського бароко, коли храмове будівництво в Чернігові та реогіоні набуло нового розквіту. Зокрема, це Катерининська церква, Троїцький монастир в якому зберігаються мощі святих Феодосія, Філарета Гумілевського та Лаврентія. Також до того періоду належать Воскресенська церква і церква-усипальниця старшинського роду Лизогубів [4].

В цю епоху стараннями церковних ієрархів архієпископа Лазаря Барановича, Йоаникія Галятовського та ін., було відновлено давньоруські святині та побудовано нові храми, з'явилися нові об'єкти поклоніння (Єлецька та Троїцька Богородиці) зібрано та видано легенди про дива пов'язані з чернігівськими святинями, чимало зроблено для приваблення паломників, чим закладено умови для розвитку сучасного паломницького туризму

У нинішніх умовах духовного відродження повсюдно в Україні в небачених масштабах ведеться спорудження нових храмів, відбудовуються зруйновані святині, відновили свою діяльність монастирі та храми.

Не менш перспективними є святині Козельця, Прилук,

Батурина, Новгород-Сіверського, Ніжина, зокрема Густінський Свято-Троїцький монастир, Крупицький Свято-Миколаївський жіночий монастир та інші перлини й куточки нашого регіону.

Наразі, розвитком паломницького туризму та створенням відповідної інфраструктури опікуються в основному представники релігійних громад та приватні меценати, проте, як показує проведений аналіз, розбулова системи паломницького туризму Чернігівщини може бути корисна не лише релігійним організаціям але й регіону в цілому, адже як і інші туристичні галузі, паломницький туризм здатний привнести додаткові кошти та ресурси для розвитку територіальних громад і держави.

Список використаної літератури:

1. Патійчук В.О., Якубович Р. П. Релігійно-паломницький туризм як один із чинників регіонального розвитку економіки України. *Актуальні проблеми регіональних досліджень* : матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Луцьк, 11-12 грудня 2017 р.) / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, факультет міжнародних відносин, кафедра міжнародних відносин і регіональних студій. Луцьк, 2017. С. 74-78.

2. Сапелкіна З.П. Релігія і культура. Релігійний туризм: навч. посіб. Київ: Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2012. 220 с.

3. Патійчук В.О. Україна в системі міжнародного релігійно-паломницького туризму. *Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2002. № 1. С. 223–227.

4. Церкви Чернігова. *Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії.* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B8_%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B0 (дата звернення – 25.03.2022)

*Стоянович Д.Д.,
аспірант кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИН

Правова та організаційна складові механізмів публічного управління в умовах надзвичайних обставин проявляється в діяльності внутрішньодержавних органів, що задіяні в процесі врегулювання пригод та явищ соціального, техногенного, природного, воєнного характеру для проведення додаткових заходів політичного, правового, технічного, організаційного та іншого характеру з врегулювання та нормалізації обстановки в найкоротші терміни та з найменшими ресурсними затратами. Основна роль організаційної складової в умовах надзвичайних обставин належить Президентові України, органам виконавчої влади, правоохоронним органам, а також інституту громадянського суспільства.

Повноваження Президент України в організаційному та правовому аспектах в умовах надзвичайних обставин в Україні обумовлена тим, що він є гарантом Конституції. Роль органів виконавчої влади полягає в організації виконання Конституції та законів України. Особливе місце належить також органам внутрішніх справ, іншим правоохоронним органам, які відіграють активну роль у захисті населення і територій в умовах надзвичайних обставин.

Порушення звичайних умов життєдіяльності населення, комплексний характер проблеми, що виникає в умовах надзвичайних обставин створюють умови, що потребують ефективної системної міжвідомчої координації міністерств і відомств, залучених до реагування та оперативної взаємодії. Втім, як зазначає Л.Й.Шостак, наразі, в основному увага приділяється дослідженню ризиків, інформаційного забезпечення механізму прийняття рішення та керування роботою в особливих умовах і лишаються майже не

дослідженими питання управління та координації комплексних заходів з ліквідації наслідків, що мають природне і техногенне походження, питання міжвідомчого співдіяння в цьому процесі.

Ефективність системи публічного управління досягається через велику готовність її складових частин, сталого функціонування й можливостей забезпечувати не лише централізоване, але й безпосереднє управління інструментами й силами, що залучені в умовах надзвичайних обставин. З метою своєчасного і ефективного реагування органами публічного управління організовується взаємодія між підпорядкованими їм силами.

В організації взаємодії беруть участь спеціально визначені оперативні групи, представники належних центральних, місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування.

Під час дії надзвичайного стану органи публічної влади у спільній взаємодії з військовим командуванням здійснюють заходи, передбачені Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» та реалізують контрольні функції за дотриманням громадського порядку, конституційні права й свобод громадян, їхню безпеку, а також захист інтересів країни на певних територіях.

Координаційна функція діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування, а також військового керівництва, підприємств, установ і організацій за обставин надзвичайного характеру в частині, що не належить до компетенції Ради національної безпеки і оборони України, покладається саме на Кабінет Міністрів України.

Органам публічної влади та місцевого самоврядування, а також військовому керівництву, штабам оперативних дій надається право, в межах своїх повноважень (компетенції), видавати колективні та обов'язкові для виконання на окремих територіях – спільні накази, рішення та розпорядження, (директиви) що стосуються питань забезпечення режиму надзвичайного стану.

При виникненні правового режиму воєнного стану відповідно до рішенням Ради національної безпеки і оборони

України, що вводиться в дію указом Президента України військові підрозділи спільно з правоохоронними органами долучаються до вирішення важливих завдань відповідно до специфіки їхньої діяльності. А органи публічної влади, установи, підприємства, організації та громадяни (населення) мають всіляко сприяти діяльності військового керівництва, військових адміністрацій для здійснення відповідних заходів правового режиму воєнного стану на відповідній місцевості.

У Законі України «Про правовий режим воєнного стану» визначено порядок взаємодії командування військових формувань та військових адміністрацій із міністерствами та іншими центральними органами влади, що полягає у відповідному забезпеченні дотримання правового режиму воєнного стану, охорони людей та інтересів держави, а також підпорядкування їм й інших утворень, що відповідно до національного законодавства визначається Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України.

На територіях, де відбуваються бойові дії, здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається на командування (військове) та військові адміністрації, якщо такі створюються.

Заходи правового режиму воєнного стану проводяться у відповідності до прийнятого Кабінетом Міністрів України типового плану про здійснення та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в країні або на частині окремої місцевості.

Відповідно до постанови Кабінет Міністрів України від 22 липня 2015 року № 544 «Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях» в типовому плані визначається зміст заходу правового режиму воєнного стану, строки виконання, орган, відповідальний за запровадження та забезпечення заходу та органи, що залучаються до запровадження та забезпечення заходу.

Наприклад, запровадження особливого режиму в'їзду/виїзду, обмежувальні заходи свободи пересування

громадян та іноземців, або ж осіб без громадянства, та рух транспортну з початку введення і до закінчення дії правового режиму воєнного стану встановлюються відповідальними за запровадження та забезпечення цього заходу військовим керівництвом, військовими адміністрації у випадку їх утворення. А органи, що залучаються до запровадження та забезпечення цього заходу: Національна поліція, ДМС, Адміністрація Держприкордонслужби, Держмитслужба, Адміністрація Держспецзв'язку, Національна гвардія, СБУ, Збройні Сили. Іншим прикладом є встановлення комендантського часу (сюди слід віднести заборони перебування на вулиці у визначений час доби на вулиці або в різних громадських місцях не маючи при цьому спеціальної перепустки чи посвідки) за окремою вказівкою військового командування на визначений ним період, але строк дії не повинен перевищувати терміну дії правового режиму воєнного стану, де відповідальний за запровадження та забезпечення заходу – військове керівництво та військові адміністрації (у випадку утворення), органи місцевого самоврядування. А органи, що залучаються до запровадження та забезпечення цього заходу є: Збройні Сили, Національна гвардія, Національна поліція, ДСНС, СБУ, Адміністрація Держприкордонслужби, Адміністрація Держспецзв'язку, Адміністрація Держспецтрансслужби, Мінекономіки, Мінсоцполітики, Мінінфраструктури, МЗС, МОЗ, ДФС, ДМС, АТ «Укрзалізниця».

Стаття 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює неможливість припинення повноважень органів публічної влади та інших державних органів за умов воєнного стану. Також у цей період є неможливими припинення повноважень Президента України, парламенту, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури України та органів, що займаються оперативно-розшуковою діяльністю, та структурні підрозділи, що займаються контррозвідальною діяльністю.

Забезпечення заходів правового режиму воєнного стану,

що окреслюються в указі Президента України, покладається на: Президента України (здійснює загальне керівництво); Ради оборони областей (керівництво у певній місцевості (здійснюється через районні державні адміністрації або органи місцевого самоврядування); Генеральний штаб Збройних Сил України (забезпечує координаційну та контролюючу функції за діяльністю обласних військових адміністрацій, що зачіпають питання оборони, безпеки, громадського порядку; завдання, що стосуються інших питань в умовах правового режиму воєнного стану покладається – Кабінет Міністрів України); здійснює безпосереднє керівництво Збройними Силами України, іншими частинами військових утворень та правоохоронних органів в період виконання завдань в умовах правового режиму воєнного стану; забезпечує діяльність військових адміністрацій та інших військових утворень, де запроваджено воєнний стан; військове керівництво й військові адміністрації (за умови утворення) – керівництво на частині території, де відбуваються бойові дії.

Таким чином, проблема забезпечення реалізації, охорони і захисту населення та громадян в умовах надзвичайних обставин органами публічного управління на даний час набула надзвичайної актуальності. Вдале виконання цих завдань неабиякою мірою є залежною від правильного та науково аргументованого управління суспільством та виражається у всіх проявах його життєдіяльності, удосконалення системи публічного управління. Подальший розвиток нерозривно пов'язаний з підвищенням ефективності діяльності усієї системи органів публічного управління, що пояснюється цілою сукупністю як об'єктивних так і суб'єктивних детермінант, зумовлених новими підходами задля розв'язання великої кількості важливих завдань, що в умовах сьогодення особливо постають перед державою.

*Трушенко К.С.,
Студентка 2го курсу спеціальності 281
Публічне управління та адміністрування
Навчально-наукового інституту управління,
економіки та бізнесу
Науковий керівник: Кузьменко Г.О.,
доктор філософії в галузі публічного управління та
адміністрування*

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ З ПОЧАТКОМ ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Український волонтерський рух – явище поки відносно молоде. До 2014 р. волонтерство у нашій країні розвивалося досить повільно, особливо коли порівнювати з іншими країнами. Як свідчить рейтинг «World Giving Index», 2010 р. Україна посідала лише 150-е місце у світі (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи), але Революція Гідності, анексія Криму та війна на Донбасі все змінили. Волонтерський рух тоді піднісся на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України: майже чверть українців (23 %) уже мали досвід волонтерства. У тому ж рейтингу «World Giving Index» Україна піднялася зі 150-го на 81-е місце й випередила Польщу, Естонію, росію та Грузію. [6]

Друга міцна хвиля підйому Волонтерського Руху в Україні пов'язана з повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, спостерігається новий поштовх, та бажання Українців допомагати одне одному. сотні тисяч людей знову розпочали волонтерську діяльність задля допомоги співгромадянам в організації опору російської агресії, надання медичної та психологічної допомоги постраждалим, евакуації та розміщенню мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Люди діяли емоційно, за покликом душі, часто-густо не маючи формальних документів, свідоцтв, дозволів тощо. Було створено безліч неприбуткових, волонтерських організацій, благодійних

фондів, які прийняли на себе різноманітні виклики, що стосувалися забезпечення та всебічної підтримки Збройних Сил України та постраждалих внаслідок війни російської федерації проти України.

Волонтерська діяльність, в тому числі добровольчі збройні формування, які до цього не мали жодного досвіду військової оборони, стали справжнім щитом для безлічі міст нашої Держави. Цивільні Українці допомагали Армії, рятували людей, свої домівки, міста та села. Саме тоді весь Світ побачив та відчув силу і незламність нашого народу, саме тоді був переломний момент в ході цієї війни. Перемога на півночі Країни стала основою подальших успіхів. Вагому роль в цій фундаментальній перемозі, в перемозі на Київщині, Харківщині, Сумщині, Чернігівщині відіграли волонтерські організації та добровольчі формування. [3]

Нагальним, для волонтерського руху, постало питання створення додаткових гарантій та можливостей в умовах війни. Парламент також об'єднався навколо вирішення актуальних потреб волонтерської діяльності в Україні. [1], [2]

31 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла важливі рішення для розвитку волонтерського руху в Україні та підтримки діяльності волонтерів в умовах війни. Народні депутати України проголосували «За»:

– прийняття за основу з доопрацюванням положень відповідно до ч. 1 ст. 116 Регламенту Верховної Ради України та зі скороченням строку підготовки до другого читання проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності за реєстр. № 7363;

- прийняття за основу зі скороченням строку підготовки до другого читання проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Росії проти України за реєстр. № 7364. [1], [2]

Сьогодні діяльність волонтерських організацій принципово

відрізняється від схеми 2014–2015 рр. По-перше, волонтерські організації спеціалізуються на допомозі одному або декільком підрозділам Збройних Сил України, а не добровольчим батальйонам. По-друге, волонтерські організації спеціалізуються за певними видами допомоги, наприклад, хтось постачає військове обладнання, хтось – додаткові продукти та одяг тощо. По-третє, волонтерські організації, на відміну від 2014–2015 рр., мають мозаїчне фінансування – значну роль відіграє збір коштів на рахунок через соціальні мережі – спільнокошт (краудфандинг), додатково використовують благодійні кошти бізнесу та грантову допомогу міжнародних організацій. [4]

З початком повномасштабної війни Росії проти України кожна друга молода людина в Україні почала займатися волонтерством, а кожна третя – донатити чи допомагати на інформаційному фронті. Волонтерство стало більш масовим, вмотивованим та організованим. Згідно з відкритими джерелами, загальний обсяг гуманітарної допомоги Україні, завдяки Волонтерському руху, в січні – травні 2022 р. становить 3,9 тис. т. Надходження допомоги було оформлено на адресу 180 благодійних фондів та організацій від 29 країн-донорів, що є потужною тиловою підтримкою Збройних Сил України. [5]

Список використаних джерел

[1] Закон України Про волонтерську діяльність: від 19.04.2011 № 3236-VI.

[2] Див.: URL:<http://www.nbu.gov.ua/node/5963>

[3] Див.: Соціальна група Viber: «Безпечний Регіон»

[4] Див.: URL:<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh>

[5] Див.: URL:<https://usp-ltd.org/doslidzhennia-molodizhne-volonterstvo-v-ukraini/>

[6] Див.: URL:<https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-mire/world-giving-index-yak-zm%D1%96nyuvalasya-sv%D1%96tova-blagod%D1%96jn%D1%96st-ostann%D1%96-10-rok%D1%96v>

Філіпович В.М.,
*к.психол.н., доцент кафедри
креативних індустрій та соціальних інновацій
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут
права і соціальних технологій*
Дем'яненко Ю.О.,
*к.психол.н., доцент,
доцент кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби*

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПІДТРИМКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ

У зв'язку із повномасштабним вторгненням Росії в Україну все гостріше постає питання психологічного здоров'я українців, які кожного дня стикаються з новими випробуваннями. Існуюча агресія щодо цивільних, постійні повітряні атаки створюють ситуацію невизначеності у пересічного українця. Такі умови життя ставлять високі вимоги до індивідуально-психологічних властивостей особистості та до психічних функцій організму. Тому, можемо говорити, про необхідність формування психологічного здоров'я українців в умовах війни.

Психологічне здоров'я тісно пов'язано із психічним здоров'ям оскільки перше є базовою категорією для другого і довгий час дані терміни в науковому колі були не розмежовані. Сучасний підхід відокремлює ці два поняття, однак і надалі вважається, що психологічне здоров'я є запорукою психічної стабільності.

Поняття «психологічне здоров'я» за сутністю є еквівалентом наукового розуміння духовного здоров'я, пов'язане із проблемами норми та патології духовного розвитку людини. В контексти психології визначальним є спрямованість розвитку та характер актуалізації людського в людині, при цьому важливо враховувати збалансованість між різноманітними сферами існування і означення особистості,

адекватної регуляції поведінки й діяльності людини, здатність протистояти життєвим труднощам без негативних наслідків.

Тому, аби підтримувати психологічне здоров'я особистість має творчо та позитивно сприймати оточуючу дійсність, приймати себе, визнавати цінність і унікальність людей, які її оточують, брати відповідальність за своє життя і робити висновки з негативного досвіду, вміти адаптуватися до середовища існування і вміти адаптувати це середовище до своїх потреб. Однак, в умовах невизначеності, та так званого стану «завмирання» людям складно не тільки позитивно дивитись на навколишнє середовище, але і конструктивно мислити. Тому важливо серед громадян України впроваджувати психоедукаційну програму, з метою роз'яснення особливостей психологічних станів, в яких знаходяться українці та популяризація методів та технологій підтримки психологічної рівноваги у складних умовах.

На наш погляд, для підтримки психологічної рівноваги необхідно дотримуватись певних простих первинних правил:

- в першу чергу потурбуватися про задоволення первинних потреб (в безпеці, в їжі, в достатньому відпочинку);
- скласти чіткий план дій, на випадок екстреної ситуації чи небезпеки;
- створити щоденні ритуали, та щодня виконувати їх;
- запам'ятати що в складних ситуаціях нема правильних чи не правильних емоцій;
- дозволяти собі проявляти будь-які емоції у соціально прийнятних рамках;
- дотримуватись інформаційної гігієни і визначити час для ознайомлення з новинами;
- більше рухатись і по можливості мати помірне фізичне навантаження;
- зосередження на тих питаннях і справах які в даний час під силу;
- якщо психологічний стан погіршився і не стає краще протягом 2 тижнів – необхідно звернутися до спеціаліста (психолога, психотерапевта, психіатра, сімейного лікаря з

залежності від глибини психологічних змін).

В умовах війни ні військові ні цивільні не можуть бути впевнені у своїй психічній стійності, оскільки психіка весь час знаходиться в напруженні, навколишня реальність пов'язана із травматичним подіями і кожен має свої власні межі витривалості, однак, дотримання простих правил психогігієни надасть додаткових ресурсів для адаптації до змінених умов життя та підтримки психологічного здоров'я.

*Хижняк Д.А.,
здобувач вищої освіти II курсу,
спеціальність 053 «Психологія»
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПОНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ. ОЗНАКИ ВИСОКОГО ТА НИЗЬКОГО ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Емоційний інтелект у широкому розумінні - це визнання за собою та іншими як позитивних, так і негативних почуттів, уміння відокремлювати особисті відчуття від голих фактів, а також навичка відчувати настрій, темперамент, інтонації та наміри у спілкуванні з іншими людьми, незалежно від того давні вони знайомі чи ви бачите їх вперше у житті. Важлива частина емоційного інтелекту — вміння розпізнавати і чесно описувати власні емоції, здатність не піддаватися паніці та відкинути «погані емоції» (гнів, ревнощі, роздратування, заздрість, агресія) та широке поширення емоційно забарвленої мови з Я-повідомленнями [2]. Люди, здатні артикулювати свої почуття («Мені прикро, що наша відпустка проходить так буденно» замість «Чому ти знову нічого не придумасш?» — перша відчутна ознака), усвідомити їхнє джерело і спокійно обговорити подальші дії, не переходячи на особи, зустрічаються не дуже часто. І час, проведений із нею, більшість виявляється дуже якісним спілкуванням.

Зазвичай психологи поділяють емоційний інтелект на навички чотирьох категорій [1;3].

Перший — уміння ясно та виразно спілкуватися з іншими, пояснити очікування, активно слухати, впливати та надихати, працювати в команді чи очолювати її та залагоджувати конфлікти.

Другий — загальна емпатія і комфортне самовідчуття у великій групі людей: незалежно від того, ви екстраверт або інтроверт, ви відчуваєте емоційні сигнали інших і рідко

стикається з непорозумінням.

Третя ознака – знання своїх слабких і сильних сторін та спокійне співіснування з ними, а також гарне знання особистих емоцій та їх впливу на ваше життя. І останнє — вміння керувати емоціями, обмежувати їхній руйнівний вплив на себе, здатність виконувати взяті на себе зобов'язання, підтримувати довгострокові відносини та змінюватися відповідно до середовища.

Людина з високим емоційним інтелектом вміє відчувати, розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію та бажання оточуючих і здатна побудувати по-справжньому глибокі та стабільні відносини. І навпаки, партнер із низьким емоційним інтелектом не може співпереживати іншим і, отже, створювати міцні спілки.

Дослідниками виділено декілька ознак низького емоційного інтелекту у людини [2;3].

1. Невміння контролювати емоції. Людина, здатна добре розуміти інших, зазвичай справляється і з власними негативними емоціями. Якщо ж людина зривається, дратується на оточуючих через будь-яку дрібницю, то, швидше за все, і в інших життєво важливих ситуаціях не схильна до толерантності та вміння приймати всіх такими, якими вони є.

2. Нерозуміння невербальних сигналів. Вміння бачити та правильно інтерпретувати сигнали стану, які ми подаємо співрозмовнику без слів: міміку, жести, пози, – важлива складова емоційного інтелекту. Якщо людина без пояснень не в змозі визначити, що від неї потребують, то це може свідчити про низький рівень емоційного інтелекту.

3. Відсутність друзів. Людина, що має високий емоційний інтелект, викликає прихильність і довіру. Як правило, він оточений друзями, з якими зберігає та підтримує стосунки. Якщо людина не має близьких контактів і скаржиться на те, що на роботі не може порозумітися з колегами, це також натякає на нездатність до емоційної віддачі.

4. Непорушність. Не тільки вміння читати емоції інших людей, а й здатність щиро висловлювати власні виявляється

важливою складовою емоційного інтелекту. Якщо під час спілкування ви не можете вгадати, що людина відчуває в даний момент (особливо якщо зазвичай добре зчитуєте чужі емоції), то, швидше за все, внутрішня чуйність - не найсильніша її сторона.

5. *Недоречні емоційні прояви.* Він відпускає жарти на похороні, у колі людей, не налаштованих на веселощі. Вона розповідає історії, які нікому не здаються дотепними, і слухачі терплять лише з пристойності. Ні, вони не прагнуть когось образити чи перебувати в центрі уваги, просто не розуміють, що відчувають оточуючі.

6. *Уникнення сильних емоцій.* Людина з низьким емоційним інтелектом боїться проявів смутку та внутрішнього надлому, вона не знає, як поводитися, і воліє уникати таких зустрічей.

7. *Низький рівень емпатії.* Часто така людина не може вважати стан пригніченості когось іншого. Навіть якщо, зрештою, він усвідомлює, що людині погано, то не може виявити теплоту та співчуття. У більшості випадків він не відчуває такої потреби, але навіть якщо б хотів щось сказати, то не знав би, що саме.

8. *Нерозуміння тону голосу.* Ми передаємо інформацію про емоційний стан у тому числі через інтонування мови. Якщо людина, розмовляючи з нами не здатна вловити роздратування або, навпаки, радість, це також характеризує її як людину, яка не схильна помічати почуття.

9. *Невміння контролювати тон голосу.* Іноді занадто експансивний і гучний вираз емоцій — позитивних чи негативних — означає, що людина погано усвідомлює та контролює внутрішній стан.

10. *Відсутність інтересу до драматичних фільмів та книг.* Така людина часто залишається байдужою до мистецтва, що передбачає співпереживання.

11. *Переконаність у переоціненості емоцій.* Людина з низьким емоційним інтелектом все-таки усвідомлює, що її здатність до співпереживання та емоційного зв'язку невисока. Але вона намагається оскаржити важливість емоцій,

пропагуючи незворушність, логічність та раціональність як найвищі людські якості. Не варто піддаватися цьому: емоції — найважливіша частина відносин, необхідна і для того, щоби приймати ефективні рішення.

12. *Байдужість до тварин*. Собаки - одні з найсоціальніших домашніх тварин, що відкрито виявляють весь спектр почуттів і емоцій. Якщо людина не вгадує про стан і повністю ігнорує знаки тварини, то це також може свідчити про низький рівень емоційного інтелекту.

Таким чином, можна дійти висновку що людина в якій переважає високий рівень емоційного інтелекту рідко потрапляє у конфліктні ситуації і, якщо потрапляє, то швидко із них вибирається. Вона може чітко пояснити свої почуття і знає найменування всіх емоцій і навіть їх відтінків. У такої людини хочеться попросити поради та підтримки. Доведено, що розвиток емоційного інтелекту допомагає керувати емоціями своїми та оточуючих з метою вирішення завдань у житті, відносинах, на роботі.

Список використаної літератури

1. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. *Психологічні студії Львівського ун-ту*. 2002. С. 20–23

2. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.Л. Гумецької. Харків: Віват, 2018. 512 с.

3. Максьюм К.В. Емоційний інтелект: основні концептуальні підходи та структурна модель соціально-психологічного феномену. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. VI : Психологія обдарованості. Вип. 14. Київ ; Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. С. 348–355.

*Чжан Фенхао,
аспірант кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

РІВНІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Активність євроінтеграційних процесів сьогодення вимагає активного включення публічного сектору щодо підготовки та адаптації висококваліфікованих кадрів публічної служби. Адже професійне виконання компетентних управлінців є передумовою результату впровадження реформи кадрової системи та розбудови ефективної, професійної, цілісної публічної служби. Як необхідність повстає запровадження нової системи підготовки публічних службовців, орієнтуючись на принципи професіоналізму та цінності, які існують в Європейському Союзі.

Підвищення інтересу до розгляду питань професіоналізації публічних службовців набуває актуальності саме через необхідність надання органами публічної влади якісних послуг, враховуючи європейський досвід, реалії сьогодення та реалізації національних інтересів України. Аналізуючи процеси професіоналізації після отримання України статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу виявили значні прогалини в готовності публічних службовців до змін. Набуло актуальності питання мови серед публічних службовців, які не в повному обсязі підготовлені засвоювати та впроваджувати європейські цінності, зокрема на офіційній мові ЄС. Тому вбачаємо за необхідність виокремити три рівні побудови та впровадження ефективної професіоналізації, що відповідає думці низки вчених. А саме, що професіоналізація публічних службовців має комплексний характер і включатиме наступні аспекти:

1) законодавчий (на законодавчому рівні окреслені нові конституційні терміни, визначено сферу діяльності в

публічному управлінні);

2) освітньо-професійний. Професіоналізм передбачає не лише спеціально залучених на постійній основі людей, а й їхню фахову підготовку до виконання управлінської справи (запроваджено самостійну освітню галузь – «Публічне управління та адміністрування»).

3) науковий, оскільки, професійна діяльність потребувала розробки чіткої моделі наукових засад (введено окрему галузь науки «Публічне управління») [2].

На законодавчому рівні питання професіоналізації щодо професійного навчання публічних службовців є обов'язковим, та зокрема для державних службовців, відповідно до статті 8 Закону України «Про державну службу», де описано, що це є обов'язком державного службовця постійне підвищення рівня своєї професійної компетентності, а також відповідно до статті 19 Закону України «Про осіб місцевого самоврядування», де вказано, що організація навчання і підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування забезпечуються у порядку, передбаченому законом. Проте вагомим недоліком є відсутність уніфікації повноважень та єдиного пояснення для публічних службовців.

Освітньо - професійний рівень. За визначенням НАДС поняття професійного навчання розглядається як засвоєння, набуття та вдосконалення професійних знань, умінь та навичок державними службовцями, головами місцевих державних адміністрацій, їх першими заступниками та заступниками, посадовими особами місцевого самоврядування, що забезпечує відповідний рівень їх професійної кваліфікації для їх професійної діяльності. Класифікують наступні види професійного навчання:

- підготовка магістрів (за магістерськими програмами);
- підвищення кваліфікації;
- стажування;
- самоосвіта [4].

Найдієвішим видом засвоєння знань в умовах євроінтеграції, на нашу думку, є обмін досвідом, а саме

стажування в європейських країнах, що значно пришвидшить можливість оволодіння новими знаннями та набуття розуміння цінностей ЄС.

Питання, які направлені на вирішення організаційних засад функціонування системи професійного навчання публічних службовців та порядком нарахування кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи за результатами професійного навчання, регулюються Положенням про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 06 лютого 2019 року № 106 зі змінами [3] та Порядком нарахування кредитів ЄКТС за результатами професійного навчання, затвердженим Наказом НАДС від 12 грудня 2019 року № 226-19 [6]. Також за сприяння НАДС було створено та доступно 16 навчальних онлайн курсів про євроінтеграцію для публічних службовців України від Коледжу Європи в Натоліні.

Аналізуючи науковий рівень, то визначимо, що професіоналізація – це процес планування та засвоєння необхідних знань, умінь і навичок з метою успішної адаптації до професійного середовища, зокрема в євроінтеграційних умовах. Досить поширеним є розгляд поняття професіоналізації публічного службовця у значенні, що має декілька аспектів, а саме: становлення професійної самосвідомості посадовця (особистісно психологічний аспект, окреслений у понятті «професійний розвиток»); формування професійних знань, умінь, становлення публічного службовця як професіонала [1, с. 368]. З іншої сторони професіоналізація публічного службовця – це професійна соціалізація службовця (засвоєння ним професійних норм, цінностей, знань; набуття вмій і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності; становлення його професійної моралі, світогляду).

У цьому дослідженні нами було розглянуто рівні професіоналізації публічних службовців України в євроінтеграційних умовах, а саме теоретичний аспект. У

подальших наших розвідках розглянемо недоліки професіоналізації публічних службовців та механізми адаптації професіоналізації кадрів публічної служби до євроінтеграційного простору.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія державного управління. у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. : НАДУ, 2011. Т. 6: Державна служба. 2011. 524 с.

2. Луговий В. І. На службі професіоналізації державного управління // Вісник державної служби України. 2003. № 2. С. 18–24.

3. Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#Text>

4. Практичний посібник з питань планування та організації професійного навчання державних службовців місцевих державних адміністрацій, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників. URL: https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/Layout_6_03_03_2023.pdf

5. Про державну службу. Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19/conv/print1443613199298142>.

6. Про затвердження Порядку нарахування кредитів ЄКТС за результатами професійного навчання від 12.12.2019 № 226-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-19#Text>

7. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України редакція від № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>

*Шевчук Р.В.,
кандидат медичних наук, доцент
кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом*

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. Світова практика надання медичних послуг свідчить, що втілення гуманітарної, людино орієнтованої парадигми глобального економічного розвитку та соціального прогресу, передумовами яких є якість людського потенціалу, має сприяти реалізації основного права людини на життя та здоров'я, а отже, і забезпеченню довголіття населення.

Міжнародні організації, такі як: Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Всесвітня організація охорони здоров'я, останнім часом, приділяють значну увагу показникам ефективності формування механізмів публічного управління системою охорони здоров'я, оцінюючи згідно них рівень розвитку різних країн світу, в цілому [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що сучасні вчені активно досліджують проблематику галузі охорони здоров'я, серед яких можна визначити наступних: В. Борщ, С. Вовк, З. Гладун, О. Кісельова, О. Краснова, Я. Літінська, Ю. Матвієнко, І. Попова, С. Стеценко, Т. Федоренко та інші. Коментуючи досить велику кількість наукових досліджень з питань державного регулювання медичної діяльності, зазначимо, що аналіз зарубіжного досліду у сфері охорони здоров'я все ще потребує ретельного дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є узагальнення та аналіз зарубіжного досвіду публічного управління сферою охорони здоров'я та можливості впровадження його в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження Доцільно

підкреслити, що неодмінним компонентом ефективного розвитку держави є підтримка соціальної сфери та формування у країні діючої системи охорони здоров'я. На основі проведеного аналізу, можна визначити три кращі країни за основними показниками здоров'я (середня тривалість життя, дитяча смертність та інші) серед яких: Японія, Німеччина та США [2]. Нижче необхідно детальніше зупинитися на огляді особливостей функціонування механізмів публічного управління системою охорони здоров'я у кожній із цих країн.

У Японії існує чотири рівні управління охороною здоров'я: уряд, префектури, медичні центри та місцеві (міські та сільські) органи влади. Їх діяльність координується Міністерством охорони здоров'я і соціального забезпечення. У структурі органів місцевого самоврядування створюються відділи охорони здоров'я, відповідальні за управління місцевими програмами розвитку здоров'я. У префектурах та великих муніципалітетах створюються медичні центри (кожен центр обслуговує близько 100 000 жителів), що фінансуються як національними, так і місцевими органами влади. Для Японії характерна "сильна" система державного регулювання сфери фінансування охорони здоров'я та медичного страхування, при цьому, громадськість впевнена у належному контролі цих питань з боку держави [3].

Японська система охорони здоров'я тісно пов'язана з роботою місцевих органів влади. Основними установами, пов'язаними з системою охорони здоров'я Японії, є: Бюро політики у сфері охорони здоров'я, Бюро медичних послуг, Бюро фармацевтичної продукції і продовольчої безпеки, Бюро трудових стандартів, Соціальне забезпечення і Бюро жертв війни, Бюро здоров'я і добробуту для літніх людей, Бюро медичного страхування і Бюро пенсійного забезпечення [2]. Японія є капіталістичною країною, саме тому охорона здоров'я у ній обходиться недешево. Близько 90% витрат громадян покриває державна система медичного страхування [2].

На сьогодні, у Японії введено заборону на прибуток страхових компаній за послуги у галузі медицини, а, також, обмеження на оплату роботи медиків, які роблять серйозні

помилки у догляді за пацієнтами. Саме цього не вистачає українському сектору охорони здоров'я, де медичне страхування – або через такі організації, як професійні товариства або об'єднання малих підприємств. Ця система існує вже кілька десятиліть. Вона підтримується, у межах штатів, такими організаціями як: Синій хрест і Синій щит, які зобов'язані страхувати всіх, хто сам цього забажає [2]. США витрачають 16,4% ВВП на охорону здоров'я. Це майже найбільший показник у світі.

Слід зауважити, що значний розмір фінансування не завжди гарантує рівний та належний доступ всім громадянам до медичної допомоги. У 2018 році, понад 15% американців, взагалі, були незастраховані. Причиною цьому була висока вартість страхування, втрата роботи, або неможливість отримати страхову субсидію. При цьому, громадяни без страхування можуть скористатися послугами некомерційних медичних центрів та невідкладних стаціонарів у лікарнях. Однак, часто вони їдуть звідти, не отримуючи належної допомоги. Такі установи можуть лише оцінити загальний стан пацієнта та стабілізувати його, а не лікувати людину.

У США первинна допомога, зазвичай, надається сімейними лікарями, які працюють поодиночці, або як частина групи. Сімейні лікарі складають третину від загальної кількості лікарів у країні. Більшість приватних лікарів первинної медичної допомоги працюють у невеликих клініках із чисельністю персоналу менше 5 осіб. Пацієнти можуть обирати лікаря із електронної мережі зареєстрованих постачальників послуг. При цьому, з'ясовано, що, в цілому, американцям не подобається сучасний стан розвитку їхньої медицини. Згідно з опитуванням, проведеним у 2017 р., Commonwealth Fund, 82% громадян США вважають, що діюча система механізмів публічного управління охороною здоров'я потребує або проведення фундаментальної реформи, або її перебудови [3].

Розглядаючи організацію охорони здоров'я у США, варто зазначити, що головним недоліком її системи механізмів публічного управління є висока вартість медичної допомоги.

Витрати на душу населення становлять 7 290 USD на рік, що більше ніж у два рази перевищує середній показник серед індустріально розвинених держав. Тому, досвід США показує, що запровадити приватне медичне страхування як основне джерело фінансування недоцільно, оскільки, можливі серйозні фінансові розбіжності в охороні здоров'я [1].

Система механізмів публічного управління охороною здоров'я Німеччини базується на добре структурованому медичному страхуванні, що складається з державного медичного страхування та страхування приватних фондів. Державне страхування має близько 89% населення; приватне страхування – 9% німців; 2% населення отримують медичну допомогу за спеціальними державними програмами (військові, поліцейські). Фактичний внесок державного медичного страхування у загальні витрати на охорону здоров'я становить понад 60%. Крім того, кошти надходять із інших складових системи державного страхування (із фондів пенсійного страхування, страхування від виробничих травм). Також, гроші надходять із державної скарбниці. Внески до державного медичного страхування збираються лікарняними фондами (незалежними органами самоврядування). Урядове агентство контролює їх діяльністю та керує нею [2].

На федеральному рівні, систему охорони здоров'я очолює Федеральне Міністерство охорони здоров'я і соціального забезпечення, яке, також, має загальну політику щодо державного медичного страхування (перш за все, щодо питання рівності, повноти, порядку надання та фінансування соціальних медичних послуг). Державно-правове регулювання всієї німецької системи соціального страхування, в основному, базується на Соціальному кодексі, п'ята книга якого, безпосередньо, стосується державного медичного страхування.

Доцільно підкреслити, що основним джерелом фінансування охорони здоров'я у Німеччині є самоврядні регіональні та федеральні лікарняні фонди (*gesetzliche Krankenkassen*), які збирають внески та забезпечують фінансування охорони здоров'я на рівні соціального

забезпечення держави. Усі лікарні є некомерційними організаціями, які зобов'язані сплачувати членські внески та мають право встановлювати ставку внеску, необхідну для покриття витрат. Серед переваг німецької системи охорони здоров'я – висока якість наданої допомоги, сучасне медичне обладнання в установах профілактичної допомоги, належна кваліфікація медичних працівників і, що найголовніше, доступність медичної допомоги для всіх. Система медичного страхування забезпечує населення широким спектром безкоштовних послуг, включаючи амбулаторне та стаціонарне лікування, надання ліків за рецептом, забезпечення медичним обладнанням, оплату проїзду до медичного закладу тощо [2].

У Великобританії основна частина фінансування надходить з державного бюджету і розподіляється зверху по управлінській вертикалі. Централізоване фінансування, також, допомагає “стримувати” зростаючі витрати на лікування. Однак, у державній системі охорони здоров'я є і недоліки, такі як: схильність до монополізму, відсутність у пацієнта вибору лікаря, чи лікарні. Система страхування базується на принципах солідарності. Страхові організації та застраховані особи мають можливість контролювати використання страхових фондів. Застраховані особи, також, можуть обрати лікаря та лікувальну установу. Фінансування таких систем здійснюється із трьох джерел [4]: страхові внески підприємців (відрахування із доходів); страхові внески осіб, які працюють (відрахування із заробітної плати); кошти з державного бюджету. Основним постачальником-надавачем послуг із охорони здоров'я є Національна служба охорони здоров'я (National Health Service, NHS), яка звітує перед Департаментом (Міністерством) охорони здоров'я.

Доцільно наголосити, що Великобританія змогла створити медичну галузь без посередників (страхових компаній), що зробило її однією із найефективніших у світі. Для реформування механізмів публічного управління системою охорони здоров'я в Україні можна скористатися такими перевагами британської системи, як: доступність медичних послуг, зручність їх

отримання та рівень прикладених зусиль, щоб максимально ефективно використовувати наявні ресурси [4].

Варто звернути увагу на те, що більше року, Франція зберігає перше місце у галузі медицини за рейтингом Всесвітньої організації охорони здоров'я. Основними критеріями цього рейтингу, який включає 191 країну світу, є доступність та ефективність медичних послуг. У Франції базовий рівень загального обов'язкового медичного страхування забезпечується через систему страхових фондів, в основному, прив'язаних до місця роботи. Формально, ці фонди є приватними компаніями, але вони “жорстко” регулюються та контролюються державою. Лікарні у Франції поділяються на державні та приватні, останні, у свою чергу, на комерційні та некомерційні. Завдяки вдосконаленій системі медичного страхування, доступ до них забезпечується в однаковій мірі, і вони відрізняються за спектром медичних послуг. Наприклад, усі клінічні лікарні є державними установами, а послуги із перебування у стаціонарі більш тривалий час, зазвичай, надаються приватними медичними працівниками [6]. У Франції існує багато великих науково-дослідних установ, що лікують одночасно. Майже всі лікарні належать до муніципалітетів міст та підпорядковуються адміністративним радам під головуванням мерів. Впродовж останніх років, система охорони здоров'я, що існувала у Франції, стала майже однією із найкращих у світі. Досягти цього вдалося, переважно, за рахунок успішного вирішення таких завдань, як: забезпечення загального охоплення, доступ без “списків очікування”, свобода вибору і задоволення потреб пацієнта.

Висновок. Отже, можна констатувати, що досвід функціонування систем охорони здоров'я зарубіжних країн, є дуже корисним для України і може бути застосований після його відповідної адаптації до українських реалій. Це вимагає стратегічного планування розвитку механізмів публічного управління системою охорони здоров'я в Україні, включаючи сімейну медицину, з урахуванням міжнародного досвіду та аналізу результатів його впровадження у пілотних проєктах на

конкретних територіях.

Список літератури

1. Воробйов В. В. Досвід провідних країн світу в управлінні сферою охорони здоров'я. *Форум права*. 2011. № 2. с. 144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_23 3,1 228

2. Гомон Д. О., Денисова А. В. Зарубіжний досвід організації забезпечення охорони здоров'я. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: “Юридичні науки”. 2016. № 4. с. 123.

3. Костенко Н. І., Марцинковський В. О. Особливості соціального забезпечення сфери охорони здоров'я: зарубіжний досвід. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2018. № 3. с. 170.

4. Матвієнко Ю. Французька і Британська моделі охорони здоров'я (огляд). *Ел. видання Медицина світу* 2014 р., № 5. URL: <http://msvitu.com/archive/2014/may/article-9.php>

5. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками: Постанова Кабінету Міністрів України поточна редакція від 07 вересня 2018 р., № 687-2018-п. *Офіційний вісник України*. 2015. № 72. Ст. 2354.

6. Струве А. Медична реформа: уроки французької системи охорони здоров'я. *Видання ваше Здоров'я* 13/11/2015. URL: <https://www.vz.kiev.ua/medichna-reforma-uroki-francuzkoyi-sistemi-oxoroni-zdorovyua/>

Ямпонець П.В.,
*к.іст.н., завідувач кафедри загальнонаукових,
соціальних та поведінкових дисциплін
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*
Коршак Д.О.,
*здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-19-БІПС
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ДОБРОБУТ РОБІТНИКІВ УСРР НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР. В СВІТЛІ РІШЕНЬ ДЕРЖАВНИХ І ПАРТІЙНИХ ОРГАНІВ КРАЇНИ

Внутрішнє становище УСРР на початку 1920–х років увійшло у нашу історію як один із найтяжчих її етапів. Цей період відзначався економічною розрухою в результаті майже безперервної війни протягом семи років, політичною нестабільністю, яка була наслідком невдоволення селянства продрозкладкою. В Україні постійно спалахували селянські повстання, незважаючи на те, що тут Л.Троцький тримав значні військові сили.

Катастрофічна криза загострилася у зв'язку з розрухою та неврожаєм 1921 року в найважливіших зернових районах Росії та на Півдні України. У 1922 році голод охопив у всіх українських губерніях майже чверть населення, епіцентром лиха була Запорізька губернія[3,с.191,192,200]. Апогеєм політичної кризи став заколот моряків у Кронштадті 28 лютого 1921 року, який був відлунням широкого селянського повстанського руху[3,с.170]. Питання про ліквідацію продрозкладки перетворилося з проблеми економічної у політичну з тенденцією переростання у воєнну. У таких умовах постало питання про саме фізичне виживання нації. Причиною голодомору, крім природних негараздів, була також згубна політика більшовиків, які вивезли з України в період голоду до Росії та на експорт більше десятка млн. пудів зерна[3,с.200].

Лише реальна загроза втрати влади змусила більшовицьке керівництво у березні 1921 року на X з'їзді РКП(б) прийняти рішення про замінупродрозкладки продподатком[2,с.246].

Протягом 1921–1922 рр. сформувалась неспівська модель організації суспільства, яка базувалась на концепції шляху до соціалізму через державний капіталізм. Ця концепція не була визнана Й.Сталіним тому не знайшла відображення в радянській історіографії.

Радянська комуністична історіографія наявність кризи початку 1920–х років визнавала, але основними причинами її вважала господарську розруху, викликану світовою та громадянською війнами[10, с.295].

Продовольча, вугільна, транспортна кризи підривали матеріально-технічне постачання промисловості. Чисельність робітників зменшилась майже наполовину проти 1913 року. У робітничому середовищі відбувалися негативні процеси декласування та маргіналізації, бо рятуючись від голоду, робітники осідали в селах. Відродження та відбудова промисловості були неможливими без суттєвого покращення умов праці та матеріального постачання робітників. Тому радянським урядом було створено ряд спеціальних державних структур, а саме: Центральна Комісія по робочому постачанню при Наркомпроді, Комісія покращення побутових умов при Сов наркомі, Всеукраїнська і Губернські Комісії фондів заробітної плати, які займалися виключно питаннями постачання та заробітної плати робітників республіки[9, с.49].

Проте, незважаючи на державні заходи, постачання робітників української промисловості постійно погіршувалося, починаючи з грудня 1921 року. Не кращим було положення із іншими складовими заробітної плати: спецодягом та грошовими знаками. На шляху впровадження в життя принципів нової економічної політики стосовно заробітної плати було багато труднощів.

Промислові трести не мали дуже часто ні грошей, ні продовольства і не могли видавати заробітну плату в розмірах, які б відповідали прожитковому мінімуму. Для врегулювання

цієї проблеми в січні 1922 року при РПО була створена Центральна фондова комісія (Цефонд), яка встановлювала та розподіляла централізований фонд заробітної плати. Пізніше, на її основі був створений „Высший тарифный совет (ВТС)”. Цей державний орган визначав загальнодержавний мінімум заробітної плати, установлював тарифні пояси, контролював витрати фондів заробітної плати. Встановлений мінімум заробітної плати був обов'язковим для всіх державних і приватних організацій і підприємств[4, с.146].

Фонд заробітної плати робітників складався із трьох частин: надходження продовольства від Наркомпроду, надходження промислових товарів від ВРНГ і грошових знаків від Наркомфіну. Найважливішою частиною фонду були продовольчі товари. Більша частина продовольчих ресурсів відпускалася робітникам фабрично–заводської промисловості та на потреби Червоної армії[4, с.156].

План постачання продовольства промисловим робітникам на 1921/1922 господарський рік не був виконаний, тому радянський уряд вирішив проблему через закупівлю продовольчих товарів в Англії, Америці та Прибалтиці на суму 35490 золотих крб[4, с.157,158].

У червні 1921 року постановою РПО було підкреслено про негайну необхідність повного і стабільного постачання робітників Донбасу в рамках встановленої 100% норми[4, с.158].

Кількість робітників, які були на державному постачанні поступово зменшувалась. В першу чергу були зняті з постачання харчова та текстильна промисловості, останньою в планах державного постачання було кам'яновугільне виробництво, коли в кінці 1922 року покращала господарська кон'юнктура і вся промисловість була знята із державного постачання.

29 листопада 1921 року РНК УСРР прийняв постанову „О коллективном снабжении и тарифах заработной платы”. У цьому документі відзначалась перевага колективного постачання перед іншими способами і було визнано, що це є основною системою розрахунків заробітної плати в державних організаціях і підприємствах[7, с.56].

У цих умовах із початку 1922 року профспілки почали складати колективні договори, які стали основним методом регулювання умов оплати праці в промисловості республіки. Профспілки встановлювали рівень і форму заробітної плати, ставки якої були вищими ніж державний мінімум[4, с.147].

У зв'язку із нестабільністю економічної ситуації строк дії договорів охоплював всього півроку. Роль держави в регулюванні заробітної плати переважала тільки в першій половині 1922 року, коли оплата праці проводилася в основному в натуральній формі. З моменту переходу виплат заробітної плати в грошовому еквіваленті державний мінімум заробітної плати мав тільки декларативне значення.

У процесі впровадження в життя нової економічної політики з усією гостротою стала проблема вироблення і застосування нової системи оплати праці, яка була вкрай необхідна в умовах господарського розрахунку— основи виробничої діяльності промисловості республіки. Першим законодавчим актом радянського уряду була постанова РНК РСФРР від 7 квітня 1921 року, „Про врегулювання плати праці робітників”. На поліпшення матеріального становища робітників спрямований також декрет Раднаркому РСФРР від 7 квітня 1921 року, „Про натуральне преміювання робітників”[8, с.251,252].

Нові принципи оплати праці і подальше поліпшення системи тарифів були розроблені в Наказі Раднаркому від 9 серпня 1921 року. Нова тарифна політика задекларована в декреті Радянського уряду від 10 вересня 1921 року, „Встановлення тарифної ставки повинно виходити з положення: мінімум оплати – мінімум праці”[8, с.254,255]. Цей документ скасував декрет про натурпреміювання, таким чином почався процес денатуралізації заробітної плати.

Встановлені державою тарифні ставки відповідно КЗПП РСФРР 1922 року визначали мінімальні розміри виплат для відповідних категорій працюючих. Умови оплати праці конкретизувались в колективних договорах, які представляли собою форму регулювання трудових відносин. Захист

економічних інтересів робітників у період НЕПу був одним із головних завдань профспілок, що було закріплено в резолюції XI з'їзду РКП (б) від 27 березня 1922 року „Роль і завдання профспілок в умовах нової економічної політики[2, с.305]. Проте, дія колективного договору не поширювалась на адміністрацію підприємства, яка мала право прийому та звільнення. Питання динаміки цін займало центральне місце в тарифній політиці профспілок, маючи за мету максимально наблизити заробітну плату до прожиткового мінімуму та до рівня 1913 року. Так, з'їзд профспілок у вересні 1922 року доручив ВЦРПС визначити одиницю розрахунку заробітної плати, яка б захищала її від постійного коливання цін і таким чином забезпечити можливість наближення дійсного рівня заробітної плати до довоєнного. Таким еквівалентом став бюджетний або товарний карбованець, яким вираховувалася заробітна плата аж до середини 1924 року, тобто до моменту стабілізації грошової системи. Це дало змогу зберегти реальне значення заробітної плати в період гіперінфляції. Завдяки бюджетному карбованцю було встановлено, що, не зважаючи на підвищення номінальної заробітної плати тарифних ставок першого розряду на протязі 1922 року, в дійсності реальна платоспроможність державних тарифних ставок помітно знизилась[2, с.305; 5, с.19,21].

Основні протиріччя при укладанні та виконанні колективних договорів виникали, як не дивно, між колективом робітників і державою. Аналізуючи відносини держави, адміністрації підприємства і профспілок стосовно визначення умов оплати праці, треба не забувати про подвійну роль останніх при захисті економічних інтересів робітників. У резолюції X з'їзду РКП(б) була підкреслена необхідність цього, але поряд з цим відзначалось, що одним із найважливіших завдань профспілок являється підготовка адміністраторів із робітничого середовища. Таким чином це рішення обумовило зрощування профспілок із партійно–державним і господарським апаратом. У майбутньому в епоху сталінізму протиріччя між державними органами і профспілками були вирішені дуже

рішуче і просто. Профспілки були фактично позбавлені права проводити переговори щодо встановлення умов оплати праці, що давало монопольну можливість державі визначати розміри тарифних ставок, а відтак впливати безпосередньо і безконтрольно на фонди споживання громадян[5, с.24].

XII з'їзд партії 17–25 квітня 1923 року підкреслив ознаки відродження народного господарства республіки. Однак успіхи в промисловості були недостатніми. Рівень промислового виробництва був набагато нижчий за довоєнний. Важка індустрія відставала від легкої. В резолюції з'їзду „О промышленности” вказувалося на суворе регулювання цін на базі ринку, забезпечення нормального співвідношення між галузями промисловості. З цією метою частина прибутків легкої промисловості була передана важкій індустрії для подальшого її розвитку та підвищення заробітної плати робітників, зайнятих у цьому виробництві, до рівня заробітків у легкій галузі[8, с.256,257].

Характерною особливістю заробітної плати в період відбудови народного господарства було постійне зменшення її натуральної форми. Універсальне значення грошової виплати заробітної плати полягало в тому, що саме процес денатуралізації обумовлював підвищення продуктивності праці, бо робітники звільнялися від необхідності реалізувати натуру в селі, а більше часу змогли приділяти своєму виробництву. В 1924 році натуральні виплати в рахунок заробітної плати були майже повністю припинені[4, с.164].

Початок 1923/1924 господарського року був несприятливим для подальшого зростання заробітної плати в промисловості республіки. Процес підвищення заробітної плати був перерваний кризою збуту восени 1923 року.

Радянська історіографія основною причиною кризи збуту вважала успадковану від царської Росії невідповідність у структурі народного господарства, більшими руйнуваннями промисловості ніж сільського господарства під час воєн. Ця невідповідність збільшувалась і далі, бо темпи відбудови сільського господарства в перші роки НЕПу були вищими, ніж у

промисловості. Так, у 1922/1923 господарському році сільське господарство було відбудовано на 71%, а вся цензова промисловість – лише на 23%[8, с.167].

В перелік причин радянські історики вносять також відсутність достатніх оборотних фондів, сировини, застаріле і вкрай зношене устаткування, що безперечно впливало на зростання собівартості промислових виробів, а відтак на підвищення цін на фабрикати. Великі накладні видатки в торгівлі, слабкий розвиток грошової системи, наявність двох валют (радзнаки і банківські червінці), відсутність дешевого кредиту, політика високих цін з боку синдикатів також сприяли підвищенню цін на промислові товари[6, с.69,71].

В радянській історіографії не останню роль у кризі збуту відводилось підривної діяльності троцькістів та непманів. Поряд з цим не згадується про те, що підвищення цін на фабрикати було започатковане директивами саме радянсько–комуністичного уряду, який вимагав від усіх трестованих підприємств і синдикатів одержання найбільших прибутків "любой ценой". Водночас на сільськогосподарську продукцію держава встановила дуже низькі лімітні ціни, що призвело до значного падіння платоспроможності селянського ринку та виникненню "ножиць цін", які досягли кульмінаційного розходження у вересні 1923 року. Селянин, що став неплатоспроможним, відмовився купувати дорогі промислові товари і був змушений займатися кустарним виробництвом.

У кінці 1923 року промисловість Української СРР реалізувала на селянському ринку лише 17% своєї продукції проти 33% у довоєнному 1913 році[8, с.170].

Особливо гострою криза збуту була в кам'яновугільній промисловості Донбасу. Криза збуту промислових товарів викликала фінансову кризу, кризу "неплатежів", коли підприємства неспроможні були своєчасно виплачувати заробітну плату. По 2–3 місяці шахтарі не одержували заробітної плати, тому деяка частина шахтарів залишила Донбас.

Збитки робітників на курсі рад знаків досягли нечуваних

розмірів, а розрив у строках нарахування та дійсних виплат зводив заробітки нанівець. Правління „Південьсталі” визнало фінансове становище „острым и катастрофическим”, що болісно вдарило по інших українських трестах: „Південно рудний трест”, „Електротрест”, „Донбассиндикат” та ін. Провівши аналіз фінансового становища на підприємствах республіки, Укрбюро ВЦРПС у жовтні 1923 року повідомило в ЦК КП(б)У про те, що „несвоевременная выплата заработной платы привела на некоторых предприятиях к конфликтам, в некоторых местах к забастовкам (Шахты, Шахтинский район), а также к массовым невыходам на работу (Донбасс)”[1, с.242,243].

Проте партійні організації Макіївського комбінату, рудника ім. Артема пояснювали виникнення страйків на цих підприємствах впливом шкідливої діяльності меншовиків, есерів і українських буржуазних націоналістів[1, с.243].

24 грудня 1923 року Політбюро ЦК РКП(б) прийняв спеціальну резолюцію „Про чергові завдання економічної політики”, де була зафіксована програма боротьби з наслідками кризи збуту.

Рішенням РПО від 22 лютого 1924 року Комісії регулювання торгівлі було надано право встановлювати державні ціни для оптової, оптово–роздрібної і роздрібної закупівлі і продажу товарів. 29 лютого 1924 року затверджено ухвалу РПО „Про зниження роздрібних цін” та ухвалу „Про публікацію роздрібних цін”[8, с.175.].

Ці документи чітко підтверджують факт ретельного контролю з боку держави всього процесу ціноутворення. В кінці першого кварталу 1923/1924 року (жовтень–грудень) ціни на промислові товари в Україні були знижені більше ніж на чверть, а на товари широкого вжитку за рік – наполовину[8, с.176].

Для підвищення платоспроможності селянства були створені селянські банки, які давали довгострокові кредити. Державні установи, кооперативні організації були державою зобов’язані продавати сільськогосподарські машини за довоєнними цінами. Вжито заходів на збільшення вивозу продуктів сільського господарства за кордон, що обумовило

підвищення цін на сільськогосподарську продукцію. У звіті ЦК КП(б)У VIII Українській партійній конференції 12–16 травня 1924 року було підведено підсумок, що „ножиці цін” вже не становлять загрози для розвитку народного господарства[8, с.177,178].

Переведення промислових підприємств на комерційний розрахунок вимагало негайного налагодження системи грошового обігу. Необхідність вирішення цієї проблеми було зафіксовано рішенням XI партконференції (грудень 1921 р.) та XI з'їзду партії (березень 1922 року). Згідно цих документів Державний банк восени 1922 року зробив перший крок по урегулюванню грошового обігу і провів деномінацію грошового знаку. При цьому Державному банкові урядом було надано право випускати червінці, які розмінювалися на золото, таким чином було розпочато справжню грошову реформу[4, с.165; 8, с.164].

У 1923 році була проведена друга деномінація у вигляді випуску грошових знаків зразка 1923 року[8, с.164].

Наявність в обігу двох видів грошових знаків, банківських червінців і радзнаків утруднювало введення справжнього господарського розрахунку в промисловості, впорядкування державного бюджету, складання виробничих планів і т.ін. Дрібні платежі здійснювалися у радзнаках, тому населення потерпало, як і раніше, від інфляції.

14 лютого 1924 року ВЦВК і Раднарком СРСР прийняли рішення про припинення емісії радзнаків[8, с.164].

Основна частина платежів стала здійснюватися в червінцях. Нову валюту почали використовувати для видачі заробітної плати. Грошова реформа позитивно вплинула на всі галузі народного господарства України. Зміцнення фінансової системи дало змогу ВРНГ УСРР, Укрбюро ВЦРПС разом із банками вже на початку III кварталу 1923/1924 року розробити перший кредитний план трестованої промисловості України. ЦК РКП (б) у липні 1924 року наказав ВЦРПС і ВРНГ провести перезаключення колективних договорів на основі червонних розрахунків[1, с.248,249].

Весь 1923/1924 рік проходив під знаком зростання заробітної плати. Проте бюджетні обстеження, проведені Укрбюро ВЦРПС у листопаді 1923 року показали, що питома вага заробітної плати в прибутках робочої сім'ї не досягла ще довоєнного рівня, тому частина необхідних для життя коштів робітники, як і в попередні роки, повинні були одержувати із інших джерел, більшою частиною негативного характеру, наприклад, таких, як продаж речей[11, с.64].

Таким чином, зростання реального значення заробітної плати, збільшення її ролі в бюджеті робочої сім'ї повністю залежало від кон'юнктури народного господарства.

Отже, протягом 1921–1923 рр. державні, партійні та профспілкові установи прагнули впливати (шляхом прийняття відповідних постанов) на процеси пов'язані з матеріальним добробутом трудящих. Однак, продовольча, вугільна, транспортна кризи початку 1920–х рр. підірвали матеріальне постачання промисловості, відродження якої було неможливим без суттєвого поліпшення рівня життя робітників. Для вирішення цієї проблеми радянським урядом були створені спеціальні державні структури: Центральна комісія по робочому постачанню, Всеукраїнські і Губернські комісії заробітної плати. Проте, плани постачання для забезпечення натуроплати праці робітників не виконувались. Загалом регулююча роль держави була дієвою тільки в першій половині 1922 року, коли оплата праці (в натуральній формі) здійснювалась в передбачених обсягах.

З початку 1922 року профспілки почали складати колективні договори, які стали основою регулювання умов оплати праці в промисловості республіці. Центральне місце в тарифній політиці профспілок займала проблема максимального наближення заробітної плати до прожиткового мінімуму. Була визначена і затверджена одиниця розрахунків реальної заробітної плати (бюджетний карбованець), яка захищала заробітки від постійного коливання цін.

Не зважаючи на певні ознаки оздоровлення народного господарства республіки наприкінці досліджуваного періоду,

процес поліпшення рівня життя робітників УСРР був перерваний кризою збуту восени 1923 року. Криза збуту промислових товарів викликала фінансову кризу, кризу “неплатежів” коли по 2–3 місяці робітники не одержували заробітної плати, що беззаперечно мало негативні наслідки для добробуту трудящих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Диденко Г. Рабочий класс Украины в годы восстановления народного хозяйства 1921-1925 гг. / Г. Диденко. – К.: Акад. наук УССР, 1962. – 374 с.
2. Комунистична партія Радянського Союзу в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – 1898 – 1970. Пер. з 8-го рос. вид. / За заг. ред. П.М. Федосєєва і К.У. Черненка. – К.: Політвидав України, 1979. Т. 2. 1917 - 1924. – 521 с.
3. Кульчицький С. В. Комунізм на Україні: перше десятиріччя (1919-1928) / С. В. Кульчицький. – К.: Основи, 1996. – 396 с.
4. Матюгин А. А. Рабочий класс СССР в годы восстановления народного хозяйства / А.А. Матюгин. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 364 с.
5. Ставницький А. В., Шехет І.Н. Невостребованный опыт: регулирование заработной платы в годы НЭПа / А.В. Ставницький, І.Н. Шехет // Вестник АН СССР. – 1991. – №2. – С.18–28.
6. Струмилин С.Г. На плановом фронте 1920-1930 / С.Г. Струмилин. – М.: Госполитиздат, 1958. – 624 с.
7. Черненко Н.В. Борьба коммунистической партии за восстановление промышленности и консолидацию рабочего класса Украины в 1921-1925 гг. / Н.В. Черненко. – К.: Изд-во Киев. гос. ун-та им. Т.Г.Шевченко, 1959. – 219 с.
8. Шиян К. Боротьба робітничого класу України за відбудову промисловості (1921-1925 рр.) / К.Шиян. – К.: Держполітвидав, 1959. – 304 с.
9. Юрьев Ю. Рабочее снабжение и заработная плата в условиях новой экономической политики / Ю.Юрьев //

Народное хозяйство Украины. – 1922. – №4-6. – С.49–62.

10. Ямпонец П.В. Матеріальне становище міського населення України в період НЕПу: історіографія проблеми / П.В. Ямпонец // Український історичний збірник / Гол. ред. Т. Чухліб. НАН України. Інститут історії України, Рада молодих вчених. – Вип. 15. – К.: Інститут історії України, 2012. – С. 292 – 302.

11. Ямпонец П.В. Матеріальне становище робітників державної промисловості України в період НЕПу (історико-статистичний аналіз): дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / Ямпонец Павло Віталійович. – К., 2009. – 251 с.

Наукове видання

**ПІВНІЧНОУКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ГЕРОЇВ КРУТ
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»**

**Економіко-правові аспекти формування
моделі інвестиційної привабливості
територіальних громад**

**Збірник матеріалів XIV міжнародної науково-
практичної конференції
(11 квітня 2023 року)**

Технічний редактор Захарчук І.В.

Комп'ютерна верстка Захарчук І.В.

Відповідальний за випуск Назарко С.О.